

Aradi vészlapok

Ferencz Császár

ARAD

VÉSZLAPOK

Kiadta

Császár Ferencz.

PESTEN

1844.

4. m. 724

S. O. ncl. 8,114. u

ARADI VÉSZLAPOK.

Engraving after Charles Rogers

Engraving by Thomas Pether

Ferray-Brunswick-Dulcia Virgini
(W) Excellentiája!

NÉHAI SOBORSINI

BÁRÓ FÖRRAY ANDRÁS ÖZVEGYE,

SZÜLETETT

GRÓF BRUNSVIK 'JULIA'

ASSZONYSÁGNAK,

CS. K. CSILLAGKERESZTES ÉS PALOTAHÖLGY,

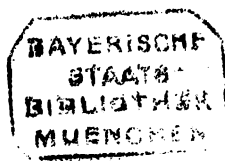
NÁDORNÉ FŐHERCZEGASSZONY

MÁRIA DOROTTYA

Ő CS. KIR. FENSÉGE FŐUDVARMESTERNŐJE

Ő EXCELLENTIÁJÁNAK

SZENTELVE.

NAGYMÉLTÓSÁGU BÁRÓNÓ,

NAGYLELKÜ HONLEÁNY !

E lapokat — mellyek az ifjuerejű ARAD 1844-diki vésznapjainak vajha úgy tartsák fen emlékét, hogy gyöngyfüzérül legyenek, mivé a Musa adományival nyújtott enyh által letörlött könyűi a sinlő polgároknak átváltozának — e lapokat, mondom, kinek szenteljem inkább, mint NEKED, nemes Honleány, kiben valamint Arad a vész súlyos napjaiban vigasztaló angyalainak egyikét: úgy e hon árva Musája hőkeblű Nemtőinek legfényesbjét olly méltán tiszteli ?

Igen, NEKED, a TE fényes Nevednek legyenek azok szentelve, kiben a századok nyomasztó viharai után is ép lánggal tartotta fen az Ég vesztatüzét a Honszeretet magasztos érzetének, melly dicső őseidet joggal emeli diszvirágai közé azon érdemsugáros férfi- s hölgykoszorúnak, melyet a századéveken át gyötrött Nemzet, s századéveken át zaklatott Hon jótevői feledhetlen neveiből fon az újraüdülő

*

hálás utókor; — NEKED, ki egyike vagy azon keveseknek honleányink között, kik büszkék arra, hogy magyar ősök magyar utódi, s őseik nyelvén vallani azt, lelkőknek öröm, szívőknek élv; — NEKED, kinek honleányi magas erényinek aranyszálait háladó kezekkel fűzi össze az Emberiség és Vallás szelíd Nemtője, a Könyör, az Irgalom, a Segély és Enyhítés — az emberi erények ezen legégiebbeinek — tündöklő gyémántszalagaival, hogy koszorút készítsen homlokodra, melly dicssugárokkal ragyogjon át reménydús unokáidra, hogy lássák, milly nemes, milly magasztos keblű valál TE, kinek nyomain haladjanak!

NEKED szentelem azokat; s TE fogadd e szentelményt, mellyet a TÖLED olly hön pártfogolt magyar Musának ihlett keblű fölkenetei hoznak a szenvedés oltárára enyhítőmjénül a szenvedőknek; fogadd azt szokott kegyeddél, s terjeszd ki védő karjaidat mindvégig a szelíd Szüzre, kinek ihletése nyújtja, s az oltárra, melly az emberiséggé, hogy áldjon meg a Magyar és az Emberiség — kiknek egyképen fényes Nemtőjökül levél — a késő századokig.

PESTEN, 1844. aug. 15-d.

CSÁSZÁR.

A J Á N L A T.

Leszállt reátok sujtó ostorával
Az ég haragja, honfitársaink!
Fölöttetek vad inség árja ing,
Körülfogott a vész duló hadával.

Eltelt egész hon jajotok szavával,
Völgyeink megérték azt, meg halmaink;
Segélyre nyiltak gyöngye karjaink,
És jött az ember érczajándokával. —

A Músa hoz most áldozmányokat:
Szerény füzérét megszentelt daloknak,
Enyhitni kínját a vérző jajoknak.

Szívból szakasztá a szent hangokat,
S ha egy könnyű fog szünni hő dalára,
Gyöngyül tüzendí azt szűz homlokára.

ARADI VÉSZNAPOK.

Ha a legutóbbi évtized haladásának története körül vizsgálódunk, lehetetlen sajnosan észre nem vennünk, hogy a mikép szellemi jólétünk napról napra öregbedik: csaknem hasonló mértékben állnak elő az akadályok is, mellyek anyagi jólétünk fejlődését vagy tetemesen gátolják, vagy a már reményteljesen megindult virágzást kártékony férgökként emésztik föl. — De bármint fájjon is szenvedő keblünknek ezen észrevétel fanyar igazsága, enyhül e fájdalom, mihelyt meggondoljuk, hogy mi egy erőteljes nemzeti élet tavaszát élvezzük; pedig a kikelet, ha megszüle kecses virágait, azokon rágódó bogarak nélkül sem szűkölködik; míg más részről némi vigasztalásunkul szolgál, hogy a sűrű csapás nem annyira magunk hibájából, mint inkább a gondviselés sujtó kezéből ered ránk. S oh, ezen sujtó kéz majd felgyújtja polgártársaink szerény lakait, hogy városok és falvak üszkei felett szabadon lengjen el a sohajtás szele; majd hullámokat küld, mellyek, midőn már falainkat összedöntötték, velünk csak annyit jót sem tőnek, hogy a romok alá temetett kedvesek után hulló könnyeinket magokkal együtt elvitték volna. — Így özönlé el néhány év előtt Pestet a vízelem; így lettek Baja, Lugos, Miskolcz és Fehérvár láng martalékvá; s így szenvedett legközelebb Arad, mellynek huszonötezer munkás lakosaiban nem csekély adagu magyar elem, minden városaink között legélénkebb vállalkozó

szellem, s egy illy jelentékeny kereskedelmi versenypont tekintélyét emelő mintegy tizenkét jótékony intézet virágzik.

De hagyjatok visszaemlékeznünk.

Folyó év télutó hava 14-dikén a marosparti szatócsok temérdek zsindelyt, fadarabokat s összedőlt házak egyéb alkatrészeit láttak a Radna és Lippa közt megtorlott, s egyszerre megindult jégözön hátán városunk alatt leuszkálni. Fenn a vendégházak termeiben egymást kergették az őrzöngő vigalmak. Kecsesen lebegett nyájas udvarlói mellett az aradi negélyes hölgyesereg; a csiklandó zene villanyként járta keresztül fiatalságunk idegét. Szerelem és remény, öröm és merengés napi renden. Atyák és anyák figyelmét virágzó gyermekök enyelgése; féltékenyét keblének kigyója; hiúét ráta-padtt pillanatok, másokét egyebek igényelték. Mindenki Carneval bohó álmai között édelge, vészről senki nem álmodott.

Azonban télutó 15-dikén reggel az utcákon vízveszélyt sutogó, s majd a radnai ut, majd a vár felé siető, egy részben aggódó, többnyire kíváncsi néppel találkozunk. Sieténk magunk is a fő tér nyugati vége felé, s rémülve szemléltük: mikép a városnak Mikelaka felőli házai vízben usznak; s az elem hatalmát sem a jól fölemelt töltés, sem a házaikat féltő kapáshősöknek szájas csapata, sem a kiszabadított rabok csörgő lánczai visszariasztani nem képesek. Fordulánk keletre, hol a sűrű lábakra épített kincstári hid szilárdan áll a siető Maros hullámai felett: de most a hid körül messze beláthatlan távolságra tábort ütven az egymásra torlott jégtáblák roppant tömege, s Mikelakától az Ó-szigetig egész fenekiglen makacs szilárdsággal pangván a Maros medrében, ennek kiszorított hullámai egyfelől Arad keletészaki részét, másfelől a délnyugati tájon fekvő rác- és zsidóvárost minden pillanatban növekedő dühhel ostromolták. Megkondultak legott a segélyre hívó vészhangok. A városi dobos rémitő arczczal hirdeté a beállott veszélyt. Most már azok is megdöbbenének, kik eddig az elem ijesztő szeszélyét vagy könnyedén vevék, vagy az élet nehéz gondjai közt

mélyen elfoglalva, a fenyegető veszélyről nem is értesültek. A háztulajdonos sietett pinczelyukait beduggatni, s gazzal és trágyával tapasztani be kapuit. Ki lélekéberségét nem veszté, legalább talpáról gondoskodott, melyeken kedves övéit megszabadíthassa; míg mások megállott észszel, de annál sebesebb szivdobogás között futostak fel s alá, mint ki álmában rémet lát, s a rém által sarokba üzetvén, attól nem menekedhetik — s dermesztő kétség s rémület tépi kebelét.

És az elem nem állapodék meg külvárosainkban, de tolult előre, s mindenfelől az utczákon; már e napon tizenkét és fél lábnyi emelkedéssel a város közepe felé törekedett. A lélekállapot, melyben itt a közelgő hullámok ellenséges hadát megpillantók, hasonló volt azon bűnöséhez, ki körül a siralomház előtt tömegbe gyűlnek az embertársak, némán, mint a halál, és a fejezendő minden közelgő egyes emberben hóhérát rettegi. A városi tanács is összeült, hogy a nehéz nap köz veszedelmét bölcs rendelkezéssel meggátlandó, tanakodjék: hol nyitassék ut a hideg ellenségnek, melyen az legalább a belvárosi épületektől eltérítve, dühét a szabadban minél csekélyebb kártékonysággal gyakorolja; de mig Roma tanácskozáék, Saguntum elveszett! . . . Ugy van, mert ránk következett az éj, az iszonyu vízhalál minden szörnyével, mely maga kétségbe'ejtő, de annyival inkább elkeserítő volt, mivel eme köz veszély idején még csak arra sem fordítaték gond, hogy közönséges utczalámpáink meggyújtattak volna, azon lámpák, melyek máskor az emberi hiuságnak kielégítése végett, takarékoságot nem ismerő kézzel világítatván ki, mindannyiszor pazar fényben ragyogának! Fáklyákkal pótoltuk tehát a köz zavarból eredett ezen hanyagságot; fáklyákkal menénk bucsúzni kedvesinktől, kiket lelkünkhez rokonság, testünkhez ugyanazon vér szorosban csatlának; s fáklyákkal virasztánk a jövevény elem ellenében, mely a sötét éj rémes fátyola alatt orozva nyomula felénk, mint fehér hattyusereg, melynek végső dalát — mi valánk keserűn elsirandók! . . .

Éjfél után télutó 16-dikára viradólag, ijedelmünket a vész-harangnak haldokló ütérez hasonló koronkénti bágyadt koppanása legfelsőbb fokra feszíté. Rémület, ima és jajveszéklés mind hiába: az árvíz, egy pár magasban fekvő utcánkat kivéve, e nap reggelén már egész városunkat elözönlé; s azon magasságot, mellyel martius 30-dikán 1841-ben bennünket meglátogatott, jóval meghaladván, a víz színe fölött 14 lábnyira emelkedett. A fő téren végig nyúló legemeltebb töltésen több helyen keresztültörvén a békétlen ár, legszebb épületeink küszöbén kénye kedve szerint nyalakodék; körüláborzá a templomokat, hogy az istenfélő népet még a hit vigaszától is elrekeszsze; mindenki saját lakába szorítaték, és ablakairól az alatta csapkodó habokba hullatá könyeit, szelid gyöngyeit a súlyos szenvedésnek, mellyek eddig egyedül hiányoztak, hogy az özön képe valódi tengernek mondathassék. Csak ama számos nemeskeblűek valának láthatók az utcákon, kik vagy hivatalaiknál fogva, vagy önkeblők sugaltából, szerencsétlen embertársaink élete s vagyona megmentésével foglalkoztak; s azon derék katonák s polgárok a jég hátán, kik a torlatokat löpor segítségével remélvén megindíthatni, elébb az Ó-sziget szorulatát álglyuztatták, később pedig a hid körül megfeneklett jég szétvetésében csáklyákkal, löporral s egyéb eszközökkel, miket a jó szándék eszközbe juttatott, hangyaszorgalommal ugyan, de fájdalom, minden siker nélkül fáradoztak. A tetteges részvét, mellyel e vész napján mindenki szabadítani, s az emberi szívnek legdicsőbb munkáját, az önáldozattali segítséget, kicsinyben és nagyban gyakorolni törekedett, ezer meg ezer dicső alakban mutatkozván, kimondhatatlanul jól esett a szívnek meggyőződni: hogy az elaljasodás e hideg korszakában van még elég kebel, mellyben az emberszeretet szent értelme nyomán az erkölcsiség koszorújához legméltóbb virágok fakadhatnak. Volt, ki a diszes kórházba szorult szerencsétleneknek messze kihangzott jajain megindulván, élelemszerekkel rakodott meg, s lóháton a magas áradatot keresztül usztatván, a benszorul-

takat éhenhalástól menté meg; volt, ki a közel faluból derék jobbágyait szekereitől berendelvén, azokkal személyes vezérlete alatt, önegészségével nem gondolva, a legveszélyesebb helyeket keresé föl, és élet és vagyon megszabadítására sietett. Tanui valánk a megindító esdeklésnek, mellyel egy szegény nő, szétázott háza romjai közül végső veszélyben forgó férje s gyermekeinek megmentését fűtől és fától szivrehatólag szorgalmazá, és találkozott egy vakmerő férfiú, ki az esdeklőnek minden kedveseit kihurczolván, ezekkel együtt egy magas eperfa ormára szorult, s ott egész napot és éjet éhen és szomjan csecsemőjével általdidergett anyát is nemesen megszabadított. De hol van a toll, melly valamint ez erénygyakorlatnak, úgy a veszélynek is, melly amannak tág mezőül szolgált, minden részleteit híven leirhassa? Ember, bármilly ismeretével birjon is egy illy terjedelmű s számos népségű városnak, az eseményeknek, mellyek benne köz vész és zavar idején olly sokszerű alakban tűnnek föl, való felfogását nem igényelheti; azok pedig, kik az emberszeretet magasztos érzelmétől indítva, szerencsétlen társainkért bátor elszánással s életök kockázásával nemes tettekre buzdultak, sem dicső tényeik elsorolására, sem az öntudat benső nyugalmát bántólag illető magasztalásokra nem szorulnak.

Legyen tehát elég megemlítnünk: hogy a vízvész folytonos kétség és remény, hülyeségokozta rendetlenség, mindennemű embertelen visszaélés, s a legszebb erkölcsi tények gyakorlata között télutó 17-dik napján egész délutáni 2 óráig folyvást dühösködött; de a mivel emberi ész és munkásság hiába vesződé, a jégtorlatnak fölemelése csak a természetnek magának sikerülhete. Ütött a szerencsés óra, s megküldé a szabadulásnak fehér zászlaját, mellyet ezer öröm sugára hímezett, s mellyre ezer remény varrta zöld leveleit; s valóban a lovag, ki a jég megindulását hirdeté, hasonló volt a bocsánat hírnökéhez, ki az ártatlanul halálra ítéltnek, midőn

már az élet minden reménnyel együtt lehalványodott arczaírói,
fennem kiáltja: szabad vagy!

És e pillanattól fogva lassanként visszatért a hűtlen Maros
elhagyott medrébe: de hagyott nyomort s inséget maga után, okoz-
ván károkat, mellyek, hiteles adatok szerint, 150,000 váltó forintra
becsültettek; s mellyek magokban véve nagyoknak nem tetszenek
ugyan, de fontosságot nyernek azon körülmény által, miszerint
azokat főkép legszegényebb sorsu feleink szenvedték, kik, alacson
házaik s kevés vagyonuk vesztésével, csekély mindenöktől
fosztattak meg! Átadjuk itt az utó kor kedves emlékének Bohus
Antonia, Fascho Izabella, özvegy báró Forray Julia, gróf
Károlyi Györgyné és Török Gábor tisztelt neveit, kik sze-
rencsétlen lakosinknak gyűjtés utján kárpótlást szerezni vetélked-
vén, buzgó fáradozások már eddig is kedvező sikerrel gyümölcsö-
zött. Ti, nemeskeblűek, az inség és nyomor enyhítése ugyan ki-
vületek is gazdag részvétre talált, de ha a jótékonytságot egy éghoz
hasonlitanók, mellyben az áldás foganszik szerencsétlenek számára,
s melly még könyező képpel is boldogságot áraszt: Ti lennétek ez
égnek Aradban csillagai.

Sárosy Gyula.

* * *

Kevés napokkal a vész után, mellyet a dühöngő vizelem árasztott
Arad lakóira, Gyorok nagy része tűz mártaléka lön. Így sújtá a
szépen emelkedő várost és a nemzeties haladás szent szellemétől áthatott
megyét egymás után a felbőszült elemek iszonyu hatalma! — Nem találtam
senkit, ki Gyorok gyásznapját olly élő, szívható ecsettel rajzolja, mint
rajzolja az „Aradi vésznapokat“ széplelkű Sárosynk mesterkeze; azonban,
hogy fenmaradjon emléke a gyorokiak látogatásóráinak is, ideiglatom

azon egyszerű vázlatot, melyet arról politicalai hírlapjaink egyike f. év martiusában közlött volt.

* * *

„Arad, febr. 28-d. Ismét gyászhirot irunk! Városunkat kevés napok előtt a hullámok; a magas Forray-család birtokát, a hozzánk két órányira fekvő Gyorok mezővárost pedig lángok dülák fel. — Tegnap hajnalban — még nem tudni, miként — tűz útven ki, az kevés óra alatt körülbelöl húsz lakházat s az oláhok templomát és iskola épületét elhamvasztotta; a cath. szentegyház csak azáltal menteték meg elhamvadástól, hogy az egy párszor már lángot fogott zsindeyeket tetejéről leszaggaták. Iszonyu a csapás, mely e csinos hegyfoki városkát érte: munkás, ember-szerető lakosai, kik első sietének az utóbbi vésznapokban eleséggel közénk: most nagyrészen önmagok is kenyér nélkül vannak; s mi, fájdalom! koránsem vagyunk azon helyzetben, hogy nekik a szent kölcsönt az inség napjaiban, a szükség első perczeiben, mikor legboldogítóbb, legenyhitőbb volna a segély, visszafizethetnők. Minek festeni Gyorok mai szomorú képét, minek e jámbor, könyörszívű emberek nyomorát? A hatalmas szél, mely a lángokat pusztító pallosként csapkodta ellenállhatlanul, feltartóztatlanul tetőről tetőre, rommá, hamuvá tevé megyénk hegyali városai egyik legcsinosbikának nagy részét, s M é n e s, a messzehírű bortnyújtó hegy, keserű arcczal nézdel alá az üszkökre, melyek tövében szorgalmas, gondos munkásainak százait fakaszták könyekre a vésznap hajnalán! Még nem száradt fel ajkaikról a köny, a részvét mennyei könye, melyet városunk pusztulásán sirtanak, s im már is saját vagyonuk vesztén kell siránkozniok: vagyonukén, melyet olly ritka felebaráti szeretettel osztának meg városunk tető s élelem nélküli polgárral! Vajha e kebelemelő példája a jószívűség és könyörnek, melyet irántunk Gyorok lakói mutatának, birja hasonló nemes tette hazánk azon boldogabb polgárait, kiket nem ért vész, vagy kik a szenvedett csapások sebsajgásait már feledhették! Hozzájuk fordulunk mi, magunkért s gyoroki szomszédinkért, mi, kik nemeslelkűségök s emberszeretetöket már is olly nagy mértékben

valánk szerencsések tapasztalni ; mi, kik ez újabb csapást szenvedetteknek hála és rokon részvétkönyeken kívül mitsem adhatunk ! Feltűnő mind az aradi, mind a gyoroki csapásban, hogy itt is, amott is a város azon részét érte leginkább a vész, hol a magyarok laknak. Mennyit s mennyire kell küzdenünk nemzetiségünk ügyében, hol még az elemek is sujtanak ! Honpolgárok, s kivált ti Magyarok ! engedjétek kebletekben felbuzogni az ősi szent erényt, és siessetek megvigasztalni áldott állérkéitekkel kárvallott szegény polgártársaitokat.“

* * *

Aradmegye szenvedett kétségkívül még többet is a Maros mentében, s ha nem szóltak is mindenről hírlapjaink, a szegény kárvallottak könyei azért nem kevésbé igényelnek figyelmet; s e lapok, mellyek kiadására nekem Arad s a Magyarhon egyik fénycsillaga, a melegkeblű Bohusné, adá az eszmét, s a magyar Musa hölelkü fölkeneti a tehetséget — mindazoknak nyujtsanak enyhet, kiket a sors'nehéz karja ez alkalommal ért.

Császár.

R É S Z V É T.

Hirtelen itt a veszély; a sors rémfellege átok-
Terhesen üli meg a földiek élet-egét!
A szilaj árvíz jő, s a mit ér, hullámiba forgat,
Számos házdüledék — vad diadalmi jele.
Szárnyra kel a tüzvész, s dühösen pusztítva iramlik
Végig a házsorokon, s minden utána — hamu!
S a lakos a ház romja előtt áll néma iszonynyal,
Fázik a tüzláng, és izzad az ár közepett.
Számptalan, a ki az életnek még tegnap örült, ma
Sírva az égre tekint, s nincs, hova hajtsa fejét. —
S íme az emberi jobb kebel a gyászhirre megindul,
Szent versenyre hevül, s gyűlnek az áldozatok.
Hölgyek — az emberi nem díszgyöngyei — voltak örökké
Elsők a balsors vésziben enyhet-adók!
Szívök dús kegyeletforrás, melly isten-erővel
Munkál, tettre hevít, és imigy életet oszt.
A mi egyestől nem telik, azt egyesülten az ezrek
Megteszik, azt, sejtjük, megteszi öszves erő.
Egyeseket fölemelni viszont, s jobb létre segítni:
Ez legszebb koronád emberi társadalom!

Szenvey.

V I Z Ö Z Ö N I K É P.

KÖLTŐI GYAKORLAT.

IRTA

JÓSIKA MIKLÓS.

I.

Az időben — midőn az ifju emberi nem a Kaukaz közelében, déli Asia legvirítóbb tartományait borította el, két hatalmas család élt; annyi nemzetnek mondanók: mert akkortájtban a patriarchai kormány családokat képezett, — s a fő, az első, a király, atyának neveztetett.

A Noé családja volt ez, s az Algazaré: egyszerű, munkás, vidám és istenfélő egyik; pompás, örülten pazar, büszke s kicsapongó a másik.

Noé messze terjedő rónát s halmokat foglalt el népével. Körül a láthatárt óriásilag kimagasuló hegyek környezték, melyeknek kiellen gerinczein hó és jég honoltak. Alább, árnyéklatról árnyéklatra kivetkezett az ifjan dús természet jegedt lemezéből, s a hegyhalántékokon, a hó közelében, apró csalit, tovább fényes zománczos gyepek s egyes facsoportozatok, alább mindig karcsubb s magosb erdőbálványok, nedvtelegebb, fényesebb s dúsabb rétek és halmok, előntve a természet virágkelyheivel, melyeken ezer szín szikrázott,

s mellyek körül ambraillat terjedt. Fellegei a délszaki szárnyasoknak csillámzó tollazataikkal légedeztek felettök, vagy süvöltöttek el mint gomolylyá ömlött szivárvány, vagy szindús zászló, mellynek reddőzete a hajnali szellőben bontakozik.

És alant a dicső rónán, átvillámolva a szűzien tiszta napnak sugáritól, a Hesperidák kertjét vélnéd tündérvessző alól felvirulni. E pálmák levélvitorláikkal, e sátoros bánának, ezer karral fogódzva az anyaföldbe, mellyről ifju sarjakban zöldeltek fel ujra; e kaczerán virító bokrok; a kényes folyók, mellyek kéjelegve hajlongtak át a nedvtelt mezőkön, virágok s óriási fűkalászkok közt; míg a halmokat, mint fodorszőnyeg, a szőlő csipkézete öltöztette zöld palástjába, mellyen arany- és smaragdfürtök fénylettek, csattanón a dicső fűszeres nedvtől.

A mezőkön, a halmokon ezer nyáj legelt, ezüst marháknak mondanád s arany gyapjas juhoknak a mesék korából. — És lovak, mint a nyílról pattant ív, vidoran fölnyerítve, topogtak a réteken át, míg sörényök jaspisfelhőkben lengett karcsu nyakok fölött, s emelt orr-öbleik a reggel párázatit szívták be.

Dal zengett itt, s a mezei fuvola, a telt lélek örömmámorában az éghez kiáltotta hangöszönét. Ugy éltek itt, mint örök paradicsomban, s mintha a nap heve után ibolyás fellegekben az ég lakói szállának alá, kik akkor közelebb voltak az emberi fajhoz.

Nem gunyhókban laktak ők, nem márványpalotákban: de lakjaik festőileg szépen s kecsesen ömlöttek el hímes sátorokban a legszebb völgykebelben, vagy egy napfüröszttötte halmon, vagy csendes álomszerű árnyak hűvében, körülloccsogva csevegő patakoktól, — vagy szirtgerincz élén, mellyről a szem egy világot buvárolt át, s ezer dicső képet fogadott kristályaiba. Ott a folyó mederek partján, itt a róna legszebb virágszőnyegén, mindenütt, merre a szem látott, emberek örültek, nyájak legeltek, sátrak fuvták fel öbleiket.

* * *

A táj közepén, óriási pálma-erdő kebelében, mint zöld szentélyben, terjedt Noénak sátor-városa : — tágas, tiszta, mérhetlen, s tele néppel, mely untalan mozgásban az életet látszott felfokozni s felcsigázni akarni.

* * *

De mi lepi meg a tekintetet ott ama halmon, közel a tévegszerű városhoz? minő idegen jelenet ez? óriási alkotmány roppant bordáival, keskeny nyilataival s egy hiddal, mely a halomtól menedékesen vonul le a dús rónákig? ezer kéz kalapál, hord, emel, csigáz és kovácsol körüle, bár az egész majdnem készen áll, s iszonyu nagyságú; fából nőtt hegynék mondanád, melynek terhe alatt a halom szembetűnőleg összelapult.

A világalakítókban uszó bájvidéken minden munkásságban volt, s midőn a csillagsereg áttörte az eget lángszemeivel, a nép fehér szövetekbe festőileg burkolva, lejtett hosszú sorban a néma berkek hüvébe, s a nyájak zsenge hozomása kanyargott kék füstgyűrűkben a magosság urához; és hymnuszok hangoztak a lélekből kiömölve s mint illat emelkedve imakarokon éghez föl.

II.

De míg itt Noé s családja istennek élt, míg a nagyszerű patriarcha magos lelke jóltevő fékben tartotta az ezerekre menő dolgozó népet, melynek vágyai csapongtak: addig közel e terjedt, mérhetlen vidékhez más tartomány terült. — Algazár volt ott az ur: — nagy és hatalmas s ereje rettegett, merre a baljóslatu név hangzott. A szolgasereg a porban hevert előtte: sétatutjai rózsákkal voltak elhintve, minden falatja csemege, minden itala fűszeres, jégben hűtött fürde, vagy zamatos gyümölcsök nedvgyöngyei. A legtávolabb észak és dél adózott élvágyának: s ötszáz neje drága kövektől, arany- s ezüst-pikkelyektől csillogott: míg óriási szirtekből összevetett bál-

ványszerű palotái égnek tölték durván büszke s a nap aranyában ragyogó tornyaikat. — Tágas folyosóit repkényező növények feküdtek körül, átszövődve minden rostélyzatin: s özönelőtti virágkelyhek függtek rajtok, mint rubin- vagy opál-harangok, melyekbe egy angyal ambroziát csöppentett. — Ezer színű kövek és kagylók egyesültek fényes padlóján és szőnyegek, a tropi ég csillogó szárnyasainak tollaiból összelehelve, borították a falakat. — A hatyu s a hermelin gyöngéd gyapjazata feküdt a durván kényelmes butorokon, s mindenütt óriási méretű arany, jaszp, porfir-edények, sajtáságos alaku fegyverek, eszközök, ékességek lepték el az iszonyuan nagyságos termeket, melyek tágas nyilatain, átlátszó selyemfátyol szívtápirjába a déliesen nyilazó napsugárokat. Este s az éj ünnepi óráiban kéjelgő szellemek fuvaltak a vidék fűszerét a tágas hézagokon át, s ezer szurok- és viasz-szövétnek vérpiros fényében uszott és csillogott minden.

Mindenütt, merre a szem terjedt, magas tornyok emelkedtek, s ama déliesen nagyszerű erdők boltozatiból, melyek mint több száz lábnyi magas, eleven ernyő függöttek a vándor feje felett, közhalmazatok csudás alakban, számtalan tornyokkal s erkélyekkel terhelve, rugtaták ki büszke ormaikat. — Az óriási növények felcsigáztak a legmagasb toronycsúcsokig, s onnan s a szellős erkélyekről szivárvány-füzérekben lógtak le az esti szél játéka.

Itt e földön lakott Algazár, ki nem ismert más akaratot, mint a magáét, ki kétszáz évet élt át, s a szép erőteljes főn egy ezüst szálacska sem lopta még be az aggkor hanyatlását. — Ép volt, mint huszonöt éves férfiú: minden tagja ruganyos és kemény; átszőve századokra számított idegektől. A büszke alak, a nemes járás, a magasztosan fénylő tekintet félelmet s rettegést idézett elő! — Nem ismerte ő az istent, nem volt e sziklahalmazok közt egy szentegyház, nem egy imaboltocska! — minden élvre volt itt számítva, minden hódolatra: minden ezerkaru géphez hasonlított, melynek mozgást egyetlen rugó ad.

III.

Az ég boltján széles sugár-övek terjedtek szét, s a nap a magas hegyek mögött lebegett még pillanatra, mint iszonyu rubinkaraj, melly sugárait magába szívta vissza: azután lehaladott s estderűje mint liliomköd öntötte el a látkört; a nap hevét hűs szellők váltották fel, s a nép a magas csarnokok elé gyűlt: vidor dalok hangoztak, ezer húr pengett, ezer torok énekelt.

* * *

De távol, a rengeteg öblözeteiben, s a néma völgyek tévegei közt, rozzant gunyhókat látsz, s előttök alélt fáradt népet, bőrfosz-lányoktól félig földve. Ah! nem élv és kéj, nem öröm és szórakozás ült e senyvedt arczokon, e torzult vonásokban, e kiégett szemgödrökben, mellyekből düh és boszú löveltek egyes lángsugárokat. Nem tisztos volt itt a szegénység, nem jámbor a szenvedés; elbaromított nép volt ez, kész mindent egy falatért koczkára tenni. — Nem ismert ez istent, nem büntetést és jutalmat; nem virult neki a remény, nem öntötte rá enyhugárit a szelid házi öröm. Két érzés volt ezen állati fajban: szolgálai rettegés, s a rögzöttség aljassága. Olly nép volt ez, mellyet a hatalmasak kicsigáztak nemtelen munkával. Nyomoru megvetett eszközök, a parancsnak odavetve, érdem, köszönet, választatás nélkül. Nép, melly baromilag fűzte odább napjait; melly a tigris dühével tépte szerte durva táplálását, mellyhez nem étvágy, hanem örültségig felfokozott éhség vezette. — Minden élve a nyomorral járó kábultság volt! gyermekek jöttek itt a világra, a nélkül, hogy pillanatnyi szeretetet ébresszenek nyomoru szüléikben, kik a falatot irigyelték gyermekeiktől. —

De holdak óta már a szegény semyvedők, a napkimerítő munkája után, nem rohantak az undort ébresztő táplálathoz, mellyet ebeiktől vitattak el néha. Nem heverték holt álomban a lombozat éjében. Mi-

dön a sötét völgy fölött fátyol szövődött biborfényből s az árnyak ölelkeztek, gunyhók körül gyűltek össze s a ronda tekintetű csoportok ott heverték az elgázolt gyepen, szemek kelet felé voltak irányozva. Távolról léptek hallatszának s jöttek terhelt szekerek, megrakva eleséggel, s egy angyalian dicső alak, alig tizenhat éves, szelid ménen, mely fülelve emelte száraz tiszta lábait s néha vidám nyerítést hallatott.

S midőn e deli szűz a gunyhók közelébe jött, mint a megszelídített házi állatok, kik a jóltevő kezét ismerik már, — tolongták őt undokul vicsorgó szennyes alakok körül : de nem nyultak a bársony-szövet-hez, mely e bájos tagokat fődé, nem érintették az olvadt aranyat, mely játszian fénylő zuhatagával öntötte el egész természetét. — Ugy tetszett, mintha felsőbb lénynek tartanak, megfoghatatlannak jóságában és dicsőségében. S ha néha az osztály ezen állatian elveszett népnek nem volt inyére, durva öklök emelkedtek fenyegetődzve rá — mig ő, a dicső és jámbor, szeliden mosolyogva szaporította az adagokat, szólt pár nyájas szót, vetett egy szűzien szende tekintetet rájuk, mely e tigriseket megszelídítette.

És történt a holdak és hetek folytában, hogy ott a rejtett völgyekben, ott az eltompult fajnak közepette, egy szép, magasztos férfialak mutatkozott, virágos bokroktól elfödve, s mintha igézet gyűrűi közt zárkoznék, volt tekintete a bájos hölgyre lánczolva. S hetek teltek el, s egy este a kedves rejtélyes teremtés visszatért a völgyből, s iszonyu viharban szakadtak a felhők le, s omlottak az utak össze, s a hölgy gyöngéd testét érzé átjegendni: megjelent az ifju, s oroszlánbőrbe fedé őt, s férfias karjai közt vitte a rombálványokon át, mig lova nyomai után, hol lépve, hol ugorva követte őket.

Seth volt ez, Noé fia s kegyencze. Elia a hölgy neve, ki Algazár leánya volt. A büszke Algazaré, ki élvei közepette gyűlölte s megvetette a nyájöri népet, mely Noét ismerte fejének. — A gonoszság minden alakjában beharapózott már a Noé égalatti háztartásába: megragadta a métely számos cselédeit, s ha családja, leányai

s unokái érintetlen maradtak a ragályos szomszédság őrnedvétől, a nagyszerű patriarcha jellemének köszönhatték. — Mindennap imádták ők az istent, kinek haragja kelyhe teltén volt, s büntető keze a megromlott emberi faj fölé emelve.

IV.

Algazár sokáig nem gyanított semmit Elia szerelméről, s azon jóltevő befolyásról, melyet Sethnek szerelme gyakorlott fölötte. — Szabad kényőkre voltak leányai bocsájtva, nem tartotta fék az indulatokat, mint a vihar emelték ezek martalékjaikat égnek, vagy sodorták az örvénybe. — De midőn megtudta, hogy a férfit, ki Eliából e romlottság közepette szenthez hasonló lényt teremtett, nem az ő népéből és családjából való; hogy az gyűlölt szomszédjának fia: dűhe felingerrült, s minden módon azon volt, őt kiirtani az élők sorából.

De az időben isten ujjá vezette közvetlen a kormányt, s jámbor angyalsereg láthatlanul, de közel őrködött az urnak kedveltjei fölött: és Seth az ur kedveltje volt. Mert dicsőítve látta benne teremtő kezét s lehellete szikráját. — Áldozatainak füstgomolyai mint szomju harmat tódultak égnek, s midőn könnyű fellegekké ömlöttek, a nap sugárai felszállták azokat, mintegy áldozatul benyújtandók magasabb egékbe. — Neki voltak leggyapjasabb nyájai, legfehérebb marhái, legdélcezegebb lovai, s ha vivásra került a dolog, s a nyáját ragadó szörnyektől kelle védni, Sethnek karja földhöz terítette azokat: s bőreikkel cserélte fel olykor a könnyű gyapjuszövetet, mely egyszerűen, de festőileg emelte ki ezen athletai tagokat.

A kristusfő dús kékfekete hajzatával s a lángolón dicső szemekkel, büszke és szelid volt egyszerre, s hangja a szívek rejtekéig hatott. Ah! miként imádtá őt Algazár seraph-leánya, miként függött élte minden szálaival rajta, miként volt a férfit szava életigéje s minden gondolatja átfonódva szerelmesén.

Ő vezette a szelid, de vadon szeszélyes teremtést a nyomor

lakhelyébe; ő segítette az undort s utálatot legyőzni, melly az akkor mámorosan vidor s élvvagyó Eliának eszméit ragadta meg, az iszonyúra, mit ezen elbaromitott nép közt látott.

Seth tanította meg imádkozni, s ha láttátok volna, egy magos szirt tetején körülárasztva a kelő nap biborától, arany hajpalástja hullámiba hüvelyezve, miként emelkedett a lángolóan szenvedélyes szem először életében az ima ihletétől megkapatva ég felé, miképpen a harmatszötte kezecskéket össze s miként állt mellette, dicsőn és szeliden egy cherubi alak, ihlete sugáritól körülpárázva, kinek szárnyakat két napsugár vont szélesen az ég azurján keresztül. Oh! ha láttátok volna őt, így átteremtve a szerelemtől.

V.

De mogorva, iszonyu jelenetek fejlesztik sötét képleteiket előttünk!

* * *

Algazarhoz őrző vendégsereg gyűlt. Ezer szövétnek világitotta az özönelőtti büszke köveket. Harsány zene, rég feledett hangszerekből, áradott szét, s nehéz asztalok párolgó étkektől görnyedeztek: míg a szilaj fiatalság — s a félmeztelen kábult nőalakok, erélyteljes vad csoportozatokba fonódva tánczoltak.

Vigság volt itt, örült, kábult, kicsapongó vigság. Nehéz billi-
komok kerengtek szeszes italokkal. Algazar fényes öltönyében nyuj-
totta tagjait habzó vánkosokon: arczában felcsigázott élvvagy s ittas-
ság tükrözék magukat. De távol e mogorván fényes teremtől, egy
félíg árnytelt folyosóban állt Elia: tizenhat tavaszt látott ő, s a ter-
mészet minden szépségével árasztotta el. Gyöngéd hóvirágnak mon-
danád e sivár őrzőgök közepette. Lágý fürtök fényesen és selyme-
sen folytak le bokájaig, aranypalástnak mondanád, mellynek csil-
lámló gyöngéd fürtözete alól az angyalian dicső arc, a harmatos

márványvállak, s a kebel rózsás halmai szemérmesen s félig elfödve mosolyogtak ki. A kar, kék ereivel s havas bőrével, a kised kezecskék, melyeknek minden körmét drágakőnek mondanád, keresztbe voltak keblén téve; feje selyemerdőjét tarták össze, míg a domboru csipőken bársonyleplezet hevert, mint a festő ecsetétől oda-lehelve, gyapjas, gyöngéd, violaszinben csillámló s elhintve drága csillagokkal.

Szemei le voltak sütvé, a hosszú ernyek mint fekete csipkék boriták el félig azokat, s karjai ölelve tarták az ifjut.

— Seth! nézd az eget! — szólt — mint vasborék hevernek a fellegek rajta: — ezer villám süvölt a látkörön át, a dörgés robaját nem képes az iszonyu zsinat ezen eszeveszettek közt elnémitani! —

— Elia! Elia! — szólt Seth — az ur haragjának napja itt van, emlékezel-e még jámbor atyámra, ki hetek óta ácsolja bárkáját? — s jós-szózatára, mely mondá az ember fiának: hogy térjen meg, mert az ur béketürésének kelyhe telve van, s csapásra kész keze a magosság urának! Ömlenek a fellegek, szakad az ég! minden úszik, az ég csatornái megszakadatlanul folynak, az ár a palota lépcsőit ragadta meg, a szem látja mikép növekedik! —

— Irgalom istene! — kiált fel Elia. — Ez az özönviz! — az özönviz! — beteljesedett Noé jóslata!

E pillanatban egy iszonyu csattanás rázkodtatta meg az egész teremet. Az oszlopok ingadoztak s a földet percnyi rázkodás borzogatta össze. — A vidáman tomboló nép összefutott, tolongva s egymást gázolva rohantak a szabadba, hol iszonyu jelenet várt rájuk. — A hold eltűnt, s egy sajátságos, soha sem látott világítás kezdett a sűrű felhők fekein átbirkózni. Ugy tetszett, mintha lángoló kard hasitaná ketté a sötét kárpitot, s rettenetesen és dicsőn bontakozott egy irtózatoss üstökös ki a sötétből. Éles fény foglalta el napnál tágabb magvát, s végtelen üstőke mint vércsillámu lángív hajtotta óriási hidját az esőzuhatagokon át. A magas szirtgerinczről, mint hirtelen áradó tenger lökdöste egész kévéit a vörös fénynek felfelé,

mig az ár megfoghatlan gyorsasággal növekedett, s az iszony minden élet elfogott.

Pillanatnyi zsibbadsága s ájulatai után e görcsszerű ijedelemnek Algazár először tért magához. Csarnoka magosan feküdt, s az óriási sziklakoczkák az első rázkodás után még szilárdabbul látszottak összezsapni eresztékeikbe. — Rendet parancsolt. A lázangó, kábult népet visszaodázta lakjaikba, s néhány percz mulva a dühösen csattogó mennykövek közepett, a reszkető teremben, mellynek ablakszöveire feküdt a szélvihar, s mellynek padolatai a becsapódó esőtől vízben usztak, — a zene harsogott újra, a billikomok kézről-kézre kerültek. — De az arczokon rémület ült, s a daczos kényur biztató szava vizshangra nem talált. Elrémult alakok rohantak minden pillanatban elő, s egy több századot ért agg, a veszettség e tigris-barlangjában, először, mióta izei összehajoltak, említette az isten nevét, — Noét és jóslatát, s intette a népet, hogy térjen istenhez!

És sokan arczra hulltak és imádkoztak, mig mások örült iszonynyal rohantak ki a teremből, s kevés idő mulva, mint hullámozó sereget ezerekből, lehetett őket a magas hegyek ormaira kapaszkodni látni. — Csak Algazár s családja voltak még a teremben. — Bátran s vad elszántsággal a férfiak: ijedten, eszeken kívül a hölgyek, kiknek ajkaikról szívrepesztő sikoltás harsogott fel.

És Algazár maga körül gyűjté őket, s a fejeket megszámlálta, s Eliát nem látta köztök! — midőn nevéen szólítá őt, éles hangja elhalt az iszonyu robaj közepett.

Az ár nőtt s a vihar hegyekké emelte azt, sötétzölden zuhantak vízhasábok egymásra, hegyet völgygyé öntve, völgyet hegygyé dagasztva, mig a sziklához értek föl, hol Algazár állt elrémult seregével, talán most először ismervén meg a veszély iszonyuságát.

S a nép folytonosan rohant a hegyekre és sziklákra, s kit az ár utolért, a magas pálmákra kapaszkodott.

VI.

Ott ama szirten egy anya ül, sötét hajzata veti rá jáspis-szárnyait, s fénylő tajtéka alól egy aranyfürtű csecsemő tekint gyermeki mosolylyal a halál szemébe, mely körönyeit nyújtja elébe. Oh! sirj! te szép anya, kinek tagjait bibor födi, ki Algazár fényes háztartásában mint királyné lejtettél, — oh! öleld zokogva a kis angyalfőt márvány-emplőidhez, talán életedben először érezve a kint, a mámor közepett feledett gyermekedet félteni! Nézd, miként emeli harmatkezeckéit hozzád, arcod halavány liliomait simogatva, miként lebeg mosoly s bámulat a kis nedves ajkakon, mellyek még az anyanevet ki nem rebegték soha!

* * *

És oda ama kölapra, melly még egyedül vicsorítja ki mohlepte homlokát a vérfürösztött hullámok közül, egy dühös oroszlán szorult. Nézzétek a vérengző vadat fölemelt fővel s hosszan nyuló farkával, s a vésznek meresztett szemeivel. Mellette egy tizennégy évű hölgy van, kit a halál odáig kergetett. Ruhája lesiklott bájos tagjairól, mellyeken a viz csorog le, kezei szemérmesen szedik össze szétlapult fürtözetét. Az oroszlán hozzá simult, s a hölgy átöleli, mintha védelmet keresne közelében. — S a vérengző vad megszelidült, büszke fejét hajtotta a hölgy ölébe s arany sörényével fődte havas térdeit.

* * *

Nem messze egy ifju más kögerinczen: keze görcsösen ragadta meg a tövises bokrot, melly a sziklarepedésekből hajtotta ki zöld lombjait, piros ifju vére csorog le karján, s lába egy iszonyu rugással taszítja a dühöngő hullámok örvényébe testvérét, ki emelt törrel akarta utósó menedékét elvívni öcscsétől.

És a csecsemő, az oroszlán, s a testvérgyilkos fölött fellegek szakadnak s vízbérczek esnek a magasból alá: a villám csatára kelt s lánghálójával fogta a látkört keresztül, s a szél ezer torokból sípol.

Csak ott Algazár fényes laka előtt lehet egy ezerekből álló csoportozatot látni még, — az ár elrekesztette ezeket, kik urok daczát osztották meg s nem siettek eléggé az óriási kupot elérni, hol most mint a tenger homokja nyüsgött a nép. Egy iszonyu orditássá olvadt kiáltásuk s halálcsatává vivásuk a menhelyért, hová gomolylyá nyomatva szorultak össze. Kidagadó szemeik s rémült arcaik a bőszült elemre voltak szegezve, melly vizkarjait mindig feljebb — feljebb nyujtotta utánok.

Hol van Seth, az urnak embere? hol van Elia, az aranyfürtű Elia, ki karjaival tartá fogva szive választottját ama venyigefödött folyosón? Seth hatalmas karjai ragadták fel Eliát, midőn a földet érezte megrázkodni maga alatt s a folyosó oszlopai ingadoztak. — De hová! szerető ifju, hová? nézd a vész szétvetette lángkárpitját, a dühöngő elem sárkánynyakát a bérctetőig nyujtotta.

A fákat ezer szárnyas lepte el, minden levélen egy élet csügg. A vadakat látod, a vérengző tigris s a roppant mammutot, a tevét s juhot egy gomolyba szorulni. Mint szőnyeggel, melly él és hullámozik, van minden száraz pontocska eltelve. Nincs egy fok, hová lábadat tehetnéd!

— Ne félj, Seth! — kiáltott Elia a ruganyos karokat szorosan csatolva Seth nyaka körül. — Együtt halunk meg! s a halálon túl — az örök élet van!

— Nem úgy, Elia! — szólt Seth — nézd ott, hol az ég legsötétebb, hol az éjet vélnéd honolni, fődve hollószárnyakkal, egy magas alkotmányt látok emelkedni. — Ott van atyám; a bárka az, mellynek bordáin én is dolgoztam! — Nézd, miként lejt, bemélyedve a fekete hullámokba, iszonyu terhével: bérctnek mondanád, s kiemelve fejét megint.

— A bárka! — Igen! — mond Elia — közeledik, minden nyi-

lása világol. — — Noét látom ezüst szakállával, nézd, mint a ferge-
teg közeledik, s hegyekké nyomva tolja az árt maga körül.

— Elia! — kiált fel Seth — van-e hited, van-e bátorságod? —

— Hitem? — mond Elia, ihlettel — mint a nap átvilágol egész
valómon! Oh! hitem van, mert mindenhatósága rettenetei közt imá-
dom a magosság urát, van hitem! a vész hullámi közé vetni életemet
s e vízbérczekkel küzdeni.

— Jer tehát! — mond Seth — öleld át derekam, fogódz be-
lém, mint a venyige a fenyő sudarába, s a hit, a remény, a szeretet
hármias aczélfüzérbe fonódjék tagjaink körül.

— Így! éltem élete! így — márvány-karod édtelt hevét érzem
átmelegülni szívemen — légy bátor — — jer!

Seth édes terhével a fekete vész örvényébe hanyatlott; hatalmas
karjai szétszaggatták azt, néhány percz múlva Eliával, ki egygyé ol-
vadt vele, a bárka közelében volt: most egy kötél ereszkedett le
annak hidjánál, hol Noé állt családjával, hálaadó hymnust hangoz-
tatva. Seth és Elia az öreg karjai közé hulltak.

* * *

És lön, hogy az ur haragja megennyhült, s Seth és Elia a Seth-
ivadék szülői lőnek, s maradékaik a világot öntötték el.

M Á T Y Á S K I R Á L Y .

NÉPMONDA.

Mátyás király fölötte szereté
A népet s ez őt nem felejtethé,
Kivált az egyszerű szántóvető
Felőle mind maig beszélgető.

Mátyusföldén az róla a rege,
Hogy ő nem volt nagy urnák gyermeke,
Ha tán nemes volt is, csak bocskoros,
És mint szegény, lett szolgál-ostoros.

Nagy orra volt-e ok, vagy más hiba?
Nem szól iránta a krónika;
Elég az ahhoz, hogy ingerkedék
Matyinkkal a suhancz pórnemzedék.

De Matyi sem kért mástól kölcsön észet,
S pengőben adta vissza a fapénzt,
S a gúnyolónak olly konczot dobott,
Mellyen heted hétig rágódhatott.

Meg volt csinálva, a mit dolgozott,
Mert hogy mindent helyén nyelén fogott;
Nem is vevék hát rosz neven neki,
Ha tálból a húst nem feledte ki.

Egyszer gazdája szántni küldte őt,
Ugart-e, forgatót-e, vagy vetőt?
De mélyen járt ekéje s egyiránt,
Minél többet gazdája sem kívánt.

Delelő délig így dolgoztatott,
 Mig szolgatársa is kiballagott;
 A szolgatárs irigy és gúnyoló,
 De most Matyink dolgára gondoló.

„Hej, Matyi, nem tudod, mi hír Budán,
 Az úri népek összebujtak ám,
 Királyt tesznek; te orrod jókora,
 Nem szagolod, ki lesz hazánk ura?”

A szolga szólt röhentve jó nagyot,
 Matyink reá imilly választ adott:
 „Az új királyt ma angyalok teszik,
 S az lesz, ki majd vasasztalról eszik.”

S legott ekéje megfordítva lett,
 S ebédet a szántóvasról evett;
 Midőn a szolga látta, mit mivel,
 Szólott ocsárolás ígéivel:

„Koldúsvezér! ha ostorom nyele
 Addig kihajt, s leszen zöld levele,
 Mig a dülön egy fordulót teszek,
 Te úgy király, és én bagoly leszek.”

S hogy lehetett, hogy nem, de úgy esett,
 Az ostornyélnék zöld levele lett,
 S im angyalok koronát hoztanak,
 Matyink felé szárnynyal csaltogtanak.

Matyink ijedve ösztökét emel,
 Hogy a koronát távolítsa el;
 De épen csak hegyén találta ezt.
 Azóta görbe rajta a kereszt

S akarta, vagy nem, de a korona
 Matyink fejére szállva ragyoga;
 S belőle olly király kerekedett,
 Kinél különb urból sem telhetett

Czuczor.

LEGSZEBB HÖLGY.

Égi rész, ha leány virág-ékeségét,
Grátiák ajkáról szállott kedvességét,

S kebelét, a mellyet gyujt a szűz szerelem,
Nemes sziv emeli, s angyali értelem.

Rokonfele ennek mennyőzönben örül
Gondot csillapító istennéje körül.

De jaj! ha érzése szelid ömledtében
Értetlenül hal ki kereső szemében;

Mert, oh, mennyi vész el életünk kecséből,
Ha nincs társ, a kinek angyali szivéből,

Midőn meleg lelkünk fölleng bájegébe,
Édes találkozás nem repül elébe!

1810.

Döbrentey.

HALADUNK.

Mondd, hogy hátra vagyunk! lám ott a tősz, gyökeres nagy
Tiszta magyar város tánczvigalomba siet.

S a magyar arszlánok külnyelvet törve — mulatnak
A honi szépekkal: Már ez ugyan haladás!

Szilágy.

JACOPO ORTIS UTOLSÓ LEVELEI. ¹⁾

OLASZ EREDETIBŐL

FORDITVA

CSÁSZÁR FERENCZTŐL.

Rovigo, (1798) július 20-d.

Elnéztem őt, s mondám enmagamban: hová lennék, ha őt többé nem láthatnám? És könyezni kezdtem örömemben, tudva, hogy közelében valék: és most? . . . én őt elvesztettem.

Mi már nekem a mindenség? a föld mellyik része tarthat meg engem Tereza nélkül? s úgy látszik, mintha csak álmodnám, hogy tőle távol vagyok. Olly nagy volt-e szilárdságom? s volt-e annyi erőm, hogy így távozzam . . . a nélkül, hogy őt lássam? csak egy csókot sem, csak egy istenhozzádat sem! Minden pillanatban háza küszöbénél képzelem magam s azt hiszem, mellette ülök. Futok; s minden percz milly nagy sebességgel távolít el mindinkább tőle. És mégis? mennyi, édes csalódás! de . . . én őt elvesztettem. Sem akaratomnak, sem eszemnek, sem megkáult szívemnek nem bírok engedelmeskedni többé: végzetem erőhatalmas karjától hagyom magam hurczoltatni. Isten hozzád, isten hozzád, Lorenzo.

¹⁾ Mutatványul Ugo Foscolo e című classicus regényéből, mellyet nem sokára maga egészében reménylek a magyar közönségnek bemutatni.

Cs.

Ferrara, július 20-d. este.

Átkeltem a Pon s végig néztem tömérdek vizein, és többször való lék a ponton: belé rohanni, benne elmerülni s magam örökre elveszítni. Minden egy pillanat! — ah, ha nekem kedves és szerencsétlen anyám nem volna, kinek halálom keserű könyekbe kerülne! . . .

S nem is akarok illy gyáván meghalni. Tünni fogom egész boldogtalanságomat; kiiandom utolsó cseppig a könykehelyt, melyet végzetem rám mére; s ha küzdésem hiú lesz, ha kétségbeesett minden szenvedély s minden erő fölemésztetett; ha elég bátor leszek szemébe nézni a halálnak, vele nyugalmasan okoskodni s megízlelni keserű poharát: akkor . . .

De most, mig így beszélek, talán nincs minden elveszve? s nekem nem marad egyéb, mint az emlékezet s a bizonyosság, hogy minden elveszett? — érezted-e te valaha azon teljét a fájdalomnak, mikor minden remény elhagy bennünket?

Csak egy csókot sem? csak egy vég istenhozzádat sem — hanem könyeid kísérni fognak koporsómba. Egészségem és sorsom, szívem, te . . . te! — szóval, minden összeesküszik, és én mindnyájatoknak engedelmeskedni fogók.

. . . . órákor.

S volt erőm elhagyni őt? sőt elhagytalak, oh Tereza, a magaménál szomorubb állapotban. Ki lesz ezután vigasztalód? te reszketni fogsz, ha csak nevemet hallod is: mert tetőpontra vittem boldogtalanságodat. Nincs többé semmi segélyünk emberektől, nincs semmi vigaszunk minmagunkban. Most csak a nagy istennek tudok már esdekeln, esdekeln fuldokolva, és segélyt keresni kívül e világon, mellyben minden üldöz, vagy elhagy bennünket. És ha a nagy fájdalom, az ima és a lelki furdalás, melly már hóhérommá lön, kedves áldozmányok volnának az ég előtt, ah! te nem volnál olly sze-

rencsétlen, és én áldanám kínaimat. S míg én halálosan kétségbe esem, ki tudja, milly veszélyben vagy te! s én téged nem is védhetlek, sem könyeidet le nem törölhetem, sem titkaidat szívembe nem zárhatom, sem gyötrelmidben nem osztozhatom. Én sem azt nem tudom, hová futok, sem azt, mint hagylak el, sem hogy mikor foglak ismét láthatni

Kegyetlen apa Tereza a te véred! azon oltár megszent-ségtelenített; a természet s az ég átkot mondanak azon esküre: az undor, a féltés, vizsály és megbánás ádázva járják körül azon ágyat, s talán bevérzendik ama lánczokat Tereza a te leányod; engesztelődjél meg. Tán keserűn fogod megbánni, de hiába: helyzete iszonyúságában talán megátkozandja egykor napjait és szülőit; s panaszival háborgatni fogja csontaidat a koporsóban, midőn rajta te már nem fogsz segíthetni. Engesztelődjél meg ... — Oh, jaj! te nem hallasz engem És hová hurczoljátok őt? ... az áldozat bemutatott! én hallom nyögését ... nevemet utolsó nyögésében! kegyetlenek! reszkessetek véretek, az én vérem ... és Tereza meg lesz boszúlva! — Ah, örület! ...

Hanem te, Lorenzom, miért nem segítesz rajtam? nem irtam neked, mert a harag, féltés, boszú és szerelem örök vihara dühöngött keblemben; s annyi szenvedély dagadozott fel mellemben, annyi fojtogatott, s majd megölt; nem adhaték ki ajkamon egy hangot, megkövülni érzem a fájdalmat keblemben; ... s e fájdalom még uralkodik rajtam, lenyűgözi nyelvemet és sohajimat, kiaszalja könnyüimet ... érzem, mikép nagy részét elvesztém életemnek, s azon keveset, melly még fenmarad, úgy látszik, a sir csüggedtsége és szomorúsága gyávitotta el.

És gyakran haragra lobbanok a miatt, hogy távoztam s gyávaságról vádolom magamat. — Miért nem merték soha ingerelni szenvedélyemet? Ha valaki azt parancsolta volna azon szerencsétlennek, hogy engem soha többé ne lásson, ha tőlem erő erejével szakasztották volna el, gondolod-e, hogy engedtem volna? De hálátlansággal

kell-e fizetnem azon atyának, ki barátjaul nevezett, ki olly sokszor elérzékenyülten ölelt meg, mondván: — s miért egyesíte a sors téged e szerencsétlenekkel?

Becstelenség és üldözésre taszithattam-e a családot, melly más körülmények közt boldogságot és szerencsétlenséget velem meg fogott volna osztani? És mit felelhettem én neki, mikor ő nekem sohajtvá, esengve mondá: — Tereza, leányom! — Igen, lelki furdalás és magányban emészttem föl napjaimat; de áldani fogom ama rettenetes, láthatlan kart, melly tovaragadt azon meredekegről, melyről lebukva, örvénybe vonczoltam volna magammal azon ártatlan leányzót. Vajha elrejthetném magam a mindenség elől és sirathatnám boldogtalanságomat!... hanem siratni szenvedéseit azon menygyei teremtésnek, és siratni, mikor én kínosbitottam azokat?...

Senki sem tudja, melly titok van itt ben eltemetve . . . — s e rögtön, hideg izzadás, a visszarezenés . . . s a nyögés, melly esténkint jő . . . a föld gyomrából, s engem hí . . . s azon holttetem . . .

Alig mappalodik s én készen vagyok az utazásra. Milly régóta lel már engem a hajnal kór-álomban! Éjjel sohasem nyughatom. Kevéssel elébb felnyitám szemeimet, orditozva, körülnézve, mintha a bakót látnám fejmenél. Ébredésemkor némi rettegést érzek, hasonlót azokéhoz, kiknek keze büntől gőzölög. — Isten hozzád, isten hozzád. Indulok, és mindig tovább. Irok Bolognából még ma. Köszöntsd anyámat. Kérd, áldja meg szegény magzatát. Ha tudná egész helyzetemet! de hallgass, sebei felett ne nyiss más sebet.

Bologna, julius 24-d. 10 órákor.

Akarsz-e barátod sebére néhány balzamacseppet hullatni? Eszközlöd, hogy Tereza adja át arczképét, s te add azt Michelének, kit visszaküldök, megparancsolván neki, hogy vissza ne térjen válaszd nélkül. Menj magad az euganiai halmokra: talán szüksége lesz azon szerencsétlennek olyanra, ki rajta szánakozzék. Olvass felelőtte

néhány töredéket a' levelekből, melyeket kínos örültségemben neked irni megkisértettem. Isten hozzád. — Ha látod a' kis Izabellát, csókold meg őt helyettem ezerszer. Mikor majd senki sem emlékezik már reám, ő talán nevezni fogja olykor Jacopoját. Oh, kedvesem! annyi nyomortól környezve, bizodalmallanná tételve az emberek hűtlensége által, lángoló lelkemmel, melly mindezek daczára is szeretni akar, és szerettetni, kiben bizhatom én, ha nem egy leánykában, kit nem ronta még meg a tapasztalat és érdek, s ki titkos, édes rokon-szenvében olly sokszor hullatá reám ártatlan könnyűt? ha egykor megtudnám, hogy ő elfelejtett, meghalnék fájdalomban.

És te, Lorenzom, elhagysz-e te engem? A barátság, e kedves szenvedélye az ifjúnak, s egyetlen vigasza a szerencsétlenségnek, elhervadoz a szerencsében. Oh, a barátok, a barátok! Te engem csak akkor fogsz elveszteni, ha siromba szállok. És én megszünöm olykor panaszkodni szerencsétlenségem ellen, mert nélküle talán nem volnék méltó egy barátra, sem nem volna szívem, melly őt szeretni tudná. De ha majd nem élek, s te tőlem a könykehelyt öröklötted ... oh! ne keress tenmagadon kívül más barátot.

Bologna, július 28-dika éjjelén.

Ugy látszik, kevésbbé rosszul érezném magam, ha hosszasan és mélyen alhatnám. A mákony nem használ: látások s görcsökkel teljes rövid szunyadás után fölébreszt. S már rég ilyenek éjjeim! — Fölkeltem, megkisérteni, hogy irjak neked, de sem fejem, sem üt-erem nem bírja többé. Lefekszem újra. Ugy tetszik, mintha lelkem a természet sötét, viharos állapotját követné. Hallom, mint zuhog a zápor: s nyílt szemekkel fekszem. Istenem, istenem!

Bologna, augusztus 12-d.

Tizenharmad napja már, hogy Michele postán visszautazott, és mégsem tér meg: s tőled sem kapok levelet. Te is elhagysz-e? Az egekre, legalább írj! váraozom hétfőig, s azután Firenze felé indulok. Itt egész nap szobámban ülök: mert nem érzem jól magam annyi ember között; s éjjel bebolygom a várost czéltalanul, mint kísértet, s darabokra érzem szakadozni lelkem azon szűkölködők miatt, kik az utczákon feküsznek s kenyérért kiáltoznak; nem tudom, ön, vagy mások bűne miatt-e tudom, hogy az emberiség könyez. Ma, midőn a postáról visszajövök, két szerencsétlennel találkozám, kik törvényfára hurczoltattak. Kérdezősködtem a mellettem összetolakodóktul, s azt felelék, hogy az egyik egy öszvért, a másik ötvenhat lirát lopott — éhség miatt *). Ah, társaság! És ha nem volnának törvények, mellyek védik azokat, kik, hogy polgártársaik veritéke és könyűivel meggazdagodjanak, nélkülözésre és bűnre kényszerítik őket, vajjon olly szükségesek volnának-e a tömlőczők és bakók? Nem vagyok olly kába, hogy újra akarjam rendezni a halandók viszonyait; de miért akarnák nekem megtiltani, hogy csikorgjak nyomoruk, Jeginkább pedig vakságuk felett? — S hallom, mikép nincs hét, mellyben a bakó nem működnék; s a nép oda tó-

*) Eleinte tulságosnak látszott e történet, de később láttam, hogy a havasineni állodalomban (republica cisalpina) nem létezék büntető törvénykönyv. Az ítéletek a megszüntetett kormányok törvényei szerint hozattak, s így Bolognában a bibornokok vasrendelvényei nyomán, mellyek halállal büntetének minden minősített orzást, ha ötvenkét lyrát †) meghaladott. A bibornokok azonban majd mindig enyhíték a büntetéseket, de ez nem engedtetetik meg a köztársaság törvény-székeinek.

Az olasz kiadó.

†) Egy lyra = körülbelül 20 p. kr.

A ford.

dul, mint valamely ünnepélyes látványra. A bűnök azalatt szaporodnak a kivégzésekkel. Nem, nem; nem akarom tovább színi e levegőt, mely szünetlenül gőzölg a nyomor véréből. És hová? . . .

Firenze, augusztus 27-d.

Imént borulék le Galilei, Machiavelli és Michelangelo sirkövei előtt; nézdelve azokat, szent borzalom reszkettelett meg. Kik e sirboltokat emelik, reménylik talán, hogy jóvá teszik a nyomort s a börtönt, mellyekkel őseik azon isteni értelmek nagyságát büntették? Oh, hányat fog tisztelni az utókor azok közül, kik a mi századunkban üldöztetnek! Hanem mind az üldözés, mind a tisztelet csak ama gonosz fennelés tanúságai, melly az emberi nemen rágódik.

E márványok előtt úgy tetszik nekem, mintha ismét azon heves éveimet élném, mikor ama nagy halottak munkái felett viraszta, képzeletemmel a jövő nemzedékek tapsai közé vetém magam. De most igen magasan áll mindez fölöttem! . . . s tán kábaság is. Eszem vak, tagjaim ingadozók, és szívem itt, mélyében meg van rongálva.

Az ajánló leveleket, mellyekről irsz, tartsd meg magadnak: a küldötteket már elégettem. Nem kell többé sem sértés, sem kegy bármely hatalmastól. Az egyetlen, kivel ismerkedni iparkodtam, Alfieri Vittorio volt; de hallom, ő nem fogad el ismeretlenséket: s én nem bátorkodom őt arra bírni, hogy megszegje e föltételét, mellyre talán az idők, tanulmányai, s még inkább mély szenvedélye s a társadalmi tapasztalatok szolgáltatnak okot. És volna bár gyöngeség; a nagy emberek gyöngeségei tiszteletre méltók: s ki attól ment, vesse az első követ.

Firenze, sept. 7-d.

Tárd ki az ablakokat, oh Lorenzo, és üdvözlödd szobámból halmainat. Egy szép szeptemberi reggelen üdvözlödd nevemben az eget,

a tavakat, a rónákat, melyek mind gyermekkoromra emlékeztetnek, és hol én némi időre az élet szorongását kipihentem. Ha derült éjjelen sétálva, utad a paplak sorfái felé vezetne, kérlek, menj föl a fenyvesek hegyére, mely annyi édes és gyászos emlékezeteim tartja fen. A hajlat tövében, túlhaladva bokrozatán a hársaknak, melyek mindig frisítik és beillatozzák a léget, ott, hol a csermelykék tavacs-kát képeznek, ott találod a magános füzet, melynek szomoru galyai alatt órákig valék leborulva, reményimmal beszélgetve. Fölrve majdnem a tetőre, hallani fogod a kakukot is, mely úgy látszék, esténként hozzám intézé siralmas hangját; s csak akkor szakasztá meg azt, midőn zsémbemet, vagy lábam topogását észrevév. A fenyű, hol akkor rejtezett, egy kis kápolna romait árnyékozza be, melyben hajdan lámpa égett egy feszület előtt: a vihar szétdulta azt; s azon félig földtől fedett romok a sötétben sirkövekül tündek fel előttem, s engem gyakran szállt meg a gondolat: magamnak azon helyen, s azon titkos árnyak közt sirt emelni. És most? ki tudja, hol hagyom csontaimat? — Vigasztald mindazon pórokat, kik felőlem kérdezősködnék. Volt idő, mikor összezsúrdultek körülöm és én barátimul nevezém őket s ők engem jóltevőjökül. Én valék beteg magzataik legkedvesb orvosa; szerelmetesen hallgatám azon szegény munkások panaszait, s kiegyenlitém viszályikat; bölcselkedtem azon műveletlen hanyatló öregekkel, igyekezhén tovaüzni a vallás ijjedelmeit s lefesteni a jutalmakat, melyeket az ég a szegénységet és iz-zadást megunt ember számára fentart. De most búsulni fognak, mert én az utolsó hónapokban némán s képzelgősen mentem el mellettök, többször úgy, hogy üdvözléseiket sem viszonozám, s ha őket, midőn dalolva tértek meg munkájokból, vagy nyájaikat vezetéek vissza, mesz-sziről észrevehém, kikerültem, betérve az erdőbe, hol az leghomá-lyosabb. És láttak, midőn hajnalban átugráltam az árkokat, és szó-rakozottan ütődtem a fácskába, melyek megindulva, fürteimre hul-laták a deret: és így tovasietni a réteken, s majd felkapaszkodni a hegy magasára, hol egyenesen s nehéz lélekzettel megállva, kar-

jaimat kelet felé emelve, vártam a napot, hogy vele koczódjam, miért nem kél föl többé nekem vidámul. Meg fogják mutatni a szirt párkányzatát, mellyen én, míg a világ szendergett, ültem, figyelve a vizek távol morájára s a lég susogására, midőn a szelek majdnem fejem felett csöditék össze a felhőket s hajták eltakarni a holdat, melly már lenyugodván, alatt a rónán halvány sugárral világítá meg koronkint a temető sirdombjaiba ütött kereszteteket; s akkor a közel kunyhók pórlakója rémulten ébredve föl kiáltásimra, kinézett ajtaján s hallotta, mint imádkoztam, sirtam és ordítottam, mint néztem szemmeresztve magasról a sirhalmokat, s mint esengtem a halálnak azon ünnepélyes csendben. Oh, régi magányom! Hol vagy te? Nincs ott hant, nincs barlang, nincs fa, melly újra nem élne szivemben, élesztve bennem azon édes, nyugalmas vágyat, melly szüntelenül kíséri lakán kívül a számüzöltet és szerencsétlent. Ugy rémlik előttem, mintha öröimim, sőt még fájdalmim is, mellyek azon helyeken olykor kedvesek valának ... szóval, mindaz, mi enyim, mind veled maradt, s hogy itt vándorolva, csak váza hurczolja magát a szegény Jacoponak.

De te, egyetlen barátom, mért alig irsz egypár száraz szót, azt adva hirül, hogy Terezával vagy? és sem azt nem mondod, hogyan él, sem azt, ha meri-e még nevemet említeni, sem végre, Odoardo elragadta-e őt tőlem? Futok és visszafutok a postára, de hiába; s visszajövök lassan, epedve, s arczaimon nagy szerencsétlenség előérzete olvasható. S úgy tetszik, mintha egyik perczről a másikra halálos ítéletemet kellene hallanom — Tereza megesküdött. — Ah! s mikor fogok már gyászos hagymázaim, kába kecsegtetésimtől menekülni? csalódásról csalódásra! ... Isten veled, isten veled.

Firenze, sept. 17. d.

Kétségbeeséssel verted át szivemet. Már látom, Tereza megkísérti: elfeledni e szerencsétlent. Arczképét anyjának küldte, elébb,

semmint én azt kérném? — te erre esküszöl, és én hiszem; de . . . vigyázz! te magad, hogy megkísértsd gyógyításomat, összeesküszöl talán, elvitázní tőlem széttépett kebelem egyetlen balzámát.

Oh, reményim! szétfoszlanak mind; s én itt ülök, elhagyatva fájdalmam magányában.

Kiben bizzam még? ne árulj el, Lorenzo: nem foglak soha elfeledni, mert emlékezedet szükséges a te barátodnak: bármely viszontagságodban sem fogál te engem elveszteni. Arra vagyok-e tehát kárhoztatva, hogy szemem előtt lássak mindent szétenyészni? . . . annyi reményeim egyetlen maradványa is? de legyen úgy! nem koczódok sem vele, sem veled hanem enmagammal és sor-sommal.

Ti engem mind el fogtok hagyni; de szívem és könyeim követni fognak titeket mindenüvé: és mindünnen sohajtva fognak híni beneteket. — Im a csak két sor Terezáról: „Őrizd napjaidat; én parancsolom s a mi boldogtalanságunkat. Nem vagy egyedül szerencsétlen. Arczképemet megkapod, mikor lehetséges lesz Atyám velem együtt sirat de könyözve tiltja meg, hogy többé ne írjak; s én azt könyözve ígérem és könyözve irok. Isten veled, isten veled, örökre.“

Tehát te erősebb vagy, mint én? igen, ismételni fogom e szavakat, mintha végső hangjaid volnának: én máskor fogok veled beszélni, oh, Tereza; de csak a napon, mellyen eszem egészen helyén s bátorságom is lesz tőled örökre megválni.

Hahogy szeretni téged ezen elviselhetetlen, végtelen szerelemmel, hallgatni és eltemetni magam mindenki szeme elől, visszaadja most nyugalmadat ha legalább halálom kiengesztelhetné üldözőink szemében szenvedélyedet s elfojthatná azt örökre kebledben: egész hévvel s lelkem egész őszinteségével esengem a természetnek s az égnek, vigyenek el valahára e világról! Hanem, ah! te élj, a mennyire lehet, boldogul a mennyire még teheted. A végzet kiméljen téged, kedves, szerencsétlen barátném, a könyektől, mely-

lyeket én sirok. Fájdalom, oh, fájdalom! te szinte osztasz kínos állapotomban, s én téged boldogtalanná tettelek. . . . És mint háláltam meg atyádnak szerelmes gondoskodásait, bizalmát, tanácsait s edelgéseit? És te mily örvénybe jutottál miattam! Hanem én kész vagyok bármily áldozatra; életemet, szerelmemet mindent, mindent neked szentelek. Nem vétkeztethetek senkit, mint végzetünket; de az, hogy neked fájdalmaikat okozék, a legnagyobb bűn, melyet elkövetheték.

Ah! kivel beszélek? . . .

Ha e levél téged, oh Lorenzo, még halmaimon talál, ne mutasd meg azt Terezának. Ne beszélj vele felőlem s ha kérdezne, mondd neki, hogy élek, hogy élek még szóval, ne beszélj vele felőlem. De megvallom: örömem telik szenvedésemben; enmagam tapogatom sebeimet a hol leghalálósbak, s azon vagyok, hogy még sajtóbbakká tegyem; vértől elborítva nézdelem azokat s úgy tetszik, hogy kínaim kiengesztelik némileg bűneimet s rövid enyhülést nyújtanak azon boldogtalan hölgy bajainak. — Isten veled, egyetlen barátom; isten veled.

Firenze, sept. 25-d.

E boldog földön ébredtek föl vadságból a szent musák és a tudományok. Akárhová fordulok, házakat találok, melyekben születtek, s ájtatos hantokat, melyekben nyugosznak — amaz első nagy toscanaiak: minden lépten attól félek, hogy ereklyéiket taposom. Toscana egész kert; népe természetileg nyájas, ege derült s a légeli élet és egészséggel. De barátod nem talál nyugalmat: reményilem mindig holnap a közel helységben a holnap megjő, és én városról városra járok s magamat egyre betegiből érzem, s a száműzés és magány váltig súlyosban nehezül reám. — Még utamat sem szabad folytatnom, föltevém, hogy Romába megyek, leborulni nagyságunk maradványi felett. Megtagadják az utlevelet; az,

mellyet anyám már előbb küldött, Milanoba szól: és itt, mintha özszeesküdni jöttem volna, ezer kérdéssel vettek körül: igazuk lehet, hanem én felelni fogok nekik holnap, távozva. — Így vagyunk mi olaszok mindnyájan: kiköltözöttek és idegenek Italiában, s alig távozunk szük határunkból, sem ész, sem hír, sem feddhetlen erkölcs nem szolgál nekik paizsul; és jaj neked, ha csak egy nehezéknyi magasztos bátorságot merénylesz mutatni. Alig tiltatunk ki lakunkból, s nem találunk, ki befogadjon bennünket: egyiktől kifosztva, másoktól kigúnyolva, mindnyájuktól szüntelen elárulva, s elhagyatva saját polgártársainktól, kik a helyett, hogy rajtunk szánakoznának s a közinségen segítnének, barbárul tekintnek minden olaszt, ki nem az ő tartományukba való s kinek tagjain nem ugyanazon lánczok csörögnek mondd, Lorenzo, milly menedék marad fen számunkra? . . . Mezeink meggazdagíták a rajtunk uralkodókat, de telkeink nem nyújtanak sem kunyhót, sem kenyeret ama sok olasznak, kiket a lázadás messze szórt szülőföldükről, s kik éhség és fáradságtól lankadtan, az egész természettől elhagyatott ember egyetlen tanácsosát hordozzák magokkal — a bűnt! Milly egyéb menedék marad tehát számunkra, mint a rengeteg, vagy a sír? . . . és a gyávaság! s a ki mennél gyávább lesz, annál tovább él talán, de gyalázatára önmagának, s gunyára ugyanazon zsarnokoknak, a kiknek magát eladja s kik egykor őt áruba bocsátandják.

Befutottam egész Toscanát. Minden hegy, minden mező nevezetes a négy század előtti testvércsatakról: az egymást meggyilkolt számtalan olaszok holt teteme azonban alapjait veté meg a hatalmasok trónjának. Fölmentem Monteapertora, mellyen még ma is becstelen emléke a Guelfek megveretésének. *) Alig szürkült a nap reg-

*) Dante istenileg említi ez ütközetet a pokol X-kében: s talán azon versek birták Ortist Monteaperto látogatására. Egyébíránt az olvasó bővebb ismeretet szerezhet erről Landino és Vellutello magyarázatiból az idézett énekhez és Giovanni Villani kronikáiból. IV k., 83.

Az olasz kiadó.

koránya, s azon bús csöndben s azon hideg sötétségben, a hazánkat szertetéő hajdani kegyetlen szerencsétlenségektől megrohant lélekkel oh, Lorenzo! borzadózni éreztem tagjaimat, s feltorzongni hajam szálait; fenyegető s rémült szózáttal kiáltozék le a magasról. S ugy tetszék, mintha árnyai mindazon toscanaiaknak, kik egymást leöldösék, fel s alá járnának a hegy legmeredekebb utain, véres kardjaik és ruháikkal, haragosan nézve egymást s viharzatosan dühöngve, viaskodva és felszaggatva a régi sebeket Oh, kiért azon vér? A fiu leüti fejét apjának s üstökénél fogva rázogatja azt S kiért ezen nagy istentelen hóhérlat? A hatalmasok, kikért egymást öldösitek, azalatt, míg a viadal forr, jobbot szoritnak egymással s békességben osztják fel ruháitokat és földeiteket. — Orditozva futottam nyakrafőre, vissza-visszameresztve szemeimet. S azon irtózatatos rémképek folyvást követének s még éjjel is, midőn egyedül vagyok, körülem látom azon rémeket s velők egy rémet, a legrettenetesbet mindnyája közt s mellyet én egyedül ismerek ... — És miért kell, oh, hazám, téged szüntelen vádolnom, és szánakoznom rajtad a nélkül, hogy reményem lehetne téged megjavithatni, vagy rajtad valaha segíthetni?

Milano, octob 27-d.

Irtam neked Parmából, azután Milanoból, megérkezésem napján: s a mult héten irtam egy igen hosszú levelet. Mint van tehát, hogy a tiéd olly igen későn érkezik, és Toscanán keresztül, honnan én már sept. 28-d. távoztam? — engem gyanu emészt ... leveleink elfogatnak. A kormányok kérkednek a vagyon bátorságával; míg azalatt megrohanják a titkot, a legbecsesbet minden saját között megtiltják a hallgatag panaszt: és szentségtelenül illetik a szent menedéket, mellyet keres a szerencsétlenség a baráti kebelben. Ám legyen! ezt előre kelle látnom; hanem azok az ő hóhéraik nem fogják

többé vadászgatni szavaink és gondolatinkat. Találok módot, hogy leveleink' jövőre sértetlenül utazzanak.

Tudakozódol: mint van Parini József? megtartja nemes büszkeségét, de csüggedni látszik az idők s aggsága miatt. Midőn meglátogattam, szobaajtájában találtam, mellyen nagy bajjal kimenni igyekezett. Megismert s botjára támaszkodott, vállamra tevé kezét, mondván: „ujra látni jössz e délczeg mént, melly szívében érzi szép ifjusága büszkeségét, de melly most mentében földre bukdosik s csak a sors ütögetéseire kel ismét föl.“

Fél, hogy elüzetik tanítószékéről s hogy hetven évi tanulmány és dicsőség után kénytelen lesz koldulva tengeni.

Milano, novemb. 11-d.

Egyik könyvárusnál Benvenuto Cellini életleírását kértem volt: — nincsen. Kértem tőle egy más író munkáit; s akkor majdnem nehezetteléssel mondá, mikép ő nem árul olasz könyveket. A művelt világ csinosan beszéli a francziát s alig érti a tiszta toscanai nyelvet! A közirományok és törvények ölly zagyva nyelven iratvák, hogy mezitlen kitételeik bélyegzik tudatlanságát és szolgáltságát azoknak, kik hozzák. A havasinneri Demosthenesek hevesen viláztak gyűlekezeteikben a görög és latin nyelvnek halálos büntetésseli számüzetése felett a köztársaságból. Törvény hozatott, mellynek egyetlen célja volt: kitiltani minden hivatalból Fontana Gerőt a mathematicust, és Monti Vinczét. *) Kérdezém, hol volnának a törvényhozási tanácsstermek: kevesen értettek, igen kevesen feleltek, s megmutatni senki sem tudá.

*) Az egyik jeles mathematicus; a másik jeles költő.

Milano, decemb. 4-d.

Legyen ez egyellen válaszem tanácsaidra. Mindenütt három faját láttam mindig az embereknek: a keveseket, kik parancsolnak, mindnyájokat, kik szolgálnak és sokakat, kik magasra törekeshetnek. Mi nem parancsolhatunk s talán nem is vagyunk olly fortélyosak; mi nem vagyunk vakok s nem is akarunk engedelmeskedni; mi nem tartjuk érdemesnek magasabbra törekedni; s legjobb úgy élni, mint a gazda nélküli ebek, mellyek sem falatokat nem kapnak, sem ütlegetek. — Mint akarod, hogy pártfogást kolduljak és hivatalt olly állodalomban, hol én jövevényül tekintetem, s honnan akármelly kém szeszélye is tovaűzhet? Szüntelen eszemet magasztalod: tudod-e, mennyit érek én? sem többet, sem kevesebbet, mint mennyi jövedelemem van: hacsak talán *udvari tudóssá* nem akarnék lenni, elfojtván magamban ama nemes bátorságot, melly ingerli a hatalmasokat, s eltitkolván az erényt és tudományt, nehogy szemökre lobbantsam tudatlanságukat és istentelenségöket! Ah! fogod mondani, az mindenütt úgy van. És legyen úgy: hagyom a világot, a mint van; de ha belé kellene avatkoznom, akarnám, hogy vagy az emberek változzanak meg, vagy hogy fejemet üttessék le a vérpadon; s ez nekem könnyebbnek látszik. Nem mintha a zsarnokcskák nem vennék észre a törekvést; hanem mert a csapszékekből trónra vetődött embereknek szükségök van pártosokra, kiket aztán nem tudnak fékezni. Felfúva a jelentől, nem gondolva a jövővel, szegények hírben, bátorság és észben, hizelgők s örfegyveresekkel környezik magokat, kiktől noha gyakran elárultatnak és kigúnyoltatnak, nem birnak többé szabadulni: örök forgása a szolgaságnak, szabaddosság és zsarnokságnak. Hogy urai s rablói lehessenek a népnek, előbb önmagokat kell elnyomatni, kifosztatni engedniök; szükség nyalogatni a kardot, mellyről véred csepeg. Így talán szerezhethénék valami hivatalt, néhány ezer scudival többet évenként, s hozzá lelki furdalást és becstelenséget. Halld még egyszer: — *soha sem fogom a kis gazember szerepét játszani.*

Annyira mennyire, tudom, én is tapostatom; de legalább szolgatársaim tömérdek seregében, hasonlólag a férgekhez, melyek a járókelők által vigyázatlanul széttipratnak. Nem dicsekszem, mint sok mások, a szolgasággal, sem zsarnokaim nem fognak gyönyörködni megaláztatásomon. Tartsák meg mások számára sértéseiket és jótéteményiket: s milly sokan vannak mégis, kik azok után sovárognak! Én ki fogom kerülni a gyalázatot, ismeretlenül halván meg. S ha kénytelen volnék kiszállni sötétségemből: a helyett, hogy a szabadosság vagy zsarnokság szerencsés eszköze gyanánt mutatkoznám, inkább fognék fényes áldozata lenni.

Ha kenyér és tűzben szűkölködném, vagy ha az, mire te figyelemztetsz, egyetlen forrása volna az életnek, — az ég ne adja, hogy szavaim gúnyolják szükségét azon sokaknak, kik példámat nem követhetnék, — valóban, Lorenzo, elmennék mindnyájunk azon honába, hol sem árulók, sem hódítók, sem udvari tudósok, sem fejdelmek nincsenek; hol kincsek nem koronázzák a bünt, hol a szegény nem vitetik vérpadra, csak azért, mert szegény; hová előbbutóbb eljő minden ember, velem lakni, s visszakeveredni az anyagba . . . a föld alatt.

Az élet örvényszirtein megkapaszkodva, fényt követek, melyet messziről sejtek, de melyet soha el nem érhetek. Sőt úgy tetszik, hogy ha egész testemmel a sirban volnék, s csak fejem maradna fen a földszinén, azon fényt szüntelen szemeim előtt látnám csillogni. Oh, dicsőség! te mindig előttem szaladsz s így csalogatsz olly utra, melyet inaim nem bírnak meg többé. De azon nap óta, melyben megszűnnél egyetlen és első szenvedélyem lenni, fénylő káprázatod hullni s ingadozni kezd . . . leesik s maroknyi csont és hamuvá oszlik fel, melyek közt koronként néhány halvány sugárt látok fellobogni; de nemsokára tulhaladok vázadon s mosolygni fogok kijátszott fennelgésemen *). — Pirulva a felett, hogy századom előtt

*) Fennelgés = ambitio.

ismeretlenül halok meg, hányszor ölelgetém édesden enmagam is kínaimat, mialatt szükségét érzém s erőt enmagamban arra, hogy azoknak végetvessek. S talán nem is éltem volna túl hazámat, ha a kába félelem, hogy a testem fölé emelendett kő eltemeti egyszersmind nevemet is, vissza nem tartóztat. Megvallom: gyakran néztem az öntetszés bizonyos nemével Italia nyomorát, mivel úgy rémlik előttem, mintha a szerencse és merészségem egyedül nekem tartották volna fen megszabadítása érdemét. Ezt mondtam tegnap Parininak... — Isten veled, itt a pénzváltó küldöttje, ki e levelemért jött; s az egészben tele irt ív int, hogy fejezzem be; de még sok mondani valóm van; elhalasztom elküldését szombatig s folytatom az írást. Olly sok évi hő és igaz barátság után, ime, tán örökre elválva egymástól! Nekem nem marad egyéb vigasztalásom, mint neked írva, veled könyezni; s így megszabadulok némileg gondolatimtól s magányom sokkal kevésbé rémitő. Tudod-e, hányszor ébredek föl éjjel, fölkelek, s halkal fel s alá járva szobámban, zokogva kiáltozom nevedet? letülök és irok: s azon papirokon könyeim nyomai láthatók, s telvék áhitatos ábrándozásaim és kegyetlen föltételeimmal. De szívem nem engedi, hogy hozzád utasítsam azokat. Néhányat megtartok, sokat elégetek közölök. Mikor aztán az ég csöndes pillanatokat enged, irok, a lehető legnagyobb szilárdsággal, nehogy végtelen fájdalommal megszomorítsalak. S nem is fáradok bele az írásba; minden más vigaszom elenyészett; sem te, Lorenzom, nem fogsz olvasásába fáradni a leveleknek, melyeket én mindig lelkem legnagyobb örömei s legnagyobb fájdalmiban hiuság és pirulás nélkül irtam volt neked. Tartsd meg azokat. Előre érzem, mikép egykor még szükséged lesz azokra, hogy élj, a mennyire legalább élhetsz, Jacoppoddal.

Tegnap este tehát azon tiszteletreméltó aggastyánnal sétáltam a keleti külvárosban, a hárserdő árnyékában: ő egyik kezével karomba fogódzott, a másikkal botjára támaszkodott: s olykor sánta lábára tekintett, s majd a nélkül, hogy szólna, hozzám fordult, mint-ha ezen betegségét panaszaná s megköszönné a türelmet, mellyel őt

kisértem. Leült egy padra s én melléje ültem; szolgálja némi távolságra állt; Parini a legméltóságosabb személyesség, s a legékebben szóló, kit valaha ismertem, s különben is mély, nemes átgondolt fájdalom kit nem tesz a legjelesb szónokká? hosszan beszélt hazájáról: ádázkodott mind a régi zsarnokság, mind az új szabadság miatt. A tudományok megbecstelenítették; minden szenvedély elcsüggedt, s hanyag, a legpulyább romlottságra fajzott; nincs meg többé a szent vendégszeretet, nincs jóakarát, nincs gyermeki szeretet többé . . . majd az újabb kör történeteit sorolá fel, és büneit annyi emberkének, kiket érdemesnek tartanék megnevezni, ha istentelenségeik olly lélekerőt mutatnának, mint, nem mondom, Sylla és Catilina, hanem mint azon bátor poroszlok, kik szembeszállnak a büntetettel, habár a törvényfa mellett látnák is azt . . . — De latrocskák, kik reszketnek, tudákosak . . . szóval, nagyobb becsület erről hallgatni. — Azon szavakra tulvilági ádázat lángolt bennem, s fölkelék, kiáltozva: miért nem kísértjük meg? meghalunk? de vérünk-ből megboszuló támadand. — S ő meghökkenve néze rám: szemeim azon kétes homályban rémitőn szikráztak, s alázatos és halovány arczomat fenyegetőleg emeltem föl; nem szólék, de mellemben még hallható vala a düh sötét zugása. S folytatám, nem fogunk-e soha boldogulni? ah! ha az emberek szüntelen magokkal hordanák a halált, szolgálnának-e illy gyáván? — Parini nem nyitá ki száját, hanem megszorítván karomat, hovatovább rám mereszté szemeit. S azután visszavont, mintha azt mutatná, hogy üljek vissza: s gondolod-e, így tört ki, ha én a szabadságnak csak egy csillámát láthatnám, beteges vénségem daczára is, illy hiú panaszkodásban veszteglenék? oh, más századra méltó ifju te, ha nem olthatod el e gyászos lángokat, miért nem fordítod azt egyéb szenvedélyre?

Akkor én visszatekinték a multba . . . akkor én sovárgva fordultam a jövőhez, de mindig üres térben bolygtam, s karjaim csálódva lankadtak alá a nélkül, hogy valamit ölelhetek volna, s helyzetem egész kétségbejítő voltát megismerém. Elbeszélém azon nagy

olasznak szenvedélyem történetét s lefestém neki Terezát, mint egyikét azon mennyei nemtőknek, kik úgy látszik, csak azért szállnak földre, hogy megvilágítsák az élet homályos teremét. S szavaim és könyeimre a könyörtületes aggastyán gyakran sohajta fel szívének mélyiből. Nem látok én, mondtam, nem látok egyebet a sirnál; van gyöngéd s jótékony anyám; gyakran úgy tetszék, mintha reszketve látnám őt nyomomban s követni lépteimet a hegy tetejére, honnan le készülék zuhanni, s mig én majdnem egész testemmel a léghen csüggtem . . . ő ruhámnál fogva visszavont, és én megfordulva, nem hallok egyebet az ő sirjánál. S mégis . . . ha tudná vad kínaim egész sorát, önmaga fogna szorongatással teljes napjaim végeért az égnek esdekleni. Az egyetlen életláng, mely elkínzott testemet még lelkesíti, a remény, hogy megkísértem hazám megszabadítását. — Ő búsán mosolygott, s miután észrevevé, hogy szavam mindinkább el-lankadott, s szemeim mozdulatlanul hajoltak a földre, újra kezdé: „dicsőség utáni ezen áldozatod nemes vállalatra vezethetne talán, de . . . hidd el, a hősök hírneve egy részben merészségüket illeti, két negyedben a sorsot s a másik negyede bűneiket. De ha eléggé szerencsésnek és kegyetlennek gondolod magadat arra, hogy e dicsőségre vágyjál, hiszed-e, hogy a jelen idők eszközöket szolgáltatnak arra? a mult korok nyögései és hazánk jelen igája nem győztek-e meg még arról, mikép idegentől nem kell szabadságot várni? ki valamelly meghódított tartomány ügyeibe avatkozik, csak köz kárt okoz, s önnön becstelenségét nyeri jutalmul. Mikor mind a kötelesség, mind a jog kérdésben függnek, az erős vérrel írja a törvényt s az erény áldozatát igényli. S akkor birsz-e te Hannibal híre és dicsőségével, ki száműzetve, az egész világon a romai népnek keresett ellenséget? — Nem is lesz szabad büntetlenül igaznak lenned. Olly egyeneslelkű és hő szívé, de gazdagságban szűkölködő s vigyázatlan elméjű ifju, mint te vagy, mindig vagy a zendülő eszköze, vagy a hatalmas áldozata lesz. És ha a köz ügyekben az általános szennyről tisztán tarthatod magadat, oh, akkor magasztaltatni fogsz, de meg-

ölend később a rágalom éjjeli töre, börtönödet nem látogatják meg barátid, s koporsódat alig fogják egy titkos sohajra is méltatni. — De tegyük fel, hogy te meggyőzve az idegenek tulnyomó hatalmát, tenpolgártársaid gonoszságát s az idők romlottságát, szándékod elérhetésére vágyhatnál; . . . mondd: kiontod-e mindazon vért, mellyel a születő respublicát táplálni kell? perzselni fogod-e a polgárháboru fáklyaival házaidat? egyesíted-e rettegéssel a pártokat? eloltandod-e a halállal a véleményeket? kiegyenlited-e dulasokkal a birtokot? de ha utadban elesel, mint népzendítő fogsz káromoltatni egyik résztől, míg a másik zsarnoknak fog szidalmazni. A sokaság kedvezései rövidék s gyászosak: inkább a szerencse után itél, mint a szándékról; erénynek nevezi a bünt, ha hasznos, és istentelenségnek a becsületet, ha neki károsnak látszik; s hogy tapsait megnyerhessük, vagy meg kell őt rémitnünk, vagy meghizlalnunk, s megcsalnunk mindig. S ez meglevén, képes léssz-e te akkor, a határtalan szerencsétől elkevélyítve, elnyomni magadban a legfőbb hatalom szenvedélyét, mellyet benned felsőbbbséged érzete s a köz pulyaság ismerete fog szünetlenül éleszeni? Az emberek természetöknél fogva rabszolgák, természetöknél fogva zsarnokok, természetöknél fogva vakok. Akkor te, trónodat megerősíteni szándékozván, bölcsből zsarnokká leendtéel, s a hatalom és rettegés kevés éveieért el fogod veszteni nyugalmadat s bezavarandottad nevedet az önkényűek végtelen seregébe. — Még van egy hely számodra a parancsnokok között, mellyet vad merészséggel s pazarolhatás miatti ragadozási vágy, s gyakran gyávasággal ragadhatni meg, mellyel nyalni szokták a kezét, melly arra fölsegít. — De . . . oh fiam! az emberiség nyög a hódító születésén, s nincs egyéb vigasza, mint a remény, hogy koporsója felett mosolyoghat.“

Hallgatott . . . És én hosszú csend után felkiálték: oh Coccius Nerva! te legalább fertőzetlenül tudál meghalni. *) Az öreg rám né-

*) Ortis felkiáltása Tacitus következő helyére látszik vonatkozni: „Coccius Nerva, a császár elválaszthatlan társalgója, ki az emberi s isteni törvények-

zett: . . . Ha te sem nem remélsz, sem nem félsz, e világon tul . . . — és megszorítá kezemet — de én . . . Égre emelte szemeit és szigorú arcvonásai édes vigasztól derültek föl, mintha ott fen látná minden reményeit. — Felénk közelgő lábnyomokat hallék s majd embereket láték a hársak között; fölkeléns én elkisértém őt lakáig.

Ah, ha nem érzénem, mint hunyt el bennem azon égi tűz, mely zsenge ifjúságom kedves éveiben minden tárgyra, mely környezett, sugárokat lövelt, még most botorkálva járok az üres homályban! ha volna födelem, mely alatt biztosan alhatnám! Ha szabad volna visszavonulnom remetelakom árnyai közé: ha a kétségbeesett szerelem, mellyel eszem szüntelenül küzd, s mellyet legyőzni sohasem tud, . . . — e szerelem, mellyet enmagam előtt titkolok, de mely naponta újra fellángol, s mely már mindenhatóvá, halhatlanná lön . . . oh, a természet megajándékoza bennünket e szenvedélylyel, mely talán szilajabb, mint az élet gyászos ösztöne . . . szóval, ha csak egy nyugalomévet nyerhetnék, szegény barátod egy fogadását akarná még teljesíteni, s aztán meghalna. Hallom hazámat, mint kiáltja: — **IRD FEL, MIT LÁTÁL. ELKÜLDÖM SZAVAMAT A ROMOKBÓL, S TOLLAD ALÁ MONDOM TÖRTÉNETEMET. SIRNI FOGNAK A SZÁZADOK MAGÁNYOM FELETT; S A NEMZETEK OKULNI FOGNAK SZERENCSETLENSÉGEMEN. AZ IDŐ MEGDÖNTI AZ ERŐST: S A VÉR BÜNEI VÉRBEN MOSATNAK LE.** — És te tu-

ben legjáratasabb, élet és vagyonban virágzó volt, eltökélte magában, meghalni. Mit Tiberius megtudván, hozzá ült, okát kérdezé, kérve unszolá, sőt végre meg is vallá: *mikép fájna lelkének, s szennyt hozna nevére, ha legmeghittebb barátja minden ok nélkül akarna az élettől megválni.* Nerva került a beszédet s nem vett magához semmi eledelet. A ki gondolkozását tudá, mondá, miképen ő közelgni látván a köztársaság nyomorát, harag és gyanuból, míg még tiszta volt s nem kísértetett, becsületesen akart az élettől megválni.“ *Annalok, VI. 26.*

Az olasz kiadói.

dod, Lorenzo, volna eszem irni, de eszem elhal erőmmel, és látom, hogy kevés hónapok múlva bevégezndem kínos zárándoklásomat.

De ti kevés nagylelkűek, kik magánytokban, vagy üldöztetve, hazánk régi szerencsétlenségei felett ádázkodtok, ha már az egek nem engedik, hogy küzdjete az erővel, miért nem jegyzitek fel legalább a jövő kornak szenvedéseinket? Emeljétek föl szavakatok mindnyájunk nevében, s mondjátok meg a világnak, hogy szerencsétlenek vagyunk, de nem vagyunk sem vakok, sem gyávák; hogy nem hiányzik bátorságunk, de hatalmunk. — Ha békó van kezetek, miért nyűgзите le ti magatok értelmeteket is, mellyel sem a zsarnokok, sem a sors, különben mindennek intézői, nem rendelkezhetnek soha? Irjatok, üldözzétek az igazsággal üldözöiteket. És miután öket törrel el nem nyomhatjátok mig élnek: nyomjátok el legalább szégyennel mindörökre, a jövő századokban. Ha valaki közöletek megfosztatott hazája, nyugalma és vagyonától; ha senki sem mer férjjé lenni; ha mindnyájan rettegik az apa édes nevét, nehogy a számkivetés és fájdalomban új rabszolgákat és új boldogtalanokat nemzzenek: miért ölelitek illy gyáván a minden örömtől kopár életet? miért nem szentelitek azt azon egyetlen ábrándképnek, melly a nemeslelkű emberek kalauza — a dicsőségnek? Ítéletet hoztok a veletek élők felett, s ítéletek megvilágositandja a jövő nemzedékeket. Az emberi pulyaság tüntessen elétek rettegést és veszélyeket; de ti talán halhatlanok vagytok? A börtön és vesztőpad lealázása közben felülemelkedtek a hatalmason, s a düh, mellyet ellenetek forral, növelni fogja gyalázatát s a ti híreteket.

Alessandria, febr. 29-d.

Nizzából a helyett, hogy Franciaországba térnék, Monferrato felé vettem utamat. Ma éjjel Piacenzában hállok. Csőtörtőkön Riminoból írok. Akkor megmondom neked isten veled.

Rimino, mart. 5-d.

Minden szétfoszlik előttem. Sovárgtam viszonzlátni Bertolát *); már rég nem kaptam tőle levelet Meghalt.

11 órákor este.

Tudtam: Tereza férjhezment. Te hallgatsz, hogy ne üsd rajtam a végsebet . . . de a beteg nyög, midőn vele a halál küzködik, nem mikor őt legyőzte. Jobb így, miután minden el van határozva: most én is nyugodt vagyok, tökéletesen nyugodt. — Isten veled. Roma mindig szívenemen fekszik.

A következő töredékből, melly ugyanazon estve költ, megtetszik, hogy Jacopo eltökélé a napon meghalni. Több más töredékek, mellyek, mint ez, iratai közt találtattak, utolsó gondolatiul látszanak, mellyek őt szándokában megerősíték: ép ezért keletők szerint sorozandom azokat.

„Íme a cél: már régóta mindent eltökéltem magamban a módot, a helyet — s napja sincs messze.“

*) Pásztorköltemények szerzője.

Az olasz kiadó.

A VÉSZ SZELLEME.

Len mélyen a földben,
Mellynek közepette
A néma enyészet
Lakát felütötte,
Tanyázom én.

Világom az éjféli
Vak síri homálya,
A rom diadalma,
Az élet halála
Én életem.

Köröttem üvöltnek,
A mellyek urálnak,
Vad harcokban a vészek,
Mint annyi hatalmak --
Csak int kezem:

S fellázad a szélvész,
Melly tombol alattam,
Zugó paripáját
Bérembe fogadtam,
Elő, elő!

Nyakába hajítom
Kezemből a féket,
Nem nézve, hová, hol?
Bezúgom a léget --
Ki áll utat?

Lesodrom a szirtet,
 Melly csúcsoslag eget vert,
 Mint nádat, az erdőt,
 Mint pelyhet, az embert
 Odább fuvom.

Felszítom a szikrát,
 Melly ős elemében
 Sustorgva cikázik
 A föld.üregében,
 S ha lánggra kelt:

Órjái hegyekből
 A földre okádom,
 Hogy a mi van és él
 A messze világon,
 Hamvadjon el!

Medrébe lesujtok
 A néma vizeknek,
 Hogy böszén előttem,
 Mint rémek, ügetnek
 Hegy s völgyön át:

Elöntni a földet,
 Elnyelni az éltet,
 Elsodrani mindent,
 Mi veszhet, enyeszhet —
 Merüljön el!

S ha nyargal a szélvész,
 Fellázad a tenger,
 A láva tüzet hány,
 Örülten az ember
 Porban jajong:

Felsíva kedemben
 Magasra repülök,
 Csattogva megállván,
 Kéjárba merülök
 Munkám felett.

Most, ember, emeld föl,
 Most föld, a kevélyet,
 Hirdesd, hogy erős vagy,
 Hogy gyáva szeszélyed
 A föld ura!

Gránit-palotáid
 Szédelgve inognak,
 Kincsedre a tenger
 Mélységi mosolygnak,
 Hajód elült!

Mondd zöldnek a rétet,
 Kalászkod aranyinak —
 Árviz iszapába
 Temetve rohadnak
 Vetéseid!

Csak állj ki, csak állj ki
 A pusztá vidékre,
 Kiáltsd ki az átkot,
 Vagy esdj föl az égre,
 Késő nagyon.

Kétségbeesésed
 Végső sugarául
 Utánad uszítom
 Éjedbe világul
 Fáklyám tüztét.

És fellobog a láng,
Üvöltöz a szélvész,
Megárad az árvíz,
Nincs semmi menekvés
Sehol, sehol!

Csak én vagyok ébren,
S órjási hatalmam,
A vész diadalma
Felettem, alattam
Az én dücsöm!

Király vagyok és ur,
A merre halál van,
Rettegjetek engem
Életben, halálban;
A vész urát!

Garay.

VÁNDOR ÉLET.

Szabad az életünk,
Adót nem fizetünk,
Lakunk az égi bolt; stb.

Szigligeti.

Szent Kleofás! . . .
Millyen karaván!
Nem lehet más,
Mint oláh cigány.
Avagy e szép utazási rend
S pöre purdék serge mit jelent?

Ott huzódik a diszes csapat
Hosszu sorban erdővég alatt;
A családfő vén kehes lovon,
Kit kötőfékszárnál fogva von
Ügygyel bajjal egy izmos legény!
No hisz izzad még az is szegény!
Mert bizony már régen lehete,
Hogy gabanczuk a csikófogat
Elhullatta . . . s most mi élete?
Koplasásban tölt gyásznapokat
Illy esetben aztán ép erő,
Nem tudom, hogy volna nyerhető.
S a mi több, ki rája nehezül,
Nem csak a jó Dade egyedül:
Oldalain egy-egy tarisznya lóg,
S mindenikben rajkók láthatók;
Ki-kidugván borzas fejöket,
Pityeregnek szörnyű éneket —

VÁNDOR ÉLET.

Mert helyök nem legkényelmesebb . . .
 A gyaloglás? még keservesebb!
 Ugy sipitnak, mint az orgona,
 S tudja isten meddig tartana?
 De nagyapjok hátra-hátrarúg,
 S meglapulnak a tüzes fiúk.

Megy megettők asszony, férfi, lány,
 Egymás mellett és egymás után;
 Ki csihol, ki füstöt ereget,
 Képezőleg terhes fölleget,
 Melly szemet rág s fojtja a tüdőt;
 Tán dohályuk paprikában főtt?
 Leghátul kőczmadzagon pedig
 Egy lopott malacz hetvenkedik;
 Boldogulni nem lehet vele!
 Sejtí tán, hogy napja alkonyúl,
 Azért viseli magát roszul; —
 De segít a meszelő nyele,
 Mellyel a derék családanya
 Nagy vitézül neki rohana.

Igy intéznek bátor lépteket
 Faluvégtől falu végeig;
 Illy hős népet mi sem retteget:
 Csak a szél! azt megsüvegelik.
 S okosan! mert e kaján elem
 Mértéken túl emberségtelen;
 Néha rájok a midőn akad,
 Ság fülökbe olyan dolgokat,
 Hogy lábszárunk is remeg bele.
 Mintha volna nyárfa levele.
 De ha szél ur könnyű szekeren
 Gyors lovakkal más vidékre hajt:
 Régi kedvök ismét ott terem,
 S elfelednek minden földi bajt!

Petőfi.

A L B U M.

Fehér vagy, mindenem,
Fehér virág között;
Fehér volt lelked is,
Melly égbe költözött!

Fehér hült nyoszolád,
Mellyet kezem vete;
Minden fehér — csupán
Fájdalmam fekete.

Lauka.

A N G Y A L.

E földön, ha kívánod tudni, mi légyen az angyal:
Megtudod azt, ha előbb láttad az ördögöt is

Szenvey.

B E N I T A.
TÖRTÉNETI BESZÉLY.
MÁRKTÓL.

I.

S P A N Y O L H O N 1830-ban.

1830-dik év egy őszi estéjén a pyrenei hegyláncz szikláitól bucsuzó napsugárok Biskaya halmait aranyozák. A természet álomra látszék már hajtani fejét, s a fák lombtalanul nyultak az ég azurja felé, csak a lengő szél hozá a távol Andaluziának örökös tavaszi illatát; s a hegylakos vágyakozva tekinté honának ezen édene felé, a Guadalquivir virágos partjaira, hová hajdanában Julián hívá a mórakat, kik nagyságuk maradványait Gebel-al-Tarik ¹⁾ bércein, az ő Granadában és Alhambra fénycsarnokiban öröklő emlékül rakták le — és Spanyolhon egy része fájdalmasan sohajt fel az elűzöttek után, költői dicsőítvén a nemes Abencerrágokat.

Nincs talán nép, melly nagyságának fokáról mélyebben sülyedett, mint a spanyol! Nem azon dús nemzet ez többé, melly rendületlenül állott Roma vascsapásai alatt; mellyet az új világ aranyhalmival árasztott el; hová Mexico és Peru kincsei a tengereken át vándoroltak, elhagyva hazájokat, hogy soha többé ne lássák azt. Nem

¹⁾ Gibraltar.

azon ország ez jelenleg, mely Britanniát megreszketteté, nagygyátevén bukása által Erzsébetet, s nem veszve hatalmát ez iszonyu csapás miatt! A nagyság és hatalomnak most vége már! Az inquisitio és zsarnokság megtermé gyümölcseit, és ha nem tűnt is el a spanyol nép kebeléből azon szabadságvágy, mellyről olly ihletve emlékezik balladáiban, de többnyire pártlétvé aljasul, s a középkor lovagi büszkeséggel kérkedő dús grand mellett keserves ellentétben áll a vakbuzgó pór, ki Mária-képet tűz kalapjához s hideg vérrel gyilkol azon hiedelemben, hogy a szent szűzhöz egy fohász vérpatakokat mos le. Azonban régi hatalmának szomorú maradványaként fenáll a zsarnokság azok iránt, kiket a balsors rabszolgájokká tön. — És ha nem öldöshetik el America benszülötteinék kilencz tizedét, s nem okozhatják, hogy a természet egyszerűn vad fia átokkal halmozza a „sápadt arczokat,” mellyek a bizalmat vérrel, a jószívűséget golyóval jutalmazák, legalább a szegény Gitano ²⁾ görnyedjen üldözései alatt, hogy ezrenként kitaszítva a társas életből, valódi páriaként lopjon és elaljasodjék. —

Egyedül a bask tartományokban látszik még maradványa azon nemzeti jellemnek, melly egykor a spanyolnak díszje volt. — Biscaya telve van halmokkal, mellyek szikláit a földművelő ásója véste körül, — s a szirt falai mellett szédítő magasságban néha telt kalászkok emelkednek, s a földművelő mintegy féltve a tért, mellyet kis háza a völgyben elfogna, bércre építi azt, s a halmok nagy részét hófehér falak koszorúzzák. A bask nemével az önérzetnek tekint a múltba, melly érdemökért őseinek II. Fülöp alatt fejenként nemességet szerze, adómentességet s független helyhatóságot, — nyájasan tánczolja béke idejében a fandangot, a gitánát; de ha elhitették vele, miként a szabadságot vész fenyegeti, s katonazsarnokság nyomuland ő s bércei közé, löcsövéhez nyul s guerilla-csoportokban a legkitűrőbb, legmerészebb, legelszántabb harczos.

²⁾ Czigányfaj.

1830-d. évben Biscaya fegyveres mozgalmaknak vala színhelye. VII-d. Ferdinand uralkodása a spanyolokat nem buzdítá azon lelkes vonzalomra, mellyben az alattvaló száz életet örömmel áldozna királyaért, mellyben elhagyja kunyhóját, gyermekeit, hogy kün a csata térén mozdíthatlan falként álljon az ellenség és fejedelmének személye közé. — Kevéssel uralkodása kezdete után Godoy atyját Károlyt azon hatalommal keríté körül, mellyel a gyöngé fejedelmeket kedvenczeik szokták csatolni magokhoz, s e kedvencz indulat s cselszövény árjaiba Spanyolhonnak jóléte, hitele, kereskedése és felvirágzása elmerült. 1808-ban Napoleon e megszaggatott országba küldé világhódító harczosait, kiket a nép, Godoy jármától menekülni vélvén, nyílt karokkal fogadott. — Egyesült velök Ferdinand, akkori asturiai herczeg is, és Károly, mint hajdanában sz. Lajos frank király, önfiaának közremunkálása mellett megfosztaték trónjától. — De Ferdinand nem élvezheté tettének gyümölcset, nem teheté fejére az atyjának fürteiről elragadott koronát . . . mert jun. 6-d. atyja, ő és minden testvére a trónról lemondani kényszerült, mellyre Bonaparte József nápolyi király ült. . . . Mint ütött utóbb ki ez ellen a támadás, mi hősién harczoltak a hajdani gothok maradványai a franczia sasok ellen, mellyek, mint hajdan Brennuséi, Európát diadalokkal tölték el, arról szólnak a történet évkönyvei; a spanyol trónra a régi uralkodó család lépett — s Ferdinand, a rég ohajtott koronát fejére tévé. De kevéssel uralkodása kezdete után 1814. april 12-d. az alkotmányt s a szabad sajtót megsemmisíté, — az ország nagy része forrni kezdett, és a bask tartományok voltak mintegy gyulpontjai a mozgalmaknak, mellyekben a megsértett nép jogainak helyreállítását követelé. — A király ingadozott; minden uj tanács uj határozatot ébreszte benne, mignem a fegyver határozott és 1820-ban az alkotmányt helyreállítani kénytelenítették. — Ezalatt az országban mindenki reménynyel tekinté az ifju Károly, a trónörökös felé, kinek szelid jelleme sok szívet hódított számára, és mig a herczeg teljes békében élt, a királyi udvarnál ántudatlanul egy

cselszövő camarilla bábjátékává lön, melly hogy a királyi testvérek között megrontsa a békét, Károly mellett lelkesedést ébreszte, ki a fellázadt cataloniaiak által királynak kiáltatott. Cirillo barát volt a pártnak feje, s ezen lázadás a királyi testvérek között is a békét felzavará. — Donna Francisca d'Assis, Károly neje, Ferdinanddal szövetezett, s az érzékeny férj, jogai sértése miatt bátyja előtt panaszkodván, kellemetlen jeleneteket okozott; sőt, mint némelly írók állítják, testi bántalmak is történtek. — Annyi bizonyos, hogy ennek következtében a béke az udvarnál felbomlott, s a király, hallgatván öcsce ellenségeire, kik a Mina által támasztott békétlenségek szerzőjeül Károlyt kiálták, nemcsak visszavonult tőle, hanem 1829-diki december 1-jén Nápolyi Krisztinát nőül véve, *pragmatica sanctio*t bocsáta ki, mellyben a Bourbonok által 1713-d. évben behozott örökösödési rendszert, hol a nők kizárattak, megsemmisítvén, a régi castiliai trónörökösödést helyreállítá; és ez által, kivált, minthogy neje 1830-ban leányt szült, Károlynak és pártjának halál-döfést adott.

Azonban köztudomásu dolog, miként a kétségbeesés uj erőt ébreszt; és Cirillo atya, valamint Mina is, ki a cataloniai lázadás után külföldre menekült, a bask tartományokban uj békétlenségeket támasztottak, segítve Torrijos által, ki harmincz társával Gibraltarból Spanyolhonba lopózott, vérzeni az ügyért, mit meggyőződése szentként jelelt ki előtte.

És a bask hegylakók nagy része fegyverhez nyult, s a bércekben *guerilla*-csoportok alakultak. — Naponta lehet hallani apró csatákról, mik köztök s a királyi hadak között történtek; — honfi honfivért ontott, melly hogy patakká áradjon, csak alkalomra, a *guerillák* csak vezérre vártak. Ez nem sokára megjelent.

II.

B E N I T A.

Az előbbi szakaszban említett est derengő homályt vetett egy magános lakra, melly Somorrostro közelében a híres vasbányák felett emelkedék; azon csend, melly elhagyott helyeken naplenyugtakor olly sajátságos ünnepélyes, melly nyugalomra buzdít minden lényt, az embertől kezdve a legnyomorubb féregig, nyájasan borult e csinos házra, melly ákácok között hófehér falaival s élénk zöld rácsozatával, vidámon mosolygott a közelgő elébe; — de ha a ház bensejébe tekintünk, ott látjuk a legszebb éket, a legtisztább kincset, fényével az ártatlanságnak szemeiben, melly Brazília gyémántinak csillogását meghaladá.

Benita ez, a közel fekvő falu büszkesége s ősz atyjának boldogsága. Oruna lakói pedig példányként állíták fel gyermekeik előtt a leánykát, ki jót tön mindenkivel, tisztelé a falu őseit, meghallgatá tanácsikat, s ha véleményt monda, szerényen pirulva tevé ezt, de gyakran a guerilla-csapatok tanácsa szerint cselekvének; mert Benita nemcsak jó vala, hanem a műveltség magasabb fokán is állott, mint az egyszerű hegylakó leányától várni lehete. Ismeré a mondákat, mik honáról a Bárdok ajkain keringtenek, s mandolinja mellett gyakran ezüstként csengő hangjával éneklé a mult idöket, a mörök fényszakát, Alhambra titkait, az ős királyfaj kalandjait; s ha áttérve a jelenbe, reménnyel tekinté a csillagokhoz, honának nagy, szép jövőt jósolt . . . a férfiak önkénytelenül nyultak löcsöveikhez s büszkén tekintének Castilia felé; midön pedig szerelmi dal csengett ajkairól, a tűzszemek szikrái könyekbe olvadának, az arcz rózsáira ez égi harmat horult, s a gyöngéd keblek feldobogtak érzésben és vágyak tengerében.

Benita atyjának oldalánál kézi munkával foglalkozék, s nagy fekete szemei koronként nemével a mondhatlan bizalomnak emelked-

tek az őszre, kinek tekintete a legbensőbb szeretet kifejezésével nyugovék kedves vonásain. Egyszerre úgy látszék, mintha az öregnek szavaira a lányka elkomorodnék, s a jövő perczben esdve emelé kezét atyjához.

— Ne említsd, jó atyám, — szóla nyugalommal — ne említsd Vittoriot! Te ismered szívem rejtekét, tudod, hogy szeretnem őt nem lehet . . . nem szabad.

— Miért, gyermekem? — ellenveté az atya — Miguel két év óta tudósítás nélkül hagyott . . . S mondd nekem, érzés-e ez? Nem te valál-e, ki megtartád éltét ápolással, midőn sebesítve találtam a bérczeken? Nem . . . de hagyjuk ezt! s higgy nekem, Benita, Miguel vagy nincstöbbé, vagy nem szeret . . .

— Nem szeret? — rebegé Benita, s a munka elhullott kezeiből; utóbb fürtgazdag feje kebelére hanyatlott s szemeit köny nedvesíté. — Megvala benne az érzésnek azon mély és gyöngéd neme, mely a spanyol nőt annyira kitünteti, — mely kezébe adja neki a koronát a szenvedélyes olasz, a kaczér franczia s a büszke angol lady előtt; és valamint szerelme mély és határtalan vala: úgy ez éjszemeknek fényében a jóság s a szende odaolvadás a könnyvel párosulva, vonásira árasztá nemét a mondhatlan varázsnak, mely csak önkénytelenül jő, de sziveket hódít.

— Menjünk aszabadba, atyám! — szóla némi szünet után, melyben az ősznek mondása parázként nehezült szívére — az idő olly szép . . .

A ház elébe léptek, melynek oldalánál roskadozó fallal körzött virágkert terült, s midőn Benita az ajtónál mutatkozék, két őz szökött a közel bérczekről feléje; a gyönyörű állatkák hizelgve simulának hozzá, kezeit nyaldosák és szemeiket olly kifejezésével az érzésnek emelék vonásaira, hogy a lányka elmosolyodott. Körülfoná karjaival karcsu nyakokat, s az öreg öntetszéssel nézett a bájos csoportozatra, a vadságon diadalmaskodó gyermeki szépségre.

Most a sziklákon férfilépteket lehete hallani, s kevés percz

mulva löcsővel fegyverzett guerilla állott Benita előtt. Vittorio vala, kiről az ősz említést tön; Oruna lakói a falu csillagának nevezék, mert deli s vitéz vala, mint egy sem társai közül — azonfelül Benita játszótársa s gazdag földművelő. Mina a cataloniai lázadaskor Biscayában is gyűjtött párthiveket, kik Vittorio vezérlete alatt vitézül harcolának, — de a lázadás elnyomatott, s Vittorio zárdában fekvék nehéz sebei miatt Hetek multak gyógyulásaig, s midőn végre dobogó kebellet sietett honába, hová szívének érzete, szerelem Benita — mátkája iránt ellenállhatlanul voná, uj seb várt reá, melly szívet sujtá könnyörtelenül — Benita mást szeretett; Miguel, a sebesült harcos, atya házánál ápolást s a lányka keblében szerelmet talált és ez első vala, — mert noha Vittorio szereté, mint gyermeksege barátját: nem vegyült érzetébe az önkénytelen sovárgás, az ittas ihlettség, minőt a szerelem szül; és midőn mátkájává lön, nem gondolt másra, mint gyermek-játékira; nem tudá, hogy a szív szava sokszor hatalmasabb az akaraténál; de nemsokára uj világ nyílt meg előtte, vagy inkább az összes mindenség egyképben pontosult a szerelett ifjuében. Határozottan tagadá meg Vittorioától kezét, noha Miguel viszonyait nem ismeré, és tudá, miként szökevényként kell a külföldön bujdosnia de a szerelem nem gondol, — szív és agy külön utakon járnak; Benita folyvást remélt; tiszta keble nem ismert csalást, s azért nem félt csalódástól, . . . bizott határtalanul, naponta várva kedvesét, kiért annyi fohászt küldött a csillagok felé.

Vittorio komolyan üdvözlé az ősz és kezet nyujta mátkájának.

— Miért van fegyver kezeden? — kérdé Benita — mit akartok?

— E fegyver, Benita, csak jó ügy végett fog emeltetni . . . én holnap társaimmal a hegyekbe megyek, és legyen meg az urnak akarata.

— Mikor fog szünni e hazában a vérontás, a polgárháboru? — panaszlá az öreg, s elégtelenül rázta ősz fürtett.

— Ha a hatalom azon korlátok között marad, hová isten s a természet helyezék ha nem lesz egynek szabad minden, a rab-szolgának semmi s ha — itt a harcos szavai majdnem suttogássá váltak — nem lesznek elszánt férfiak, kiknek a halál jótétemény

— De miért ezen új támadás? kérdé Benita.

— Új zsarnokságok miatt! Nem hallád-e, hogy a jó Károly megfosztatott örökre ősei trónjától, hogy nem lehetend e szegény, megszaggatott nép atyja? . . . azonfelül nagyobbyszerű mozgalmak vannak készülöben, és perczenként várjuk vezérünket.

— És ki az? — kérdé Benita.

— A szabadság barátja . . . az elbujdosott Mina.

Benita szive fendobogott, mert Miguel is Mina harcosaihoz tartozott, és talán a vezérrel kedvese is visszatérend Igaz, hogy a halál elébe megy; de a szív valamint nem gondol, úgy magán kívül mindent megtagad, csak — érez és szeretni tud.

A nap hegyek mögé készült temetkezni, midőn Vittorio éles szeme a völgyben egy magános lovagot láta közelgeni, ki egyenesen feléjük tartott. Az ifju kezével árnyazá szemeit, mert a közelgőnek alakja ismeretesnek látszott majd görcsösen szorítá kezébe fegyverét, s vonásain neme a magasztalt örömnek mutatkozáék — de jövő perczben Benita sikoltása hangzék füleibe és megszaggatá szívét; a lányka a lovag elébe rohant.

— Miguel! — kiálta s szemei mondhatlan kifejezésében a gyönyörnek elmondák mindazt, mit a néma ajk kiejteni képes nem vala; kezeit szívére szorítá, s olly üdvezülten mosolyga, hogy ég angyalának hinnéd.

Az idegen feléje hajlott, kezébe szorítá a lányka jobbját és gyöngéd hangon kérdezé:

— Nem feledél még el, szép leány?

— Én feledjem önt? soha, soha!

Volt hangjában bizonyos határozottság, melly a szende kifeje-

zészü arcot vad lelkesedésben lángoltatá. — Benita atyja némán tekinté reá, Vittorio pedig halászápadtan támaszkodék egy sziklához, s az örömsugár helyett, melly az idegen látásakor arczára villant, márvány-ridegség rémlett vonásain.

Miguel most reá veté szemeit s meglepetve hagyá el a szép leányt.

— Te itt, Vittorio? — kiáltá — barátom!

— Igen, Sennor de jövő perczben Miguel intésére elhallgatott; egybefoná karjait, keblére hajtá fejét és mogorván hallgatott.

Benita megfogá kezét.

— Vittorio! — mondá a szemrehányás hangján — minek titkolád előttem, hogy ismered őt?

Az ifju hallgatott.... de szemei nemével a keménységnek fordultak az idegenre, ki lovával foglalkozék.... utóbb Benitához fordult és suttogva kérdezé:

— Mondd, Benita, mit ígért neked ez ember?

— Mitsem, Vittorio; de szívem mondja, hogy ő szeret...

— S mit monda állása, helyzetéről?

— Mina harczosának vallá magát.

Az idegen közelgett.

— Benita! — mondá a guerilla s megszorítá kezét.... — szavaid megnyugtának, hiszen azt tudnom is kellett volna, hogy ő nem csalhat, nem élhet vissza érzésseddel; de a szív hatalma veszélyes! Vigyázz, gyermek, hogy Oruna rózsáját mocsok ne szennyezze.

Még egyszer megszorítá a nő kezét és eltávozott. — Az idegen néhány szót sugott neki, mire Vittorio mély tiszteletkifejezéssel vonásban felelt, a falu felé mutatott, vállaira veté fegyverét s a hegyekbe sieté.

III.

A CSATA ELŐESTÉJE.

Portugalete s Durango között egy csapat katonaság vonult el néhány nappal a főnebbi események után; Bilbaoból küldetett a lázadók megsemmisítésükre, s katonák hideg vérrel készültek a harcra, melyben honfitársuknakvérét ontandják ki.

— Kiváncsi vagyok, — szóla a tiszt — hol bukkanunk a lázadókra?

— A guerillák beduin-coportokként szállongják körül ellenségeiket, — mondá egy másik — és azért nekem e sziklák semmi-kép nem tetszenek; minden pillanatban golyózápor tizedelheti sorainkat.

— Ej, gyermekség! — kiálta büszkén egy castiliai grand fia — önök, uraim, négyszeget képeznek, én közbe vágok lovasimmal, s a lázadók szétugranak.

Az elébb szóló ősz ezredes a járatlan sziklákra mutatott.

— Mit teend, kapitány ur, e sziklarétegen lovasival? a gránit porrá zúzza patkóikat, míg önök a guerillák golyói alatt vérzenek el. — Ön nem ismeri e népfajt.... a bércekben győzhetlen ez, és adja isten, hogy utunkban velök ne találkozzunk; sikon nem lesznek képesek helyt állani.

— Mondják, hogy Mina kevés fegyverest hozott magával.

— Mintegy huszonöt személyt, kik mindannyian tiszték, valamint azok is, kiket Gibraltarból Torrijos vezérlett zászlója alá; hanem kétszáz guerilla csatlakozott egy bask főnök alatt hozzája, s ha győzni talál, katonáink mind hozzá pártolandnak.

Ezalatt a sereg hosszú vonalban haladt a sziklák tövében, melyek csúcsait sűrű erdőség koszoruzá. Az ezredes elővigyázat és tapintattal vezérlé harcosait — hosszú tapasztalás megedzé őt, s sasszeme kémlelve tekintte a sötét sziklákra, mindenik mögött uj ármanyt sejtítve.

Egyszerre megállott és segédjéhez fordult:

— Itt vannak! — suttogá.

— Kik, ezredes ur?

— Guerillák vannak a bérczen... s vérünk omlani fog.

— De hát miért nem rohanjuk meg őket?

— Mert e meredek sziklafokon csak gyakorlott hegylakó kúshatnék fel.

— Nyulként szenvedjük-e a halált? — kérdezé a segéd — nem jobb lenne visszatérnünk?

— Látja-e ön ott a sziklaélen azon férfiut? Egy intésére szirtetek omlanak reánk, ha feléje közeledünk.

— Elöttünk halál, mögöttünk veszély... mit tegyünk, ezredes ur?

— A katona ne rettegjen a golyótól... a halál pedig mindnyájunkat utolér; hanem mi ez?

Alig ejté ki e szokat, midőn puskalövészek dörögtek a sziklák között; néhány harczos vérző sebbel rogyott a porba, míg a többi átkozódva lödösött a láthatlan ellenség menhelyére. — Jövő pillanatban az erdőszélen mintegy husz hegylakó mutatkozék, a katonákra süté fegyverét, légbe lebegteté kalapját s a fák közé tűnt. A katonacsapat pedig sietve egy közel levő völgybe vonult, csatarendben várva ellenét. És midőn a nap nyugat felé kezd hanyatlani, a kiállított őrk jelenték, miként a szomszéd halmokon Mina csapatjai táboroznak.

Az alatt Vittorio csöndesen járdalt társainak sorai között s bátorságra buzdítá őket.... Azonban keble mondhatlanul szorult. Tudta, miként az ellenség mind szám, mind fegyverzet, mind hadtudományra nézve csapatjait felülmulja, de tudta azt is, hogy Minának, ha minden bizalmat s párthiveit elveszteni nem akará, egy csapást kell merénylenie, melly bátorítsa elvbarátit, növelje követőinek számát; szíven azonban legnagyobb teherként egy tudat, azon meggyőződés nyugovék, hogy Benita szerelmét más bírja.

Most a csata előestéjén, midőn eszméi a halál felé közelitének, most tünt fel előtte teljes dicsőségében Benita képe; s önkénytelenül azon hely felé siet, hol egy magános sátor alatt néhány tiszt körében vágytársa.... Miguel ült.

De ez most nem vala azon egyszerű ifju, ki kevés nap előtt Benita szívébe boldogságot csepegtetett. — Egyenruháját aranyos himzések boriták, s minden mozdulatában neme a méltóságnak tükröződék, melly a parancsnokot jellemzé.

Vittorio belépésekor a tisztek eltávozásának s a két férfi egyedül maradt. A homályban már tündökleni kezdenek az őrtüzek, a harcosok álomra nyujták tagjaikat, ébredésre készülve, melly talán hideg fekhelybe helyezendi tetemeiket, és rövid idő múlva az örökön s a két férfin kívül mindenki álomba merült.

— Mit kívánsz, Vittorio? — kérdezé az idegen, kit Miguel neve alatt ismerénk.

— Igazságot! — válaszolt az ifju s eleibe lépett.

— Ezt Mina sohasem tagadja meg barátaitól.

Vittorio önkénytelenül meghajolt az átható tekintet előtt, mellyel a tábornagy szemei nyugvának arczain, és csöndesen folytatá:

— Ez vala lelkemnek hite, midőn ide jövék.... de kérem önt, Sennor, engedje meg, hogy úgy szólhassak, mintha csak Miguel állna előttem.

— És mit mondanál Miguelnek?

— Oruna bércei között virágszál illatoz, melly az édent is ékesitené; Benita hasonló az angyalokhoz, tiszta, szép és erényteli.

— Néhány pillanatra elnémult, míg társa feszülten figyelt szavaira.

— Tudja-e ön, — kérdezé Vittorio, hirtelen a tábornagy felé fordulva — tudja-e, mi a megcsalatott remény?

— Ki ne tudná azt e nyomortanyán? ki van megkimélve az élet töviseitől? Nem azért születünk-e, hogy álmaink gyöngé szap-
panbuborékként elpattanjanak, mihelyt benne ringatózni akarunk?
Hiusult reményt csak az nem ismer, ki soha nem remélt!

— De ismeri-e ön a remény azon nemét, melyhez a szív életünknek minden perczét csatolja, melynek hiusulása cseppenként zsarolja ki vérünket ereinkből? ... A szüreményt, mely üdvezít, de nyomorulttá is tesz.... e reményt ismeri-e ön?

Vittorio olly keserűen szólott, hogy Mina néhány pillanatig nem érté őt; de utóbb egy eszme villant fel agyában s az ifju vállára tevé kezét.

— Te Benitát szereted? kérdezé.

Vittorio nem felelt.

— Szólj, bajtárs, ismétlé a vezér, te szereted őt?

Az ifju fájdalmasan rázta fejét, utóbb csöndesen válaszolt:

— Szeretém, mióta eszmélek és szeretni fogom síromig.

— És Benita?

E kérdés gúnyként metszett a guerilla-főnök kebelébe; tudta, mennyire szereti Benita Miguelt, tudta, hogy viszonyszeretettnek véli magát, és most e kérdés mindazon tudatot idézé elő képzetében, mely lelkének mondhatlanul fájt.

— Benita — szóla csöndesen — Miguelt szereti.

Mina megfogá a guerilla kezét s egyideig szótalánul nézett vonásira; utóbb ünnepélyes hangon mondá:

— Holnap csatázunk, Vittorio, s meglehet, hogy az első golyó szivemet éri; de sírom szélénél is azt fogom erősíteni, hogy én az érzést Benita kebelében sohasem tápláltam, s hogy támadott szerelme kényszerített sietve elhagyni a hont. Mert látd, Vittorio, én gyöngé ember vagyok, mint bárki más, Benita pedig olly szép, olly mondhatlanul bájos; mi lett volna belőle, ha köztem s szerelme közt elhatározott akarat falként nem tornyosul?

— Bukott angyal! — sohajtá társa.

— És mi belőlem?

— Alacsony csábító!

— Igazad van, bajtárs! És azért futottam én, mert keblem-ben csak egy szerelemnek van helye e szegény, elnyomatott

hon iránt; adja ég, hogy felvirulni lássam, hogy fiaí egykor áldást mondjanak emlékemre!

Midőn a vezér így szólott, neme a magasztaltságnak terjedett vonásira, szemeiben égő tűz csillogott; és midőn látnokként emelé ég felé kezét, Vittorio, mint túlvilági lény előtt, meghajtá fejét.

Az ifju szívéről sziklateher gördült alá, a tábornagy szavai új reményt ébresztének benne, birni azt, kit évek óta, kit istenítve szeret; s ha néha férfiúi büszkesége felzúdult is azon eszme ellen, alamizsnaként fogadni el érzelet, mit más eltaszít magától . . . a jövőbe tekintett — összehasonlítá életét, mint édent s mint a legkinzóbb poklót . . . és álszégyen miatt nem akará kinpaddá alakítani napjait.

— Sennor! — kezdé Vittorio — tudja-e Benita, kit szeret?

— Nem; . . . mert veszélyesnek tartám fölfedezni a nevet, melly után kereső véredek száguldanak; utóbb látám Benita szerelmét, s tudtam, hogy e titok halálra sebzéné reményeit . . . azért az időre számoltam . . .

— Melly elvété a hatást . . . Benita jellemén az ábránd uralkodik, melly ingerlő regény színébe helyezé az ismeretlen kedves idegent . . . De hála égnek, hogy a dolog így áll . . . egy golyómmal több marad ellenségeim számára.

— Miként érted ezt?

— Lehet-e, Sennor, anglyalt, minő Benita, büntelenül csálni meg? De szabad-e a vétkesben büntetni a hazát? Nem, tábornagy ur! . . . Ne tekintsen olly meglepetve reám . . . karom önt soha nem sujtja vala, mert Spanyolhonnak szüksége van illy életre . . . de egy hű barát, kitűró segéd s lelkes bajtárstól fosztottam volna meg önt . . . A golyó enagyamnak volt szánva . . .

Megfordult, s el akará hagyni a sátort, de a vezér visszatartá — és midőn hadi ügyekről kezdé szólni vele, eltűnt szemeiből azon epedés, azon sovárgás, melly olly gyöngéd kifejezést adott vonásainak — most a bátor, elhatározott harczos állott Mina előtt.

— A katonák holnap hihetően megtámadnak bennünket? kérdezé.

— Így hallám kémjeinktől . . . és vonásain, midőn késelt szavakba foglalni eszméit, mély fölleg nyugovék . . . Aggódva tekint az éjbe, melly nemsokára véres nappá változandik, s aggodalma át-szivárga Vittorio bátor lelkébe is.

— Mit gondol ön, Sennor! — szólá csöndesen — nem lenne-e jobb a sziklákba vonulnunk?

Mina tagadólag rázta fejét.

— Nem lehet; — mondá — a guerillák csapatonként el-hagynák zászlóinkat, mert a visszavonást szökésnek tekintének; . . . nem szólok én Oruna harcosiról, — folytatá, látván, mint borítja élénk bíbor társának vonásait. — de mit teszünk huszan a gyakorlott fegyveres erő ellen? Ah, istenem! én újra megcsalattam . . . ügy-nökeim kész hadsereget ígérének, és néhány hű szíven kívül nem találok segílyt, nem látok reményt. — Az 500,000 real, melly fejemre téteték, a halál, melly követőimre kimondaték, elvevé a gyávák bátorságát . . . mint kigyótól riadának vissza látásomra . . . De mitsem tesz . . . merénylenünk kell, legyen meg istennek szent akarata . . .

A hasadó hajnalt lövések üdvözlék . . . a katonák zárt csapatokban közeledének a hegylakók felé, s véres viadal lön a két csapat között. — A guerillák jól irányzott lövéseik alatt számosan hullottak el a királyi harcosok, s Vittorio már győzelmet remélt . . . De a szurony megtöré a hegylakók csatarendét . . . apró csapatokra szakadozának és kevés percz múlva sietve vonulának a sziklák mögé, oltalmat keresve a hegy bérceiben.

Ezalatt a fővezér Vittoriohoz sietett, hogy az ellenállást meg-ujtsa; de igyekvései sikertelenek valának . . . A guerillák mindenfelé elszéyedének, a katonák mindinkább közeledtek . . . futásra kelle gondolniok.

Vittorio felrázá a tábornagyot merengésiből . . . figyelmezteté

a veszélyre, s egy ösvényt mutatott, mellyen rövid idő alatt a határhoz jutand. — Jövő perczben a harcosok diadalkiáltásuk mutatá, miként Mina megismertetett, s száz golyó küldetett utána, midőn villámgyorsasággal a bérczekbe tűnt.

IV.

A K É T Ő Z.

Kevés pillanat mulva Vittorio és a tábornagy egy sűrű erdőben haladtak, s üldözőik elveszteni látszottak nyomukat. — A szökevények megállíták lovaikat és hallgatóztak . . . Az erdő néhány lövésnyi távolságra előttök sziklacsoportozat által szakítottatott meg, s Vittorio e pontot jelelé ki menhelyül, midőn egy tekintet a bérczekre vérért fagyasztá meg. Több katonát láta ott reá irányzott löcsövekkel, kik diadalkiáltásokra fakadtak s feléjük sietének. A királyi vezér sejté, miként Mina e hegység felé menekülend, s a csapat által elzárata útját.

— Elvesztünk! . . . kiálta Mina.

— Ki istenben bizik, nem veszett el, — mondá ünnepélyesen a guerilla — Sennor, vigyázzon reám, mit én teszek, azt tegye ön is . . .

Villámgyorsasággal megforditá lovát, s jobbra az erdőbe tűnt . . . Mina követé őt . . . Midőn a fák által elfödettek, a guerilla leugrott lováról.

— Fel most, tábornagy ur, e sziklára . . . aztán forduljunk balra . . . Nagy isten, mi ez?

Éles ebcsaholás hallatszott, mellybe koronként a harcosok kiáltásai vegyültenek. Vittorio vonásain halálsápadtság ült.

— Ezek véredek! — kiáltá — nyomunkban vannak . . . Most segítsen a szent Szüz.

Mina fegyveréhez nyult.

— El el, tábornagy el a sziklákba én itt maradok . . . vagy másfelé sietek, hogy a nyomozó állatokat elvonjam a bércektől El, mondom A honnak szüksége van Mina életére.

— S mi lesz belőled? . . kérdé a vezér.

— Talán áldozat, talán vértanú . . . de mindegy fusson, az egekre kérem

— Hol látjuk egymást?

— Ott! — kiálta Vittorio, s az egekre mutatott. — Ott nincsenek pártok, nincs polgárháboru . . . ott isten honol magas dicsőségében . . . kísérje most önt veszélyes útján, és mentse meg személyét szent ügyünknek!

A fák közé tűnt, míg a fővezér kigyóként kúszott a bércelemek között Az ebukatások mindinkább közeledének, s a dühös állatok egyike rohanva szökött a nyom felé, melyet a guerilla hagyott maga után jövő perczen lövés hangzott, utóbb kínos vonítás, s a harcosok győzelmi kiáltásokkal rohantak — Vittorio után.

Mina gyorsan haladt az ösvényen, mely a határ felé vezet; a vidék zárt, ismeretlen vala előtte, és sokszor körültekinte, hogy valamelly jelt, vagy tudósítást vehessen barátjától de az erdő körül csöndes vala A távolban hangzottak ugyan néha ebukatások, de mindig messzebbre vonultak el és utóbb egészen elnémulának. Egyszerre heves lödőzés szakítá meg a csöndet, miután síri némaság terült mindenfelé.

A szökevény szemébe könny villant . . . E lövések hihetően szabadítójának szívét szaggaták meg, és saját életét nem látá elég árának e nemes, feláldozó jellemért. De a veszély még nem mult el; ellenségei feltalálhatják nyomát, és azért előre sieté E fákat, e szirteket valaha látnia kellett . . . Figyelmesebben vizsgálá a helyet, s egy bércezfalon nevét látá bevésve. A betűket szív fogta körül, s most emlékezek, miként egy séta alkalmával Benita karczoló

nevét a szirtfalba; a körülfekvő tárgyak is erősíték e hiedelmét, s kevés percznyi gondolkozás után jobbra egy ösvényen sietett alá, mely Benita kertecskéjébe vezetett.

A lányka virágai közt ült, legszebb éke az illatos kertnek; mellette szelid őzei nyugvának, s Benita szeme a bérczekentuli kékbe süllyedt, mellynek azurja alatt vélte kedvesét, és rettegett azon gondolattól, hogy talán e perczben sujtja a gyilkos ón a drága kebelt.

De nem vala ideje tovább füzni eszméit, mert midőn állatkái felriadván, maga elébe tekintett, kedvesét látá oldalánál. — Benita ajkain egyetlen sikoltás lebbent el; de a gyönyörköny szemeiben többet mondott, mint ezer szó.

— Benita, kedves leány, — szóla a harcos — én bucsúzni jövök! . . .

— Bucsúzni! . . .

— Igen, szöknöm kell a győztesek elől . . .

— Mina hát megveretett?

— Az isten nem vala kedvező fegyvereinknek . . . de most szóljunk másról: Benita! te dicső lény vagy, ki megérdemled, hogy boldog légy, hogy boldogíts . . . Teljesítsd egy, talán utolsó kérésemet . . .

A lányka arczaira az elválás eszméje könnyeket csalt . . . és midőn kedvesének végszavainál mondhatlan kifejezésével a jósnak tekinté reá, hasonlított a szeplőtlen liliomhoz, mellynek hólevelein a harmat gyöngye csügg.

— Mit kérhetne Miguel Benitától, mit ez örömmel nem adna meg? rebegé, s oda engedé a harcosnak kezét.

Mert mit is kérhetett volna ez mást tőle, mint hogy szeresse örökké . . . a végtelenségig . . . s Benitának e gondolat üdve volt; úgy látszott, mintha nem tudna elélni egy világban, hol Miguel nem él, nélküle az édent is sivatagnak képzelé. — De az ifju kérése leliprá reménye virágait . . . Ő, kiért a lányka életének legszebb

napjait áldozná ki szűz szerelmét bírja, ő kéré kezét — Vittorio számára !

S a sápadtság arczain még hófehérebb lön, sűrűbbek könnyei, és kiapadhatlanok

— S te, Miguel te szólhatsz így? kiáltá Benita nemével az elkeseredésnek, mely a férfiú szívébe metszett.

— Igen, Benita; — válaszolt — mert kívánom boldogságot Vittorio jelleme tiszta, mint most az égboltozat, rendületlen, mint ez óriási bércz Talán dicsőült angyalként tekint most reánk; de legalább lelke mosolyogjon halával felém

A lányka nem figyelt többé szavaira, nem hallá őt, midőn elbeszélé menekvésük körülményeit . . . egybekulcsolt kezekkel tekintte földre, s a könyvek kiszáradtak szemeiből.

— Mondd, Miguel — szóla csöndes, síri hangon — mondd: szeretnél-e?

— Ki láthatott téged, Benita, a nélkül, hogy áldaná a végzetet, mely angyalt ad a földnek? . . Én pedig életet is neked köszönhetem . . . szólj, miként ne szeresselek? . . .

— Ugy tehát én veled szököm . . . legyen élttem a tiédhez csatolva, e karok ápoljanak halálodig . . . atyám tudja szándékomat, s társa leend sorsunknak.

— Lehetetlen! — kiáltá a pártvezér — sorsom veszélyeibe nem szöhetem ifju napjaidat. Azonfelül engem nagy, szent kötelesség hí . . . a haza . . . és szivemben mellette soha vágýtárs ne támadjon. Legyenek neki szentelve napjaim, és ha talán hibázom, megbocsátja az ur mert szándokom, akaratom tiszta.

— De Miguel, ki vagy te, hogy eként szólasz?

— Hallod az ebugatást? . . . Az ösvény felől, mellyen Mina jött, valóban éles csaholás hallatszott . . . az ebek nyomán voltak s rohanva közeledének. — Hallod az ebugatást? — ismétlé a vezér — azon ebek engem keresnek.

— Ugy te Mina vagy! — kiálta a rémült leány — mert atyám azon hírt hozá, hogy a vezér kutyákkal nyomoztatik.

Mina hallgatott; a leányka pedig nemével a tiszteletnek lépett vissza... erejét fogyni érzé, s önkénytelenül egy őzre támaszkodék. Mindaz, mit atyjától, mit Vittoriotól e férfi felől hallott, megújult előtte; gyöngé kora óta megszoká, szentként tisztelni őt, mint tisztelé az ügyet, mellynek hőse volt,... és Miguel megholtak képzelé, s poraiból egy új dicső phönixet vélt emelkedni, tulragyogva amannak képét, de fényével homályt boritva rá, a szegény hegylakó leányára, örök éjti szüvilágára. Most a hangokat közeledni hallá.... Regényes eszméi, mintegy varázsszessző által, elenyésztek, s csak a veszély nagysága állott szemei előtt.

— Fusson, sennor, — kiáltá — fusson az istenért, még nem késő! Csak fel a sziklákra; ott a szél elhordja a nyomot!

De Mina nem mozdult.... nemével az elszántságnak tekintett azon vidék felé, honnan az ugatás hangzott, s határozottan fordult Benitához.

— Mig nem ígéred, hogy Vittorio neje léssz, nem mozdulok e helyről.... lábaidnál és általad lelem haláloamat!...

Benita nem felelt... Miguel állott ismét előtte, édes szava csengett füleiben, s ha arra gondolt, miként e kedves lény lábainál vérzendik el a harcosok golyója, vagy a pokoli állatok éles fogai alatt, borzadás futotta végig tagjait; másrésről Vittorio derék jelmeze tűnt fel képzetében, és de most az ebek néhány száz lépésnyire halálos vonításokra fakadtanak, s a leányka csak a veszélyre gondolt.... Térdre hullott a tábornagy előtt s kétségbeesetten kiálta:

— Gondoljon, sennor, szent ügyünkre!... Fusson az istenért!

— S te Vittorio neje leszesz?..

— Ne szóljunk most erről, — esdekle Benita — most, midőn a halál olly közel van...

— Igérd meg; másként itt halok meg.

Volt a vezér szavában neme az elhatározottságnak, mely Benitát megragadá... alig hallhatólag suttogá:

— Neje leszek, Sennor, igérem... de most gyorsan el!

— Esküdd ezt, szerelmedre!

— Esküszöm, ... rebegé a leány, s elalélt a tüzes csók miatt, melyet Miguel ajkára nyomott... Még egy kézszorítás, s a férfiú a sziklák közé rohant.

De a dühös véredek elötörték az erdő sűrűjéből... Benita kertjének ajtajánál remegve állott, nem gondolva a veszélyre, mely környezé.... az ebek néhány perczig földre simult fővel száguldoztak, utóbb egyik hangos ugatásra fakadt...

Mina el volt veszve, a véredek nyomán voltak.

A lányka visszanyeré elhatározottságát; tudta, hogy az ebek a friss nyomot nem vesztik el, s hogy a vezér elveszett, ha üldözőinek figyelme tőle nem vonatik el; és azonnal készen állott föltétele. — Előbb önmaga akart rohanni a nyomozó állatok elébe, de a halál rettenetes képzele elriasztá e szükségtelen áldozattól... Az őzet, mely félénken simult hozzája, izmos kézzel ragadá meg, s kitaszítá a kert ajtaján; a másik állatka követé társát, s midőn a menhely ajtaja bezárult, utánuk a bérczek felé szökének. De az ebek már megérzék prédájokat, feltarták a légbe fejeiket, s dühös ordításra fakadtak. — Kevés percz múlva Benita hű őzei elvérzettek körmeik között, és Mina mentve lön *).

A lányka keserű könyeket hullatott kedvenczei felett, de öröme fakadt, midőn az üldöző katonákat este Miguel nélkül és káromolva látá visszatérni.

* * *

*) Mina valóban őzek által menteték meg; Torrijos pedig társaival Gibraltarba menekült. Moreno malagai kormányzó barátságot szinlelt, s Torrijos társaival partra szállott. Itt körülfogták, a foglyok egymáshoz lánczoltattak, s katona-csapatok által lövették le.

Két év mulva Ferdinand halála után Károly és Krisztina seregei fegyveresen állottak egymás ellenében. Mina honába sietett, s magyarázhatlan érzet a magános lak felé voná. — A ház előtt gyönyörű gyermek játszadozék, s a kilépő anyában Benitát, Vittorio boldog nejét ismeré meg.

KEJELTI IGAZSÁG.

Egy fegyver által csak kevés idő előtt
Nyert tartományból, melly egyébiránt
Nagy messze volt a főigazgató-
Széktől, panaszra fáradott
Mahmudhoz egy özvegy, kinek
Kereskedésre járt fiát meggyilkolá,
S minden javát elvette volt egy pusztai
Rabló csoport, — és vakmerőn
Törvényt, igazságot kiált vala, —
S azt, mint királyi tartozást, úgy sürgeté.
A fejedelem kegyes fülekkel, és igaz
Sajnálkozással hallgatá az özvegycet.

„Igazad van, asszony! — monda — sorsodat
Sajnálom, és a mennyire
Lehet, megorvoslom; de tudhatod magad,
Hogy tőlem olly nagy messze, ugy fentartani,
Mint itten, a törvényt s igazságot nehéz.”

„Hát így? — felel nagy vakmerőn
A káros özvegy — mért szerez hát fegyvered
Több tartományt, mint a kinek
Erőd, hatalmad megfelel? —

Miképen adsz te számot erről, ott s mikor
A végítélet napja és bírása majd
Koldúst, királyt nagy számvetésre hív? —“

E vakmerő, de szent, igaz szavak
A fejedelemnek meghaták lelkét, legott
Szent tartozásnak érezé,
A káros özvegy vesztésegeit
Kegyes szavakkal, bő ajándékkal, noha
Felére bár, kipótlani;
S legott kihírdeté, hogy a melly kár tova
Kormány,- erő- s jó rendhiány miatt
Alattvalóit érni fogja, ő,
Mint fejedelem, meg fogja mind téríteni.

Kisfaludy Sándor

ANYA - FÁJDALOM.

Mély gyászban ült egy tisztos nő; — fejének
Ős-díszre nyolczszáz éves korona —
Keből bűfóhász és kínsóhaj kelének,
Arczán a gond sok mély redőt vona. —
Könyök ragyogtak a nő szép szemében,
S ő felnyögelt, fájdalma tengerében:

„Oh, gyermekim! kik szív-véremből éltek,
Hát béke nem lesz köztetek soha?
Összhangzat nélkül ah mi jót reméltek?
Mért egyik a másikhoz mostoha? —
Mi köztetek dül: nemzedéki átok,
Melly halni késztet engem hű anyátok.“

Az agg nő: képe a magyar hazának, —
 Szülötti: a rajt élő milliók,
 Kik nyelv- s érzésben oszlottak valának,
 Egymást örök viharban zaklatók.
 Ők nemzet - egység' üdvét most sem érzik; —
 S a jó anyának folyvást — szíve vérzik !!!

Szenecy.

A HALVÁNY SZÉP.

1838.

Könyűt nem ejtesz,
 Nem szórsz panaszt,
 Bájos leányka,
 Mi bú fogyaszt?

Virágos arczod
 Meghervada,
 Innen talán a
 Sziv bánata?

Ha ez idéze
 Reád borút,
 Oh, úgy feledd el
 A méla bűt!

Nézd itt e rózsát,
 Nézd, hű leány,
 Millyen varázsló,
 Bár halovány?"

„Halvány virágod,
Rózsád velem
Ne mérjed össze,
Szép kedvesem!

Rózsádon enyhe
Harmat ragyog,
Rózsádon enyhe
Csepp mosolyog.

Nekem könnyüm sincs,
Nincs harmatom,
Mellyel kistrnám
Szív-bánatom!”

Vachot Sándor.

EM L É K L A P.

Az ember félig isten önkörében,
Ha tud olvasni multja tükörében
 És a jövőről nem feledkezik;
Ha józanul bír a jelennel élni,
Képes szeretni, hinni és remélni,
 Ha jelleméhez folt nem férkezik.

Szép, szép az élet, hogyha élni tudjuk,
Ha gyöngyeit vakon el nem tapodjuk,
 S tövist nem gyűjtünk, nyílt rózsák helyett.
Higy és szeress! nézz multba és jövőbe;
Ne csüggedezz', ha balsors vett üzőbe —
 Isten viraszt a jámborok felett!

Kunoss.

A Z U J O N C Z.

ÉLETKÉP.

NAGY IGNÁCZTÓL.

Meg ne ijedjen ön, szép olvasóné, nem fogjuk nagysádat füstös lak-tanya sárgás falai közé vezetni, hanem az élet eleven fasorai közé, hol legnagyobb kényelemmel sétálhatunk együtt néhány pillanatig; mert mi nem katonai, hanem irodalmi ujonczról szándékozunk ezuttal röviden értekezni. Hogy pedig ezt tesszük, arra elég okunk van, mert napjainkban a háborúkat, álgyu helyett, tollal végzik; miből elég világosan következik, mikép az írás soha nem játszott még nagyobb szerepet a világban, mint épen most, minél fogva igen természetes, hogy az, ki ír, nagy figyelmet érdemel.

„De értsük meg egymást,“ — így szólnánk most, ha a mai világ nagyhirű politikusai közé tartoznánk; mivel azonban e mon-dás rendesen ezt jelenti: „beszéljünk úgy, hogy senki ne érthesse szavainkat,“ — tehát nem fogjuk e beszédmodot használni, hanem egyenesen így szólunk: „különböztessük meg a tárgyakat.“ A mi meggyőződésünk szerint azon ember mindig sokkal nagyobb érdemmel bír, s következésképp mindig nagyobb figyelemre méltó, ki alkot, vagy föntart, mint az, ki rombol és megsemmisít.

A mostani írók közül azok, kikről szólani lehet és érdemes, ezen két osztályra szakadnak. Az oktudniillik, kiknek tollai az álgyúk

és szuronyok helyét pótolják szelid századunkban, külszínre csupa üdvös dolgokat látszanak ugyan elkövetni, de tulajdonkép mégis többnyire a rombolás vagy megsemmítés mesterségét gyakorolják, s néha egyellen finom tollvonással nemzeteket temetnek el erkölcsileg, mit maga a nagyhirű Tamerlan, legvérengzőbb csaták által is, alig birt eszközölni. Ezen írók roppant hatalmat gyakorlanak, s épen azért rendkívül félelmesek, elannyira, hogy szólni sem igen merészlünk rólok. Azért tehát lássuk a másik osztályt. Ez szinte nagy hatalmat gyakorol, mert egyes választottai a sírba szállott nemzetek emlékét örök időkre föntartják, s az élőket olly tettekre buzdítják, mik által szinte halhatlanságra juthatnak; a bünt szigorral ostorozzák, de nem pirító erkölcsrontás által ám, hanem a javítás meggyőző eszközeivel, s a jót még jobbnak elérésére tüzelik; az elbűvölésekkel bátran szembe szállnak, s a visszaéléseket vérig ható szavakkal irtják, habár vértanui sorsra kellene is e miatt jutniok, s az önkényt legkeményebb sánczai közt is megremegtetik; a bús kedélyeket földeritik, s a csüggedteket új tetterőre és kitűrésre bátorítják; szóval, ezek dicső emberek, ha — szép hivatásukat megértik, s lélekismeretesen teljesítik.

S mi ezen utóbbi osztály egy ujonczáról akarunk itt szólani. Igen, ujonczról, mert nem minden halandó olly boldog, hogy első-rangu csillaggá születtesék, s irott szavai által rögtön trónt emelhessen magának honfitársai szívében, hanem a nagyobb részt parányi hógömbhez hasonlíthatni, melyet a sors kezei kény szerint görgetnek, s vagy óriási oszloppá emelnek, vagy még garasos kenyérnyi nagyságában félre vetnek.

Ezen nem annyira hosszú, mint talán unalmas bevezetés után térjünk egyenesen tárgyunkhoz, s lássuk, mikép éli világát az irodalmi ujoncz.

Gyula — mért nem nevezhetnők ujonczunkat Gyulának, habár tulajdonkép talán Petinek, Mikének vagy Kiliánnak nevezik is őt? — Tehát Gyula elvégzi iskoláit, azaz: legalább tíz esztendeig mindennap

négy vagy több óraig puhafa-lóczán ült már, következésképp bátran hazaboldogításhoz foghat, azaz : fölesküszik joggyakorlónak, a mi minden valódi magyar nemes embernek legfőbb kötelessége, mert hiszen valamennyinek mulhatlanul tudnia kell, hogy mikép lehet az ügyeket csürni csavarni, s a fehéret feketévé változtatni.

Gyula azonban bizonyos ellenállhatlan hatalmu szózatot érez keblében, melly szünet nélkül azt kiáltja füleibe, hogy ő nincs helyén, s e szózatból azt merjük jóslani, hogy Gyulából soha nem lesz hivatalnok ; mert különben azt kellene magában érzene, hogy ő mindenütt helyén van, akár érti a ránehezülő kötelességeket, akár nem. Nagy baj volt ez Gyuláranézve, s még súlyosabbá lön az által, hogy teljességgel nem tudá kitalálni, mi hiányzik neki, s hogy tulajdonkép hol van az ő helye.

E tusakodás közben nemzetiszinházunkba megy, hol jó barátainak egyikével találkozott, ki már több év óta lakja Budapestet, s következésképp mindenkit ismer, ki arra érdemes, hogy valaki által ismertessék.

Gyula körülnéz, s mindenek előtt a páholyokon jártatja végig szemeit, még pedig földszint kezdve, mert ő szabadelmű ember. Mindjárt szemei fölemelésekor egy csinos díszítésű páholy tűnt szemeibe, divatos függönyökkel és diszes pamlaggal. Rámutatván tehát ujjával, kíváncsian intézi barátjához e kérdést:

- Kié ez ?
- Szerkesztőé, — felele barátja.
- Valóban szerkesztőé ?
- Igen.

Gyula szurást érzett szívében, mintha zár pattant volna le róla, melly miatt eddig nem láthatott annak minden rejtekébe. Mielőtt azonban ezen új érzelem iránt magával tisztába jöhetne, a második emeleten ismét megakadt szeme, s lángoló arczczal szóla :

- Ki azon szép hölgy ?
- Színésznő.

— S a melllette ülő férfi ?
 — Író.
 — Valóban ?
 — Igen.
 — Hát azon öt férfi az átelleni páholyban, kik olly derűlten mulatnak ?

— Írók.
 — És ezek, azon zártszékeken ?
 — Mind írók.
 — Kit hí most olly zajosan az egész közönség ?
 — A szerzőt.
 — A vigjáték íróját ?
 — Igen.

E rövid párbeszéd után Gyula gondolatokba mélyed, s lehető legnagyobb komolysággal szívének fenekére tekint; kevés pillanat mulva pedig kifakadó örömmel szorítja meg barátja kezét, s lelkesülten szól:

— Barátom, tudom már mi bajom van !
 — Beteg vagy ?
 — Oh, nem ! Most fogok csak igazán élni, mert azon helyre lépendek, mellyre születve érzem magamat.
 — És azon hely ?
 — Íróvá leszek.
 — Valóban ?
 — Igen, isten veled, barátom !

Gyula azonnal szállására távozik, s nagy tervekkel virasztja keresztül az éjszakát. Másnap reggel tüstint hálóköpenyt, lámpát és írószereket vásárolván, szobájába zárkozik, és író-asztalához ül. Agyán gondolatok roppant tömege rohan keresztül, s nem tudja, mellyiket kelljen a sok közől megragadnia. Kurta és hosszú lábú versek csodás tánczot járnak szemei előtt, s a leggyönyörűbb rímek úgy pattognak fülei körül, mintha faczipőben sétálgatna valaki a szo-

bában; szomorújátéki hősök kardokat csörtetnek, töröket villogtatnak, és gúnyhahota közt emelgetik a méregpoharakat, mintha legjobb méhsőrt akarnának azokból inni; a vigjátéki szép hölgyek pajzán mosolylyal nyujtják csókra termett piros ajkaikat, és hőszin karjaikat vágyó pillantásokkal terjesztik ki; a bohózat torzalakjai ütik verik egymást, s fejeiken tánczolnak, minthogy most már többnyire csak illy rendkívüli műtételekkel nyerhetni legnagyobb tetszést; a regény és beszély rengetegei, kolostorai, zsványai, viharai és irtózatossan össze-vissza bonyolult tömkelegei az ígélet földévé alakulnak; szóval, a dicsőség minden útja ellenállhatlan kecsekkel kínálkozik az ittasult tekintetű ujoncznak, s e gyönyörű látvány fölött pompásan emelkedik márvány-oszlopain a dicsőség temploma, mellynek gyémánt-oltára előtt szerényen térdel Gyula, s nyugodt öntudattal fogadja el a halhatlan kilencz hölgy kezeiből a hervadhatlan dicskoszorút.

De fordítsuk el szemeinket e látványos disztiményről, és beszéljünk komolyan. Midőn nyájas olvasóink divatos földetlen kocsin kissé hosszabb utra méltóztatnak indulni, akkor nemcsak köpenyt, hanem esernyőt is szoktak magokkal vinni, melly gondos előrelátás valóban legnagyobb dicséretre méltó. Így cselekszik Gyula is, és rövid gondolkozás után elhatározza, hogy azon nagy utra, melly a dicsőség templomába vezet, nemcsak versekkel, hanem egyszersmind színművel és beszélylyel fog lépni, s egymás után kopogtat majd velök a halhatlanság ajtaján, remélvén, hogy egyik vagy másik munkája végre csakugyan kulcsul szolgálанд annak megnyitására.

Gyula tehát éjjel nappal szünet nélkül dolgozik, s így néhány hét alatt mégis legalább annyira jut, hogy szemei besüppednek, arcza elhalaványul, és egész teste meglehetősen elsoványodik, minek következtében azon külsővel bir már, melly a városi írók nagy részének tulajdonává válik, főkép, midőn huzamosb ideig valamelly nagyobb munkán legnagyobb szorgalommal dolgoznak. Gyula kimond-

hatlanul örvende teste ezen tudósszerű változásának, midőn írói szorgalmának első rohamán szerencsésen átesett, s tükrébe tekintett. Hogy ez alatt szakálla és haja meglehetősen megnőtt, az igen természetes, miből ő azt következteté, hogy írói tapasztalásai is ugyanannyira növekedtek.

Hosszas elzárkozásának gyümölcseit tehát szerény bizalommal rejté zsebeibe, és utnak indult, biztos kikötőt keresni számukra. Először is verscsomóján kívánt tudni, s szerkesztő-hivatalba lépett. Költészet szent szelleme, milly 'hőn dobogott keble, midőn azon diszes csarnokba lépett, hol a fölvilágosítás szövétnekét lobogtatják! Milly tisztelet lepte meg csordultig elérzékenyült keblét, midőn azon érdemdús férfiak előtt mélyen meghajlott, kik, mint szerkesztőségi segédek, mintegy középpontját képezik a szellemi világ mozgásának! A csarnok falait pókok csodás hálói szőnyegezék, jeleül, hogy a csöndes munkásság csekély erővel is csodákat bir alkotni; középben rongyos asztal állott, korhadozó tentatartókkal, s olly ingadozó székekkel, mintha mindig csak a világ legnagyobb politikusai ültek volna rajtok, jelül, hogy törékeny silány eszközök is roppant hatást okozhatnak a hatalmasok súlyos kezeiben; a könyvtartón néhány kalendárium és szótár iparkodott szoros barátságot kötni a porral, jelül, hogy a lángész nem szorult segélyforrásokra, hanem saját kútjából meríti a szükséges — vizet; a segédek kényelmesen nyújtóztak poros székeiken, és mozdulatlanul eregeték szivaraikból a füstöt, jelül, hogy a mostani világban minden mulandó és nincs semmi állandó. Gyula mély tisztelettel szól az egyikhez :

— Alázatos szolgálja, tekintetes uram!

A segéd leveszi sipkáját, és nyájas leereszkedéssel hallatja a kérdést :

— Előfizetni méltóztatik?

Gyula kissé megzavarodik, s akadozva felel :

— Néhány költeménynyel ohajtanék szolgálni a tekintetes szerkesztőségnek.

A segéd fölteszi sipháját, és vontatva szól:

— Ah, barátom, annyi versünk van, hogy Pesttől Szegedig akár csatornát is tölthetnénk meg velök. Azonban hagyja ön itt, majd elolvassuk, mihelyt időnk engedi.

— Köszönöm alázatosan. És a föltételek?

— Föltételek? Ha jók a versek, úgy házagpótlásul majd közleni fogjuk, s ezért öntől semmi díjt nem követelünk.

Gyula távozik, kissé elszomorodva ugyan, de mégis azon édes remény által kecsegtetve, hogy néhány nap múlva legalább nyomtatásban olvasandja nevét, mi már magában is mindenesetre elég örvendetes nyereség. A szerkesztőhivatalból egyenesen a könyvtársokhoz fordul, kiknek sorra kínálja két kötetű regényét; azonban, nem csekély csodálkozására, mindnyájan körül-belől ily kifejezésekkel utasítják vissza ajánlatát:

— Nem kételkedünk, hogy a regény igen jeles, de uraságod neve még egészen ismeretlen, s ennél fogva valóban ingyen sem fogadjuk el kéziratát.

Gyula még szomorubban távozik, de mégsem minden remény nélkül, mert hiszen négy fölvonásos vigjátéka is van, melly nemcsak dicsőséget arathat, vagy kaszálhat számára a nemzeti színpadon, hanem még erszényét is derekasan megtöltheti. Vigjátékát tehát térítvény mellett a színházi irodában leteszi, s meglehetősen lecsendesült kedélylyel tér vissza szállására, remélvén, hogy regényének is majd találkozik ura, mihelyt köztudomásra fog jutni színpadon aratandó dicsősége.

Nyájas olvasó, volt-e ön valaha szerelmes, és várakozott-e a menyekző napjára? — Volt-e ön megyei tisztviselő, s várta-e a titkos szavazás eredményét? Műzdött-e ön halállal a Duna vagy tenger hullámai közt, s várta-e a szabadító csolnakot? Ha igen, úgy csak azt mondjuk, hogy e várakozási kínokat még csak távolról sem hasonlíthatni azon leirhatlan epedéshez, mellyel Gyula verseinek megjelenését, s vigjátéka előadatását várja.

Néhány hét telt már el e szörnyű kínok közt, s ekkor már nem győző többé türelemmel csöndesíteni forró vágyait Gyula, hanem a színházi irodába siet, hol színművét azonnal kezébe adák. Boruljatok el, szemérmes csillagok, változatok bús viharra, nyájas szelők! A kéziratról e szók rémiték vissza szerencsétlen Gyulánkat:

„Fölolvastatván, mint szinpadi hatást nem ígérő, egyhangulag visszautasítatott. — A játékszíni válaszmány határzatából.“

Gyula leveretve gyűrű össze szerencsétlen kéziratát, s azon szerkesztőséghez ment, melynek költeményeit beadá; ott azonban e borzasztó szókkal fogadtatott:

— Uram, itt vannak versei, egyet sem közölhetünk.

— De ... de ... ugyan ... miért nem ?

— Egyikben sincs gondolat, a szép magyar nyelv pedig valamennyiben irtózatossan tönkre van silányítva.

Szives olvasó, állott ön már valaha szerelmesének koporsója előtt? Látta ön valamennyi vetéseit jég által összezúzatva? Megbukott ön már egymásután legalább három tisztujtáson? Agyonlőtte ön már valaha legkedveltebb agarát a célba vett nyúl helyett? Ha igen, ugy csak annyit mondunk, hogy mindez csupa farsangi tréfa azon kimondhatlan fájdalomhoz képest, melly Gyulánk szívét marcza kezekkel szoritá össze, midőn minden reményeit ekkép sírba szállani tapasztalá. Boldogtalan ujoncz, szívéből sajnálunk, de vigasztaljon azon gondolat, hogy nem te vagy az első, ki így adózott a halhatlansági vágy miatt!

Szegény Gyula olly szemlátomást fogyott, mint a roszul szerkesztett magyar ujság, vagyis inkább hirlap előfizetői; azon egy különbséggel azonban, hogy a hirlap tulajdonosának multja jövedelmező vala: mig az ő multja és jelenkora csak keserűséget gyümölcsözött elszomorodott árva lelkének. E szomorú tapasztalások után már féligmeddig arra kezdé magát határozni, hogy inkább csak ügyvédi pályára lép majd, s pénzt fog hajhászni a könnyen költők szá-

mára, midőn véletlenül belépe hozzá színházi barátja, s értesülvén szerencsétlenségéről, így vigasztalá őt:

— Hja, kedves barátom, rossz modort követtél, azért nem boldogulhattál; ha ellenben tanácsomat követed, úgy mindenesetre rövid idő alatt célzt érhetsz. Figyelj. Tolakodjál a nevesb írók körébe; leginkább azon vendéglőkben, hol estelizni szoktak, iparkodjál őket jó ötletekkel mulattatni, csodáld minden szavukat, istenítsd munkáikat; mert hiában, az ember gyarló, s ritkán idegenkedik az efféléktől. Utcán lesd meg őket, midőn sétálnak, és csatlakozzál hozzájuk, hogy az emberek lássák, mikép te is az irodalom hősei közé tartozol. Ezután szedj össze néhány fővárosi hírt, s ha nem találsz, tehát fille nts néhányat, s közöld valamelly szerkesztőséggel; előre is meg lehetsz győződve, hogy majd valamennyi lap örömet fogja az efféle apróságokat kinyomatni, mert a közönség igen szereti az illy étvágyizgató csemegéket. Az illy szerkesztőség utóbb hálából egy pár versedet is kiadja, sőt ujdonságai közt azt is jelenti majd, hogy illy meg illy című regényed van készen, melly nagy élvezetet nyujtand a közönségnek. Ezen ujdonságot, szokás szerint, a német lapok is közleni fogják, ezeket pedig minden könyvtáros olvassa, s így rövid idő múlva regényed is világot látand. A mi pedig a szinpadot illeti, írj az előbbkelő színésznők jutalomjátékára verset, nyomasd ki, szórasd el néhány koszorúval együtt, s egypár hónap múlva bizonyosan székök mögött állhatsz páholyukban, sőt remélheted, hogy hálából még vigjátékokat is szinpadra hozzák.

Nem tudjuk, követte-e Gyula a jó tanácsot, de annyi bizonyos, hogy most már minden este a legszebb színésznő háta mögött áll, s apró dolgozatait majd minden szerkesztőség kiadja ingyen. E szerint ő csakugyan irodalmi ujonczczá lett, s most már csak saját ügyessége és tehetsége fogja elhatározni, hogy lesz-e valaha káplárrá, vagy még többé; vagy, hogy örökre csak közlegény fog-e maradni.

A KÖLTŐ SIRJA.

Csendes a sir: éjszakája

Rejt egy néma szenvedőt;
Emlékezet szállj le rája,
S rajta, mint a tó sirálya,
Csókold meg a levegőt.

A költőnek enyhelyére

Más különben sem jön el;
Egykor a dal ihletére
Lángra gyult a lányka vére, —
Most kijöni szégyenel!

Őt hazája megvetette,

Megtagadta hű barát:
De ha minden elfeledte,
A természet él felette,
S megbecsüli szent porát.

Felleg ül a sír fölébe,

Rajta csillag és a hold;
Bíbor-felhő lelke képe,
Mellyet a láng szertetépe,
Hold és csillag — álma volt!

Sárosy.

SZERETETEM.

Megosztva szívem igazán,
Forrón szeretni nem tudott;
S az érzetárban majd dagály,
Majd hévapály uralkodott.

Szerette mindig a szülőt,
Kinek köszönte lételét;
Ki a remény könyűi közt
Ringatta könnyű bölcséjét.

Szerette a hont, melly fölött
A vész csatája elvonult;
És a dicsőség hajnala
Csak ezredév után virult.

Szerette árva nemzetét,
Melly csak könyüket ismere;
És létölő fájdalomnak
Most készül enyhe gyógyszere.

Most istenért ég egyedül
Szivemben a szerelmi láng;
Szeretve őt, kedvesb nekem
Szülöm, a nemzet és hazánk.

Sujánszky Antal.

N É P D A L O K.

I.

Uton, utfélen ha járok,
Rám se' néznek a leányok;
Azért-e, hogy ragyás vagyok,
Vagy hogy bajuszt nem hordozok?

De azért én magyar vagyok,
Habár bajuszt nem hordozok;
Mért verte el úgy a ragya,
Hogy ki sem hajt talán soha?

És azért, hogy nincs bajuszom,
Van szeretni talán jusom?
És azért, hogy ragyás vagyok,
A szép lányért majd meghalok! —

Talán bujósdit játszatok,
Hogy előlem úgy huzódlók?
Pedig tudom, szeretnétek,
Csak úgy ne szégyenlenétek...

De semmi; majd egyet mondok:
Bujjatok, — s a kit megfogok,
Fogja meg azt a szerelem,
Maradjon a sirig velem!

II.

Szép vagy babám, szép, nagyon szép,
 Nem is szeretnék máskép;
 Mióta felcseperedtem,
 Mindig a szépet szerettem.

Szép az orczád, a termeted,
 Igen nagyon szép mindened:
 Az állásod, a menésed,
 Az alvásod; ébredésed.

Hajad az éj sötétsége,
 Szemed csillag tündöklése,
 Ajkad piros, hasadt alma,
 Mintha rajta csók pattanna.

Szép vagy, szívem szép galambja,
 Ha az isten úgy akarja:
 Ne félj, ne félj, nemsokára
 Bucsút mondhatsz a pártára.

Benedffy

MAGYAR SZIVHANG.

Jót, Szépet és Nemest akarni nem kevés;
 De tenni kell azt, hogy elég legyen.
 Vessük, barátim, vessük a jó és igaz
 Hazafiságnak magvait.
 Jön egy idő, bár meg nem érzük is,
 Mellyben vetésünk szép gyümölcsöket terem.

Kisfaludy Sándor.

ÉTOILE - SOMBRE.

BESZÉLY

PÁLFFY ALBERTTŐL.

A Rhone partjától nem messze, ha tőle csak kissé távozik is az utazó, oly virányok s kertalaku vidékekre jut, melyekhez hasonlókat csak Olasz- s Görögország szép ege alatt találhatni. A gyümölcs és szőlőhalmok, melyek a hirét vesztette Avignontól kezdődnek, itt Marseille felé veszik irányukat, merre a halmok mindinkább lapulnak, a föld egyenesül s egy páratlan-szépségű síkság fejlik ki. E tér nagyszerű látványul szolgál: a vándor itt először pillantja meg a Pyrenéek hegysorát, mely a távolban mint gyöngye ködvonal zárja a láthatárt.

A havak ezen örökös honán tul már más nép él, mely eredeti jellemét megtartva, szerencsésen egyesíté lovagkorának regényességét a jelen század műveltségével, — a szabadságért pedig hosszú harczot küzd.

Délre a tenger látszik nyugodni, míg a láthatárontuli Afrika csak szellőjével jelenkezik.

Köröttünk örök tavasz, Franciaország paradicsoma, a kies Provence.

A fáradhatlan kezek által művelt vidéket itt illatos halmok kísérik, sziklás és töredezett oldallal, melyek közt hűs árnyékban ki-

győző folyam rejlik, keletnek sietve a Rhone medrébe. Itt van Montreланqui falu, hol a kised folyam széles tóalakban ömlik szét. A csendes hullámtükröt fehérítő házak körzik, mellyek zöld lombok hűsében kellemes tájat képeznek. A tó hattyukat nevel, mellyeknek különös kedvelője a montreланqui békés, egyszerű nép.

A keleti rész azonban laktalannak látszik; a sziklák meredekébegek, s a tenyészet mostohább. Egy messzire kilátszó pontot Étoile-sombre foglal el. A granitszikla, mellyen e nevezetes hely nyugszik, egyenesen a tóból meredez föl. Keleti részén a fölépcsőzet fehér s felváltólag fekete márványból van rakva, s a kastélyhoz tartozó minden rommaradvány között még legépebb. A lépcsőzet végén kőkarzatos és félkör-alaku térre juthatni, mellynek négyszegű kövezete más használatokra fölszedetett. A magas fű, porló épületfák, faragványhalmazok, félig betemetett oszlopfejek s a tömérdek kőszakiggyó szomoruan hirdetik a laktalanságot.

A goth-alaku főajtó nem látszik olly nagynak, hogy azon kocsi is járhatott volna keresztül, bár a karzatos tér baloldalán egy szélesen lekanyargó mesterséges utnak nyomai kétségtelenek. A bemenet fölött éktelen crifrázatok s alak-töredékek... köztök néhány szóból álló felírás, de már olvashatlan — mellyen felül a fal barnult négyszeg-kövekből emelkedik egészen a párkányzatig, melly nem rovátkos, mint ugyanazon korból fenmaradt más építmények.

A földszinti osztály, beomlott emeletek boltozatköveivel megtelve, egész az ablakokig nyulik fel. Az ablakok keskenyek, de rendkívül magasok, s a két oldalfal pusztán meredez fel: mert a hosszudak-alaku ablakboltozat már beomlott, s a márványcifrázatokból az üveg hiányzik, ezért elveszté azon festői tekintetét, melly ezelőtt még látható vala, s mellyet az építész, még romboló kezek után is, fenmaradandónak gondolt.

Középett volt a főterem, bele menni azonban már igen veszélyes. Vezetőnk égő szurokfáklyát vetett a terem kövezetére, melly vereslő lánggal égvén, rémületes látványul szolgált — a közel osz-

lopok vakítólag világosittatván meg, míg a többiek egymásba látszának olvadni, hol mély sötétben halotti csend, ünnepélyesség s hangtalanság uralkodék. A nézők keblét pedig szent borzalom, s ajkukat mély hallgatagság üli. E terem fölött két oldalról csonka tornyok épültek, az alapok, miken e merész alkotvány nyugovék, erősek levén, fennáll még a főterem boltozata.

A többi részek még roncsoltabbak, sok helyütt még az építvény rendeltetése és alakja sem vala már kitalálható. Általánosan mindenütt repedés, omladvány... s rajta hosszú ingó fűszálak — a sötétekben pedig redvesség, moh és penész.

Szerettem volna e romokat holdvilágos éjben látni, hallani ama szellemi s lassu panaszhajót, melly omladványok fölött, vihartalan éjben, olly folytonos és sajátságos. Szerettem volna komoly lenni a feketülő homlokkal alatt, midőn tulrészét a hold festőileg világítja meg, s a csillagalaku ablakczipfrázatok félig behullott ívek alatt saját árnyakat festik le a völgyben, a tornyok pedig egészen a vizekre nyulnak le; minden csendes, s csak az időnkint hulladozó párkányzatok vetnek színére hullám-féliveket.

Vezetőnk állítja, hogy Étoile-sombre egy Spanyolországból száműzetett mórhercegtől épített: mi azonban azt inkább régi Camaldulita-kolostornak hívók, de mellyen a későbbi birtokosok lényeges változások és javításokat tőnek. Legujabban pedig az idő és romboló kezek megfoszták azt minden dicsőségétől. Csak emléke maradt fen szomorú történetének, mellyet Montrelanquiban minden gyermek ismer, ámde regéjének színhelyét kerüli, s féli inkább, mint tiszteli. Utazó kevés látogatja, a szomszédok közönyösek iránta, jelen birtokosa megveti s örömet eladná, ha vevője akadna.

Igen csalatkoznék azonban, ki e lakot egykor tán vig tivornyák, barátságos lakomák, vagy legalább csendes öröm-élvezetek menedékhelyének képzelné. — Étoile-sombre mindig szomorú hely vala, miként lakói, kiket nevetni nem láttak soha.

Jól tudom ugyan, hogy azon hatást gyenge tollam távulról sem

festheti, mellyet érezék, midőn először beszéltek el nekem e várlak történetét; mert ősz vezetöm, ki történetünk személyzetét ismerte, ha reszkető kezével a helyre mutatott, mellyen az események lefolytak, engem mindazon borzalom és sötét eszme, melly valaha rom felől iratott, sejtelmesen rohant meg. Mindazáltal jeles utazók emléklapjaiban láttam Étoile-sombre hírét érinteni, s elhatározám, hogy nyájas olvasóimnak legalább kíváncsiságát elégitem ki.

Már századok előtt Étoile-sombre nevű várkastély Bonange marquis-család birtoka volt. E régi család férfiai, régi iratok s újabb tapasztalatok nyomán, megfoghatatlan, titkos erejű végzet nyugovék, melly szerint ők, koruk negyvenöt s ötvenedik évében, egy éjjel váratlanul s hirtelen multak ki, a betegség vagy erőszakos halál legkisebb jelensége nélkül. Ugyanazért a Bonangeok, meghaladván éltek negyvenötödik évét, lakhelyöket koporsójoknak tekinték, mellyből többé fel nem kelendnek. Gyakran e titokteljes halál késni látszék, és már már remélhető vala, hogy a családon nyugovó sorsátok megszűnik, de Bonange soha nem érte el az ötvenedik évet, s utóda őt őseihez fekteté — maga pedig szomoruan tért várába vissza, hogy öregedjék, s bevárja a negyvenötödik évet, mellyben viszont gyermeke fogja őt követni. — Ennyi szomorú példa után Étoile-sombre felől azon sötét hír szárnyala: hogy a helyet ősi bűn nyomja, s a Bonangeok éjjel olly jelenetek tanui, mellyeket a félénk emberszív el nem viselhetvén — szörnyet hal.

E hírt bizonyos eset megvalósítá, midőn a sors ostora más alakban jelent meg. Száz évvel ezelőtt — hallám mondatni — egyik Bonange harcban esett el, mielőtt a rettegett negyvenötödik év betelt volna. Ez időben két nőtestvér élt Étoile-sombreban, kik egymást rendkívül szerették. Egy este egyik meglátogatá a másikat lakszobájában, s beszélgetés közben a kastély ablakából lenéztek a völgybe, melly akkor műveletlen volt még s barátságtalan tekintetű. Az ajtók lezárva voltak, lámpákat kiolták, az éjfél közel;

— sötét szellemü történetekkel önmagokat rémitgeték, midőn az éjfél órája elkongván, gyöngé légvonalt érezének, s messziről jövő tompa morajt hallottak: hasonlót a keletkező vihar első hirnökéhez; a testvérnők egymás karjaiba futának, s remegő arczaikat a hold világítja meg; — egyszerre a látogatnijött nő elhalaványula, szemei beesnek, s arcza gyöngéd vonalmai elfoszlanak s a testvér iszonyatos halálarczot lát; fájdalmas sohaj hallatszik — s az elváltozott nő eltűnt; a másik eszméletlenül rogyott le. Midőn először felnyitá később szemeit, testvére karjaiban lelé föl viszont magát, ki, mint mondá, sikoltására bejöve. Az éj történeteiről pedig mitsem tudott, mert már estve jókor lefeküvék. Másnap reggel jött a levél a harcztérről, hírül adandó, hogy Bonange marquis, negyvenötödik éve előtt, a harczmezőn meghalt, mint angol golyónak áldozata.

A terem, hol ez történt, kissé kivülből áll a többinél, ablakaira repkény fut — és Montrelanqui népe azt „Chambre du revenant” melléknéven említi.

Fél századdal ezelőtt Bonange Károly volt Étoile-sombre birtokosa, egyike a család tagjainak, kinek kedélyére legiszonyatosabbán hatott azon öntudat, hogy ő Bonange. Élete hanyatló korában már kedvetlen, egyhangu, magabazárkozott és unalmas ember vala. Negyvenötödik évében nagyszerű koporsót készíttetett magának, s a család sirboltba helyezé azt. Ez idő óta a marquis élő halott. Karszékében lecsüggedt fővel szóltanul ült, szemöldét összevonva, merően pillantott maga elé. Hervadozó ajkán fanyarság, mozdulatlanság, szemében gyűlölet s vigasztalhatlanság... de benső kín, levertség s visszataszító kifejezések nélkül. Hajfűrtjei, melyeket egykor porral fehérített meg, hószinüek voltak s vállaira folytak le. Kora öregségét nevelé sápadt arcza, s ajakán egy pár szokatlan redővonal sejtelmes előérzeteket költe a vizsgáloban. Ha ült, úgy látszott, nem gondolkozik, ha idegen szólítja meg, nem figyelmezett; s az akkor Frankhonban napirenden levő iszonyatosságokat olly illetetlenül hallgatá, mintha az emberi szavak értel-

mét nem is ismerné. — Helyzetét önmagától soha nem változtatá; ha asztalhoz ült, vagy ágyba ment, egyiránt vezetni kelle őt. Nejét naponként látván, úgy tekinté azt, mint akármi más lelketlen tárgyat: ha nem látta, nem ohajtotta, s ha jelen volt, nem kívánta eltávolítani. Sokan azt hitték, hogy nem tudja, mi történik körülötte. Egyszer emlékeznek rá, hogy zongorához ült, de csak egy accordot ütött, s az elhaló hangokon elmélázott. Máskor, ha mellette valaki zongorázott, figyelmezni látszott, de ha elhagyták, nem vevé észre: mert a végső hang gyengültével figyelme is elenyészett, melyet ébren tartani folytonos izgatásra volt szükség.

Csak egy volt e világon, minek említésére a marquis fölemelé fejét . . . s pillanatában ekkor több vala, mint bármely parancsoló tekintetben, — bizonyos örömezés és némi vigasztaló emlék látszék akkor kebelében szólni, bárha ezen érzet nem az ajakra, hanem csak a szem sugáriba tevő leértelmét. E tárgy Adél volt — Étoile-sombre hajnalcsillaga.

Adél, a polgárleány, árvája volt egy gazdag banquiernak. Ez nemesszívü ember vala, s népszerűvé tette jótékonyásával gazdagságát. Egykor Bonange marquis javai és becsülete veszélyben forogtak: s a gazdag töképenzes példátlan emberszeretettel menté meg azokat. Egy év múlva, az új kormányzati rendszer s papirok leszállott becse miatt, megbukott a derék banquier és meghalt. Adél a marquis házába jöve, s Bonange Armanddal, a marquis örökösével, házassági szerződés iraték alá — a valóságos egybekelés Adél tizenhetedik s Armand huszonharmadik évére határoztatott, s mi elbeszélésünkben épen ott vagyunk, hol ezen idő bekövetkezett. —

Adél gyermeki érzetében boldog vala . . . ő nem tudta, hogy Armand kívül őt szeretné valaki, — olyan pedig, ki gyűlölte volna, nem létezik, mert Étoile-sombre folyvást egy a világtól elszigetelt magános hely vala. Egy virág, egy füzér vagy kellemes est, ha csak ablakból nézhetve is, elég volt neki gyönyörül, többre nem is

vágyakodék. — Ha buslakodott, a marquis szobájába ment, és szeliden nézett a halavány öreg szemébe; nem szólt az, de úgy látszék, egy pillanatra meg volt elégedve.

Armand Adélt testvérileg szerette, s édes vágygyal számítá a perczeket, midőn majd szeretete másneművé változandik: minden más iránt hideg volt, s tán ha nem Adél első, ki őt megszereti, hozzá is idegen marad. Megszokottságból munkás vala, s nem levén kivel szólni, a hallgatagság nála természetté vált. Atyjának sötét melancholiáját részvéttel ugyan, de búval vagy panaszszal nem kísérté, s némi büszke lemondást látszott abban helyezni, hogy ő Bonange, kire szomorú események várakoznak —

A marquisné ritka szépségű nő vala, arcának szabályos vonalmai, éjszemének lángja s természetnek méltósága leirhatlanok; szelid és nyájas bánásmódja miatt minden ember tisztelte őt, s szerencséjének tartá a vele társalkodást. Jellemére nézve férjének ellentéte volt. Szenvedélytelennek látszék ugyan, valamint amaz, de férjét a legsajátosb lethargia, a nőt pedig a büszkeség s magabazárkozottság tette azzá. Ő hallgatni tudott, de azalatt, míg ajkai zárva voltak, lelke rémes utakon sötétkedék, és komor eszmék szálltak keblébe. Érzelem csak egy lángolt szívében . . az engesztelhetlen gyűlölet Adél iránt . . kinek a családdal egyesülését úgy tekinté, mint a századok óta nagyszerű Bonange-család kivesztét s aljasságba temetkezését. Ő a marquist sem szereté, bár elkövetett mindent, hogy neje lehessen. Kevélysége itt nagy tért látott, s hírvágya bátoritá őt, elviselni a szomorú eseményeket, mellyek a nőre Étoile-sombreban vártak. Ezen különböző nézet, közte s Adél között, tévé őt szörnyeteggé; ő azon dagályos elvekből lett Bonange-marquisnő, hogy a világ bátorságát csudálja: Adél pedig egyszerű szerelemből s azon véletlenből, hogy atyja a marquis háláját a legnagyobb mértékben érdemlette meg.

Egy este a marquis lakszobájában székén üle. — Armand Párisba utazott, a család ügyeit elintézni, mi azon időben annyit tön,

mint a nemesi czimekről s rendjelekről lemondani s az új alkotmányra felesküdni, mely tett azonban a lemondót csak tagadólag biztosítja; a királyt a januári történetek már feláldozák; hátravoltak hívei s a régi rendszer pártolói. Marquis Bonange mindezeket illetődés nélkül hallá, szemeit földre szegze s koporsójáról gondolkozott. . . . Illyenkor naponként mellette szokott lenni Adél, zongorázott, vagy melléje ült az öregnek, kinek csak ő volt egyedüli öröme, de szó nélkül téve azt, mert a marquisné megtiltotta, s a marquis tán nem is felelt volna. Ma este nyugtalannak látszék Bonange, minden legkisebb, legtávolabb zörejre, mely szobájában viszhangzott, fejét fölemelé — homlokára csekély derű lopódzék, s ajkai megmozdultak. De Adél nem jött — s késő éjjel, midőn ágyába vezették a marquist, régóta hallgatag ajka sajnálkozólag inkább, mint kérdőleg e szavakat mondá: „Adél tán beteg?” —

A marquisnő már régebben szobájába zárkozék; azon két vagy három személy, kikből a szolgálattevő cselédség állott, kiküldetett, a kisaszonyt a kastély körül keresni: mert néhány óra óta Adél nem vala található.

Már késő éj vala, midőn a marquisnét álmából közelgő léptek fölébreszték. Idegen hangok s ismeretlen értelmű egyes szavak vegyültek a fegyverzörgés és záruk kinyitásához. A marquisnő borzadva hallja, hogy szobája előtt fegyveresek állottak meg, kik egymással beszélgetnek. A mély férfihang szokatlan morajt terjesztett a folyosókon végig, de megérteni mitsem lehetett.

Egy óra folyhatott le, midőn a marquisnő ajtaján halk, de ismételt kopogás történt — a marquisnő fekete, köpenybe burkolódzék és megnyitá az ajtót. Némi körülményekből kivethető, hogy a zajt okozók nem rablók.

Kinyitván az ajtót, a folyosón lámpák égtek, s a marquisnő kék egyenruhás katonaságot lát felállitva. A tiszt, egy igen fiatal és nyájas ember, engedelmet kér a háborításért, s hivatkozik kötelességére. . .

— Hogyan, uram . . . s mi kötelessége van önnek itt lakunkban?

A tiszt szomorodottan beszéli el, hogy Armandnak egy levelét elfogták, mellyben hazaárulási bűn van fölfedezve. . .

— Az lehetetlen . . . uram, ez rágalom; — a Bonangeok hűségét a király nem feledheti . . .

A tiszt csudálkozik . . . a katonák nevettek.

— A király, asszonyom, meghalt; — mondá komolyana iszt s egyenruhájára mutatva — mi a köztársaságot szolgáljuk.

A párisi történetek hírét Étoile-sombrebán közönségesen legkésőbbben tudták meg.

A tiszt kijelenté, hogy Armand az említett levélben a nemzet felségét sérté meg, mennyiben szülőinek így ír: „Minden roszul megyen . . . haladék nélkül hagyják el önök Franciaországot, menjenek Piemontba, hová én is követendem önöket — a köztársaság alatt bátorságban nem lehetünk.“ — Ezen utóbbi kifejezést a „közjóra ügyelő biztosság“ hazaárulásnak vevé s Armandot átadá a forradalmi törvényszéknek. . .

A marquisnő hátrahanyatlék szobájába, s a tiszt következő szavai mint síri hangok üték füleit.

— Kénytelen valék ezeket egyenesen önnek mondani, polgártársnő: mert Bonange polgárt ágyában halva találtam.

Az ajtó lezáraték, — s miután a háznál minden lepecsételtetett, a katonaság nyugalomra tért.

A marquisnő éjszakáját leirni lehetetlen . . . Férjének hirtelen halála, Armand ügye a forradalmi törvényszék előtt, lesujták őt . . . de volt még egy, mi iszonyatosságával mindezeket felülhaladta, s mellynek a marquis reménytelen halála által fel kelle fedeztetnie. . . A marquisnő elérkezettnek hívé azon pillanatot, hogy meghaljon. . . Kevés késlekedés után a gondolat-ár és szegény félelme, az isten büntető igazsága meghozá az elhatározó perczet, s a marquisnő az ablakból a meredek sziklára bukott alá . . . honnét a vízbe már lelketlenül gördült.

A sziklán véres foltok, a vízben hullámivék keletkeztek — —
 ugy, mint most, midőn a párkányzatok elvált töredékei megingatják
 a csendes tó színét.

A köztársaság tisztje az éj eseményiről hiteles jelentéseket tön
 . . . a marquis eltemettetésére pedig mindenillő készüllet megtétetett.

Másnap megérkezék Armand . . . ő szerencsés vala magát ki-
 menteni, s a vád alól felszabadították.

Itthon kiskörű családja volt . . . s ezek között kettő halva. —
 Adél sehol sem vala található — Armand keserve leirhatatlan . . .
 Egy maga élt már csak, ki imént legközelebb látta a halált . . .

Harmadnapon Bonange-család sirboltja megnyitatték, . . . kul-
 csát a vízben megtalált marquisnő kezében találták . . ki azt gör-
 csösen szoritá s merevülten.

Armand utolszor nézett atyjának beesett szemére, kinck sápadt
 arczán valami vonzó erő feküvék. Armand nem irtózott a lelketlen
 testtől, s a homlokat — elboritá utolsó csókjaival.

De mi történik? — — Armand a marquis halvány homloka
 alatt egy alig észrevehető vérlüktetést érez, önmagának sem hisz,
 a kézhez nyul, az ütér rendkívül lassan . . . de mégis . . . ver.

Montrelanquiból orvos hozaték, s mit senki hinni nem bátor-
 kodék, marquis Bonange — az életre visszatért, miután három
 nap óta feküvék a g yásravalaton. . .

E történetek híre Franciaországban s Európában sebesen el-
 terjed . . . A kormány a párisi leghíresebb orvosokat küldé a dolog
 kellően megvizsgálására; ezeknek egyszerű véleménye az volt:
 Bonange marquis vér és testalkata teljesen hasonlít mindazokéhoz,
 kik csak tetszhalálban találtattak s orvosilag megvizsgáltattak. .

De még itt nem történt megállapodás; e hajlam családi
 betegségnek ismerteték, mert megemlékeztek mindazon hí-
 rekre, mellyek a marquis őseiről szárnyaltak. A koporsók
 feltörettek . . . s a csontvázak nem találtattak rendes fekvőhelyze-
 tőkben. A negyedik koporsó feltörésénél a borzalomgerjesztő lát-

vány nem folytattaték . . . mert az értesülés megtörtént, hogy a Bonangeok elevenen temették el . . .

A tudatlanság, mely az ó kort homályban tartotta, megfoghatlan eseteknél kénytelen vala csudához folyamodni . . . Illy borzasztó alapja lehet sok más csudának is, melyek most nagyitva adatnak elő.

Bonange ur elköltözék ősi lakhelyéből; Étoile-sombre elpusztult . . . rajta végső romboló hatalmát a nép dühe gyakorlá.

A marquis további élete annyiban különbözött az előbbenitől, hogy néha szólott is . . . és üres rémképek nem kinzák őt . . . Halálakor, midőn felnyitatték koporsója, egy elevenen eltemetett nőt találtak benne . . . A marquisnő vízbe ugrása s a sirbolt kulcsainak története magyarázatot nyert . .

A marquis még hazájában, Armand külföldön halt meg.

K A L Á S Z O K

KLOPSTOCK „MESSIÁSÁBÓL.“

I.

A' SZÜZANYA JÉZUST KERESI.

Most felemelve fejét a szüzanya, látta kinézni
Péttert, és gyorsabb léptekkel méne fiához.
Péter az erkélyről lejövén Jánossal, elébe
Megy vala; látták a szüzanyát, s hódolva csudálták:
Külseje annyi sokat mondott a lelki tökélyről,
S olly méltósággal tisztelte meg az, ki előbb, hogy
Ember lenne, teremő volt, és az leszen ismét,
S a végítélet hamvából majd az örökkön
Élő lelkekhez halhatlan testeket alkot.
Júdea' lányainak két legkedvesbjei — méltók,
Hogy Megváltójok szüz anyja szeresse.... haladja
Túl őket, méltók e nagy kegyelemre — szelíden
S csendes alázattal mentek szüz Mária mellett.
Mint a Táborhegy, melly Jézust látta dicsében,
Júdea bércei közt első; bár kedves az Urnak
Szép Sion is; Jézus bár gyakran küzde imája
Közt az olajfa hegyén; bár Mória bércein áll a
Templom, a szenteknek szentjét ő tartja remegve:
Júdea bércei közt mégis csak Tábor az első,
S Isten előtt legszebb, mert Jézust látta dicsében,
A szent hölgyek közt a magas szüz Mária így volt.

Látva, hogy a kedv s Jánossal szent fia nincs ott,
 Bánata mélyebb lön. S miután bírt szólani, hozzá
 Fordul, és bár sír, kegygyel mosolyogva imígy szól:

„Kit kezeim hordtak vala, s gyermeki édes örömmel
 Hajlott szívemhez, — őt hini fiamnak eröm nincs,
 Reszketek; ah, mi magas, mi nagy ő egy földi anyához,
 S milly csudafönségű, hogy Mária szülje, szeresse, —
 Szólj, szeretett János, hogy az isten szent fia hol van?
 Oh, már rég keresem mindenhol, epedve, szorongva,
 Hogy be ne jöjjön a bösz szentetlen Jéruzalembé!
 Mert meg akarják ölni, kit e kar horda, ez emlők
 Tápláltak; kit mint anya, némán sírva szívemnek
 Boldogsága miatt, láttam serdülni fiúvá!”

A jámbor János szeliden mond: „Hogy vacsorára
 Húsvét bárányát itten készítsük el, ennyit
 Monda nekünk, s maga is tüstént jő Bethaniából.”

És a Megváltó szent anyja agálylyal imígy szól:
 „Mégse’ jön ő, János; — megyek én elejébe, ha gyilkos
 Elleni nem küldék még a holt látnokatyákhoz.
 Oh, ha talán él ő, fiam él még, és szemeimmel
 Láthatom őt; ha megérdemlém még látni vagy egyszer,
 Őt a látnokot, őt fiamat, fiam ékes alakját:
 Oh, ha csak egyszer tesz méltóvá, s arcza kegyével
 Rám anyjára mosolyg: akkor reszketve borúlok
 Isteni lábaihoz, — s engem nem tilt el e kegytől,
 Hisz Magdolnát sem tiltá, hogy lábainál sirt,
 A ki nem anyja pedig, — igen, én reszketve lehullok,
 Lábaik átölelem szorosán, s úgy sírok előtte.
 És ha kifáradtak szemeim, s nem sírhatok: — akkor
 Majd mint anyja fogok szemébe tekinteni, mondván:
 Irgalmad zsengeíre kérlek, kérlek a könnyre,
 Mit születésedkor sirtál, — amaz elragadó kéj-
 S üdvre, mi eltölt szívemet, mikor angyali hangok
 Zengének, hogy megszületél, diadalmas örömmel; —

Hogyha neked kedves voltam, s emlékezel arra,
 Gyermeki hálád milly jutalom volt boldog anyádnak,
 A mikor olly kínnal keresett, és végre papok közt
 Lelt fel a templomban, kik rajtad függve, csodáltak;
 Templomot és papokat nem láttam, csak te pihentél
 Keblemen, és szemeim függöttek imádva az égen . . .
 Oh, a mennyei üdv ez előzére, e kéjre —
 Ámde te elfordulsz . . . — emberségre, mi által
 Mindeniken könyörölsz . . . — ama megholtakra, kiket te
 Felköltél, kérlek, könyörülj rajtam, fiam, és élj! —

II.

JEHOVAH FELKEL TRÓNJÁRÓL, S ELOA FŐANGYALTÓL KISÉRVE A FÖLDRE INDUL.

Jehovah-isten örök trónján ült, arcza komoly volt.
 Eloa balján állt, és szólt: „Milly rettenetes most
 Arczod, örök Jehovah! csak ítélet tör ki szemedből;
 Mennyköved ezrei most le minő rettentve beszélnek!
 Szólt ez a tízezer, és már más szól zúgva utána,
 S íme a harmadikat hallom közeledni dörögve.
 Csillagok álltanak ott, te alig néztél le — futottak;
 Mért nem zengnek most a világok hálazsolozsmát?
 Hallgat a mindenség, örök Isten, a merre tekintesz;
 A szeraf és kerubok kara hallgat, s a myriádok
 Végtelenéből egy, de csak egy sem zeng a fiúnak
 Éneket, egy sem mond Hány század kellene, mig mind
 Megszámálnálalak titeket, s dalt mégis egyik sem
 Zeng az örök fiúnak. Mind elfödik arczukat Isten
 Színe előtt, és őt némán leborúlva imádják.
 Tán a földet, uram, most ítéletbe idézed?
 Mert e tekintet, ez arcz romlást s ítéletet hirdet.
 Vagy tán elvégzéd, Sátánt megtörni örökre?

És komor éjben mégy az örök bűnökre, hogy őt a
 Semmibe döntsöd, és a pokolörvényt véle veszítsd el,
 És neve irtassék ki az életkönyvből örökre?
 Akkor látandom, bosszú Jehovája, a bűnöst
 Szent haragodtól nagy kín közt fetrengni előtted.
 Hallja meg²ég, pokol és a világ kétségbeesése
 Végordítását, s csillag csillagnak, a mint át-
 Menne, beszélje el: ott fetreng vérében a Sátán —
 Mig te a forgószeél szárnyán mennydörgve kivégzed!
 Ezt akarod? Bíró! — adj fegyvert, s jobhodon engedj
 Küzdenem a szörnnyel, s kezeimbe a fürgetegekből
 Adj vagy ezer mennykőt, komor éjt, és istenerőt adj,
 Hogy kik a megtérést átkozzák, verjem ezerként
 A gonoszok seregét a halál kapujában előtted.
 Oh, milly rettenetes vagy! ölé szemeidben ítélet
 És harag ég, egyedül harag ég, kirekesztve kegyelmet.
 Visszatekintek a mult végetlen ölébe, midőn még
 Nem voltál, 'e világ, s már Éloa sok nagy időket
 Láta lefolyni, — az ő életkora: mint az öröklét,
 És nem az embernek kora, a ki virúlva enyészik. —
 Sok nagy idő folyt el, hogy látlak Jehovah-isten!
 S még illy rettenetes soha nem volt isteni arczod.
 Ah, te ítéleted és romlásod teljes erőjét
 Támasztád fel most, s orczádon az isteni fönség,
 Melly egyedül szeretet másként, — bosszú lön egészen.
 S én a nagy Istenhez mertem még szólni . . . a felhő
 Része, miből engem képzett, . . . én, gyöngye lehellet
 Isteni lelkéből, . . . én, angyal véges erővel.
 Ne haragudjál rám, s szemeidnek rettenetével,
 Mellyet a földre szegél, ne tekints rám, véle ne ölj meg.
 Hagyd meg, atyám, nevemet az öröklét mennyei lapján,
 És a szenteknek szentjénél állanom engedj!

„A Mesiás-istent megyek én megítélni, ki nálam
 A bűnös emberekért közbenjáró leve, ott áll
 Ő isten s ember, s most tőlem várja, ítéljek;
 Jer szerafom, s kísérj, jer szépségedben utánam “

Szólt Jehovah, s az örök trónról fölkel vala, s kelvén,
 Renge nyomán a trón, reszkettek a mennyei bércek,
 S vélők a Megváltó oltára, az isteni béke
 Oltárával a szent borulat felhői remegtek.

• Háromszor lebeg a felhő s negyedizre a bíró
 Széke kitűnt 's remegett, reszketve tűnének elő a
 Rettenetes lépcsők s lejön Isten a mennyei trónról.
 Mint mikor ünnep van, magas ünnep minden egekben,
 S int az örök Jehovah, s a teremő jelre azonnal
 Minden egen s napban a szerafkar felkel aranylő
 Székeiről, ezren s ezerenként; cseng az aranyszék,
 Porba vetett koronák s az imák hárfái zajával:
 Így csengett a trón, mikor isten fölkele róla.

III.

JEHOVAH TÁBORHEGYRE SZÁLLT.

Isten a táborhegy tetején, éjféli borútól
 Környülvéve, megállt, s némán a földre tekintett.
 Láta: mikép bálvány s bűnök fűdték el a földet;
 Láta: mikép a halál — bírői hatalma tanúja —
 Válogatás nélkül minden részére kiterjedt;
 Látott minden bűnt a világnak kezdete óta
 A nagy ítéletig, úgy a zsidóét, mint a pogányét,
 És a keresztények rettentőbb vétkei felleg-
 Képben emelkedtek reszketve az isten elébe.
 Éjöknek szörnyű mélyéből jöttek elő mind,
 Mellybe a lázító, a ki fölkelte Istene ellen,
 Rájok örök szégyenjelet üte, halálra temette.
 Onnan jöttek mind; azok is, mik a gondolatoknak
 S lágy érzelmeknek finom szövédéike bűtak.
 A bűnök éji komor seregét ama tiszta belátást

Nyert lelkek vezeték, kik téged az égi alakban
 Láttak, jámbor erény, s ha mosolygál, sem követének,
 S megfertőztettek, bár lágy vala bennök az érzet.
 Mint magas órjások közeledtek a dörgetegekhez;
 Öntudatuk hatalomszava mind felidézte az urhoz,
 S megnevezé őket, bár nem nevezé meg az ember,
 A ki magát osalván, a tanut szíve s istene közt meg —
 Megveti, és a végórára, halálra nem eszmél.
 Most közös inségjaj s panaszok sirtak fel az éghez.
 Isteni lengetegek remegő szárnyára eresztve,
 Szálla fel a letiport rénynek halk néma fohásza.
 Mint a közel tenger, hangzott a haldokolóknak
 Jajja csaták térén, a vad zsarnokra kiáltva.
 Ime a mátyr-vér a nagy isten örgetegének
 Villámszózatain harsog, zúg által az égen :
 Te, kinek isszonyatos jobbájában reng az ítélet
 Mérlege, büntelenül ontattam el, én, az igaz vér,
 Oh, boszuló Jehovah! szent vér vagyok, érted elöntve !

Jehovah elmélyedt, maga volt nagy gondjai tárgya.
 S a szerafok s a bűnös embernem — s erre felindúlt.
 Renge a föld, nyugton tartá fel Táboron isten
 Azt, hogy előtte a por a végetlenbe ne hulljon.
 Eloa angyalhoz fordul most szózatot arcczal,
 És a szeráf értvén a beszédet Jehova képén,
 Fölkele Táborról, és mennybe megy. Így mene egykor
 A vezető felhő, az egek gyámoszlópa, a frigy
 Szent szekrénye előtt, hogy a nép, melly élve tanú a
 Bethlemi férfira még — sivatagról más sivatagra
 Hordá sátorait Mózesnek rendeletére.
 Eloa most sűrű éjféltbe boritva megállott,
 Földre tekint, veszi a mennydörgés trombitakürtjét,
 És belefúva, a végítélet rettenetével
 Dörgve a földre kiált: „Az örök lény szörnyü nevére,
 A ki igazságát az örök-, végeillen örökhöz
 Mérté, kinél a mély pokolörvény kulcsai vannak,

A ki boszuláanggal felfegyverzette a poklot,
 És a halálnak adott ítéletet istenerővel —
 Egy — az egek közt egy van-e, a ki az emberiségért
 Itéletre kiszáll? — az jön az Isten elébe!"

Eloa szólt, Jézus ránéz, s a trombitahangot
 Hallván, gyorsabban megy a kertben azonnal előre.
 Híveiből hárman követék a néma magányba,
 Majd elvált tőlök s egyedül megy az isszonyu éjben,
 És az ítéletet elkezdé most Jehovahisten.

Tarkányi Béla.

KÖLCSEY HALÁLAKOR.

(† Csekében 1838-d. aug. 24-d.)

Sirj magyar! a hon, erény szent bajnoka, pártalan író,
 Lelkes szónok, örök díszed, nincs Kölcsey többé.
 Sirj; de örülj, hogy volt; s ha hazád boldognak ohajtod,
 Kérd le örökségül Árpád unokáira lelkét.

Péczeley József.

ÉLJEN AZ EGYENLŐSÉG!

VIGJÁTÉK 4 FELVONÁSBAN.

IRTA

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF.

Quid rides ? mutato nomine de te Fabula narratur.

Horatius.

S Z E M É L Y E K.

Gróf ÁBRÁNYI.

ILKA, leánya.

HEGYFALVY, alispán.

HEGYFALVYNÉ.

VILMOS, }
IRMA, } gyermekei.

PERLEGI, a Gróf táblai ügyvéde.

GYULA, fia.

GÁBORSZKY, ügyvéd a Hegyfalvy házában.

BIRI, Irma szobaleánya.

FERENCZ, inas Gróf Ábrányinál.

JÁNOS, az alispán huszára.

Első }
Második } KORTES.
Harmadik }

CSELÉDEK, KORTESEK.

JÁTÉKHELY : Hegyfalva, részint Gróf Ábrányi, részint Hegyfalvy házában.

ELSŐ FELVONÁS.

1. Jelenés.

Kert, baloldalon a grófi lak, jobbra lugos, előtte asztal, mellynél részint ülnek, részint körüljárnak.

Gróf, Ilka, Hegyfalvy, Vilmos, Irma, Perlegi, Gyula.

Perlegi. Akár mit mondjon nagysád, annyi bizonyos: ha ez ugynevezett haladásokat még egy ideig folytatjuk — mindennek vége.

Vilmos. Azaz: minden pernek, nemde?

Perlegi (neheztelve). A teins ur mindig víg, mindig enyelgő: de ne féljen, az idő eljön, midőn változni fog, mint mások.

Vilmos. Engedelmet, teins táblabíró ur — nem akarám sérteni; de ha minden katona végre invaliddá lesz, ebből az következő, hogy emez mankóján jobban harczol, mint ifju bajtársai?

Perlegi. Nem fogok elmésséggel versenyezni; de hogy egy szép nagy per is szép dolog — —

Vilmos (nevetve). Főkép, ha hosszú.

Perlegi (növekedő haraggal). Ha hosszú, ha hosszú! ez az örök panasz, — mintha az igazságot olyan könnyű volna föltalálni, mint az ifjuság gondolja.

Vilmos. Igaza van. Ha, mint gyermekek, Irmával bujósdit játszánk, Irma behunyta szemeit, s akkor azt hívé, nem látja senki. —

Mit ő gondolt, az hazánkban az igazságnál való, bekötvék szemei, s im senki nem találja.

Hegyfaly. Ne vegye rossz neven fiam tréfáit; napjainkban mind úgy goldolkoznak.

Perlegi. Fájdalom! fiam sem sokkal jobb. 'Egyébiránt talán megjőzanodik idővel ő is. Fiatal korában mindenikünk nagy, hatalmas pert kezd a főnállók ellen, később megelégszik, ha tractálhat s csak költségeit kaphatja vissza.

Vilmos. Korunk talán valamivel szerencsésebben vitte pereit.

Perlegi. Meglehet; csak azt kívánom, hogy a kik ez ügynek legbuzgóbb pártolói valának, soha meg ne bánják tettöket. Mi magosan áll, sokaknak alólról ugyis parányinak látszik, jó-e leereszkedni, jó-e, egy sorba állva a tömeggel, meggyőzni mindenkit, hogy nem csalódott? Ez más kérdés.

Gróf. Már, mi ezt illeti, a fiatalsággal tartok. Azon természet elleni elkülönéseknek, melyek osztály és osztály közt léteznek, végre meg kell szűnni nálunk is. Vagy volt-e nevetségesebb valami azon büszkeségnél, mellyel valaha az egyes rendek egymásra néztek, — mellyel a mágnás a nemest, ez ismét szegényebb társát, — ez a polgárt, s így tovább egy magyar a másikat lenéző? Fölvilágosodott századunk illy képtelenségeket nem tűr többé. —

Hegyfaly. Igazság! mi fel vagyunk világosodva, ez nem tarthat tovább.

Vilmos. Helyes, éljen az egyenlőség!

Perlegi. Jól van, jól! adja az ég, hogy méltóságtok szép okaikkal önmagukat épen úgy meggyőzhessék, mint azokat, kikhez szólnak; de tudok eseteket — —

Irma. Politica, és mindig politica, s mi szegény asszonyok, kik nem értünk, s azért nem szólhatunk hozzá.

Vilmos. Az ártatlan azt hiszi: mert nem ért, nem szólhat hozzá, — tegnapról óta jöttél Magyarországra? (Gyulához) Átadtad-e már a könyveket, melyeket a városból hoztunk?

Gyula. Még nem, de ...

Ilka. Ah! könyvek! hol vannak?

Gyula. Itt, a mellékasztalra tévém (fölkel).

Ilka. Nézzük (az asztalhoz mennek).

Gróf. Mi talán rá is gyujthatunk — tüzet! (inas gyertyát hoz.)

Hegyfalvy (fölkelve rágyújt).

Perlegi }
Gróf } (A szin elején beszélnek).

Perlegi. Nagyságos uram! az alispán jó kedvében van, most tractáljunk, — ígérjen neki 100,000 frtot, 150,000 ha kell — de tractáljon mindenesetre, — a per vonaglik.

Gróf. S valóban olly szükségesnek hiszi?

Perlegi. Mondom, a per vonaglik, nincs más mód.

Hegyfalvy (ez alatt hozzájok jött).

Gróf. Talán egy kis séta nem ártana?

Hegyfalvy. Menjünk — ugyis az új rózsalugost nem láttam még; valahányszor kertedben körüljárunk, valami új szébbítést találok.

Gróf. Hízogesz; ha kertedre csak valamivel többet költenél, még szebb lehetne.

Hegyfalvy. Tudod jó Erzsikém gondolkozásmódját, s nem, mintha épen ellenzené, ha máskép akarnám; mert hisz ő mindent tesz, mit én kívánok: de magam is látom, hogy igaza van, mi inkább acquirálunk.

Perlegi. Jobb is — a roppant investitiók, mellyeket ő nagysága e jószágban már tett, bizonyosan két procentet sem hoznak. (Halkan a grófhöz) Most rajta!

Gróf. Igazsága van, barátom; de ismeri szeszélyemet, mások közt — mit is akartam mondani — igaz, nekünk perünk is van e jószág iránt. Mit gondolsz, Hegyfalvy, nem volna-e jó, ha tractálnánk? (E beszéd alatt kifelé sétálva eltűnnek.)

Vilmos, Ilka (előre jönnek), Irma, Gyula (hátról).

Ilka (kezében könyv). Köszönöm szép könyveit; mi itt már azt hittük, hogy elfelejtett.

Vilmos. Ilka! hogy mondhat ilyeket?

Ilka. S talán nem volt jogunk? ott marad városában, két héttel tovább, mint föltevő; nem ír, nem felel Irma leveleire; úgy tartom, nem sok szerénységre való szükségünk, hogy e gondolatra jöjünk. Vannak példák...

Vilmos. Mért e keserű szavak? pár perczig lehetünk tanu nélkül, s ön szemrehányásokra használja.

Ilka. Talán nekünk is vannak kémeink, és...

Vilmos. Azok mit mondanak?

Ilka. Hogy Hegyfalvy Vilmos olly elmés urfi, hogy... hogy még, nagy kérdés — tudna-e valakit szeretni? Legalább vannak emberek, kik ezen kétkedni mernek, és...

Vilmos. S ön azok közé tartozik, nemde? Természetes — nem andalgok magánosan a hold szelid sugárinál, nem állok Vertheri szomorúságban az emberek közt, szerelmemet nem teszem ki czégérnek a sokaság előtt; ki hinné, hogy szeretni tudok? nemde úgy van? Az, hogy bent talán annyiaval van több, mennyivel kevesebb mutatkozik a felszínen; hogy nem a legtelibb szív szólal föl leghangosabban, arra nem gondol senki.

Ilka. Ne nehezteljen ön, lám én olly szerencsétlen vagyok — atyám...

Vilmos. Gondolja, valamit észrevesz?

Ilka. Isten mentsen. Valahányszor önről szól, mindig azt mondja, hogy sokkal több esze van, mint hogy valaha szerelmissé válhatnék.

Vilmos. Tehát ő azon valaki, ki szivemen kétkedik, — könnyű lesz őt az ellenkezőről meggyőznöm — szerepemet ugyanis már alig vihetem tovább. Ócsárlom az asszonyokat, elméskedem a házasság fölött, s ha tréfáim közt önre nézek, lábaihoz borulhatnék.

Ilka. Tudom, tudom, jó Vilmosom; de az istenért, ne árulja

el magát — mindennek vége lenne, azonnal elküldenének, s többé nem szólhatnánk egymással; atyám — (zavarodottan) önnek igaza volt.

Vilmos. Nemde, ő nagysága, a liberális mágnás, nem adja nemes embernek leányát? Nem mondtam? Oh, én ismerem e szabad-
elví urakat — hangos szó akármennyi — tettel minek követnék elvei-
ket? Ők az egyenlőség baráti, s mint barátok szoktak, szép beszéd-
del róják le tartozásukat.

Ilka. Előbb még kételkedtem, de a minap b. Köszeghy volt nálunk, ő is szabadelvű, mint ön tudja, s mikor a többi vendégek elmentek: ketten egy ideig, nem tudom kiről beszéltek, ki leányát szinte nemesnek adta, — nem képzelheti, milly szörnyű dolgokat mondtak.

Vilmos. Ne féljen — hol két szív igent mond, a világ hasztalan kiált nemet közikbe; — van egy titkos ereje a szerelemnek, melly végre eldöntéleteket is legyőz. (Visszatekint.) De menjünk arra, itt Gyula közelg hugommal, hagyjuk őket magánosan. (Beszélgetve el).

2. Jelenés.

Irma. — Gyula.

Gyula. Hát végre, mitől régen féltem, megtörtént.

Irma. Nem értem önt.

Gyula. Azt hiszi, nem tudok mindent? a Gróf, kiről szülői egy idő óta annyit beszéltek, s ki a napokban eljövendő, mi volna más, mint kérő?

Irma. S ebből mi következik, minthogy ismét felföldjére visszautazzék — vagy talán nem bízik szavamban?

Gyula. És szülői?

Irma. Eleinte talán neheztelni fognak, később ismét majd kibékülnek.

Gyula. Fog-e ellentállhatni akaratuknak?

Irma. Atyám azon tíz év alatt, mellyek óta mostohámmal él, nem akart semmit, s mostohám — engedelmeskedni szeretet nélkül gyávaság. No, s miért néz oly búsán, oly kétkedve reám?

Gyula. Oh, Irma ön erős és szilárd akaratu; de szülőinek átel-
lenében...

Irma. S ön mestere az önkínzásnak; tudja hogy szeretem, talán hibáztam, hogy megmondám — de megtörtént, s nem kételkedhetik rajta; rövid időre még titkolódnunk kell, de ez nem tarthat soká, s akkor, ha birtokom csakugyan földi boldogságának biztosítása, céljánál áll: — ön ifju, gazdag, tele reményekkel, — már, mondja nekem, hol van itt ok szomorkodásra? köröskörül napsugárok egész láthatárán, s ön a kis árnyéknál, melyet maga vet magának, éjről ábrándozik.

Gyula. Mit tehetek róla!

Irma. Sokat, igen sokat; — nézze bátyámat, nem egészen egyenlő-e helyzetök? a Gróf nem kevésbé büszke atyámnál, ő leányát alispán fiának — mint az alispán szegénymagamat ügyvédnek — nem adja; — s im Vilmos víg, s higgye el, lelkének derűtsége nem hidegebb azért. De ott jönnek az öregek, menjünk Ilka után, — nem jó, ha sokat együtt látnak, — atyám néha gyanakodó. (Beszélgetve el.)

3. Jelenés.

Gróf, Hegyfalvy, Perlegi.

Ellenkező oldalról beszélgetve jönnek, s átmenve a színen, többször megállnak beszélni.

Gróf. Mint mondám, az egész dolgot csak a világ kedvéért kívánom; évekig egymás mellett lakunk a legszebb barátságban, minek perlekedjünk? — Jóságomhoz némi jogaid vannak, a beruházások, mint magad tudod, roppantak; egyezzünk meg inkább barátságosan — a per, hidd el, eltartana még évekig.

Perlegi. Legalább 25 esztendeig, teins uram, legalább 25 esztendeig.

Hegyfalyv. Tudom, tudom; de lám: családom a falu nevét viseli és...

Gróf Illy középkori előítéleteken talán tul vagyunk; napjainkban minden név szebben hangzik egy kevés pénz — mint bár melly szép predicatum hangjai — mellett.

Hegyfalyv. Ne érts félre, de, (zavarodtan) Erzsikém — hisz ismered — soha meg nem egyeznék.

Gróf. Lássá az ember, még azt akarná elhíttetni velünk, hogy házánál nője parancsol, mintha bizony...

Hegyfalyv. Ki mondta ezt? de tudod, van egy bizonyos kimélet, egy bizonyos...

Gróf. Jól van; hogy tehát nőd tökéletesen megnyugodjék, 25,000 frttal többet adok; 125,000 frt ugyan sokkal több, mint jogod ér; mert a két puszta, mellyet együtt birunk, tudod, nagyon homokos; de jó barátság fejében legyen meg ez is.

Perlegi. Már, méltóságos uram, ez ellen nekem protestálnom kell, 125,000 frt — mit gondol? hisz az egész nem ér többet

Hegyfalyv. De talán valami más mód is lehetne, valami (zavartan) családi összeköttetés.

Gróf (halkan) Innen fú a szél? (főn) Hisz arról később szolhatunk; de talán a 25,000 frt helyett ürgei jogaimat akarod? Ürge szép jószág — végezzük el egyszerre azon pert is, én lemondok jogaimról. (Mindhárman beszélgetve el.)

4. Jelenés.

Vilmos, Ilka, Gyula, Irma.

(Hátulról közelítnék.)

Irma. Mi dolga lehet atyámnak a gróffal? — olly komolyan szólnak.

Gyula. Ugy hiszem, per iránt egyezkednek.

Ilka. Istennek hála, hogy egyszer a sok perlekedésnek vége szakad.

Vilmos. Nem nagy reményem van; egyezkedni csak az szokott, ki előre tudja, hogy a perrel semmit sem lehet nyernie, s ha atyám akarna is, nem hiszem, hogy mostohám megegyeznék, pedig házukban egy lélek, egy akarat uralkodik. — Csak rosszabb következése ne legyen.

Ilka. Milly rossz következés?

Vilmos. Halálos gyűlölség, mi Magyarországon a barátságos egyezkedéseknek közönséges következése. Egyébiránt, nem vagyunk atyafiak, — ez megnyugtató.

Ilka. Ha nem egyeznek meg, mi a pert elvesztjük, s el kell költözködnünk.

Irma (vigan). Ne félj, itt van Perlegi, ő bizonyosan egy ideig föntartja még az igazság sujtó karát, melly ha végre lecsap — annyi papiros közt kardja eltompul.

Ilka. Oh nem, nem; a pernek pár hónap múlva vége lesz: Perlegit beszélni hallottam atyámmal — nincs semmi remény.

Vilmos. S ön azt az ellensfélnek mondja meg? ha ezt Perlegi tudná — — de nyugodjék meg: különös szerencsétlenség volna, boldogtalanná válni Magyarországon, mert per, idő előtt végződött.

Irma. Ott jönnek, s valóban mogorva képekkel.

5. Jelenés.

Előbbiek. Gróf, Perlegi, Hegyfalvy.

(Beszélgetve jönnek.)

Gróf. S ez végszavad?

Hegyfalvy. Hidd el, barátom, ha lehetne ... én ...

Gróf. Tudom, nőd nem engedné.

Hegyfalvy. A mi nőmet illeti: ő nem volna akadály; de ...

Gróf. Legalább, ha az egésznek rossz vége lesz, engem nem vádolhatsz; 125,000 forint s ürgei jogaim — ez, úgy hiszem, elég.

Perlegi. Még egyszer mondom: felette sok, s csak mert nagyságod éppen elhatározottan úgy akarja, egyeztem meg benne; egyébiránt kérem, emlékezzenek meg, hogy én éppen ellenkezőt javasoltam.

Gróf. Ne féljen; ugyis, a mint látszik, nem lesz semmi belőle: barátom lovagi érzeményei nem engedik, hogy nője engedelme nélkül itt valamit tegyen. — Ne többet erről. — (Ilkához) Megmutattad-e vendégeinknek az új georginát, melly éppen most virágzik?

Irma. Gyönyörű virág.

Hegyalvy. De leányom, a mint látom, estveledik. Talán haza mehetnének.

Ilka. Már? olly szép az est, maradjanak még.

Hegyalvy. Kedves nőm várni fog, — menjünk, kedvesim; (a gróf kezét szorítva) reményem, nem veszed rossz neven, hogy kiváratodat nem teljesíthettem.

Gróf (megrázza kezét). Hogy is beszélhetsz így? — mi a régiek maradunk. (Egymás közti bucsuzás.)

(Hegyalvy, Vilmos, Irma el jobbra — Ilka be a házba —

Gyula hátul járkal, néha előre jő, s ismét eltűnik.)

Gróf, Perlegi.

Gróf. Ki mondta volna ezt?

Perlegi. Bizonyosan Fakúty informálta — ügyes procátor, s meg kell vallani: ha nagyság részéről a per úgy állna, mint az ellenfélnél, s nagyság egyezkednék — én soha sem jönék házához. De Hegyalvyban nem kerestem volna ennyi szilárdságot.

Gróf. Szilárdságot? — mondja inkább, gyöngeséget; ha nője nincs, gondolja, meg nem egyeztünk volna? Nem tudom, milly hadvezérről hallám, hogy ingadozni látván seregeinek egy részét, hátuk mögé álgúkat állíttatott. — Ez Hegyalvy helyzete. — Fél, csak azért tántoríthatlan. — De akárhogy — mit tegyünk?

8*

Perlegi. Én nem tudom; a pörnek veszni kell, — talán még egy kis oppositio s izgága a liquidációnál; de mindez nem soká tarthat, s illy gazdag felperesnél sükertelen.

Gróf. Nem hiszi, mennyire boszankodom: e házban növekedtem, éltem; e kertben nincs egy fa, melyet nem én vagy szülőim ültettek, s most el kell távoznom. — Átkozott Ősiség!

Perlegi. Talán még volna mód: Hegyfalvy többször családi összeköttetésről szólott; — nagysádnak egyetlen leánya van, s Vilmos helyes ember...

Gróf. Képtelenség! — arról szó sem lehet.

Perlegi. Én nem látom, miért nem? a Hegyfalvy-családnak szép jószágai vannak, jogaik roppantak, s Vilmos az egyetlen fiúgyermek.

Gróf. És leányom! — és Vilmos, kinek az egész eszébe sem jut.

Perlegi. Ki tudja! a szomszédság — a koregyenlőség.

Gróf. Mondom, hogy nem; én ismerem Vilmost, ő víg, könnyelmű, és sokkal eszesebb, mintsem fiatal fejét a házasság járma alá bocsátaná. És mi Ilkát illeti: értte jótállok. Az egész csak Hegyfalvytól, vagyis inkább nejétől ered, kik, minden szabadelvűségök mellett, menyőket szívesen grófnőnek neveznék. — Higyje el, ismerem én ezt.

Perlegi. De ha úgy volna is, mit árt, ha nekünk hasznos? S még egyszer mondom: Vilmos, noha elveit cseppet sem pártolom, olly elmés, olly nyájas s csinos ember, hogy Vilma kisasszony talán nagy megerőtetés nélkül beleszerethetne: hacsak nagysád azon meg nem ütközik, hogy Hegyfalvy nemesember, és — —

Gróf. Mit képzel felőlem! (kaczagva) én, azon, hogy nemesember, én! Oh, barátom, hogy olly kevésbé ismer! — Kérje tőlem leányomat fiának, s ha szereti, itt kezem, az övé.

Perlegi. Isten mentsen, nagyságos uram, én csak úgy gon-

doltam — vannak emberek ... no, szó és tett két dolog, én nem veszem rossz neven senkinek.

Gróf. De én, épen én, ki olly hangosan hirdetem korunk szabadabb elveit; ki polgárok s nemesek közt egyenlően választom barátimat ... Perlegi, ugyan mi jutott eszébe?

Perlegi. Csak gondoltam; mert megvallo, nem képzelhetem, mi más ok gátolhatná e minden törvényes tekintetben olly kívánatos házasságot.

Gróf. S ön azt hiszi, hogy én azon hatalommal, mellyet leányom fölött gyakorlok, így visszaélhetnék; hogy tulajdon gyermekemet eszköznek tekintsem, mellyet pereim bevégzésére használok? Nem volna-e ez alávalóság?

Perlegi. A mint méltóságod gondolja. De megyek — segédnek még ma irnom kell; — hamar így nem végezhetjük perünket, legalább gondoskodnunk kell, hogy a felperes ne seb nélkül győzedelmeskedjék. (El a házba.)

Gróf. (Szünet. — Keserűen) Ah! hát ez czélotok! természetes, a tekintetes urnak grófi menyre van szüksége; a per jó alkalom, a gögös mágnás hogy merne ellentállani, ha jószágvesztéssel fenyegetetik? Minden rendén van ... hisz az egyenlőség századában élünk, s mit érnének fönséges elveink, ha a nemes urfi nem mágnásleányt vezetne oltárhoz? Oh, tekintetes uram és asszonyom, én ismerem szabadelvűségteket; mit magatok felett láttok: légkönnyű, haszontalan fellegek, mellyeket az első szellő elvisz; alattatok por, megvelhető göröngy, mellyet lábbal tapodtok, csak ti a nagyok, a fönségesek, kiknek minden istenteremtette lény alattvalója — vagy legfőlebb hasonlója. De most ez egyszer csalódtatok: történiék inkább akármí, ez bizonyosan nem! — — S mégis, ha meg-gondolom, hogy e helyet el kell hagynom; hogy, miután annyi évet töltöttem e házban, távoznom kell, elkergetve tanyámról, s hogy még boszút sem állhatok, — hogy nem tehetek semmit (labbal top-pant ... gondolkozik). Boszút? hátha mégis boszút állhatnék e gögös,

felfuvalkodott fajon? (Mindig gondolkozva.) Gyula leányukat szereti, — a leány, mint Ilkától hallám, viszonozza érzeményeit; de a szabadelvű alispán ur talán leánya számára is mágnásról gondoskodik, s csupa következetességből nem engedheti, hogy gyermeke ügyvéd fiához menjen, kinek, mi több, nagyapja mesterember volt. — Mit, ha e fiatal emberen segitenék? — (Hátranéz.) Ott busong egy fél óra óta a fásor alatt. (Szünet.) Mért ne tenném? így legalább boszúlva leszek! Oh, tekintetes és vitézlő alispán uram, az egyenlőség szadában élünk; a theoria felséges, próbáljuk egyszer meg praxisát! (Hátrafelé menve az épen átmenő Gyulához.) Barátom, Gyula! illy mély ábrándokba merülve?

Gyula (előre jő). Méltóságos uram!

Gróf. Min szomorkodik?

Gyula. Az est olly szép — föl s alá jártam e fák alatt.

Gróf. S talán valakire gondolkoztunk?

Gyula (zavartan). Nem, — de ...

Gróf. Tudom, tudom, s vannak pillanatok, hol magányra van szükségünk, nemde? Én is ismertem ezt, fájdalom, hogy e bajokon olly régen átmentem.

Gyula. A szép est, a természet ...

Gróf. Ön korában a természet közönségesen felejtett barát, kihez csak akkor fordulunk, ha vigasztalás kell; azt véli, nem vettem észre, hogy ifju barátom, ki itt elöttem áll, egy bizonyos valakit szeret, s hogy érzelme azon bizonyos valaki által viszonoztatik. S minden rendén van, ha a szülőknek csak egy cseppel több józanság jutott volna a természet kezéből. Ugy-e, nem egészen csalódom?

6. Jelenés.

Előbbiek, Vilmos.

Vilmos halkán jó jobbról; észrevéve a jelenlevőket, fa mögé vonul.

Vilmos. A gróf még itt? elrejttem magam.

Gyula (mindig zavartabban). Nem értem nagysádat.

Gróf. Miért e titkolózás? mondom, tudok mindent; hibája a leányoknak, hogy néha többet tudnak, mint kellene—a szerencse az, hogy a mit tudnak, azt el is mondják. Ilka mindent elbeszél, — higgye el, való részt veszek sorsában.

Gyula. Köszönöm, méltóságos uram — de Ilka kisasszony mindig csak enyeleg.

Gróf. Önnek jó izlése van: Irma szép, elmés leány, s ha jelen valókat dicsérni nem volna elveim ellen, — hasonlót mondhatnék kedvese izléséről is. Ön bizonyosan boldog lesz.

Gyula. Boldog!

Gróf. S miért nem? mert szülői ellenzik? való ellenzésüknek oka pusztá előítélet, s mellyet ép azért, mert okokkal nem védhetnek, annyival szilárdabban fognak védni akaratukkal; de végre mégis csak szülők; — apja gyöngé, anyja mostoha, kit Irma nem szeret, — akadályok kétségen kívül; de mit árt az, ha szeretetünk?

Gyula. Oh, de ha az akadályok áthághatlanok, ha szerelmünket semmi remény nem segíti, ha senki nincs, kinek szerelmünket megvallhatnók — s a szív kétszer görnyed öröm és bánat terhe alatt.

Gróf. S mit, ha én segíthetnék?

Gyula. Nagysád?

Vilmos (halkan). Ő!

Gróf. Ha szavamát adnám, hogy Irma öné lesz?

Vilmos (halkan). Erre kíváncsi vagyok.

Gyula. Teljes lehetetlenség; — a Hegyfalvyak e házasságban soha sem fognak megegyezni.

Gróf. Vilmos is ellenezné? ő is osztaná szülői előítéleteit?

Gyula. Nem tudom, — Vilmos barátom; de ha mindazokra gondolok, miket másokon már tapasztaltam: ki tudja, nem csálódtam-e benne is?

Vilmos (halkan). No várj!

Gróf. Megvallom, felőle jobb reményben vagyok. De hagyj! tegyük föl, hogy az egész család ellenzi kíváнатát, mit árt az?

Gyula. Ha nem egyeznek meg, Irma mikép lehet nőmmé?

Gróf. Ha azzá lesz, mielőtt megegyezésöket kérné?

Gyula. Nem értem nagysádat.

Vilmos (halkan). De én féligmeddig értem.

Gróf. Szóljunk tisztán: ön Irmát szereti, s tőle viszont szeretetik; szülői, nevetséges gögből, a házasságot soha megengedni nem fogják. Már közelg a felföldi mágnás, kit a mostoha a szegény leánynak szánt. Ha eljött s kedvese kényszerítettett: ön boldogtalan lesz, — Irma még boldogtalanabb; mert higgye el: illy esetben a legkönnyelműbb leány, a legérzékenyebb férfinál többet szenved. Már ha ön kedvesét egyszer az oltárhoz vezette, mind e bajoknak eleje véve. — Az ősz közelg... jókorabb esteledik, a templom két lépésre... a tiszteletes személyes barátom... s Irma önt annyira szereti. — Ért most?

Vilmos (halkan). Bravo, méltóságos uram!

Gyula. Ne üzzön tréfát velem; ez nem lehet komoly szándéka.

Gróf. Csalódik, komolyan szólok; s ha egy perczig meg-gondolja helyzetét: át fogja látni, hogy tanácsom jó.

Gyula. Lehetetlen.

Gróf. Ha a leány szerelmét birjuk, nincs többé lehetetlenség.

Gyula. De nem lennék-e a világ legalábbvaló embere, ha Irma szerelmével ennyire visszaélnék?

Gróf. Ki szól itt visszaélésről? Vegyük a dolgot practice! — ön fiatal ember, gazdag, teli reményekkel, a jövő tisztujításnál főbirónak választatik, — három évvel később, ha úgy kívánja, követté vagy alispánná, — minden apa boldognak nevezheti magát, ki leányának illy férjet választhatott. Mi tehát a Hegyfalvyak ellenzésének oka? gög, pusztá, nevetséges fölfuvalkodás.

Vilmos (halkan). Köszönjük.

Gróf. S ennek ön fel akarná áldozni Irma életboldogságát, s szerelmét — mindent? gondolja meg, barátom! mindent egy előítéletnek.

Gyula. S Irma neve, becsülete?

Gróf. A világ ítélletétől fél? azt hiszi, mert Hegyfalvyék most ellenzik házasságát, ha megtörtént, nem fognak megnyugodni? Mi rosszul ismeri az embereket! — Az első órákban lármáznis fenyegetődni fognak, tudja isten, mi szörnyűségekkel — főképp a teins asszonynak illy alkalommal szép szónoki tehetségei lehetnek; később a láрма elhangzik, s csak hosszú képek maradnak, míg pár hét múlva minden rendén lesz, s az alispán a világ legboldogabb emberének hirdeti magát. Józan kifogása ön iránt senkinek sem lehet, s azon egy hibáját, mely most akadályul szolgál, bizonyosan senki említeni nem fogja; — meglátja: nem mulik el fél év, s az egész család nagy büszkén hirdeti, hogy leányukat soha mágnásnak nem is adták volna.

Gyula. És a szülők akarata?

Gróf. Akarata! van-e Hegyfalvy házában más akarat, mint az asszonyé? s ez érdemel-e annyi kiméletet? Higgye el, ha szegény elnyomott barátom szólni merne, nem volna fortélyra szükségünk. De menjünk a házba, nem-szerelmesnek az est hűves, ben bővebben szólnunk e tárgyról. (Elmennek a házba.)

Vilmos (előre jön). Oh sors! oh sors! ki meri mondani, hogy nem pártolod a szeretőket? Idejövök, hogy Gyulával szóljak, s a grófot találom, ki önmaga adja a legjobb tanácsot önmaga ellen, s maga ajánlkozik kivitelére. Lássuk: (gondolkozva) a templom két lépésnyire, a tiszteletes személyes barátja — hosszabb estvék, s mi több, hold fogyta; ha a dolog megtörtént, ki ellenezheti? Pár óráig dörögnek, pár napig boszankodnak — két hét múlva mindenki megelégszik. — A terv olly szép, hogy szinte kár volna, ha többen nem követnék; — lássuk: Irma Gyulát szereti, Ilka engem; Gyula személye s vagyona ellenem nem lehet kifogás, ellenem sincs: hát mi

gátolja boldogságát? Hasztalan előítélet — a középkor maradványa, épen az, mi miatt én szenvedek, s mit, a gróf bölcs véleménye szerint, balgaság volna tisztelni; egyébiránt apám, híres szabadelvüisége miatt, később helyben fog hagyni mindent, csak hogy ellenzésének való oka ne gyanítassék; grófom még szabadabbelvű. Hol itt a különbség? Méltóságos uram, ez angyali gondolat volt, s ha két hét múlva nem nemes embert szorít, mint vőt, szabadelvű szívéhez, s ha nem hirdeti az egész világnak, hogy éltenek legszébb kívánata teljesedett, midőn leánya nem mágnástársai közül választott: nem én leszek oka.

A karpit legördül.

MÁSODIK FELVONÁS.

1. Jelenés.

Szoba Hegyfalvyék lakában.

Irma (dolgozó asztalnál), Vilmos.

Vilmos. A mint mondtam, füleimmel hallottam — a gróf angyali ember.

Irma. Nem látok okot ennyi elragadtatásra.

Vilmos. Nem, hálátlan! s nem gondoskodik-e kiházasításodról, s nem kötelességünk-e, s pedig szoros felebaráti kötelességünk részünkről ismét leánya kiházasításáról gondoskodni, s fölmenteni őt mindazon bajoktól, mellyek illy fontos határozattal összekötvék.

Irma (fölkel). A büntetést megérdemlené; de az egész, balgatagság — semmi más.

Vilmos. Balgatagság? szavamat adom, én tanácsát követni fogom.

Irma. S én?

Vilmos. Te?

Irma. Hát valóban azt gondolod, hogy magamat e lépésre elhatározhatnám?

Vilmos. S miért nem?

Irma. Tudod-e, mi egy nő becsülete?

Vilmos (hevesen). A női becsület? — oh, ne félj — jól tudom azt: nem követni világi tekintetet, vagyont, szép nevet, külső fényt, hanem szívet; nem színleni szerelmet, hanem érezni; nem kínozni ál közönyösséggel azt, kiért lángol; nem hazudni — egy szóval: én mást nem ismerek; s ha tervemben valami volna, mi ezt sérti — hidd el, én nem javasoltam volna testvéremnek.

Irma. Szavam nem úgy vala értve . . . ismerlek, s e részben bátran követném tanácsodat: de a világ! Vilmosom, a világ!

Vilmos. A világ! — s milly világ? egy pár szomszéd, a falu? legfeljebb a vármegye, s ettől tartasz? Egy pár izetlen beszélgetés, melly legfeljebb tizennégy napig tart, s ennek áldozni föl boldogságodat? Oh, ti asszonyok! hogy mindig illy állhatatos harczot víttok boldogságtok ellen! — Elöl néhány főségesen hangzó elv, s ha ez legyőzetett: százféle kétely s félelem, s ha ettől is megszabadultatok: a világ, az illedelem, hiuságtok; — ha a paradicsom megnyílnék előttetek, s a kapunál csak egy anyó vagy nénike áll, ki ujjával fenyeget: ti nem mertek belépni.

Irma. Mindez szép és jó, de gondoltál-e az akadályokra?

Vilmos. Meggondoltam mindent. — Megvallom, első tekintetre féltem, hogy tervünk a tiszteletes makacsságán hajótörést szenved; a mint azonban a dolgok állnak, e részben is nyugodt vagyok. A tiszteletes talpig becsületes ember; az egyetlen mód,

mellyel hozzá közelíthetünk, szíve, mellynek ez alkalomra két igen hasznos gyöngesége van: az, hogy érdemellen magamat, kit ő nevelt, érdemem fölött szeret, s mostohámat talán ép úgy gyűlöli. Ma reggel nála valék s elbeszéltem perünk állapotját, s hogy mind a gróf, mind apám házasság által akarnák a dolgot kiegyenliteni, ha mostohánk — mit az egész világ tud — a grófot nem gyűlölné annyira, s nem ellenzene mindent, mi által a per kiegyenlítették. A jámbor öreg sohajtott, s mondá, hogy ha apám igazán akarja, mostohánk nem lehet akadály; mire én apám gyöngeségét említém, s hogy soha egyenesen nőjének ellentmondani nem fog; — mire ő ismét nagyon sohajtozott, s én egyenesen azon kéréssel léptem elé: hogy tilkon adjon össze; ő ismét sohajtozott s utasításáról szólt, lelkismere-téről és a tractuális gyűlésről; de végre, miután én boldogtalanságo-mat festettem, szeretetére emlékeztetém s hogy éltem tőle függ: azon válaszsza l bocsátott el, hogy ha a két apa felszólítja őt, nem fogja szerencsém ellenzeni. Ma a gróf megy hozzá, s a nélkül, hogy valakit nevezne, kérni fogja, hogy egy bizonyos napon hozzá jövő párt eskessen meg; délután vagy holnap apám jő ugyanazon kéréssel ... a tiszteletes kevés beszédü, látva a két apát, azt hiszi, hogy minden rendén van, s legfeljebb később, midőn két párt lát, egy kissé elcsudálkozik, de kérelmünket többé nem fogja ellenezni.

Irma. És nem sajnálod-e bajba keverni e szegény embert?

Vilmos. Bajról szó sem lehet. Ki tegyen panaszt ellene? a gróf s apám, kik őt magok szőlíták föl, nem panaszkodhatnak. Most talán csak meg vagy már győződve?

Irma. Igen, hogy az egész kivihetetlen, — kövesd inkább tanácsomat: várjunk nyugodtan, — ha szülők állhatatosságunkat látják, bizonyára megegyeznek.

Vilmos. Végre, végre bizonyosan — hisz utoljára minde-nikünkre örök boldogság vár; de most — most, olly hosszú-e éle-tünk, hogy boldogságunkat halasztgatni lehetne, s azon ugyne-

vezett szerencse, melyet később agg korunkban találhatunk, ér-e annyit, hogy ifju boldogságunkból csak egy órát is adjunk értte? Ne ellenezd boldogságomat, kedves, jó, szép Irmám! lám ha te nem egyezel meg, minden reményem füstbemegy — csak ha velünk tartasz, juthatunk célhoz.

Irm a. De gondold meg...

Vilmos. Csitt! az öregek jönnek; már messzünnen hallok az égi háborút; vonuljunk vissza — szobádban többet szólhatunk ... (menve) nemde, jó hugocskám, megteszed, a mit kérek? (Balra elmennek)

2. Jelenés.

Hegyalvy, Hegyalvyné, Gáborszky.

Hegyalvyné. Legalább megmondtad neki véleményedet igazán, mint férfihoz illik?

Hegyalvy. Hogyne, kedvesem? mindent illendően és nyugalmasan mondtam neki: hogy megegyezni nem fogok.

Hegyalvyné. Képzelmek; ki is verhetne fel téged gyáva nyugalmadból? benned nincs egy, de egy csepp vér!

Hegyalvy. De, kedves anyyali feleségem, mondtam már: a gróf nyájas s barátságos volt irántam, mint mindig, ha csak egy bántó szó, de csak egy ...

Hegyalvyné. Egy bántó szó? — hallott-e ember ilyet? — ő megkéri leányát, s kinek? — Vilmosnak, a legszebb, leggazdagabb fiúnak az egész megyében, és ez a felfuvalkodott gróf még nem is felel; de mindez semmi bántás; a barátság tovább tart, mint annak előtte, — oh, hogy én lehettem volna ott ...

Hegyalvy. Ne boszankodjál annyira, kedvesem, mert bizony megárt, hisz én nem is kértem meg a maga rendén, csak ugy melékesen szoltam a dologról, hogy épen elérthette, de ...

Hegyalvyné. Nem kérted meg? (legnagyobb haraggal) s nem mondtam-e, hogy megkérde? s nem ígérted-e százszor,

hogy ha majd a gróf apör iránt egyezkedni akar, tenni fogod? s most! . . . Oh, jól tudom, te mindenkinek szót fogadsz, csak nekem nem, házában mindenki parancsol, csak nődek nincs szava! . . .

Hegyfalvy (éghez emelt szemekkel). Erzsikém, Erzsikém!

Hegyfalvyné. Oh, ismerjük ezt, — szép szó a mennyi csak kell; édes Erzsikém, — szívem — angyalom! szerelmesek nem szólhatnak nyájasabban; de tett — soha. Ha valaki szólni hal-laná, azt hiszi: házában nem parancsol senki, mint én, s mondja valaki, történik-e a legkisebb dolog is úgy, mint én akarom?

Hegyfalvy. Már a mi sok csak sok! maholnap még meg-szólnak engedékenységem miatt.

Hegyfalvyné. Tudjuk, tudjuk — neked bizgatód vannak, emberek, kik ellenem föllovalnak, mert nem nézhetik a csöndes boldogságot, a mellyben élünk; már rég észrevettem, s ha még soká tart, nem türhetem.

Hegyfalvy. Az hibáznék még! — végre való-pert kezdenél.

Hegyfalvyné. Sok asszony vált el férjétől, kinek ennyi oka nem volt.

Hegyfalvy. Mondj csak egyetlenegy esetet, hol nem hó-doltam volna kívánatidnak.

Hegyfalvyné. Jól van! s hát mikor kértelek, hogy leá-nyodat Kassára küldd, megtetted-e? már megírtam volt né-némnek — az egész világ tudta, s Irma nincs-e itt? nincs-e itt maiglan az egész világ csudálkozására?

Hegyfalvy. Hogyis kívánhatod ezt? Tudod, nincs kedvesebb gyermekem, s most a szegény leányt, kinek annyi derült órát köszönhetek, olly távol küldjem házamtól, egyik rokonodhoz, kit alig ismerek?

Hegyfalvyné. Nem mondtam-e? most legalább nem tagad-hatod többé. Tudod, hogy fiadat szeretem, s im azonnal kiesik ke-gyedből s Irma válik legkedvesebb gyermekeddé; egy közel roko-nomhoz akarom küldeni, legkedvesebb, mondom, legkedvesebb

nénémhez; de te alig ismered őt — én szeretem, már elég ok, hogy te gyűlöld; egész életemet neked szentelem, nincs napom s éjjelem, csakhogy kedvedben járjak, s dolgaidat jól intézzem el, s te nyugodtan, hideg szívtelenséggel elmondod, hogy derült órára nem számolhatsz többé, ha elmegy; mondd magad, lehet-e érzékenyebben sérteni asszonyt, mint te tevéd?

Gáborszky. Higyje el nagysád, a teins ur nem úgy értette a dolgot.

Hegyfalvy. Esküszöm, Erzsikém! eszembe sem jutott; (esdekelve) lám kérlek, hisz én mindent teszek.

Hegyfalvyné. Jól van, meglássuk — hát küld el Irmát.

Hegyfalvy. Mindent, lelkem, de kérlek...

Hegyfalvyné. Nem magamért, leányodért, házad becsületeért kívánom.

Hegyfalvy. Házam becsületeért?

Hegyfalvyné. Ugy van, becsületeért; ma este a grófnál nem vettél semmit észre?

Hegyfalvy. Én? — — semmit.

Hegyfalvyné. Nem volt-e ott az ifju Perlegi?

Hegyfalvy. Ott volt, s hát — ?

Hegyfalvyné. Nem vetted észre, hogy e búbánatos, halványképű unalom képviselője leányodba szerelmes?

Hegyfalvy (elbámulva tagadólag). Oh, mi jut eszedbe!

Hegyfalvyné. S hogy leányod, az ártatlan Irma, helyesli, sőt osztja érzeményit?

Hegyfalvy. Lehetetlen!

Hegyfalvyné. Igaz, úgy látszik; — egy jött-ment procátor fia, kinek nagyapja varga volt, s egy alispán leánya! a dolog elég csudálatos; de ki nem ismeri a pórt? ez mind emelkedni akar.

Hegyfalvy. Hidd el, kedvesem, csalódol.

Hegyfalvyné (Gáborszkyhoz). No most szóljon az ur, mondjon el mindent, mint nekem elbeszélte.

G á b o r s z k y. Már a mi ezt illeti — biztossá tehetem nagyságodat, nincs semmi kétség.

H e g y f a l v y (haraggal). Hogy meri ezt mondani! mik alapjai? mindent, mindent akarok tudni!

G á b o r s z k y. Nagyságtok tudják — én néha hallgatódzom.

H e g y f a l v y. Szép mesterség, egyébiránt tovább.

G á b o r s z k y. Természetesen csak a nemes család érdekének előmozdítására — mint kötelességem hozza magával, s a tekintetes ur, ha kegyesen vissza méltóztatik emlékezni, a mult tisztválasztásnál, hol az ellenfél conferentiáinak titkait hasonló módon ki tudtam ...

H e g y f a l v y. Jól van, jól, — a dologhoz.

G á b o r s z k y. Hívségemért megdicsértettem, noha most ...

H e g y f a l v y. Minek e haszontalan szóvita? én önnek érdemeit ismerem és méltánylom; de szóljon egyszer már leányomról.

G á b o r s z k y. Jól van, hát a mint mondtam — én néha egy és más ajtónál hallgatódzom, vagy néha a folyosókon, este lent a kertben, a fák mögött, s ekkor nem egyszer, de százszor, láttam és hallottam Irma kisasszonyt Perlegi urral beszélni, s megvallom, olly nyájasan, hogy az, mit ő nagysága mondott, minden kétségen kívül áll.

H e g y f a l v y. Mert nyájasan szólt, — ez szép ok!

H e g y f a l v y n é. Oh, jól tudom, leányod mindig védelmezőt talál benned.

G á b o r s z k y. A mint tetszik, ha nagyságtok úgy parancsolják, én hallgatok, — noha — —

H e g y f a l v y. No s?

G á b o r s z k y. Még többet mondhatnék, például: levelek járnak, szép, kis rózsaszín-levelké, melyeket Irma kisasszony úgy elrejt — —

H e g y f a l v y. Ha ezt bebizonyíthatná ... mutasson egyszer egy illy levelet, és ...

Gáborszky. És? ...

Hegyalvy. Megjutalmazom, mint még tisztujtáskori érdemeiért sem tévém: Irma pedig, arra szavamat adom, még az nap Kassára megy.

Hegyalvyné. Most már, Gáborszky, szedje össze eszét — te pedig, úgy tartom, szavadat állod.

Hegyalvy. Ne félj; ha ezt bebizonyítjátok, Irma még az nap elmegy, — leányom Perleginé! az hibáznék még, majd bizony! Ezek az emberek azt hiszik, mert nemesemberek — nincs különbség köztünk; kövesse meg magát, procátor uram, és maradjon hasonlói közt. Mi törzsökös nemzetség vagyunk, Erzsikém, — s bár távol vagyunk minden előítélettől, jól tudom, mivel tartozom családomnak.

3. Jelenés.

Előbbie k. Huszár.

Huszár (jelentve). Nagyságos uram! kün három ember várakozik.

Hegyalvy. Küld patvarba, vagy patvaristámhoz, ha dolguk van.

Huszár (el akar menni).

Gáborszky. Ki tudja, nem nemesemberek-e? — a tisztválasztáshoz közelgünk.

Hegyalvy. Miféle emberek?

Huszár. Kricskei kortesek, a mint mondják.

Hegyalvy. Oktondi! nem mondhattad ezt mindjárt? ereszd be, azonnal, — reményelem, megkínáltátok?

Huszár. Ugy látszik, nincs rá szükségök — imide-amoda járnak.

Hegyalvy. Semmirevaló, ha mondták, hogy kortesek — azonnal ereszd be; nemestársaimat mindig örömmel látom.

.)

(Huszár el.) Oh, ez a cselédség szörnyű vigyázatlan — egy hónap mulva választás, s a kricskeiek itt pitvaromban szomjaznak.

Hegyfalvyné. Adass nekik később kettős adagot, ugysis pinczénk üresedni kezd; csak ezt a népet ne kellene látnom.

Hegyfalvy. Még egy kis türelmet, kedvesem, ha a tisztujtáson tuestünk, elkergetheted őket, a mint tetszik; de most ...

Hegyfalvyné. Tudom, tudom; de azt előre mondok — utolszor választatod magadat; — miért ne tehetnél te is szert valamivel hivatatra? .

4. Jelenés.

Előbbie. Három kortes.

(Belépnek négy hajlongások közt.)

Hegyfalvy. Isten hozta kelmeteket. — Kricskeiek nemde? (A kortesek hajlongnak.)

Szívemből örvendek, hogy illy barátságosan fölkerestek.

1-ső kortes. Tekintetes, nagyságos vicespán ur, mi egész testtel s lélekkel eljöttünk tiszteletünket tenni.

Hegyfalvy. No s Kricskén hogy vannak?

1-ső kortes. Csak úgy, szegény ember módjára — eszünk, iszunk, a többiről az uristen gondoskodik.

Hegyfalvy. És Pitykésy uram mit csinál?

2-ik kortes. Bátyám? nemesek hadnagya még mindig; — néha ugyan erőt vesz rajta a gyöngeség, főképp mióta az utolsó restellatió-nál véletlenül fejét törték be, — s vasárnapi délutánokon el is szédül estefelé, de akkor hát mi ifjabbak csak fölemeljük s haza visszük. — Veres orr nem betegség.

Hegyfalvy. Nincs jobb emberem a vármegyében. (Nőjéhez.) Hisz emlékezel Pitykésy barátunkra, kiről annyiszor beszéltünk?

Hegyfalvyné. Hogyne? jó, kedvös ember!

3-ik kortes. Ez talán a teins asszony volna?

Hegyfalvy. S nem ismerik kelmetek?

1-ső k o r t e s. Vigyen el a mennydörgös...! követem alázsan, csak azt akartam mondani, hogy eszem a lelkit, úgy szeretjük, úgy! majdnem mint a teins urat.

Hegyalvy. No, hát a jövő választásról hogy gondolkoznak?

1-ső k o r t e s. Mimindnyájan csak úgy gondolkozunk, mint a teins ur — mi ránk biztosan számolhat, a kricskeiek nem csaltak még meg soha senkit. Az ördögöt is elválasztjuk, ha a teins ur akarja.

3-ik k o r t e s (legrészegebb). Azaz, ha nemesember, mert ha nem nemes — öreg apó azt mondta — még ha Argyirus királytól jőne, sem kell neki.

1-ső k o r t e s. Pista! ne beszélj ostobaságokat — hiszen ha nem nemes, nem candidálják.

3-ik k o r t e s. Nem candidálják? no még csak az volna hátra, — akkor porrá török mindent, míg nem candidálják... (Énekel) Virágzik a tulipán, Hegyalvy lesz vicespán!...

1-ső k o r t e s. Bizony ez a fiu csupa bajunkra jött el; alázsan engedelmet kérünk, de csak fiatal a gyerek, és már négy napja, hogy nem aludtunk; ha az ember jókor nem gondolkozik a restaurátorról, misem lesz belőle. Tehát, tekintetes, nagyságos vicespán uram, mi testestől lelkestől mellette vagyunk.

Hegyalvy. Köszönöm bizodalmukat; — de, nemestársaimék! tudják, hogy én kívánságokat semmiben sem szoktam ellemezni — hát a főbiróul hogy gondolkoznak?

1-ső k o r t e s. Már mi kricskeiek bizony más főbirót akarnánk.

Hegyalvy. Nem elégszenek meg kelmeket a mostanival?

1-ső k o r t e s. Nem bizony, tekintetes, nagyságos vicespán uram! ez a főbíró igen furcsa ember: szomszédok vagyunk, s ha marhánk véletlenül rétéjére megy, ő kigyelme bizony behajtatja — és ha egy pajkos gyerek a faluból valami gyanúba keveredik — érti a teins ur, csak úgy, valami bitang marha iránt — higgye el nagyságod, csak úgy bánik vele, mintha csupa idegen volna.

2-ik kortes (az elsőhöz). Látja, bácsi, az még mind semmi — de mondja csak el, mit tett Pitykésy bátyámmal . . . az már szörnyűség, nagyságos uram!

1-ső kortes. Igaz, majd el is felejtettem volna — No-hát, Pitykésy uramnak pere volt, apjától kapta örökségbe, s mága is 25 esztendeig vitte szerencsésen — s most, képzelje csak nagyságos uram, a szolgabiránk elítélte! minekünk hozzá egy mákszemnyi bizodalmunk sem lehet!

Hegyalvy. De hát kit tegyünk helyébe?

1-ső kortes. Hát, csak volt nálunk minap egy öreg ur, s aztán a gróf — ott a szomszédból — is eljött, és azok egy urfit ajánlottak, a ki éppen nem volna kedvünk ellen. — Hogy is hívják csak, Jancsi?

2-ik kortes. Nem tudom biz én — valami Pernyegi, vagy Perkegi, vagy mit tudom én; — de csak hatalmasan muzsikáltattott, s nekünk nagy bizodalmunk volna hozzá!

Hegyalvy. Talán csak nem a fiatal Perlegi?

1-ső kortes. Perlegi? úgy van, Perlegi, a ki most ott nem messze tőlünk a nagy pusztát megvette.

Hegyalvyné (halkan férjéhez). Ezt ne engedd.

Hegyalvy. Én úgy tartom, hogy még igen is fiatal — talán vicebirónak tehetnők őt?

2-ik kortes. Legyen hát vicebiró — igazság, ugy-e bácsi? — miért ne lehetne vicebiró? hisz tőlünk függ.

1-ső kortes. Csakhogy már megigértük, és . . .

2-ik kortes. Megettük, megittuk a borát — éljen az igazság!

1-ső kortes. És meg aztán vasárnap megint Kricskére jó muzsikáltatni.

2-ik kortes. Igazság!

Hegyalvyné. Pedig éppen vasárnapra akartuk megkérni a kricskei nemes urakat ide hozzánk, ha megaláznák magukat.

1-ső kortes. } Kérjük alázsan, részünkről a megtiszteltetés.
 2-ik — }

Hegyfalvy. Hát várhatjuk?

1-ső kortes (lassan a 2-ikhoz). Mit tegyünk, ha a vicespán ur meghí?

2-ik kortes (halkan). Gyerünk el, ott ugyis csak korcsmabort iszunk.

1-ső kortes. Eljövünk, teins uram.

Mindhárman Csókoljuk kezeit . . . ajánljuk magunkat.

Hegyfalvy. Így csak el nem mennék házamból — jerünk le, egy pohár bor ilyenkor reggel jól esik

1-ső kortes. Ha a teins ur megalázza magát, s velünk iszik.

Hegyfalvy. Semmi alázás, — magyar nemesek közt nincs különbség. (A kortesek megcsókolják Hegyfalvyné kezét s el Hegyfalvyval.)

Hegyfalvyné. No végre szabadultunk; — higye el, Gáborszky, már alig türhettem.

Gáborszky. Csak még egy pár hétig, restauratio után ugyis mindennek vége, — de most szükségünk van rájuk . . . ha egyszer megnyirtuk e nyáját, jövő nyírásig ugysem néz rá senki.

Hegyfalvyné. De minden három esztendőben . . . ez szörnyűség!

Gáborszky. Higye el nagysád, azt nem érzi senki jobban, mint én: tegnapelőtt három egész nemes közönség kezein mentem át, s a hány csak volt, mindenik egyet csókolt rajtam; — de ki tehet róla, ha máskép nem lehet? Pestre is sáros az út, mégis csak elmegyünk rajta.

Hegyfalvyné. Még a dolgot magát, isten neki! csak el-türném, — de a gögös mágnás, ki mellettünk lakik, tudom, jó-izüen kinevet nemestársainkkal együtt.

Gáborszky. Csak hadd nevéssen, — azért ha nagysád ismét hatalmas vicespánné lesz, ő kegyelme is csak ugy bókol, mint

mások, — okos ember bizony csak hivatal szerint tisztel mindenkit.

Hegyalvyné. Igaz! hát mit beszéltek Irma és Perlegi egymással?

Gáborszky. Egy párszor felőlem szóltak, s meg kell vallanom, nem épen olly kedvezően, mint talán kívánhattam volna, és bizony nagysáddal sem bántak sokkal jobb módon.

Hegyalvyné. Oh, jól tudom — a háládatlan! de szerelemről nem szóltak semmit?

Gáborszky. Akármennyit; — igaz, csak általánosan; de nagysád tudja, mindig úgy kezdik: előbb az elvek, az alkalmazás azután magától jön.

Hegyalvyné. És a levelek?

Gáborszky. Már a mi a leveleket illeti, azokért jótállok, megesküdhetném rá.

5. Jelenés.

Előbbie k. Vilmos (jö balról).

Vilmos (halkan). Most az egyszer jó volt hallgatódnom.

Hegyalvyné. No várjatok! — maga pedig, Gáborszky, szedje össze az esztét.

Vilmos. Jó napot, édes anyám.

Hegyalvyné. Ah! te vagy Vilmosom? gondoltam, agarrászni mentél.

Vilmos. Nem volt kedvem, — de ha dolga van...

Hegyalvyné. Isten mentsen, — Gáborszky, várjon szobámban reám. (Gáborszky magát meghajtva el jobbra.)

Vilmos (székre veti magát).

Hegyalvyné. Fiam, te rossz kedvű vagy.

Vilmos. Én?

Hegyfalvyné. Már tegnap észrevevém — vacsoránál egy szót sem szóltál.

Vilmos. S nincs rá okom? Van-e boldogtalanabb ember a világon! nem fosztattam-e meg életem egész reményétől, boldogságától — mindenemtől?

Hegyfalvyné. Ne vedd annyira szivedre, fiam! Kapsz te leányt akármennyit — grófnét, bárónét, a mi csak tetszik; — az a gögös mágnás pedig kitakarodik leányával együtt falunkból; a per annyi, mintha nyerve volna, s jótállok, ha még ezerszer gróf volna s aranyhegyeket ígérne — nem marad itt boszuságomra.

Vilmos. Mit használ az nekem? .. kellenek-e nekem címei, birtoka?

Hegyfalvyné. Szegény fiu! de mit tegyünk? ismered a gróf büszkeségét; ha még más elvei volnának, talán lehetne reménylenünk, de illy szabadelvű hypocritánál nincs semmi reményem.

Vilmos. Egy mód mégis volna, ha kedves anyám akarná.

Hegyfalvyné. Milly kérdés? nem tudod-e, mennyire szerettek, s mint kívántam enmagam e házasságot? de, hidd el, e felfuvalkodott gróf gögójén nem győzhetünk. Hallottad atyádtól — ő 125,000 forintot ajánlt jogainkért, és mégis, midőn apád családi összeköltetésről szóla, azonnal másra fordítá a beszélgetést. Ki előítéletének még érdekeit is föláldozza, kit számokkal írt okok meg nem győznek, azzal hiába veszítjük időnket.

Vilmos. Nem is meggyőzésről szólok. Tervem olyan, melynek kivitelében nem szorulunk ő méltóságára.

Hegyfalvyné. Nem értelek.

Vilmos. Megmagyarázom: Ilka szeret, s talán érdemem fölött úgy, hogy értem minden áldozatra kész.

Hegyfalvyné. Az áldott leány!

Vilmos. A szerelem ugyan mai időben házasságra nem igen tartatik szükségesnek, s a szív, az örök hűség esküje után is, néha

érintetlen tőkeként marad az asszonyi kebelben, más alkalomnál használandó: de én e részben nem haladtam korommal, s azt hiszem, Ilkám szíve a földolog.

Hegyfalvyné. Igaz, csakhogy a legfőbb tárgyakban nem a földolog a határozó.

Vilmos. De hagyjuk el Ilkát egészen, s nézzük a grófot: ő barátom — az egész vidéken nincs ember, kivel szívesebben társalkodnék, kit inkább magasztalna nálamnál, s ha nevetséges eldöntéletei nem gátolják, — nem lehetne kedvesebb veje.

Hegyfalvyné. Igaz, igaz, — de tudod-e, mi egy eldöntélet? számtalan van, ki meggyőződése ellen cselekszik; eldöntéseit szentül tartja mindenki.

Vilmos. De ha példaul nem kérdeznők, — ha Ilka velem, a nélkül, hogy észrevenné valaki, a templomba megy, ott megesküszik, s a gróf az egészet csak akkor tudja meg, mikor már meg nem változtathatja?

Hegyfalvyné. De hogy s miként? az egész olly regényes, hogy szinte kételkedem kivihetésén.

Vilmos. Ilka megegyezik; kertjeink egymás mellett, s találkozhatsz a nélkül, hogy valaki gyanítaná, s ha elmegyünk, Ilka távozását észrevehetné; a tiszteletes atyámnak barátja — egy pár szó atyámtól, s a világ legboldogabb embere vagyok.

Hegyfalvyné. Igen, de a tiszteletes makacs ember — nem hiszem, hogy könnyen megegyeznék.

Vilmos. Talán ... de ne vegye rossz néven, kedves anyám ...

Hegyfalvyné. Csak szólj bátran.

Vilmos. Ha apám azt mondaná, hogy a házasság csak azért történik titkosan, mert ön ellenzi?

Hegyfalvyné. Igaz, a dolog valószínű, én annyit szóltam a mágánok, főkép a gögös gróf ellen, s ha a tiszteletes azt hallja, már azért is megteszi. — Igen, de a következtetések?

Vilmos. Nincs mit félnünk; eszes ember, mint a gróf, ha

egyszer átlátta, hogy viszonyait akarátja szerint irányoznia nem lehet, a viszonyok szerint irányozza akarátát, s ha már nem kormányoz, legalább úgy tettei magát, mintha tenné. Ő bizonyosan lármát ütni nem fog; — legfeljebb a dolognak módját s nem lényegét fogja kárhóztatni. Csak atyám tehet akadályokat.

Hegyalvyné. Atyáért jótállok; — de...

Vilmos. Higye el, mindent meggondoltam — s ha ön, kedves, jó anyám, akarná...

Hegyalvyné. Én? Ki kívánhatná inkább nálamnál!

Vilmos (kezet csókol). Éltem egész boldogságát anyámnak fogom köszönni.

Hegyalvyné. Ha azt a gögös mágnást mégis oda vihetnők, hova akarjuk; ha megegyezni kénytelenítették — milly boldogság! Nincs senki, kit úgy gyűlölök.

Vilmos. Oh, lelkesitse hát szeretet s gyűlölség tervem pártolására.

Hegyalvyné. Reám, a mint mondám, számolhatsz; de még vannak némi nehézségeim, jer velem a kertbe — ott bővebben szólhatunk. (Kalapot vesz.)

Vilmos. Még egyet: Ilka néha ír, nem kellene mondanom, de anyám előtt nincsenek tilkaim; — levelei nénémhez intézvék s általa jönnek kezeimbe; — mondja meg Gáborszkyknak, hogy ne egyedjék mások dolgába, — kémlelve forgolódik szüntelen körülöttünk, s megvallom, nem hiszek neki, ő tíz forintért elárulná a világot.

Hegyalvyné. Hát a levelek, mellyeket Irma kapott, téged illettek?

Vilmos. Hát kit mást? néha nem szólhatok Ilkával, s akkor irunk — természetesen hugom által, másképp a levél fölírása bajba keverhetne; — de hát mit gondolt, anyám?

Hegyalvyné. Megvallom, azt gondoltam — e levelek Perlegitől jönnek — tudod, hogy szerelmes.

Vilmos. Szerelmes? S talán bizony Irmába? (Nevet.)

Hegyfalvyné. S te azt gondolod, gyanúm alaptalan?

Vilmos. Gondolom? Tudom. Nem vagyok-e legjobb barátja, s ha Irmát szeretné, nem szólt volna-e velem? És — engedelmet — de a dolog nagyon is nevetséges. (Nevet.)

Hegyfalvyné. Igazad van, ez nem valószínű; de nézd őket csak, ha együtt vannak; sok eszed van, de, hidd el, mi asszonyok ilyenekben tisztábban látunk.

Vilmos. Nem ismeri Gyulát — ő sohajtozik, mint mások lélekzenek; — fejében most a tisztujítás zúg — főbirónak akarja magát candidáltatni, s most Amor maga csak mint kortes közelíthetne szívéhez.

Hegyfalvyné. Mi ellene leszünk; még fiatal; — elég, ha albirónak választatik.

Vilmos. Isten mentsen, inkább korteskedni fogunk mellette.

Hegyfalvyné. Atyád már kimondta nézetét több kortes előtt.

Vilmos. S meg fogja ismét változtatni, — mintha bizony tisztujítás előtt más, változhatlan nézete lehetne valakinek az egyen kívül, hogy önmaga szükségkép a választandók közé tartozik. Nekünk Gyula mellett kell korteskednünk, s még pedig sok okból: — 1-ör barátom, 2-or az öreg Perlegi, számára úgy leitatta a közbizodalmat, hogyha ellenünk fordul, még apámnak is veszélyessé válhatik; — 3-or...

Hegyfalvyné. Elég, elég; majd szólok hát apáddal, — most jerünk.

Vilmos. S Gáborszky?

Hegyfalvyné. Mindjárt megmondom neki. (Kialt) Hé, Gáborszky!

6. Jelenés.

Előbbie, Gáborszky.

(A mellékszobából jő.)

Gáborszky. Parancsol méltád?

Hegyfalvyné. Az ur szüntelen leskelődve, kémkedve jár

gyermekeim körül, — tudja meg, hogy én azt nem szenvedhetem s nem fogom tűrni házamban.

Gáborszky. Méltóságos asszonyom!

Vilmos. Ha az ur azért hallgatódzik, hogy igazságokat halljon — adjon egy jó szót, s ne féljen, többet mondok, mint maga kíván...

Gáborszky. Teins uram!

Hegyfalvyné. Járjon ön dolgai után — becsületes ember nem leskelődik.

Gáborszky. Méltóságos asszonyom!

Vilmos. Főkép, ha, mint itt, senki sem kívánja s csak mint kedvelő kémkedhetik.

Gáborszky. Teins uram!

Hegyfalvyné. Menjünk. (El Vilmostal középen.)

Gáborszky (sokaig utánok néz). Álmodtam, vagy ébren vagyok? Én ne hallgatódzam, ne kémkedjem többé? S ki parancsolja nekem ezt? Az alispánné, kinek eddig csak azért álltam kegyeiben, mert hallgatódtam — ki egy félórával előbb újra parancsolta, hogy leskelődjem, és most — fejem szédül! — — Becsületes ember nem hallgatódzik! — jól van, jól! Főkép, ha senki nem kívánja! — de ha kívánták — úgy van, kényes urfi, kívánták, nagyon is kívánták, ha az embernek szelid, nyájas hangon mondták: édes Gáborszky! szedje össze esztét — mit akkor? S nem volt-e így? és most ő nagysága nem szenvedheti a leskelődést, most nem tűrheti házában! Ördög és pokol! ha én ebből egy szót értek, legyen akármi! Hogy is volt csak? — (Gondolkozva.) Itt vagyok egy félóra előtt, s akkor a legnagyobb vigyázat parancsoltatik. Vilmos urfi jó — elküldetem, s most egyszerre a vicespánné nem szenvedheti a leskelődést: — különös, igen különös! — Vilmos szép fiu, s az asszony javában van, s ő nem tűrheti a hallgatódzást. Furcsa, igen furcsa! s mit, ha ez egyszer nem engedelmeskednénk? Ha enszámunkra kémkednénk, csak úgy, mint kedvelők, a mint az urfi mondta? — Vagy

azt gondolja talán ez az asszony, hogy másnak nincs jelleme? hogy csak parancsolnia kell, s 40 éves ember, mint én, rögtön megváltozik, s mindennel fölhagy, mint a kutya, melyet keresni küldünk s egy fűtytel visszahívhatunk? — Oh, csak az hibáznék! (Kifelé indul gondolkozva). Kémkedjünk egyszer önmagunkért — némelly titkok szépen kamatoznak, s ki tudja, mire jöhetünk — vannak példák — Don Carlos — szegény alispán! (El.)

V Á L T O Z Á S.

7. Jelenés.

Kert a grófnál, mint az első felvonásban.

Perlegi, Gyula (jönnek).

Gyula. Az istenre kérem, atyám, ne hirtelenkedjék!

Perlegi. Hisz nem ma születtem; bizd azt reám, én ismerem a világot. (Menni akar.)

Gyula (föltartja). Kérem, ha csak egy kissé szeret, ne menjen Hegyfalvyékhoz.

Perlegi. Látott-e illyent a világ! te a vicispán leányát szeretted, az egész világ tudja, s magad is megvallottad, — erről hát nincs kétség — a leány téged viszonszeret, ezt is az egész világ tudja, s te legalább nem tagadtad, mert, bála az égnek! hazudni nem tudsz, — rossz procátor vált volna belőled — s a megyénél is talán jobb előmeneteled volna, ha másképp lenne, — de isten neki, én örülök, hogy hazudni nem tanultál, s még 26 éves korodban is elpirulhatsz. — A leány tehát viszonszeret, ez hasonlóképp bizonyos, s midőn én, mint apád, Hegyfalvyékhoz akarok menni, hogy a leányt annak rendje szerint megkérjem — te föltartóztatsz; — van-e

ebben de csak egy mákszemnyi ész?

Gyula. Ha átmegy, mindent elront.

Perlegi. Elrontok? Szeretném tudni, miként? talán az által, mert megmondom, hogy fél Mesterházát s a nagy pusztát, mellyet a megyében most vettem, neked adom, s hogy ezen kívül halálom után legalább 100,000 forintra számolhatsz? Fiam, te megbódultál szerelmedben — neked házasodnod kell.

Gyula. Oh, atyám!

Perlegi. Házasodnod, mondom, s pedig mentülelőbb — nincs más mód; — a leány, kit szeretsz, borhoz hasonló: ha csak ritkán, mintegy lopva jössz vele össze, elszédülsz, magadon kívül vagy, tökéletes részeg; de élj vele, szokjál hozzá, s mint a megszokott borivó poharánál: úgy te kedvesed ajkain nem veszted józanságodat. — Szerelmedben, mint a homeopathiánál, csak az infinitimális részecskék hatnak, az egész adag nem tesz változást.

Gyula. Atyám nem ismeri a Hegyfalvyak büszkeségét.

Perlegi. S mi közöm büszkeségökhöz? — velem talán csak nem fogják éreztetni?

Gyula. Higye el, nem adják ide leányukat.

Perlegi. Nem? S miért nem, ha szabad kérdezmem?

Gyula. Mert apám ügyvéd — s ők leányuknak legalább mág-nást keresnek.

Perlegi. Fiam, mondom, te magadon kívül vagy; — nem adják ide leányukat! S miért? Mert fiam vagy, az én fiam, ki nemesember, mint ők — ki náloknál gazdagabb — s csak mert procátor vagyok! — Nem Magyarország-e ez? S hát kié ez ország, ha nem procátoroké?

Gyula. És azután nagyatyám...

Perlegi. Nagyatyád? Oh, tudom — mert csizmákat vart és nem inkább csizmákat lopott — mi nemesemberhez sokkal illőbb foglalatosság lett volna — ugy-e? De ne félj, fiam! ezen segítünk; nagyapád, minden csizmadiasága mellett, olly jó nemesember volt,

mint bármely alispán az országban; — elviszem leveleimet, s majd meglátjuk, van-e a Hegyfalyvak levéltárában egy, mely velök mérkőzhetnék? (Indul)

Gyula. Csak most ne menjen, édes atyám — olly igen fölindult...

Perlegi. Hagyd el! — soha nem allegálok jobban, mint haragomban. — Tisztába kell jőnünk.

Gyula. Holnap, édes atyám.

Perlegi. Mi vagyunk a felperesek; minek itt halasztgatni? az egyenes ut a legjobb — én tisztába akarok jöni. Fehér vagy fekete, nekem mindegy; de azért jótállok, ha e szabadelvű alispán ur kikoszoraz, keressen más vármegyét magának! Ha 20,000 forintomba kerülne is, itt nem parancsol többé! — (Sietve el jobbra; az álfalak közt találkozik Vilmostal.) Alázatos szolgája! (El.)

8. Jelenés.

Volt. Vilmos jő.

Vilmos. Mi lelte apádat? úgy rohant el mellettem, hogy szinte felfordított.

Gyula. Én a világ legboldogtalanabb embere vagyok.

Vilmos. Ismét! Oh, kérlek, szállj le magas egedből.

Gyula. Csak ne vess — én föbe lövöm magam.

Vilmos. Azt nem teszi senki, ki fejét még valami jobbra használhatja, azaz: eszén van; de mi hoz illy szenvedélybe?

Gyula. Képzeld csak: atyám megtudta, hogy húgodat szeretem, s most álment s megkéri.

Vilmos (nyugtalanul föl s alá jár). Ez baj, valóságos baj! Mostohám régóta észreveszi szerelmedet; de ma reggel addig beszéltem, mig maga is meggyőződött gyanúja aaptalanságáról, — s Gáborsz-kynak megparancsolá, hogy ne leskelődjék többé — s most öregeit mindent elront.

Gyula. Mondtam neki, de hasztalan, — midőn hallá, hogy apád Irmát ügyvéd fiának nem fogná adni — ugy felindult, hogy még kevesbbé tarthattam föl. Nézete szerint ügyvédnél nincs nagyobb ur az országban.

Vilmos. Ha jól vesszük, igaza van — ügyvédek az igazság gyámnoki; jövedelmeinek hatoda, isten s világ előtt, őket illeti; csak atyámat lehetne capacitálnunk!

Gyula. S te még enyeleghetsz? — ha atyám kosarat kap — min kételkednünk sem lehet — a jövő tisztujtáson mindent elkövetend, hogy atyád megbukjék — s akár lesz sükere, akár nem, kész a halálos gyűlölség.

Vilmos. Igaz, igaz — bár ne történt volna! De épen nem tarthattad őt vissza?

Gyula. Kértem, rimámkodtam, elkövettem mindent — hasztalan!

Vilmos. Atyám szabadelveivel s a század szellemével, melly nélkül jó reggelt sem kívánhat, tévedésbe hozza az egész világot; de apád olly régi ügyvéd, s nem ismeri jobban embereit! Oh, ezek az öregek! Ifju korunkban hiszünk mindenkinek s csalódunk — később csak minmagunknak, s csalódunk ismét; már mondja aztán valaki, hogy okosodunk. — De várj csak (megáll), valamire mégis jó — most legalább Irma megegyezik.

Gyula. Mit mondasz?

Vilmos. Midőn ma reggel vele közlém tervemet, tele volt kételyekkel, — Irma józanabb mindazon leányoknál, kiket ismerek; de nincs egy is, kiben ne volnának bizonyos gyöngeségek, s minden szeretete mellett, mellyel hozzád viseltetik, alig hittem, hogy olly hamar meggyőzhetem. A mód, mellyel most apád fogadtatik, mindaz, mi Irmának mondatni fog — a kilátás, hogy legfeljebb egy hét mulva Kassára küldetik — meg fogják győzni e lépés szükségéről; s nem ismerem nővéremet, ha, mikorra haza megyek, tökéletesen elhatározva nem találom őt.

Gyula. Hát mégsem mondtál le őrrült térveidről?

Vilmos. Mit tehetek én róla, hogy azok, kikkel dolgunk van, nem józanabbak? Megmondtam már ma reggel, hogy el vagyok határozva; mióta tegnap este a gróffali beszélgetésedet kihallgattam, tisztán látom, hogy csak így juthatunk célhoz.

Gyula. De meggondoltad-e testvéred nevét, családodat?

Vilmos. Meggondoltam, mondom, meggondoltam s el is készítettem mindent — atyám hihetőleg most szól a tiszteletessel, s a nélkül, hogy csak mozdulnál, boldogítunk.

Gyula. S gondolod, hogy testvéred meg fog egyezni?

Vilmos. Meg vagyok győződve.

Gyula. És Ilka?

Vilmos. Szeret.

Gyula. És én?

Vilmos. Kényszerítünk, — vagy nem tudod-e, hogy boldogságom is ettől függ? s azt hiszed, kis nehézségeken fölakadok? Hol egyenes út nincs, ott görbe a legrövidebb, s azon járunk. De ott jön a gróf — mindjárt szólok vele.

Gyula. De kérlek, Vilmos.

Vilmos. Bizd magadat reám, — vannak emberek, kiknek mindig nemtőre van szükségök: nálad én vállaltam e szerepet magamra. Az emberek annyit csalódnak önkárukra: én önhasznukra csalom meg őket — van-e ennél szebb hivatás?

9. Jelenés.

Előbbie, — Gróf jó.

Vilmos (nevetve). Jó napot, méltóságos uram!

Gróf. Jó napot, Vilmos — honnan jó?

Vilmos (halkan). Egy perczig zavarba hozom. (Főn.) Én köszönni jöttem nagysádhoz.

Gróf. Nekem?

Vilmos. Egész családom, főkép nővérem nevében, kinek jövőjéről olly nagylelkűleg gondoskodni kegyeskedett.

Gyula (halkan). Az istenért, mit csinálsz?

Vilmos. Oh, példátlan nagylelkűség! A gróf, hugom részére vőlegényről gondoskodik, tudja-e a gróf, mi az? — E világ legfőbb, egyetlen kincse; az északpont, melyhez leányszív, mint mágnesű, szüntelen remegve mutat; a kikötő, mely után minden hölgy bizalom és kételkedés között — mint Columbus Amerikája felé — evez. S most, midőn egy háladó család a meghatás könyűi közt köszönve áll előtte — a gróf úgy tettei magát, mintha mitsem tudna az egészről. Volt-e valaha balkéz, mely jobbjának nemes tetteit kevésbbé ismeré?

Gróf (még nagyobb zavarban). Ön mindig jókedvű, de...

Vilmos. Ne tettesse magát, Gyula mindent elbeszélt.

Gyula (halkan). Már ez több, mint tréfa.

Gróf (neheztelve Gyulához). Ezt nem tettem fel önről.

Vilmos. S azt hiszi, ha Gyula tervét nem közli velem s én nem egyezek meg, lehetett volna sükerről szó? Alkotmányos elv: semmit rólunk nélkülünk! S noha apám most — mint sokszor életében — ettől eltávozik, én tartok reá.

Gróf. Ha ön is egyetért, akkor minden rendén van. (Gyulához. Nemde mondtam? Vilmos eszt ismerem.

Vilmos. Alázatos szolgája! Tudtam, nincs jobb mód valaki által eszes embernek tartatni, mintha vele egy véleményen vagyunk; de a dologra. Az öreg Perlegi épen most kéri meg nővéremet; e szép alkalomnál öregemmel vagy legalább mostohámmal ugy összevesz, hogy egyességről, vagy kibékülésről többé szó sem lehet; — tehát sietnünk kell.

Gróf. Igaza van, de mit ér minden fáradozásunk, ha Gyula nem akar — elvei...

Vilmos. Akarni fog — nemde, Gyula? Van egy elv a világon, mellynél magasabbat nem ismerek, az: hogy ki által szerettetünk,

azt boldoggá tegyük, s kinek az ég szívet adott, érzi, hogy ehhez mérve minden egyéb elveink pompás phrasiso^{kn}ál nem sokkal érnek többet.

Gyula (zavartan). De remélhetem-e, hogy Irma valaha meg fog egyezni?

Vilmos. Azt bizd reám — ki úgy szeret, mint ő téged, s csak egy uton juthat kedveséhez: azon jár, ha száz előítélet állná is útját.

Gyula. És apád, ki olly nyájasan fogadott házában, és most...

Vilmos. Boldoggá fogod tenni leányát, és hidd el, végre őt magát is; ha mostohám nem volna, nem szorulunk illy fortélyokhoz.

Gróf. Olly szülők akarátja, kik, midőn gyermekeik boldogsága forog kérdésben, előítéletekhez ragaszkodnak — nem érdemi az engedelmességet.

Vilmos. Teljes meggyőződés.

Gyula. Ha Irma megegyeznék, ki volna nálamnál boldogabb!

Vilmos. Egy fél óra mulva hírt hozok, addig várj szobádban.

Gyula. Boldogságom kezedben van. (El.)

Vilmos. Hála az égnek, hogy végre rávettük; érte fáradunk, s még ő csinál akadályokat

Gróf. Ön nem hiszi, mi szerencsétlen természetű e fiatal ember; — képzelje csak: midőn tegnap önről mondtam, hogy minden előítéletektől ment, kétkedve felelt.

Vilmos. S ki tudja, nem volt-e igaza? — minden emberben van valami, mit önmaga elveknek, más pedig előítéleteknek nevez; mért volnék én jobb? Példaul: minden tisztelettel a gróf iránt — meg vagyok győződve — atyám helyzetében nem cselekednék máskép.

Gróf. Én? mi jut eszébe? (Nevet.) Engedelmet, ha föl kaczagok — a dolog igen mulattató.

Vilmos. Sokat teszünk — min, ha másokról halljuk, kacza-

gunk; — nagy különbséget tesz nézeteinkben, ha magunkra alkalmazzuk. De fecsegek, s tennünk kellene — minden percz drága. Volt-e a gróf már a tiszteletesnél?

Gróf. Azonnal megyek — csak ne csinálna nehézségeket.

Vilmos. Remélem, nem csinál. — Mindenesetre ne nevezzen a gróf senkit. Beszélje el neki egyszerűen, hogy e napokban egy fiatal pár jövend hozzá, s hogy igen lekötelezve érzené magát, ha a szeretőket titkon összeadná. Ha kérdez — mondja neki legfeljebb, hogy az egész egy mostoha ellenzése végett történik titokban, s hogy az apák megegyeztek. Irmát nevezni nem lenne tanácsos — a tiszteletes apám lekötelezettje, s meglehet, előbb vele is szólna; így, ha szolgálatát megígérte, az oltártól, főkép, ha velők megyek, nem fogja elküldeni.

Gróf. Igaza van, nem lehetünk eléggé vigyázók — s mikorra gondolja?

Vilmos. Nincs veszteni időnk: mostohánk Irmát Kassára akarja küldeni, s most az öreg Perlegi kérése után pár nap múlva bizonynyal utnak indítja. — Tegyük vasárnapra — házuk tele lesz kortesekkel, akkor annyival kevésbbé vehetik észre.

Gróf. Jól van; — megyek a tiszteleteshez. Remélem, az idő eljövend, hol apja át fogja látni, hogy mindez javára történik.

Vilmos. Oh, miért nem hasonló ő méltóságodhoz! mit ér a szabadelvűség, ha tetteink nem egyeznek beszédinkkel!

Gróf. Igaz, de ahhoz szilárd akarat és erős meggyőződés szükséges; — este meglátjuk egymást — honn lesznek. (El balra.)

Vilmos (egydarabig elkiséri s visszajő). Szilárd akarat és erős meggyőződés! vagy hol az hibázik — kénytelenség!

Indul s a függöny legördül.

HARMADIK FELVONÁS.

1. Jelenés.

Kert Hegyfalvy házábanál — jobbra fák, balra barlang.

Jobbról az alispán Huszárja, balról a Gróf inasa.

Inas. Nem látta kend Irma kisasszonyt?

Huszár (hetykén). Nem biz én! (Halkan.) A paraszt még jónapot se kíván.

Inas. Hát azt se tudja kend, hol találhatnám?

Huszár (halkan). Kend, s mindig kend! — Csak úgy szól, mintha cselédje volna az ember. (Hetykén.) Ha kend jóhelyen keresi, kend bizonyosan meglesi.

Inas (halkan). Goromba! (Főn.) Egy levelem van a kisasszonyhoz, — rám bízták, hogy saját kezeibe adjam, s benn a házban azt hallottam: itt a kertben van.

Huszár. Hisz én nem mondtam kendnek, hogy nincs itt; ha kendre bízták s kendnek szüksége van kisasszonyunkra, azt javaslom kendnek: keresse föl kend.

Inas (halkan). A mint látszik, a kendet orrolja. (Főn.) Ej, beh ezifrán rakja kend a sok kendekeket.

Huszár. Ha kend engem kendez, mért ne kendezném én kendet?

Inas. Hajdutól kár is volna több becsületet várni.

Huszár. Én a tekintetes vármegyének lovas katonája vagyok, érti kend? nem hajdu.

Inas. Nagy különbség! Egyik mint a másik ütleget-virtuóz.

Huszár (haraggal). Ütleget-virtuóz!

Inas (hátról). Az ujságban állt.

Huszár. Ne emlékeztess művészetemre, mert bizony sententia nélkül úgy kikaphatnád....

Inas (mindig hátrál). No ez hibáznék még...

Huszár. Ha nem válogatod szavaid — meglehet, nem soká fog hibázni.

Inas. Végre még illy hajdu is többnek tartaná magát nálamnál.

Huszár. Azt talán csak magad is át fogod látni, hogy a vármegye katonája s illy strinflis inas közt nagy a különbség.

Inas (kaczag). Micsoda?

Huszár. Engem a nemes vármegye fizet, — én a vármegye embere vagyok, nem illy haszontalan német inas.

Inas (gunnyal). Hát kend csakugyan azt hiszi, hogy hajdu liberiás inasnál több?

Huszár. Azt biz én, és minden becsületes házban úgy is van — kis inas és pésztonka — ez a legkisebb; azután jő: liberiás inas és fraj, azután huszár és kulcsárné, — kérdezzen kend akárkit, én kardosan járok, mint bármi katona.

Inas. Persze! hogy mikor tányért vált, el ne vegyék hóna alól.

Huszár. No várj te sváb, (ellene iadul) hadd porozzam ki liberiádat...

Inas (fut). Otromba ütleg-virtuóz.

2. Jelenés.

Előbbie, — Gáborszky.

Gáborszky (közikbe áll). Mit jelent ez? részegek kendtek, vagy korcsmában vannak? Hogy mernek itt a teins alispán ur kertében verekedni?

Huszár.	}	Tekintetes fiscalis ur! ...
Inas.		

Gáborszky. Szóljanak egymás után.

Inas. Hát csak úgy volt, hogy én átjöttem ...

Huszár. És itt gorombáskodik velem...

Inas. Kend hazudik, csak egy levelet hoztam ..

Huszár. És csak úgy szól az embernek, mintha bizony csupa cselédje volna...

Gáborszky. Így soha sem tudok meg semmit. (Huszárhoz.) Most kend hallgasson — előbb ő szól.

Inas. Hát, a mint mondtam, egy levelet hoztam a kisasszonynak.

Gáborszky. Irma kisasszonynak? (Halkan.) Hátha most jönnek nyomára? (Főn.) Milly levelet?

Inas. Mit tudom én? — az ifju Perlegi adta Julinak, ennek nem volt ideje, s az a jágernek adta, ez épen az ur pipáit tisztította, s a kertészt kérte meg — a kertész rám bízta.

Huszár. Lássa csak az ember azt a sok haszontalan német cselédet.

Gáborszky. Hallgasson kend; hol van a levél?

Inas. Ít, teins uram (átadja). Ha tudtam volna, hogy e házban így bánnak az emberrel, én bizony nem hoztam volna.

Gáborszky (halkan). Ismét rózsaszín-levéлке, most legalább nincs többé kétség. (Főn.) Bizza rám; előbb ott láttam a kisasszonyt — magam fogom átadni. (El akar menni.)

Inas. Köszönöm alázsan; — nem kell feleletre várnom?

Gáborszky. Nem, majd átküldjük. (Menni akar.)

Huszár. De kérem alázsan a teins urat, ez az ember olly goromba volt velem...

Gáborszky. Mi közöm nekem ahhoz, menjen panaszsra. (Halkan.) A levél kezemben... ám most tagadják...

Inas (hátrál). Nem méltóztatik semmit parancsolni? (Elsiet.)

Huszár. Ne félj, utolérlek. (Menni akar.)

Gáborszky. János!

Huszár (megáll). Teins uram!

Gáborszky. Hát nem szégyenli magát kend?

Huszár. Mit csináljon az ember, ha ki sem hallgatják?

Gáborszky (legnagyobb türelmetlenséggel). Hát szóljon kend, mi panasza?

Huszár. No hát — először, ha összejövünk, ez az ember meg sem köszönt...

Gáborszky. Megbolondult kend? (Menni akar.)

Huszár (utána). Aztán csak úgy kende, mintha cseléde volnék.

Gáborszky (nevetve). Hát kendtek is rangon vitalkoztak? (Tovább megy.)

Huszár. És — képzelje csak a teins ur — ő azt hiszi, hogy liberális inas több a huszárnál.

Gáborszky (nevet).

Huszár. Ugy-e neveltséges? .. mondja maga a teins ur, mi több?

Gáborszky (nevet). Biz én nem tudom. (El.)

Huszár (utána bámul). Nem tudja! Ezt sem tudja! — Oh, azok az urak néha szörnyű ostobák.

3. Jelenés.

Volt. Irma, Biri (jönek.)

Irma. Nem volt-e itt valaki a tulsó udvarból, János?

Huszár. Volt biz itt, nagyságos kisasszonyom! de csak jön át még egyszer, s jótállok, nem maga lábain megy vissza.

Biri. Mi baja, öreg? szinte félek, olly mérgesen forgatja szemeit.

Huszár. Hogyne, mikor az ember a császárt is szolgálta, és hús esztenteig huszárkodott a vármegyénél, és azután illy jöttment németnek sem parancsolhat...

Biri. Hiszen a gróf inasa a faluból való.

Huszár. Annál rosszabb, ha az uristen magyarnak teremtetle, és aztán illy ferde köntösbe buvik. — Mikor porozom, én bizony csak a ruhát nézem.

Biri. János, maga mindig veszekszik, — meglátszik a régi katona.

Huszár. Biz az nem ugy van. — Ollyan vagyok, mint a harapáskenyér; de mikor az embert bántják, mikor illyen jöttment kenyérevő csak ugy kendezi az embert, mintha pajtása volna: akkor bizony...

Biri. Természetes, az ember megkivánja a magáét.

Huszár. Ha urammal, mint szolgabírák, a faluban jártunk — az egész járás levette kalápját forgóm előtt, és most egy illy ficzkó még jónapot sem kíván, s ha az ember panaszkodik, a teins fiscalis ur szóba sem áll.

Irma. Gáborszky?

Huszár. Hát ki más, mint az a tót? .. még ő maga veszi el tőle a levelet...

Irma. Milly levelet?

Huszár. Hát azt, mellyet az a haszontalan inas hozott nagysádnak.

Irma. Kitől?

Huszár. Perlegi ur adta Julinak, ez a jágernek, sez, nem tudom kinek, az ismét más valakinek, mig az inas kezeibe került.

Irma. S most Gáborszky kezében van?

Huszár. A fiscalis ur azt mondta, hogy nagysád ott tul sétál, s maga fogja átadni a levelet.

Irma (halkan). Uj baj!

Huszár. Az oktondi előbb azt akarta, én keresném föl nagysádat; majd bizony, én inasa leszek ő kegyelmének!

Irma. Kend bolond! menjen mindjárt és hozza ide Gáborszkyt, vagy a levelet.

Huszár (menetközben). Bolond! hogy huszárlétemre minden inast szolgálni nem akarok . . . hallott-e ilyet a világ! — (El.)

Irma. Tudod-e, Biri, hogy e levél által egész tervünk semmivé lehet?

Biri. Remélem, Gáborszky nem meri feltörni.

Irma. S miért ne? — nem büntethetem s nem jutalmazhatom — mit félne tőlem?

Biri. Igaz, sőt talán még érdemet csinál magának belőle, — a nagyságos asszony nem egy forintot adott neki ily szolgálatokért. De várjon nagysád, fölkeresem, s ha mindjárt nem adja ide levelét, vigyázzon magára. (Indul.)

Irma. A világért se menj; ha észreveszi nyugtalanságunkat, még rosszabb. Mindent jó szerencsénkre kell bízunk.

Biri. És ha az megcsal, s a lakadalomból semmi sem lesz, s engem elkergetnek? . . . Istenem, én inkább elszököm.

Irma. Egész reményem Perlegiben fekszik; vigyázóbb, mint hogy valamit irt volna, miből tervünket gyaníthatnák.

Biri. Vigyázó! vigyáznak is azok a szerelmesek. És ez az ostoba János, ki czímei fölött vitatkozik, s a levelet csupa büszkeségből el nem fogadja . . . az ember agyonmégélődhethetnék. — Vármege huszára, s méltóságával bibelődik.

Irma. Hagyd el, s mások nem teszik-e épen azt?

Biri. Az egészen más, — azok urak . . . de hogy szegény ember is ily ostobaságon töri fejét, az szörnyűség. Pedig mégis úgy van: apám szegény külvárosi kalmár, s mert Gázsím szabólegény, nem engedi, hogy elvegyen; azt mondja: minden szomszéd megszóláná, ha kereskedőletére leányát mesterlegénynek adná; pedig én bizony egy cseppet sem bánnám; csak úgy van az mindenkünkönél — a rang csupa bajba keveri az embert.

Irma. Szegény Biri, . . . de ott látom jöni bátyámat, talán ő segíthet még.

4. Jelenés.

Előbbiek. Vilmos.

Irma. Jó, hogy jössz.

Vilmos. Hála az égnek, legalább végre rendben vagyunk ... minden elkészítve, — apám reggel szólt a tiszteletessel, utána a gróf jött, s midőn most nála valék, a jámbor öreg könyvelt szemekkel monda, hogy ha százszor elvesztené hivatalát — miután a két apa megegyezett — örvendene, hogy boldogságom eszköze lehet. Ilka szinte megegyezett, s nincs többé akadály.

Irma. Itt az alatt dolgok történtek, melyek által egész ügyesen szőtt terved semmivé lesz.

Vilmos. Talán csak nem változott föltételed?

Irma. Tudod, nem szokásom; — ha szülőim jól bánnak velem, nincs földi erő, melly által arra birhattál volna, hogy tervedet kövessem, — soha apám megegyezése nélkül senki az oltárhoz nem vezetett volna. Miután tanuja valék a méltatlanságoknak, melyeket Gyula atyja miattam házunknál türt; miután legérzékenyebben sértve, apámban pártfogót nem találtam: a dolgok megváltoztak, érzem, hogy Perleginek elégtétellel tartozom, s miután apám maga el akar küldeni házától — nincs, mi többé visszatartóztatna.

Vilmos. De hát mi új nehézség támadhatott?

Irma. Egy levél jött hozzám, a mint mondják, Gyulától, s ez Gáborszky kezeibe jutott.

Vilmos. A levél szerencsére Ilkától való — Gyula csak Julinak adta át; de hogy jutott Gáborszkyhoz?

Biri. Juli másnak adta, ez ismét másnak s úgy jött az inas-hoz, s az inastól — mert az öreg János vele összeveszett — Gáborszkyhoz.

Vilmos. Hisz ez egész történet! De mit tegyünk? (Gondolkozik.) Ilka, a mint monda, csak összejövetelünknek helyét s órá-

ját írta meg levelkéjében. De ki tudja ezt bizonyosan? — hátha sorainak utóírata van . . . valami rólad s Perlegiről? — Oh, asszonyok, asszonyok! Már miért írni mindig! de úgy van, a penna egy nyelvecskével több, s az forog forog, míg bajba kever.

Irma. Ismét a szegény nők ellen?

Vilmos. Mondd magad, nincs-e jogom boszankodni? Elkészítek mindent lehető vigyázattal s előrelátással, s egypár vigyázatlan sor mindent új veszélybe hoz.

Irma. De ha Ilka csak magáról írt, végre nem nagy baj.

Vilmos. Ugyan mit is tegyünk? (Goldolkozva.) Maga, Biri, menjen át mindjárt Ilkához, vigyen neki virágot, ruhát, könyvet, akármit — csak hogy ürügye legyen; s mondja, hogy ma este ne a barlanghoz, a mint kicsináltuk, mert ott talán valaki leskelődhetnék, hanem a nagy hárhoz jön, mindjárt a kis ajtó mellett, — egyikünk ott majd várni fog rá.

Biri. Jól van, teins uram, mindjárt ott leszek. (El.)

Vilmos. Mi pedig várjuk be a történeteket.

Irma. Magam is úgy hiszem . . . bizz sorsunkra is valamit; te eleget segítettél.

Vilmos. Hidd el, kedvesem, szinte fáradt vagyok bele, annyit hazudtam három nap óta, becsületes ember holtáig beérhetné ennyivel — apámnak, mostohámnak, az öreg Perleginek, a tisztelletesnek, hajduknak, cselédeknek — mindenkinek, a kire csak néztem . . . egy egész költemény; s ha mindez haszontalan volna? . . .

Irma. Ha már te is elvesztéd bátorságodat . . .

Vilmos. Bátorságomat? Azt, remélem, végig meg fogjuk tartani, noha, megvallom, több áll játékomon, mint hogy nyugodtan maradhatnék; — de visszalépni nem lehet többé, előre hát! Új akadálnak új merészség! — Ime ott jönnek az öregek, te menj szobádba, én majd Ilka leveléről tudakozódok.

Irma. Mi szörnyű, hogy hazudnunk kell!

Vilmos. Ki tehet róla, ha szükséges, . . . s ha jól vesszük, panasza sem lehet senkinek, mindenik legalább egy fél igazságot hall, s az még elég szerencse a világon.

I r m a. Csak most ne hagyj el, szerencse! (El.)

5. Jelenés.

Vilmos. Hegyfalvy és nője.

Kelaposan jönnek.

Vilmos. Honnan, édes apám, illy jókor?

Hegyfalvy. A szőlőben voltunk; már két negyed nyolcztól járkálunk.

Vilmos (halkan). Még nem látták a levelet. (Főn.) Felséges idő!

Hegyfalvyné. Hogy is volna másképp illy örömnapon? Nos te honnan jössz? fogadni mernék . . .

Vilmos. S megnyerné fogadását. — Ilkánál voltam . . . kezeit csókoltatja . . .

Hegyfalvyné. Kedves leány! te boldog leendesz, Vilmos.

Vilmos. Ha szerelem boldogíthat, bizonyosan.

Hegyfalvy. Csak azt adja isten, hogy tíz év múlva is úgy szeressétek egymást, mint én s Erzsikém. (Nőjének kezét csókol.) Ugy-e, kedvesem? . . . Egyébiránt a Hegyfalvyak mind jó férjek voltak.

Vilmos (halkan). Ments még minket.

Hegyfalvyné. Hidd el, Vilmos, én való részt veszek boldogságodban; de ha a grófra gondolok, nem tudom, mit csináljak örömemben. — Oh, azok a mágnások! Nem képzelheti senki, miként gyűlölöm őket; — büszkék — szeretném pedig tudni, miért? talán a kis szócskáért, mellyet névök elé ragasztanak, s mellyről azt sem tudni, mit jelent vagy miért méltóságoztuk? — Szép ok! S hogy fog dűlni-fűlni mérgében, s leánya azért mégis nemesember

nője marad, hacsak mi nem akarjuk, hogy másképp legyen. Mért nem lehetnél te is valami báró, példának okáért; mit gondolsz, Vilmos?

Vilmos. Mi jut eszébe!

Hegyalvyné. Báró Hegyalvy nem olly rosszul hánghzik... s vannak példák...

Hegyalvy. Csak a gróf haragján estünk volna már át, — megvallom, békeszerető ember vagyok... és...

Hegyalvyné. Talán félsz? Bánom is én, ha boszankodik; Heimburbban haragszanak, Dévénben föl sem veszik — mi közünk boszuságához? ki magának epét csinál, önszája izét keseríti.

Vilmos. Én igen nyugtalan vagyok... Gáborszky szüntelen leskelődik, s a mint mondtam, félek, más zsoldjában áll.

Hegyalvy. Pedig világosan az ellenkezőt parancsoltuk.

Vilmos. Bánja is ő parancsolatait; még ma reggel is egy levélke, melyet Ilka nővéremnek irt, az ő kezei közt sikkadt el.

Hegyalvyné. Ez lehetetlen! Vagy ha tette, ne félj, elégtelt kapsz.

Vilmos. Fogadni mernék, hogy a gróf zsoldjában áll; de ép itt jó, mindjárt megkérdezhetjük. (Halkan.) Így, anyám szép haragban van, talán szóhoz sem jöhet.

6. Jelenés.

Előbbiek, Gáborszky.

Gáborszky (mély meghajtással). Szerencsés jó reggelt kívánok...

Hegyalvyné. A többi közt, nem emlékezik arra, mit tegnap parancsoltam?

Gáborszky. Én?

Hegyalvy. Igen, igen — arra, a mit én parancsoltam az urnak.

Hegyfalvyné Hogy többé kémkedni ne merészeljen.

Gáborszky. Alázatosan engedelmet kérek . . . de . . .

Hegyfalvy. Igen, hogy kémkedni ne merészeljen.

Gáborszky. Bizony . . . én . . .

Hegyfalvyné. Hallgass, Józsi! hadd szólok előbb én vele.

Kértem még egyszer: nem parancsoltam-e, hogy gyermekeimnek hagyjon békét?

Gáborszky (halkan). Mi lelte ezt? (Főn.) Kérem nagysádat . . . de . . .

Hegyfalvyné. Hol a levél, melyet ma reggel elcsempészt? — ide vele!

Gáborszky. A levél?

Hegyfalvyné. Ide vele!

Gáborszky. Ha nagysád maga volna . . . de . . .

Hegyfalvyné. Férjem vagy fiam előtt szégyenkedik? Ide vele, mondom!

Gáborszky (előveszi a levelet).

Vilmos (elkapja). Ide vele! (Sebesen átfutja; halkan). Jól van! (Mostohájának adja.) Im feltörve.

Hegyfalvyné (halkan olvas). „Ma este, mihelyt apám szobájába ment, nálatok vagyok, — várjatok 10 órakor a barlangnál.“ (Férjének adja.) Olvasd.

Gáborszky. Ah! már méregben van — tudtam.

Hegyfalvyné (legnagyobb haraggal Gáborszkyhoz). És ön, aláváló kém, hogy merte feltörni e levelet?

Gáborszky (mindig hátrált Hegyfalvyné előtt).

Vilmos (halkan). Jó hangon kezdi.

Gáborszky (halkan). Mi a manó, rám haragszik.

Hegyfalvyné. Mikor világosan megtiltottam, — mikor én tiltottam meg . . . feleljen, ha tud.

Gáborszky. Nagyságtok iránt való hűségem . . .

Hegyfalvyné. Azt hiszi, hűségét alávalósággal bizonyíthatni be?

Gáborszky. Sokan úgy tartják, s a jelen esetben . . .

Hegyfalvyné. A jelen esetben? S mit a jelen esetben?

Gáborszky. Ha nagysád e kis levelkét átolvasta — itt világosan szökésről van szó.

Hegyfalvyné. S mi köze önnek ahhoz?

Hegyfalvy. Igazság! miköze fiscalis uramnak, ha azt akarjuk, hogy gyermekeink elszökjenek? Talán csak nem biztuk az urra a fölvigyázást?

Gáborszky (halkan). Érteni kezdem. (Fön.) Gondoltam, mert nagyságtok Perlegi ellen olly elhatározottan nyilatkoztak . . .

Hegyfalvy. Hát ez Perlegi írása . . . férfirás?

Vilmos (titkon atyjához.) Ne árulja el magát, Gáborszky a gróf embere. (Fön.) Az egész tréfa, s ez a bölcs valóságnak veszi. (Mostohájához.) Vigyázat!

Gáborszky (halkan). Érteni kezdem.

Hegyfalvyné. Takarodjék az ur szemeim elől.

Gáborszky (menni akar).

Hegyfalvy. Nem még — várjon csak: hogy merészel az ur illyeket tenni?

Vilmos Ne boszantsa magát, kedves atyám, illy ember miatt; kergesse el, s azzal legyen vége az egésznek.

Gáborszky (elfojtott méreggel). Oh, volnék kigyó!

Hegyfalvy. Hadd ereszszem ki egész boszuságomat ez emberen, — annyi bajomra volt életemben.

Hegyfalvyné. Nem érdemli, hogy csak egy szót szólj vele. (Gáborszkyhoz.) Holnap kitakarodik házamból — érti?

Hegyfalvy. Holnap, s hogy Hegyfalván többé ne lássa senki.

Vilmos. Menjünk, menjünk, kedves anyám! (Kifelé menet közben Gáborszkyhoz.) S tanulja meg tapasztalásából: gázságok által

nyerhetni pillanatnyi kegyet: állandó barátságot csak becsület szerez.
(Elmennek.)

Gá b o r s z k y (egy ideig utánok néz, később a legnagyobb haraggal). Barátság! Pillanatnyi kegy! Gazságok! Becsület! Ez asszony akarja, hogy gyermekei elszökjenek; no ha most nem fordult ki az egész világ sarkaiból, ha nem örült meg az egész emberi nem, s én nem örülök meg a többiek után, mert eszökre nem hozhatám — e főben nem volt egy csepp velő soha! (Körüljár.) Elküldenek házukból, s miért? mert javokra kémkedtem, — hallotti-e illyet a világ! Házukba fogadnak, mert előbbi uram korteseit Hegyfalvy mellett s uram ellen vokszoltattam — tíz évig tartanak magoknál; s ha egy dolog van, melyet ez a háladatlan asszony parancsolt s nem teljesítettem: legyek akármi! Hallgatóztam, leskelődtem, árulkodtam, s most elkergetnek, csak mert egy ostoba levélnek pecsétjét törtem. — Oh, égbe kiáltó háladatlanság! Én örökre elvesztém bizalmam az emberekben, — ha illy nő egyszerre erényhössé válhatik, mi biztos a világon! (Szünet.) Erényhössé! (Kaczag.) Sokat hallottam erényről beszélni — literátoraink különös szót faragtak rá újabb időkben: magát a dolgot nem láttam még, legalább soha ott, hol gyakorlása áldozatokat kívánt. Hol erény s haszon együtt jár, ki nem volna erényes! hol ellenkezésbe jönnek, ki nem terhelné meg szívesen erszényét s lelkiismeretét egyszerre?! — Nekik érdekökben kell lenni. — Lássuk! (Gondolkozva.) A levél nem Perlegitől, nem is férfirás . . . tehát asszonyé! A tulsó udvarból jő, tehát Ilkáé! — Ilka Vilmosba szerelmes, maga az alispán többször mondá, — a Hegyfalvyak e házasságot kívánják, . . . mindenfelé suttogás, jobbra, balra. A tiszteletes egy napon kétszer látogattatik meg . . . s én ne hallgatódzam? (Szünet.) Ugy van, ugy! (Diadali örömmel.) Legalább hát boszulva leszek, boszulva az egész családon, s leginkább ez agyafúrt Vilmoson, ki mindennek oka. — — Előbb elrontok mindent, azután az öreg Perlegi által kivettetem vicispáni székéből; majd meglátjuk, Gáborszkyt ki veti

meg büntetlen! Ha szolgálatom nem akartátok megfizetni, magam fizetem ki magamat károtokkal. De miként? (Szünet. — Gondolkozik) Így legjobb: Perlegi a gróf ügyvéde — ha Vilmos Ilkát elveszi, három pernek vége; az öregnek legnagyobb érdekében fekszik, hogy a házasság meggátoltassék. Hozzá megyek! (Indul s gondolkozva megáll.) Igaz, őt is gyűlölöm, s ez hasznára lesz; de ki tehet róla? — Beh kár, hogy olly ritkán árthatunk valakinek a nélkül, hogy másnak ne használnánk! (El.)

V Á L T O Z Á S.

7. J e l e n é s.

A gróf kertje.

Per legi (jön).

No várjatok, várjatok csak, — kikoszarazni engem 300,000 forint értékkel, jó, becsületes névvel, s csak mert ügyvéd vagyok, s apám becsületes mesterember módjára kereste kenyerét! — Hal-lani fogtok felőlem a tisztujtásnál! Az öreg Perlegit nem sértette meg senki büntetlenül. — Engem kikoszarazni! . . . szörnyűség! — Pedig mi jó szádékaim voltak irántok! — becsületes embereknek tartám, s grófomat arra akarám birni, hogy Ilkát fiuknak adja, s így végezze perünket. Ne féljete, ebből ugyan misem lesz, — ha ti gőgösök vagytok, legalább éreztétek, hogy fölöttetek is vannak mások, kik reátok lenézhetnek. Ha grófom megegyezik is, s ha életembe kerülne, én meggátolom. — Fiamat kikoszarazni! Mág-nás s nemesember között mindig volt különbség, mióta isten e világot teremtette, vagy legalább mióta grófok, bárók adattak pótléku teremtéseihez. — Gróf mindig gróf marad; de nemes és nemes közt különbséget tenni, s illy régi nemes

közt, mint én vagyok! Ha 30,000 forintomba kerül is, azért jól-
állok, Hegyfalvy nem lesz alispán.

8. Jelenés.

Volt, Gáborszky.

Perlegi. Mit akar ez itt?

Gáborszky. Alázatos szolgája, tekintetes collega uramnak!
(Meghajtja magát.)

Perlegi (halkan). Collega! lássa az ember! — (Fön.) Mivel
szolgálhatok kegyednek?

Gáborszky. Inkább én jöttem ajánlani szolgálatomat.

Perlegi (halkan). Itt valami csalás lappang. (Fön, megvetéssel.)
Sajnálom, de, úgy hiszem, nem igen fogjuk használhatni. — Az
ügyvédi helyek, melyeknek kinevezése tőlem függ, jó kezekben
vannak . . . és . . .

Gáborszky (halkan). Szentelen büszkeség! (Fön, alázattal.)
Mégis vannak esetek, hol mindenkinek — a legcsekélyebbnek is —
jó hasznát vehetni. Mi egy darab papiros? Semmi, — legfeljebb
ha pipagyújtásra használjuk; de írjon rá kötelezvényt 100,000 fo-
rintról — kincs! Gondolta-e a peczér, ki századok előtt kutyát ütött
agyon, hogy bőrére majd a legbüszkébb családok, egész nemzetek
foghatnak hivatkozni? Így egy kis titok vajmi nagy változást tehet
egyes ember becsében is; helyzetünkben, mint tekintetes collegám
tudja, mélyebben avattatunk be némelly viszonyokba.

Perlegi (halkan). Aha! titkot árul az ellenfél meghitt em-
bere . . . lássuk! (Fön.) S hát mibe kerülne, ha e kutyabőrbe kissé
beletekintenénk?

Gáborszky (halkan). Mindig vagdalódzik. (Fön.) Én pénz-
ért nem árulom szolgálatomat.

Perlegi. Értem, — csak úgy jó reménység fejében, ké-
sőbbi ellenszolgálatokért, néha jó számolás . . . szüntelen szedjük

kamatainkat s adósunk azért megmarad. De így nem szeretek egyezkedni.

Gáborszky. Ne értsen félre, tekintetes collega uram, én csak a grófi család iránti tiszteletből . . .

Perlegi. Mi a manó! Csupa becsületből! ez valóban ritkaság, hogy ügyvéd csupa becsületből árulja el felének titkait. — (Halkan.) A semmirevaló mindig collegájának nevez.

Gáborszky. A teins ur méltatlanul bánik velem; én a Hegy-falvyék szolgálatában nem vagyok többé, másként bizonyosan . . .

Perlegi (halkan). Ah! hát onnan fúj a szél? egy kis boszú — az is jó, ha használhatjuk.

Gáborszky. Látni fogja, az, mit mondok, a teins urnak is legnagyobb érdekében fekszik, mert bizony három szép pere nagy veszélyben forog.

Perlegi (halkan). Tudtam, hogy valami törvényes titok. (Főn.) Háladatosságomra számolhat, főképp ha egyszer hozzáfog titkához.

Gáborszky. Jól van hát. — A méltóságos gróf leánya ma éjjel el akar szökni.

Perlegi. Elszökni?

Gáborszky. Hegyfalvy Vilmossal, . magam olvastam levelét, — ha a gróf lefekszik, ájtjön kertünkbe, az urfi ott vár rá és azután . . .

Perlegi (kezeit összecsapja). Ilka, a legártatlanabb leány, kit ismertem! . . .

Gáborszky. Higye el a teins ur, azok az ártatlan leányok néha olly dolgokat tesznek, az ember alig győzi csudálni.

Perlegi. S ön azt mondja, hogy tulajdon szemével látta?

Gáborszky. Tulajdon szememmel, — a levél Irma kisasszonyhoz volt írva, és ép ez oka elküldetésemnek is. Mihelyt Vilmos megtudta, hogy a levélke kezembe került s általam feltörtetett — a legutolsó szolgálként kergettek el . . . az egész család annyira kívánja e házasságot . . .

Perlegi (felig hallhatólag). A dolog világos; jó, hogy tudjuk, legalább elejét vehetjük; de még most is alig hihetem.

Gáborszky (magában). Végre fölhevült.

Perlegi. S ki hozta a levelet?

Gáborszky. Én inastól kaptam, de neki, a mint mondá . . . engedelmet kérek, de tőle hallám . . .

Perlegi. A kisasszony maga adta?

Gáborszky. Nem, — alig hihetem, de az inas azt mondta, hogy a teins ur fiától kapta.

Perlegi. Fiamtól? (Halkan.) Oh, értem, értem . . . visszaélnék a fiuval, barátságát használják s kinevelik; mi volna elég rossz illy embereknek! (Főn.) És hogy tudja ön, hogy a levél Ilka kisasszony által iratott?

Gáborszky. Én nem ismerem irását, s eleinte, megvallom, egészen másra gyanakodtam; a teins ur fia és Irma kisasszony szeretik egymást, s én meg valék győződve, hogy a levél Gyulától jő . . .

Perlegi. Az hibáznék még! . . . de tovább, tovább . . .

Gáborszky. Midőn e gyanut közlém, Vilmos szemembe nevetett, s mondá: láttam-e illy férfiírást valaha? s csak ekkor értém az egész dolog összefüggését.

Perlegi (halkan). Világos! (Főn.) A levélben mi volt?

Gáborszky. Csak az, hogy tíz órákor át fog jőni, s hogy a barlangnál várjanak rá, . . . az aláírás hibázott.

Perlegi (halkan). Ott leszünk, ott! (Főn.) Ön háladatosságomra számolhat.

Gáborszky. Köszönöm alázsan.

Perlegi. Ön nekem valóban nagy szolgálatot tett.

Gáborszky. Nem mondtam, ugy-e? Ha nem szólok, három pernek örökre vége.

Perlegi. Három pernek? nem értem.

Gáborszky. Ha a házasság megtörténik, vajjon a gróf s Hegyfalvy perlekedtek volna-e még?

Perlegi (haraggal). S ön azt hiszi, azért akarom meggátolni e házasságot?

Gáborszky. S hát mi más okból?

Perlegi. Én, a perekért?

Gáborszky (ravaszul). Hisz magunk közt vagyunk, minek e tettetés, mintha bizony nem tudnám, hogy procátor inkább akármit, mint egy szép perét látja kimulni a világból.

Perlegi. Gáborszky!

Gáborszky. Hisz magam is ügyvéd vagyok, fájdalom, olyan, ki csak szegényebb perlekedőkre akadtam, s azért, hol a teins urnak ezerek, nekem alig egykét forint jutott, — mi önnél mesterfogásnak neveztetik, nálam szerényebb nevet kap, de a dolog végre mégis ugyanaz marad, és . . .

Perlegi (legnagyobb haraggal). Ember, most takarodjál mindjárt szemeim elől!

Gáborszky (halkan). Mi lelte ezt?

Perlegi. Semmirevaló! hogy mersz becsületes emberhez így szólani, — hogy mered czimborádnak tartani azt, ki pirul, ha arra gondol, hogy valaki társadnak tarthatná?

Gáborszky. De, teins uram . . .!

Perlegi. Alávaló kém, ki uradnak, jóltevődnek titkait áruba bocsátod; ki a szent igazság templomába lopni mégysz! — ki a törvény szavával polgártársaid nyugalját elrablod! Keress magadnak czimborákat rablók közt, s ne nálam, s most takarodjál, távozzál mindjárt szemeim elől.

Gáborszky (a legnagyobb zavarban, halkan, midőn kimegy). Világos — a Hegyfalvyak ezt is megvesztegették.

Perlegi. Átkozott ember! milly méregbe hozott. De közlését használni fogom — inkább történjék akármi, minthogy Hegyfalvy valaha Ilkát magáénak nevezhesse, s ha az egész világ frigyre

lépne is ellenem, én nem engedek! De ép ott jő a gróf, tüstint fölfedezek mindent.

9. Jelenés.

Volt, a Gróf.

Gróf. Mi baja volt, barátom? egészen szobámba hallottam . . .

Perlegi. Ne is említse nagyságod! Ha csak rágondolok, vérem felforr — ez az alávaló Gáborszky . . .!

Gróf. Gáborszky? mit keresett az itt?

Perlegi. Képzelve nagysád . . . de hagyjuk ezt, s szóljunk dolgokról. Méltóságos uram, itt szörnyű dolgok készülnek, de méltóságod férfi, és bármi méltán érezze is megbántva szívét, nem fogja magát szenvedélyek által elragadtatni.

Gróf. Beh pompásan kezdi, barátom — remélem, az egész csak tréfa.

Perlegi. Épen nem az; de mielőtt szólok, ígérje meg becsületszavára, hogy mindenkinek meg fog bocsátani.

Gróf. Megbocsátni? de szabad-e tudnom, kinek?

Perlegi. Nem mondom addig, míg becsületére nem igéri, hogy tenni fogja.

Gróf. Szinte megijeszt bevezetésével; de ám legyen, becsületszavamat adom, hogy mindenkinek, legyen bárki, szivemből megbocsátok.

Perlegi. Jól van, s méltóságod férfi — gondolja meg, a fiatalság könnyelmű, szenvedélyes, — csábító, rossz tanácsadó . . .

Gróf. No s hát végre meg fogom-e hallani a nagy titkot?

Perlegi (habozás után nagy erőltetéssel). Ilka kisasszony ma éjszaka el akar szökni.

Gróf. Leányom? Perlegi, mi jut eszébe!

Perlegi. Fájdalom, hogy nemcsak nekem jutott eszembe, —

a dolog bizonyos, ép most volt itt Gáborszky — a Hegyfalyvak elkergették s ő boszuságában mindent fölfedezett.

Gróf. Ez valami félreértés.

Perlegi. Fájdalom, nem az; Gáborszky maga olvasta a levelet, melyet a kisasszony Irmának irt — ma éjszaka, ha méltóságod lenyugodott, Ilka átmegy, Hegyfalyvék a barlangnál várják, és . . .

Gróf. Leányom levelét?

Perlegi. Fájdalom, nincs kétség — a levél ugyan, természetesen, nem volt aláírva, s Gáborszky, ki Ilka kisasszony írását nem ismeri, előbb fiamra gyanakodott; de alig közlé e gyanuját, s Vilmos, szemébe nevetve, kérdezé: látott-e már illy férfirást? — Lehet-e még kételkednünk?

Gróf (halkan). Érteni kezdem. (Fön.) No s a levél hogy jutott Gáborszky kezeibe?

Perlegi. Ő inasunktól kapta, s annak — fájdalom! hogy meg kell vallanom — kötelességfelejtett fiam adta át . . .

Gróf (nevetve). Fia, tulajdon fia!? (Halkan.) Ez gyönyörű tréfa.

Perlegi. Hígye el nagysád, inkább történt volna akármi, minthogy épen fiamról kelljen illyeket mondanom: de az igazság mindenek fölött . . .

Gróf (halkan). Természetesen, leányomra fogta levelét. (Fön — nevetve.) És hát még ma éjszaka — a barlangnál, ugy-e? — és a vőlegény?

Perlegi. Vilmos — ki volna más? — Nem értem méltóságotat.

Gróf (mindinkább nevetve). Vilmos barátom, s ma éjszaka? Hisz ez egész regény, — ki gondolta volna ezt, barátom! nemde? — (Nevet)

Perlegi. De, kérem méltóságodat, mi van ebben kaczagásra méltó?

Gróf. Csak örömemben nevetek.

Perlegi. Örömében? s mért, ha szabad kérdenem?

Gróf. Hogy leányom így egészen kedvem szerint választott.
Csak igaz lenne! Mit gondol, barátom Perlegi? ... (Nevet.)

Perlegi. Ez hallatlan! De méltóságod csak tréfál, ugy-e, e botrányt nem fogja tűrni?

Gróf. Botrány? s miért, ha helybenhagyom?

Perlegi. Helybenhagyja?

Gróf. Vilmos ellen mi kifogásom lehetne? hisz maga mondta, kedves Perlegim, ő olly elmés, nyájas, csinos ember...

Perlegi. De kérem méltóságodat...

Gróf. Vilmos egyetlen figyermek — Hegyfalvyéknak szép jószágaik vannak, jogaik roppantak — hisz maga mondta...

Perlegi. De az egekre kérem...!

Gróf. És pereink — maga e jószág, mellyet másképp elvesztenék? — nem javasolják-e minden törvényes tekintetek e házasságot?

Perlegi. De, méltóságos uram, ha mondom, hogy a pereknek vége nem lesz, appellálunk, opponálunk, repellálunk, novizálunk — végre még novum cum gratiát kérünk...

Gróf. Miért bajlódnánk annyit, ha másképp is elvégezhetjük?

Perlegi. És a világ, méltóságos uram! mit fog az mondani a dolog módjához?

Gróf. Bánom is én, ha leányom boldog lesz, s most legalább bizonyosan fogom tudni, hogy szeretetből választott, — hisz maga javasolta...

Perlegi (elkeseredve). És nagysád maga ellenzé akkor...

Gróf. Mert nem tudtam, hogy Vilmos leányomat szereti, s az ártatlant perorvoslatnak használni nem akartam; de ha a dolgok úgy állnak, mint maga mondja...

Perlegi. És méltóságod rangja — a grófi cím...?

Gróf. Századunkban semmi, — hisz ismeri nézeteimet.

Perlegi. Mindenható!

Gróf (nevetve). Ha csak ez vala tilka, még egyszer szívből megbocsátok mindenkinek. (Nevet.) A cím . . . mintha én bánnám. Ah! de ép ott jó Vilmos.

Perlegi. Csak olyan Hegyfalvyféle képet ne látnék! — Oh, átkozott szabadelvűség! (El.)

10. J e l e n é s.

A volt; Vilmos.

Vilmos (Perlegi után néz). Az öreg ur kissé haragos, a mint látszik; — képzelhetem — csak utóhangjait hallám a vésznek, melyet mostohám hihetőleg egész erejében dörögtetett el feje fölött, s már ebből ítélve, képzelhetem az egésznek nagyszerűségét.

Gróf. Nem képzelheti haragját; tegnap mondta, hogy inkább, minthogy Irmát menyének elfogadja, fiát kitagadja.

Vilmos. Nem ő volna az első, ki nehezen szerzett vagyonát arra használná, hogy rajta gyermekeitől boldogságukat vásárolja meg. Szülőknek gyakran kedvencz eszméjük, hogy a balgaságok, melyeket élőkben követtek, haláluk után gyermekeik által folytassanak, — ki tehet róla! — ez is egy neme a halhatatlanságnak; egyébiránt az öreg Perlegi okos ember, ez megnyugtat.

Gróf. Igaz, — én a legjobbat remélem. E világon, hol minden ember kisebb vagy nagyobb mértékben önző, a legjobbak azok, kiknek elég eszök van, legalább önhasznuk nélkül, másukat föl nem áldozni; s az öreg Perlegi ezek közé tartozik — csak ön szülői ne makacskodjanak.

Vilmos. Azt bizza reám, — a mint a dolog megtörtént, nem lesz kifogásuk ellene; olly okok, mint az öreg Perlegi 300,000 forintja, végre mindenkit önsúlyok által győznek meg, — azonkívül egész házunk tele lesz kortesekkel, szükség esetében segítségül hívjuk azokat is. — Hát a tiszteletes mit mondott?

Gróf. Soha senkiben még inkább meg nem csalódtam—mindig kétkedő s féltékeny embernek gondolám, s részéről nagy ellenzést vártam, reméltem ugyan, hogy nagy ügygyel bajjal végre rábírom, de hogy szót sem emelend akaratom ellen, hogy mosolyogva fogja ajánlani szolgálatát illy tárgyban: azt, megvallom, nem gondoltam felőle. Csak igaz marad: az embereket nem ismerheti más, mint ki segélyökre szorult; mit tesznek, s mit megtagadnak, sokszor egyenlőn meglepő.

Vilmos. Nem mondtam-e mindig? én ismerem az embereket!

Gróf. Kórában nem nagy nyereség — szomorít s nem őriz, mert végre emberismeretünk, mint egyéb elveink, közönségesen theoriában maradnak.

Vilmos. Legalább, ha nőt veszek magamnak, meg fogom választhatni...

Gróf. Ön nőt? — (Nevet.) Szegény tatárné!

Vilmos. Én, s miért ne én? 26 éves vagyok.

Gróf (nevetve). S hát mikor tartjuk a lakodalmat? remélem, meghí...

Vilmos. Hogyne? — örömapának.

Gróf. Ha azt elérhetném, higye el, nem adnám sokért...

Vilmos. S miért?

Gróf. Ön elveivel... (Nevet.)

Vilmos (nevet). Igaz, s van-e nevetségesebb e világon, mint embert látni, ki elveivel homlokegyenest ellenkezésben él?

Gróf. Én nem ismerek semmit, s mégis a hová csak nézünk, illy látmány jő elénk — ez épen, mi az életet olly tréfássá teszi; az egész világ egy nagy comoedia.

Vilmos. Tele kis szomoru játékokkal; szinte csuda, hogy a műkedvelők, kik eljátszák, annyi örömet találnak a szinpadon.

Gróf. Csak a mi kis vigjátékunk sikerülne!

Vilmos. Remélem; én legalább jó szerepet választék magamnak.

Gróf. De mi ez ahhoz képest, ha ön legénységének torát üljük?

Vilmos. Az sem lesz szebb — fogadom.

Gróf. Ön mint becsületes, jó házas társ? — Jó éjszakát! (Nemelve el.)

Vilmos. S miért nem? Mért nem lehetnék szint oly becsületes házas társ, mint bárki más? Mert néha a házasság ellen elméskedem? — Szép ok! Ki nem tette ezt soha életében? Szinte boszankodom e kaczagáson. — Ne féljen, gróf ur, én boldog férj leszek, s ön, tudom, nem fog kaczagni lakadalmamon. — De mit töprenkedem, nem lesz-e pár óra múlva Ilka enyim — éltem anygala, boldogságom!? Nem fogom-e őt szívemhez szoríthatni? Oh, csak kaczagjatok, vessétek szememre elmésségeimet, vádoljatok következetlenséggel — én egy szóval felelek: szerettem!

A függöny legördül.

NEGYEDIK FELVONÁS.

1. Jelenés.

Sötét est. — Kert Hegyfalvy házánál, mint a III-ik felvonásban — Jobbra barlang, előtte néhány fa, hátul balra egy nagy fa.

Vilmos, — Gyula.

Vilmos. Bizonyos vagy, hogy senki észre nem velt?

Gyula. Bizonyos, — lovamat a határ csárdánál hagytam s gyalog jöttem az erdőn át. — Egy lélekkel sem találkoztam.

Vilmos. Hiszem — mert kinek csak táncolni lába s inni gégeje van, kasznárunk házánál dorbézol, — s hála az égnek, kor-

teseink olly lármát ütnek, hogy biztosak lehetünk; a kapuk nyitvák, kutyáink lánczon, nem veheti senki észre, ha távozunk. Nem mestereleg készítettem-e el mindent?

Gyula. Barátom, én nyugodt mégsem vagyok; — ki tudja, milly akadályok támadhatnak még? S ha nem is, lám — hadd valljam meg — én egész életemben becsületes ember voltam, s lelkemet sérti a gondolat, hogy épen legfontosabb lépésemet, mint valami rosszat, titkolva teszem.

Vilmos. Kérlek, ne kínozd szüntelen magad; mi vagyunk-e okai, hogy titkolóznunk kell? S ha hiba, észszel tenni, mit szivünk sugall: minket illet-e a szemrehányás? Játssz csak játékokat nyílt kártyákkal, s jótállok, elveszted. Csak tervünk szerencsésen sikerüljön, a többit magamra veszem.

Gyula. Adj az ég! — úgy hozzászoktattál boldogságom gondolatához, hogy csak életemmel veszhetném.

Vilmos. Ne félj — a gondolat valósulni fog; mostohánk kéresemre szobájába zárkozott, míg mindennek vége lesz, — apám korteseivel bajlódik — nincs veszély. De vigyázz magadra, hogy a kricskeiek kezébe ne kerülj: apám veled tart, s mint főbirónak, már rádköszönté poharát; — ha valahogy egy párral összeakadnál, az ördög sem szabadítna ki karjaikból, — reggelig hurczolnának körül, s lakadalmadnak vége! — Hány az óra?

Gyula. Fél tizre elmúlt, ha ugyan nem csalódom. — Olly sötét van — nincs mód az órát megnézni.

Vilmos. Annyival jobb, nincs szükségünk világosságra; átkozott idő, hogy nem tud sietni!

Gyula. Váró szerelmesnek egy óra egész öröklét.

Vilmos. Házasoknak is, úgy mondják legalább némellyek. De, (hallgatódzik) lépteket hallok — vonuljunk vissza. (A barlangelőtti fák mögé rejteznek.)

2. Jelenés.

Előbbiek (rejtve). Három kortes (palaczkokkal).

3-ik kortes (énekel). Végig mentem a nagy utcán,
Hegyalvy lesz a vicispán.

1-ső kortes. Ne ordíts, Pista.

3-ik kortes. Miért ne?

1-ső kortes. Mert az egész világot fölbolygatnád lármáddal
— s itt már alszanak.

3-ik kortes. Kicsoda?

1-ső kortes. Hát a vicespánné.

3-ik kortes. Majd megőrül, ha fölébred s hallja, hogy férje
vicespán lesz. — (Kiált.) Éljen Hegyalvy, a vicespán!

2-ik kortes. Hallgass, fiu! mert pórul jársz.

1-ső kortes. Mit is akartam csak az előbb hamarjában mon-
dani? Igaz! hallottátok-e, a mit az a fiscalis mondott?

3-ik kortes. Majd bizony — hallgatok is én másra. Az öreg
Pitykésy kiadta a parolát — Hegyalvy alispán, Perlegi főbíró — mi
közöm a többihez?

2-ik kortes. Nohát mit mondott az a fiscalis?

1-ső. kortes. Hogy Hegyalvy szörnyü gögös ember — min-
den nemesembert megvet.

2-ik kortes. Csak nem olly ostoba? — hisz maga is nemes-
ember.

1-ső kortes. Te azt nem érted, öcsém; látod, ezeknek a
hintós nemesembereknek néha igen furcsa gondolataik vannak: azt
hiszik, mert nem daróczban járnak, hogy ők nem meztelen jöttek
a világra.

2-ik kortes. No az hibáznék még!

1-ső. kortes. Az a fiscalis azt beszélte, hogy Perlegi —
hisz tudjátok — az, kit főbírónak akarunk...

2-ik kortes. Az áldott ember! ma is ő fizette a szekereket, melyeken ide jöttünk, — szinte örülök, hogy a vicespán megengedte, hogy rá voksoljunk.

1-ső kortes. A mint mondom: Perlegi Hegyfalvy leányát megkérte, s kikosarazták, mert nem mágnás.

3-ik kortes. Nekem nem kell mágnás, nem kell paraszt, nem kell purger! — A ki nem nemes, az előttem semmi.

2-ik kortes. Kikosarazta? Az lehetetlen, hisz olly szép pusztát bir, és most meg a vicespán mellett korteskedik.

1-ső kortes. Az mind semmi, — restaurációkor minden csak a környülállástól függ — a kinek sok kortese van, avval kezét csapnak, ha maga az ördög volna is, — a kinek nincs, az ott marad, s avval vigasztalhatja magát, hogy barátai vannak.

3-ki kortes. Mikor ugy adják ki a parancsolatot, ki tehet róla!

2-ik kortes. Hát kend, bácsi, csakugyan azt hiszi, hogy a mi szeretett alispánunk csakugyan gőgös ember?

1-ső kortes. Biz azt én, s ha kend visszagondol taval ilyenkorra: akkor sem bántak ám így velünk, mint most.

2-ik kortes. Hát mit tegyünk?

1-ső kortes Most igyunk, később majd megvállik; ha az, a mit a fiscalis mondott, igaz...

2-ik kortes. Én bizony másnak adom a' voksomat.

3-ik kortes. Már én meg mindig csak bátyó után ordítok.

1-ső kortes. Sokan Ákosyt emlegetik, talán majd ahhoz állunk — minden voksot 3 pengő huszassal fizet.

2-ik kortes. Biz az sem rossz szegény legénynek.

3-ik kortes. De most igyuk előbb ennek a borát. (Indulnak.)

2-ik kortes. Több esze van a fiúnak, mint gondoltam.

1-ső kortes. Mert, látja kend, ha a vicespán csakugyan gőgös, s leányának mágnást keres... (E beszéd alatt elmennek.)

Vilmos és Gyula előjének.

Vilmos. Im ezek is szövetségeseink, — Gáborszky, tudta nélkül, mellettünk korteskedik. Csak igaz marad: a ki mer, azt az istenek segítik.

Gyula. Ez uj gazság Gáborszkytól. Mindig gondoltam, hogy apádnak nem hű embere.

Vilmos. Nem tudod, hogy szegényt azóta elkergettettem? hadd élje világát — ugyis van-e valami szebb, mint gazembert látni, ki homloka izzadtságában, a nélkül, hogy akarná, becsületes emberek javára dolgozik? De most menjünk, én Irmát hozom, te ott a fánál várj Ilkára, mindjárt itt leszek. (El jobbra. Gyula hátul a nagy fához megy.)

3. Jelenés.

Gáborszky (jö lassu léptekkel előre s megáll).

Mindjárt itt lesznek — három negyed elmúlt — a gróf ablakai sötétek — s a vicispánné nőcselédeit aludni küldte — minden rendén van — csak rajta — nincs akadály többé, nemde, Vilmos urfi s vén Perlegi uram? Vigan leszünk, csak egyedül rólam feledkeztetek meg. Hogy is juthatna eszetekbe, hogy az alávaló kém, a kurta procátor, a nem tudom mi — egész ügyességtöket semmivé teheti? — egy kis szám, egy p^{er}us, melyet elfeledtetek — s im mind e sok számolás hiában, nemde? Ki gondolta volna, hogy egy csepp ennyit is tehet! — ámde ha méreg volt. (Szünet.)

Előbbiek. Vilmos, Irma (a nagy fához jönnek lassan, mellynél Gyula áll).

Gáborszky (nem veszi észre a történeteket.) Mintha neszt hallanék! (Hallgatódzik.) Minden csöndes ismét. (Gondolkozva) Kém! semmirevaló! Ki jóltevőjének titkait elárulja! Nemde, ugy vala,

teins collega uram? S miért? mert Perlegi uram Hegyfalvy által megvesztegettette magát, mert urát ő is elárulta, s most fel, hogy terve miattam füstbe megy; ha ez nincs, ha árulatom hasznára van: Gáborszky becsületes, legkedvesebb barátja — rajta kívül nincs több ember a világon! Csudálatos, mennyire gyűlölnék minden rosszat, ha véletlenül ellenök fordul!

Előbbie k. Ilka (a fahoz jön, s a mint megérkezett, Gyulával, Irma és Vilmostal el balra).

Gáborszky. Ismét lépteket hallok, — de kifelé mennek... talán valami részeg korteséi, ki erre kóborol. (Körülnéz.) Nem szeretném, ha valaki itt találna — az egész ház gyűlöl; — az öreg János s a kertészlegények csupa örömből lerészegedtek, mert elhajtattam — ha így éjjel rám akadnának, nem állok jól... s főképp Vilmos! Csak bátran, Gáborszky, bátran! hisz végre egy kis verés nem a világ! S mi Gáborszkyak nemesemberek vagyunk — nem rossz lenne egy kis major-potentiát kezdeni valaki ellen. Eldődeink is verekedve keresték jószágaikat; mai nap ha nemesembert vernek meg, csak pénzben kap elégtételt, de azért nincs is annyi veszély a dologban. (Hallgatódzva.) Lépteket hallok... erre jő... férfi! Ez bizonyosan Vilmos lesz... bújjunk el. (Fa mögé rejtézik.)

4. Jelenés.

Volt, — Perlegi.

Perlegi. Végre helyen volnék; itt a barlang — Ilkának szükségkép erre kell jönni. (A barlang felé megy.)

Gáborszky. Furcsa, hogy arról az oldalról jő, s járása sem olyan, mint Vilmosé, — hátha igazam lett volna?...

Perlegi (a szin közepe felé jő). Még minden csendes; bárcsak jönének már — nem szenvedhetem a várakozást.

Gáborszky. Az urfi, úgy tartom, unja magát; ne félj, majd gondoskodom mulatságról.

Perlegi. Csak a grófot érthetném... kérdés sincs — nem hiszi az egészt... (A barlang felé megy.)

Gáborszky. Megint közelít — csak valahogy össze ne akadjunk; ha tanu nélkül verettetném meg, nem venném föl a világért.

Perlegi. Hiuság, nagyravágás! — Furcsa dolog, hogy ember nincs, de csak egy sincs, ki tőlök ment volna; vagy oly magosnak gondoljuk magunkat, hogy emelkednünk nem is kell, vagy fölebbre vágyódunk; — egyik büszke, a másik hiú, s mindenik — ha már sasként emelkednie nem lehet — szívesen csúszik legalább fölfelé. — Hejh, beh bolond az egész világ! (A barlang felé megy.)

Gáborszky. Csak ne járna mindig föl s alá, — valahányszor közelít, remegek.

Perlegi. Mégsem jő; hátha az az átkozott Gáborszky bolondnak tartott?

Gáborszky. Ha nem jönnek, végre magam is azt hiszem, hogy Vilmos az egészet csak azért gondolta ki, hogy elkergettesen.

Perlegi. S még széket sem talál az ember!

Gáborszky. Csak elmehetnék a nélkül, hogy észrevenné.

Perlegi. Lépteket hallok!

Gáborszky. Jön!

Perlegi. De Ilka hogy jöhet onnan? házunk erre van...

Gáborszky. Irma, kétségkívül Irma — házunkból jön!

5. Jelenés.

Előbbie, Hegyfalvyné.

Hegyfalvyné (hátral jobbról). Még minden csöndes!

Gáborszky. Most el, egyenesen az alispánhoz — meglátjuk végre, kinek volt igaza. (Halk léptekkel el arra, merről Hegyfalvyné jött.)

Hegyfalvyné. Vagy talán már a templomba mentek?

Perlegi. Bizonyosan előbb Irmánál volt, onnét jő — hisz a Hegyfalvyak mind egyetértének.

Hegyfalvyné. Remélem, nincs új akadály — a gróf ablakai sötétek. (A barlang felé megy.)

Perlegi. Felém közelít — mozdulni sem merek; mit csináljak vele?

Hegyfalvyné. Ő méltósága bizonyosan nem álmodik arról, hogy veje nemesember lesz.

Perlegi. Ha mindjárt megszólítom, azt fogja mondani, hogy csak sétálni jött, — vén bolondnak fog nevezni, s én nem bizonyíthatok be semmit; ha Vilmost megvárom, in flagranti találom az igaz, de nem engem vesznek-e üzőbe? az más kérdés — csupa baj...!

Hegyfalvyné. Lakadalmamon nem örültem úgy, mint most a gróf boszúságára örülök.

Perlegi. Reposióknál voltam, brachiumot hoztak ellenem, de ily aggodalomban nem voltam még... nincs félelmesebb dolog az asszonynál: ritkán bánt, az igaz, de olly könnyen megbántatik, s akkor mit csinálhat a becsületes ember!

6. Jelenés.

Előbbie. Gróf hátul balról jő.

Gróf. Mégis jelen kell lennem az első haragnál, — mulatságos lesz, s talán segíthetek is a szegény fiatal embereken.

Hegyfalvyné (mindig közelg Perlegihez). Az Ábrányiak szép család, általuk mennyi nagy névvel jövünk atyafiságba — az egész világ irigyleni fogja házunk megtiszteltetését.

Gróf. Világosságot látok; vonuljunk e fa mögé. (Elvonul.)

7. Jelenés.

Előbbiek, Hegyfalvy, kit Gáborszky kézen vezet, Biri, Huszár lámpással, Cselédek fáklyákkal hátul jobbról jönnek.

Gáborszky. Itt vannak, teins uram, — ha szavamnak nem hitt, higgyen önszemeinek. (Midőn Perlegi és Hegyfalvyné egymást, Gáborszky és Hegyfalvy e kettőt meglátják, közcsudálkozás.)

Hegyfalvyné. Perlegi!

Perlegi (kezeit összecsapja). A teins asszony!

Hegyfalvy (haját simítja). Feleségem!

Gáborszky (éghez emelt kezekkel). Odavagyok! (A cselédek, egymás közt suttogva, visszavonulnak.)

Hegyfalvy (zavarodva). Kedves Erzsikém, engem Gáborszky hitt...

Hegyfalvyné. Ismét Gáborszky! hol van az az alávaló ember?

Gáborszky (halkan). Ezt az alispán nem bocsátja meg soha; — ide hozom, s ő nem is mondhatja, hogy nem látott semmit.

Perlegi (Hegyfalvyhoz). Remélem, a teins ur nem gondol semmi rosztat felőlem; becsületeмre mondom, nem is tudtam, hogy illy közel vagyok a teins asszonyhoz.

Hegyfalvyné. Még az hibázott — e vén bolond védelmezi magát — no várjon, Gáborszky, várjon!

Huszár (ki az alatt fáklyával körüljárt — a fa mellett, hol a gróf van rejtve.) Itt még egy van, teins uram!

Mind. Ah, a gróf!

Perlegi. Hála az égnek, hogy nagysád itt van! legjobban fogja bizonyíthatni, hogy igazat mondtam.

Hegyfalvyné (haraggal). Nincs bizonyosságra szükség. (A grófhöz) Minek köszönhetjük e szerencsét?

Gróf. Az est olly szép—kertemben voltam, magam sem tudom jóformán, hogy jöttem idáig.

Perlegi. Bizonyosan nagysád is azért jött, miért én; — ez az átkozott Gáborszky szépen rászedett.

Hegyfalvy. Gáborszky?

Gróf (halkan Perlegihez). Ne szóljon semmit.

Perlegi. Már engedelmet kérek, ha sötét éjjel idegen helyen találunk, én bizony megmondom okát, nehogy valami rosszabbat gyanítsanak — ugyanis nagysádról sem igen fogják hinni, hogy csak úgy véletlenül bujt e fa mögé; — tehát gondolja csak meg a teinsur, ma reggel Gáborszky nálam volt, s tudtomra adta, hogy az éjjel a gróf leánya s Vilmos urfi együtt elsöknék; — azért jöttem hát, hogy megakadályoztassam.

Hegyfalvy (Gáborszkyhoz). Alávaló!

Gáborszky. Nem voltam már szolgálatukban — elkergettek.

Gróf (nevetve Hegyfalvynéhez). Valóban, nagyságtok ügyes kémet tartottak.

Hegyfalvyné. Talán ügyesebbet, mint a gróf gondolná!

Gróf. S vajjon önházukban ép annyi ügyességgel űzte mesterségét, mint nálam? Vagy csak Ilkámra fordította egész figyelmét? (Nevet.)

Hegyfalvyné. S ha talán mégis ez esetben igazat mondott, s Ilka kisasszony Vilmostal most talán a templomban volna...?

Gróf (halkan). Megesnék! ah, de nem lehet. (Gúnyolva.) Megvallom minden tisztelettel, több gyanum volna Irmára.

Hegyfalvy. Leányom rég aludni ment.

Hegyfalvyné. Ez rágalom! de mindjárt meglátjuk. (El.)

Hegyfalvy. Én, megvallom, barátom, nem értelek; — hogy gondolhatsz illet leányomról?

Gróf. Épen úgy, mint te Ilkáról, — egyébiránt nem látok semmi olly véghetlen borzasztót az egész történetben: ha leányod Perlegit szerette, s látva, hogy megegyezésedet nem nyerheti meg, végre titkon követte oltárhoz — ki veheti ezt rossz neven?

Hegyfalvy. Ah, az nem lehet — az tökéletesen lehetetlen.

Gróf. Megvallom, igen valószínűnek hiszem.

Hegyfalvy. Férjhezmenni szülői megegyezése — Erzsikém megegyezése nélkül... szörnyűség!

Gróf. Ha a szülők gyermekeiktől lehellenséget kívánnak, vehetik-e rossz neven, ha engedelmességet nem találtak?

8. Jelenés.

Előbbie, Hegyfalvyné, s mindjárt Gyula, Irma.

Hegyfalvyné (legnagyobb haragban). Elszökött az alávaló! utána! — A templomba! — az egész világba — oh, ez szörnyűség! (A cselédek szertefutnak — Gyula, Irma jönnek.)

Irma (Hegyfalvy lábaihoz borul). Atyám, bocsánatot...

Hegyfalvy (neheztelve). Ez nem jó volt, leányom, ezt nem érdemeltem tőled.

Hegyfalvyné. Nem jó — nem érdemelted? Mondd: alávaló — szemtelen — csúfos! s mit tudom én — a magyar nyelv olly átkozott szegény!

Irma (fölkel, méltósággal). Apám bocsánatát kértem...

Hegyfalvyné. Az enyimre, ugy-e, nincs szükség? Várj csak várj! Majd jobb rendbe szedünk! A házasság ugyanis nem ér semmit — titkos, haszontalan házasság! Majd adok én a tiszteletesnek is...

Hegyfalvy (halkan nőjéhez). Elfeledez, hogy magam kértém meg?

Hegyfalvyné. Megbódulok!

Gróf (titkon Gáborszkyhoz). Menjen a kortesekért, tán hasznukat vehetjük.

Gáborszky (halkan a grófhhoz). Érték mindent. (El.)

Hegyfalvyné. De ez nem lehet, nem maradhat így. — Te leányodat egy jöttment procátornak adni nem fogod.

Perlegi. Jöttment procátor! Már ez sok!

Gróf. Nyugodtan, barátom! (Hegyfalvynéhoz.) S nagysád engedje meg, hogy egy pár szót szóljak.

Hegyfalvyné (dühösen). Méltóztassék, hisz ugyis tudjuk, kinek köszönhetjük e gyönyörű meglepetést.

Gróf. Jól gyanítja. — Én, megvallom, munkás valék leánya boldogításában, s becsületemnek tartom; Gyula Irmát szereti: én őt gyermeksege óta ismerem, s mindinkább becsülni tanultam; — már mondd magad, barátom (Hegyfalvyhoz), midőn Ilkától hallám, hogy leányod e szerelmet viszonozza; miután ez öreg barátom (Perlegire mutat) kérését indulatosan elutasítottátok, s meggyőződtem, hogy e fiatal emberek boldogsága csak akaratotok ellen eszközölhető — hibáztam-e, hogy tevém?

Hegyfalvy. Az mind igaz, — de...

Hegyfalvyné. Egy procátor fia!

Gróf. Hát tulajdon gyermeked — legkedvesebb gyermeked boldogsága nem értőbbet egy előítéletnél — ollyelőítéletnél, melyet még barátid előtt sem mernél megvallani — mellynek ellenkezőjét évek óta hirdetted?

Hegyfalvy. Igaz, igaz — de Erzsikém!...

Hegyfalvyné. Egy procátor fia, s nagyapja mesterember!..

Perlegi. De régi nemes, mint bárki más.

Hegyfalvyné. Ki hiszi azt, hogy nemes, ha mindenki dolgozni látta?

Perlegi. Már kövesse meg magát a teins asszony. — Magyarországon nincs leány, kinek szégyenére válnék, ha Perleginének neveztetik.

Gróf. Nyugodtan, barátom! mérsékelje magát.

Perlegi. Mérsékelni! S miért? Mert a teins asszonynak eszébe jutott becsületemben gázolni? Én nem szorultam senki kegyelmére; a vagyont, melyet bírok, magamnak szereztem — apám becsületes munkával kereste kenyerét, legalább istenen kívül senkinek sem tartozott hálával! s ez is egy neme a nemességnek.

Grof. Hisz látja, Hegyfalvy barátom ugyis megegyezik.

Perlegi. Ha tőlem függene, inkább semmivé tenném az egészet . . .

Gróf. Mi jut eszébe? Elrontani két lény boldogságát csupa szeszélyből! (Hegyfalvyékhoz.) Nézzék Gyulát: fiatal, becsületes, teli reményekkel, gazdag! . . .

Perlegi. Minden jószágaimat neki adom át, s halálom után is csak marad valami, miből eltemethetnek.

Hegyfalvy. Mit gondolsz, Erzsikém?

Hegyfalvyné. Kell is nekem pénze, — azért mégis csak procátorné marad.

Gróf. Gyula előtt az egész világ nyitva áll, — most főbiróvá választatjuk — ha te feljebb mégysz, helyedet foglalhatja el; hidd el, barátom, ha Ilkámát szerette volna, örömmel vőmnek fogadnám.

Hegyfalvyné. Tudjuk, tudjuk! mintha bizony a gróf nemesnek odadná leányát.

Gróf. Én? — No szóljon, Perlegi! Hát azt gondolják, én csak ajkaimon bordom szabadelvűségemet — csak másoknak hirdetem elveimet, hogy ellenkezőket kövessek? Nem adnám nemesnek leányomat! Hát nem a XIX-ik században élünk? Nem érezzük-e, hogy középkori fogalmainknak napunk világosságában végre enyészni kell; hogy nem cím, hanem belbecse teszi az embert? Vagy csak én álltam volna meg e haladó világ közepett, hogy az egyenlőségnek . . ?

9. Jelenés.

Előbbie. Ilka, Vilmos.

Ilka (az előbbi beszéd alatt bejőve, — most halkan atyjához közelített). Oh, atyám! mi jól esik e szavakat hallanom.

Gróf (sebesen megfordul). Te itt, Ilka? honnan, miként?

Vilmos. Velem jött.

Gróf. Önnel? (Halkan.) Átkozott!

Vilmos. Bocsánatot kérnénk, de szavai fölmentenek e kötelességtől; ha így ismerem nemes jellemét, higye el, nem így lépnek Ilkával elébe.

Gróf (halkan). Mit csináljak? (Főn.) Megvallom, e mód...

Vilmos. Bocsánatot, de a gróf maga ezt javasolta.

Gróf (halkan). Kelepczében vagyok. (Főn.) Az más — szülői Irmát soha Gyulának nem adták volna másképp, s azért, megvallom, magam tanácsoltam: de nálam — nálam nem látom át szükségét...

Vilmos. Nem ismerém a grófot úgy, mint most... korunkban annyian hazudnak szép elveket — mi csuda, ha a legmagasb jellemű férfiak félre ismertetnek!

Gróf (halkan). Még gúnyol az átkozott.

Vilmos. Ilka maga illy tévedésben volt; azonkívül tudtam, hogy a tiszteletes soha titkos házassághoz segédkezeket nem nyújt, hacsak azon tévedésbe nem hozzuk, hogy mind a két apa megegyezik, s csak más akadályok hátráltatják boldogságunkat...

Hegyfalvyné. Én, példának okáért.

Vilmos. Mit tehettem mást? s nem érdemlek-e bocsánatot azért, hogy kívánságát teljesítém?

Gróf. Végre még érdemet csinál magának belőle, s az egész csak csupa barátságból történt — megérdemlené, hogy...

Perlegi. Miért tetteti magát méltóságod? hiszen ma, mikor az egész tervet elbeszéltem, maga mondta, hogy legnagyobb öröme van...

Gróf (halkan). Még ez hibázott.

Perlegi (halkan). Törvényes tekintetből Ilka jobbat nem is választhatott.

Gróf (halkan). Vigye manó törvényes tekintetét!

Hegyfalvyné. Most mindjárt meglátjuk a szép szabadelvűséget...

Ilka (atyja mellére simul). Kedves atyám!

Gróf (halkan). Tulajdon ügyvédemmel rokonságban! — de

mit tegyek? Ha nem tettetem magam, kinevetnek. (Fön.) Jöjön ide, Vilmos! (Leánya kezét Vilmoséba teszi.) Így, legyetek boldogok!

Ilka. }
Vilmos. } Atyám!

Gróf. Higyétek, a forma talán hibás — a dolog maga legszebb reményeimet valósítja.

Hegyalvy (szemeit törli). Megvallom, barátom, csalódtam benned — nem gondoltalak ily valódi szabadelvű embernek.

Hegyalvyné (halkan). Menyem grófné. (Fön.) Jer ide, angyali Ilkám!

Gróf (Irma s Gyulára mutatva). S e pár ne kapjon szülői áldást?

Hegyalvyné (halkan). Csak semmivé tehetném az egészet.

Hegyalvy (nőjéhez). Közel 300,000 forint érték...

Hegyalvyné (halkan). Csak procátor ne volna.

Hegyalvy. Szolgabíró lesz (halkan).

Hegyalvyné (halkan). S nagyapja? . . .

10. Jelenés.

Előbbie. Gáborszky jó Kortesekkel.

Gróf (halkan Hegyalvy s nőjéhez). Ezek előtt csak nem fogják mondani, hogy leányukat nemesemberhez nem adják?

Hegyalvyné. Jól van hát — legyetek megáldva.

Hegyalvy. Nem mondtam mindig — Erzsikém angyal.

Kortések. Éljen alispánunk — éljen főbiránk!!

1-ső kortes. Igaz-e, hogy lakadalomhoz jövünk?

Hegyalvy. Igaz, s pedig kettős lakadalomhoz — ime leányomat Irmát jövő főbiránknak, Perleginek adtam nőül.

Kortések. Éljen!!

Hegyalvyné. S kedves Vilmosunk méltóságos gróf Ábrányi egyetlen leányát vette el.

Kortések. Éljenek!!

1-ső kortes. Lásza, teins ur! pedig a rossz emberek már nekünk azt mondták, hogy leányát nemesnek sohasem adná.

Hegyfalvy. Én? Barátim, nem élünk-e az egyenlőség századában?

Gróf (halkabban). Mégis valljuk meg az igazat — ha szerelem nem segítene, néha nem sok nyomát látnók.

Gáborszky (halkan). És a pénz! ... Csak ne volna Perleginek pusztája, s Vilmosnak joga az egész faluhoz — ki tudja! ...

2-ik kortes. Ez az igazi mágnás, ki leányát nemesembernek adja!

Gróf. Hisz Magyarországbán mágnás s nemesember közt nincs különbség.

Kortések. Éljen!!

Hegyfalvy. S hála az égnek, nálunk minden nemesember egyenlő.

Kortések. Éljen az egyenlőség!

A függöny legördül.

PSYCHE.

Kis fiu, Ámor,
Mért vizes a fűrt
Homlokodon itt?
Hogyha te tudnád!
Kis fiu, mondd meg.
Lányod ölembe
Hajtva fejét le
Sírta ki érted
Könnyei cseppit.
Adj nekem egy kis
Kincset ez ázott
Fűrt-gyűrűzetből.
Díja van annak.
Hogyha te meg szép
Dalba lehelled,
Istenesitvén
Azt a dicső lényt,
A ki miatt én,
Én szerelemfő,
Érezek aggályt.
Psyche az égnek
Szíve, tökélye,
Él örökön ő!
És hatalom csak
Arra kezemben,
A mi halandó!
S én elenyésző

Szikra daloljam ?
Szedd magad össze,
Mint örök isten,
A ki legelső
Volt , s legutó lesz.
Azt , ki kerülget,
Jobban eléred.
Nem te vevéd-e
Őtet is a por
Sorsaiból fel?
Ugy van. Elámult
Bennem az isten,
A szerelemnek
Földi lehelltén.
Égi sugalmam
Érteni fogja
Psyche s örökkön
És meg örökké
Körzi valómat.
Fogd köszönettel
Hát csak az Édes
Harmati bűját.
Csak kis enyelgés
Volt , a mit ejtél.
Istened én , nem
Alkura nyujtom
Üdvezülésed,
És megelégszem
Indulatoddal.

1842 , martius 31-d.

Döbrentey.

S Z I V E M H E Z.

Mi lelt megint,
Szivem, te nyugtalan?
Ezer bajom
Van véled úntalan!
Könnyű neked,
Könnyű kötődni ben;
Kün a világ
Korántsem úgy megyen.

Szegény fejem
Sujtolja annyi gond:
Kenyer után
Futok, mint a bolond,
Könnyűt füstől
Szememből tüzhelyem;
S a holnapon
Töröm ma a fejem.

S te mit mivelsz . . . ?
Égben ábrándozol,
S tudj' a manó,
Hol nem kalandozol?
Üss' a guta
Azt a sűrű sohajt,
Ha a hideg
Konyhára mit se' hajt.

Nem tetszik a
 Patak s kies határ,
 Nem a falu
 És jámbor népe már;
 Borult az ég,
 És törpe a halom;
 Szük és rideg
 Neked szerény lakom.

És álmodol
 Szörnyű bolondokat:
 Örök tavaszt,
 Tengert, hegyormokat,
 Szabad hazát
 És boldog népeket
 Beteg szívem,
 Jó, hogy nem értelek!

Bár a dolgot
 Megszokta két kezem:
 Szegény vagyok,
 S gyakran megéhezem;
 S te . . . ? égi lányt,
 Szerelmet emlegetsz
 Illy nagy bohó,
 Szívem, miként lehetsz?

Miattad én
 Éjjel sem alhatom,
 Éjjel kivált
 Meggyül veled bajom!
 Csalképeket
 Kergetve úntalan,
 Előtted hír,
 Babér, szerencse van.

Nem mondom én,
Gyötrődöl eleget,
De hasztalan,
Nincs benne köszönet!
Mert a világ
Korántsem úgy megyen,
Ne hákolódj',
Jó szív, eszed legyen!

Tompa Mihály.

K Ö Z É P S Z E R Ű S É G.

Középszerűség, vén leányként, gáncsokat
Könnyen talál mindenben, a mit el nem ér.

Kisfaludy Sándor.

T O P L A K Y.

Toplaky táblabíró csöndes, nem széleszü honfi;
Gyűlésekre bejár, s ott — kialussza magát.

Szildgy.

H O L L A N D I U T .

EMLÉKEZÉSEK A CSATORNÁK ORSZÁGÁBÓL.

TÓTH LŐRINCZTŐL.

Nem levén időm, hogy azon szives felszólításnak: „dolgoznám én is valamit a viz által károsult aradiak javára kiadandó Album számára,” érdekesb mű beküldése által feleljek meg, uti naplóm azon részét közlöm e helyen, melly Németalföldről, ezen a tengerhullámokkal sok százados harczot küzdő országából a költséges töltéseknek s csatornáknak, fenmaradt emlékezéseimet foglalja magában. — Tanuljunk e kis néptől, egyéb szinte nem megvetendő dolgokon kívül, csüggedést nem ismerő erőt, kitartást, szilárdságot s ügyességet az elemek elleni folytonos harczban; s a végtelen tengerhullám erején diadalmaskodó három milliótól tanulja meg az ázsiai henyeségben lebzselő tíz millió, hogy néhány szabályozatlan kis vizet maga fölött zsarnokolni engedni nem illik nemzethez, ha fiaiban bűnös kiváltságnak örülő szűkkeblű fősvényység helyett áldozatra kész jó akarat, és sült verebet váró, tátott száju gyámoltalanság helyett egy kis mozgékonyosság s tudomány lakik.

I.

Elhagyván nemzeti ünnepünk, szent István napja reggelén, az egyházak érdekdús városát, Köllnt, a mindinkább előregező s

elágazó Rajnán Holland felé indulánk. Kölln számos tornyai, a Dom jelentésszerű daruja s óriási töredékei eltűnnek, s a Rajna, melynek partjai itt népesebbek s iparosbak ugyan, de alig szebbek, mint Tiszánké, elvesztve nemcsak ifjúsága bájait, de férfikora erejét is, homokos partok közt, unalmas sikon nagy búsan tévedezve, halad ocean-sirja felé. — Sajátságos jelenetek e vidéken és sikk Holland egész földabroszán a szélmalomok, melyek tömérdek szárnyaikkal rendkívül ingerelnék Don Quixotte hősi lángjait, s óriásokként öltögetik legalább 80 láb hosszú karjaikat a Rajnára. A városok mellett, dombokon, partokon, egykori bástyákon, szóval mindenütt, vigan forognak s mindennemű szolgálatot tesznek az áldott iparnak. Mindnyájan erős toronyalakúak és sokkal szilárdabban építvék ugyan, mint a kecskemétié, de azért mégis édesen emlékeztetnek vissza a hazai képekre!

Arnheimnél szálltunk először hollandi partra, hol már németalföldi nyelv vijogott s pénz forgott körülünk. E romlott német, sok részben az angolra emlékeztető nyelv szép lágyan hangzik a sima, fehér hollandi nők frispiros, dagadó ajkairól. Zwijnshoofd (schweinskopf) fogadóba szállánk. A tiszta Hollandban igen sok fogadó viseli e „disznófej“ nevet, különös ellentétben a szobák rendkívüli tisztaságával. — A fogadós német volt, s hála istennek, értheténk szavait az általános vijogás közt, mely német nyelv tudományunkat, ha legfeszültebben figyelmeztet is, kigunyolá. — Belépván a város kapuján, azonnal ráismerék Hollandra. Az utcán rendkívüli, eddig nem látott tisztaság; mindenféle színű s alakú, de csinoságban megegyező házak mozaiktömege; kopogó faczipők, előnkbe zengő harangjáték a toronyban, házak küszöbeit seprő, sikárló tiszta fehér csipkefejkötős asszonyok. — A főutczákon gázzal világított, szép és rakott boltok vannak. — Annyiban mégis Arnheim nem egészen hollandi város, mennyiben a tengernél magasabban fekszik, s iható vize van.

Megnézván másnap reggel az egyházat, hol reformált isteni

tiszteleten csinos öltözetű fehér nép volt jelen, hófehér ruhák s csipkés fejkötőkben, tej és rózsasárczczal, millyet nálunk a leguriabb házak rózsavízben fürösztött, parfümmel beáztatott, szélről s légtől őrzött gyermekein sem találhatni, — a gyors kocsival elindulánk Utrecht felé, s bejöttünk a csatornák országába, mellyek nemcsak az országot szeldelik keresztül minden irányban, nemcsak helységeket kötnek össze s általában ut helyett szolgálnak: hanem egyes birtokok, udvarok s kerteket is övedzenek. Légből alánézve, vagy magas toronyból letekintve, egész Németalföld egy csatornaháló. E csatornák el vannak hintve kisebb nagyobb hajók s ladi-
kokkal, miken szállítások történnek egy helyről másikra, de mulató családok is lubiczkolnak. — Az országut, kő hiányában, mintegy két öl szélességre apró, élre rakott kemény veres téglával (Klinker) van kirakva, mellyen a kocsi igen jól s kellemesen halad.

Az utak Arnheimtől Utrechtig s innen ismét Amsterdámig csaknem egészen be vannak szegve csinosnál csinosb kertekkel, mellyekben a legédesb csöndéletképek tűnnek föl: agyagpipából kényelmesen füstölő s térdein kis fehér unokáját ringató nagyapa, gyermekeivel a fűben játszadozó apa s anya, csacsogó nőtársaság; thea és sörkancsók mellett tanyázó férfiak; halastavak, legelő tarka tehenek, kecskék, juhok, familiaris számár. — A kerti házak alakja sokféle; nagyobb paloták s apró kunyhók, palyakővel és elevenvörös cseréppel és egy részben náddal is fedezve; chinai Kioszkok, görög és góth és rococo-izlés. A többség színe barna, sötétveres téglá; mindnyájának általános jelleme a nyíltság s tisztaság; tetőtől földig érő ablakok s ajtók, többnyire kitérve napnak s szellőnek; — nagyobb részint kerítéstelen, s e helyett csatornával övezett telepek, gazdag virágágyakkal, zöld gypszékekkel s lugasokkal. A kertajtók felett, mellyek alacsony vasrostélyok, mindenféle prózai kényelmet tanusító feliratok német alföldi nyelven: „Zomerbuiten; Lust en rust; wel gelegen, wel tevreden;

mijn lust en leven ; vreugde bij vrede ; vriendschap en gezelschap“ sat. — E kertek folytonos érdeke bőven kipótolja a természet mostohaságát, mely Németalföldnek semmit sem adott sáron, mocsáron és homokon kívül. És mindezen szépség, mocsárok s homokbuczkák közepén! Pestre gondoltam, s el kelle szomorodnom gyávaságunkon. E maroknyi nép, mely a tengernél alacsonyabban lakik s azzal századok óta élethalálharczot küzd, melynek dicső jelszava: „luctor sed ñmergo“, — melynek a természet nem adott kellemesb lakot, mint azon békáknak, melyek tiszai mocsárjaikban kuruttyolva dicsérik az ázsiai napok nyugalmát, — szorgalom, fáradhatlanság és nem csüggedő kitartás által paradicsomot teremtett magának. — Nem békákhoz kell e népet hasonlítani, mely névvel ellenségei gúnyolni szokták. — Férfiai megannyi Neptunok, kik uralkodnak az oceán megzabolázott árjain; asszonyainál a hattyu nem tisztább s nem fehérebb. — Wagenningen, Rhenen, Amerongen, Leersum, Dorn, Zeist részint kis városok — részint helységeken át értünk az egyetemváros Utrechtbe. Mindezen helységeken ugyanazon jellem, csatornákkal hasított, árnyas fákkal beültetett tiszta utcák; nagy ablaku, megmosdatott, sötétvörös téglaházak, itt-ott pompásabb kastélyalaku épületekkel keverve, melyekben dús amsterdami kereskedők élvezik keletindiai kincseiket; az ablakokon belől, nyílt szobákban, s utcai fák árnyékos padjain theázó, beszélgető családok, szebbnél szebb leányok, kiben a bőr hófehérsége és atlaszsimasága, a női bájok gazdag fejlettsége, az arczat s ajkak frisesége páratlan; angyaliszép kis gyermekek, becsületes arczu házi atyák; mindenütt kert, viz és lomb. — Ünnepe levén, játszott és sétált a falusi nép, s volt alkalmunk látni menyecskéket, kiket arczra s bőrszinre nézve kétségkívül a világ legszebbjeinek mondhatni, ha kövérségre hajló természetüknél a circassziai nők teste tökéletesb is. — Salonaink arszlánnői mennybeli örökségök jobb részét volnának készek feláldozni, ha tél közepén illy fehérek lehetnének, mint ez egyszerű falusi leánykák nyár végén, miután a

nap félév óta egész erővel süti arcaikat. — Fajon s tisztaságon kívül Németalföld nedves levegőjének érdeme, hogy az arcz benne, mintegy örökös harmatfürdőben, illy gyöngéd s hajnalszinű marad. Mint Corregio vagy Carlo Dolce képei, melyeket ideáloknak tartunk! — s Ender színezetét hiában vádolja ezentul egy műismerő barátom, hogy nem természetes rajta a pir s fehérség! —

Utrecht — mint minden németalföldi város — utczáit csatornák öntözik, egyébiránt egészen csöndes, egyetemvárosi jelleme van. Ünnepe levén, tiszta népe az utcán, ajtóknál s csatornák mellett tanyázott. Nem sok idegen látogathatja, mert a vidám leánysereg mindenütt megnevette szakállunkat és csikos nadrágunkat. — A dom régi goth egyház, 388 láb magas tornya az egyház testétől elkülönözve áll, a kettőt összekötő hajó 1674-ben pusztult el, s azóta felépítetlen maradt. Az utcák arczulata annyira hasonló egymáshoz e németalföldi városokban, hogy semmi nem könnyebb, mint rajtok eltévedni. Mindenütt magas, keskeny, vöröstégla-házak, árnyas fákkal köryezett csatornák és nagyszámu összekötő hidak. — Látuk a tágas Vilmos-kaszárnyát, 2000 gyalogkatonára; melly azon helyen áll, hol egy akkori követségi épületben az 1713-diki béke aláíratott.

Alkonyatban indulánk Amsterdám felé. Kertek s kerti házak közt — és csinos falukon át vezetett a veres téglás országot, melyeknek idylli képein jólesett nyugodni a szemnek, míg reánk esteledett. — Elaludtam a nagy zárt kocsi börtönében, s csak akkor ébredtem föl, midőn Amsterdám kapuja előtt valánk. — A hold teljes fénynyel ragyogott, s ezüstsugáraival elárasztá a csatornaszalagokkal átszövött vízi várost. Azt gondoltam, tündérvilágot álmodom. Az utcákon, hidakon, csatornák partjain, noha 10 óra után volt már, eddig nem látott eleven élet, zaj, mozgalom, kiabálás; gázzal fényesen világított boltok sokasága; tolongó embercsoportok, árumagasztalás, zene, dal, vidámság mindenfelé. — Annyira hatott ránk a nagyvárosi szokatlan mozgalom s idegen

élet, hogy noha éjjél nem messze vala, kalauzt vevénk s járkálni mentünk. — Átmenve a Binnen-Amstel csatornán, s a hosszú és fényes Kalverstraaton, hol a boltok tündöklő légszeszfényben usztak, s tömérdek ember tolongott, a térre értünk, hol a Palais áll s az ideigleni börze. A Palais tornyának harangjátéka üdvezelve zendült meg, a többi tornyok sympathetice felelgettek; a gyümölcs és halárusok rettenetesen kiabáltak; a börze oldalánál nyeggettyű mellett vándordalósok énekeltek nem tudom miféle népszerű époszokat, miket tömérdek köznép hallgatott. — A téren s boltok előtt eddig nem látott, idegen éghajlati czikkek, gyümölcsök s halak tömegei feküdtek; veres ingű tengerészek danoltak s enyelegtek a tiszta fehér ruhás hajadonokkal. — S minden nagyon tetszett, mert uj s eddig nem látott jelenet vala! nagyvárosi, rendőrség által el nem nyomorított vidám éjszaka! nem úgy, mint bizonyos fővárosban, hol tíz óra után alig hallani már az utczákon egyesek magános kopogását s köpönyegben burkolt halvány bünfiak alattomos lépteit.

II.

Az amsterdami láрма kellő közepében ébredénk föl, és sietünk fölmenni a Palais tornyára, honnan e csudás város tömkelegét átnézhecssük. — A Palais, hajdan városház, most 1808. óta, midőn Bonaparte Lajos, Napoleon öcscse, belejött szállásolni, királyi palota, s évenként néhány napig királyi lakhely, csaknem a város közepén fekszik, s 202000 ember lármája zúgja körül. Királyi palotának nem való, mert tér közepén áll, mintegy őrház, s kicsiny udvarakkal, mellyek csak baromfit-hizlalni valók. — A XVII-dik század közepe izlésében épült 13,660 karó felett, 116 l. magas, 282 l. hosszú, 235 l. széles, s összesen, gazdag fehér márvány-teremeivel, 30 millió forintba került. Kétségkívül legpompásabban ékesített városház széles világon, valamint Amsterdám első s leg-gazdagabb kereskedőváros volt a XVII-dik században. — Számos

ékes termei közt, melyek mindnyájan fehér márványból épülvék és szobrokkal, domborművekkel s szép frescókkal dúsan ékesítvék, legnagyobb a hajdani tanácsterem, mellynél Európában kevés nagyobb van. Ajtói felett rongyos zászlók, németalföldi diadalmak trophaeumai lengenek feltüzve, spanyol és indus háboruk korszakából. A király s királynő osztályai rendkívül gazdagok szőnyegben, selyemben, festvényekben. A thrónterem többi képei közt van Vappers és Eckhouittól Van Speyk János Károly hős tetteinek ábrázolata az utolsó belga-hollandi háboruból. E név nemes lánggal hevíti át minden hollandi ifju kebelét; a nemzet emléket emeltetett neki a *nieuwe Kerk*-ben; nevét mindenkor viseli Hollandnak egy sor-hajója, és — méltán.

Van Speyk 1802-ben született Amsterdamban; szegény, elhagyott árva levén, kikről e haza jól szokott gondoskodni, országos költségen neveltetett föl, s jó magaviselete által hadnagy és a katonai Vilmos-rend vitéze lön 1801-ben februar 5-kén, a belga-hollandi háboruban, egy hollandi pattantyus-hajó evezett fölfelé a Scheldén az austruveli fellegvárba, de az ellenszegülő viharral nem birhatván, tört árboczczal, szárnyaszegve, nem messze az ohajtott kikötőtől, zátonyra vettetett. Egy csoport belga önkénytes észrevevén ezt a közelpatról, azonnal megrohanák a rakott hajót s van Speyket, a fiatal parancsnokot, átadásra akarák kényszeríteni, s elbizottságukban aljas gúnyokkal illeték a hollandi lobogót. — Van Speyk látván, hogy minden ellentállás hasztalan a sokaság ellen, megesküdött, hogy lobogóján nem enged gyalázatot történni; a löporos kamrába szökött, a tölt hordók közé süté pisztolyát és magát s elleneit fölrepíté a kék levegőbe. Csak három ember maradt életben, kik a hőstettnek hírét hozzák. És ez röviden Holland új Zrinyijének, vagy Dugovich Tituszának története. — A kép azon perczet tünteti elő, midőn az ifju hajóstiszt, magas lelkesülés lángjával szemeiben, a löporos hordóba süti pisztolyát, a környezet pedig elszörnyedve sejti azonnali halálát. — Van Speyknek e

hős tette új szellemet öntö a hollandi népbe, s a szendergő nemzeti érzelmet, melly árulás s elhatározatlanság hinárjába mélyen vala süllyedve, új lángokra gerjeszté. S az ifju hős a németalföldi nép új ideálja lett; neve, mint Leonidászé, d' Arcolé s Zrinyié, örök fényben ragyog.

Felhágtunk a tanácsház teteje fölötti 66 lábnyira emelkedő toronyba, s a harangjáték óranegyedenként megújuló zengései mellett nézdeltük az előttünk kiterített országot. Alattunk a csodás város, vizeitől kerítve s átszabdalva. Amsterdámnak félköralakja van, mellynek alapját az Y (Ei) — a Zuiderseknek kifolyása — kerületét a városnak árokkal s 36 szélmalommal és sétákká változtatott egykori bástyákkal kerített szélei teszik. A város mintegy 90 szigetekskén fekszik, mellyeket csatornák alkotnak; négy-négy csatorna, egymással párhuzanosan futva, a városnak főerei, mellyeket ismét kisebb erek kötnek össze. E csatornák fölött 300 hid van, a 90 szigetke összekötői, mellyek fentartása évenként sok százezerbe kerül. — A város főutczái a nagy csatornák partjain vonulnak; a partokon szép, öreg, árnyas fasorok, és tiszta, nagyban hasonlító, részletekben különböző házak ezrei. — Ezen csatornák melletti nagy utcákat Grachtoknak hívják, s neveik: Prinzen-Keisers-Herrengracht és Cingel. Ezek közt és körül Amsterdám 27000 háza, mellyeket az óriásszélmalmok mintegy őrizni látszanak. Az Y öblében több száz tengeri hajó árbocjai s vitorlái, messzebb a Zuydersee elláthatlan vizeitükre; minden irányban csatornák ezüstvonalai. A város felett tornyok, girbe-gurba kémények s gyárok füstoszlopai. Nyugotra Haarlem tornya, keletre Utrecht s Ammerforsté; éjszakra az Y vizén tul Zaandam és Brock s messzebb Alkmaár. — Valódi amphybium-élet, vizutczák, vitzól mosott házsorok, de azért nem Velenceze, mert itt nincsenek paloták, hanem többnyire 3—4 emeletes keskeny házak, egy sorban csak 3—5 ablakkal, mint Angliában, mellyekbe a feljárás többnyire a bolton át történik.

A Palais szomszédjában van a nieuwe kerk, tiszta góth épület.

A vallás, melyéi a hollandi egyházak, csupán ígét adván érzé-
kőbb dolgok helyébe, — ez egyházak belseje egyszerűen fehér s
éktelen. A nieuwe kerket is, mely fő egyháza Amsterdámnak, csak
néhány nemzeti emlék teszi érdekessé, s ezek közt hajónagy Ruy-
teré, ki, mint emlékirata mondja, minden lön csak maga által —
immensi tremor oceani — s meghalt 1676-ban Syracusnál; Ben-
tinek kapitányé, van Galen admirálé, van Kinsbergené, s Jost van
Vondel Kedvenoz nemzeti költőé. Legujabb kő a fiatal hős van
Speyk emlékének van szentelve, ki, mint a kő tanítja „handhaaf
de eer van s lands vlag ten koste van zyn leven“ (a haza becsületét
élete árán tartotta fel).

Amsterdam kikötője az Y-ben van. Az Y vizéből, erős, hatal-
mas töltések által, két téres medencze van elzárva, melyekben ezer
nagy hajó eltér, e két kikötőnek neve: keleti és nyugoti dok
(oostelyk és vestelyk dok). A töltések párhuzamosan futnak az Y
partjával s a város vizi házsoraival, és a város ezen részét kiön-
tések ellen is védelmezik. A két töltés közt nagy karórekeszek
vannak, melyek a sajátképeni kikötőt alkotják, közben közben
nyílásokkal a hajók bebocsátására; ezen nyílások éjjelenként nagy
rekeszekkel záratnak el. A karók csudálatos neve: „Duc d' Alben“
(Alba herczegek). — Az Y part (Y-gracht) sajátos képet mutat:
a kikötőben horgonyzó száz meg száz kisebb nagyobb hajókon
mindenféle nemzet lobogója leng; hajók indulnak s érkeznek, si-
ratva, s örömdvezléssel fogadtatva, mert itt van a gőzösök kikötő-
helye is; munkás tengerészek énekelve dolgoznak a vitorlák s
kötelekkel; némely hajón családok laknak, sütnék és főznek, s
gyermekek játszanak; a parton veres, kék, zöld, sárga flanell-öltö-
nyös tengerészek, kereskedők s ravasz arczu alkuszok jönnek s
mennek csoportokban; nagy lármával, zajos magasztalásokkal árul-
ják a gyümölcsöt, kétszersültet, szárított s füstölt halat és húst;
körül igen sok dohányos és pálinkás bolt ajtaja csikorog, ezenkívül
tengeri eledelek rakhelyei, kötél s vitorlavászon-készítők bolt-

jai. — Minden fenmaradt időt a kikötőnél, a dokok közelében töltsön az utas. Ezen változatos, nekünk, pusztá népének, olly idegenszerű életjelenetek a legnagyobb mértékben érdekesek s mulattatók. —

Az oosztelykdok mellett van Kattenburg sziget, mellyben a nagyhajó-gyár van, hol Németalföld hadi hajói készülnek, a 32 álgys corvettek, 44 álgys fregattok, mindegyik egy batteriával, s a 94 álgys linea-hajók két batteriával. A műhely neve: Rijkswerf (Reichswerft), nem pedig „királyi werf“ — valamint egyéb közintézetek is nem királyiak, hanem országosoknak neveztetnek, miben az egykori republicanus szellem jelentkezik. — A Rijkswerfben, ha előmutatván utlevelét a kíváncsi utas, ebből kitetszik, hogy valamelly ártatlan, jámbor nemzet fia, millyen például a magyar és német, nehézség nélkül beléphetni egy forintért, melly kiszabott ajándék a vezetőnek. — Rólunk is föltevék, hogy még néhány századig békét hagyunk a hollandi kereskedésnek; s megmutogaták az épületben levő hajókat, mellyek többnyire tisztelt hősök neveit viselik; s ezek közt van Speykét is; az arsenált, hol minden bőven van, mi egy jól készült hajóseregnek szükséges; az ide tartozó kovács és kötélfonó műhelyeket. — A nagy Rijkswerf s Plantageok közt fekszik a téres rakhely, mellynek bejárása a kattenburgi híd mellett van, két sor óriási rakház, barna szilárd téglaeépületek közt van az ugy nevezett Entrepotdok, mellynek vízmedenczéjébe a legnagyobb tengeri hajók is bemehetnek. E dok tömve van kisebb nagyobb tengeri s rajnai hajókkal. A rakhelyek kapui fölött különböző tartományok s városok nevei vannak felírva, Archangeltől Surinámig, Lissabontól Rigáig, Rio Janeirótól Cantonig. A hajókból ki s azokba berakodó napsütötte tengerészek vidám dala zeng a vizek fölött, a nagy épületekről visszaveretve, „vij leven vrij, vij leven blij, op Neerlands dierbren grond.“ Milly élet, elevenség, mozgalom! — A világ minden részeinek neveit mutató föliratok megtestesíték előttem az eszmét, miként köti össze polypkarjai-

val a mindenható kereskedés az emberfaj elszórt családjaít. — S fájó keblemben fölébredtek az árvaság, elhagyatottság, elszigeteltség s örökös szegénység bús sejtelméi, mik azon nemzetre várnak, mellynek nincs tengere, vagy a melly tengerét használni s megbecsülni nem tudja. Az öreg Liszt szavai jutottak eszembe, miket érdekes társalgás közt elmondott s később kinyomtatott: „A tenger a földgolyó nagy utja, a nemzetek disztére, azok erejének s vállalkozó szellemének küzdhelye, s szabadságának rengő, hullámzó bölcsője. — A tenger azon közös, tápdús itató, mellyre minden életre való nemzet ipara nyájait s csordáit hajtja, hogy meghizzanak. Kinek tengerben része nincs, az ki van zárva a világ javából, a dicsőség országából — az az égnek mostoha gyermeke! A tengerben vesznek frisitő fürdőt a nemzetek, abban edzik s erősítik tagjaikat, élénkítik s teszik nagyra képessé szellemüket, szoktatják testi s lelki szemeiket a távolba nézni, mossák le a nyár s polgári szűk kör szennyét magokról. A sósvíz legjobb panacéa a beteg nemzeteknek: kiüzi belőlök a czimduhót, az ép emberészt előlő szobabölcsesség, gyáva érzelgősség, papiros-gazdaság, tudákos pedantismus és gyermekes szeszélyesség minden körjelét. — Hajótlan nemzet szárnyatlan madár, uszó szárnya-vesztett hal, fogatlan orosz lány, mankós szarvas, fakardos lovag, s az embercsalád többi tagjainak rabszolgája.“ — Erős, nekünk fájdalmas igazság, mellynek dörgése arra int, hogy becsüljük meg a kis partvidéket, mellyen „az adriai tenger syrenájával“ érintkezhetünk! — A kis Holland bátor gyermeke örömmel megy az ezer mértföldes hullámtánczra, a habokkal és szelekkeli küzdelem kifejti férfierejét, szilárdságát, bátorságát; megtanul dacolni a szélveszekkel, nyugton aludni a viharringatta vitorla öblében; s körülevézve a földgömböt, napbarnította férfias arczczal, munkabíró karokkal, tapasztalás által edzett lélekkel, nyílt ésszel s erős akarattal tér vissza váró édes anyjához s mosolygó menyasszonyához, és hoz annak kedvencz gyümölcsöket a fűszeres

keletről, és hoz menyasszonya fűrtjeibe, szorgalma jutalmát, lán-
goló drága követ s tiszta igazgyöngyöt. — És mit tesz a magyar
Alföld gyermeke ? ! — jó éjszakát ! —

Visszajövet a zsidó-utczában jövének keresztül. Még itt a
tisztaság honában is, hol az izraeliták minden polgári joggal birnak,
hol közülök sok nevezetes ügyvéd van, megtartják bélyeges ron-
daságukat. Ezen zsidóvásáros, szemetes utczák nem szebbek s tisz-
tábbak a frankfurti zsidó-utczánál, a pozsonyi schoszbergnél.
Amsterdamban 23000 zsidó lakik, talán a világon sehol sem ennyi
egy rakáson. Sok van közülök dúsgazdag; különösen a gyémánt-
köszörülés, mellynek munkáját megnéztük, egészen kezökben
van. — S Holland nem panaszkodik, hogy polgári jogokban része-
sülő ennyi zsidó elnyomja a keresztények iparát s kereskedését,
és veszélyezteti a statust. Valóban ezen aggodalom, mellyet nálunk
a zsidó-emancipálás ellen, miután emberiség és jog térén minden
argumentum megfogyatkozott, felhozni hallunk, — csak a gyáva-
ság és versenyezni nem merő korhelységnek aggodalma.

Egyik estén igen érdekes jelenet várt reánk. — Amsterdám-
ban bizonyos népmulatság napja volt, mellynek neve: „Hartjes-
dag.“ A köznép, sok ezeren, sűrű, vig, éneklő, ujjongó csopor-
tokban vonult végig az utczákon, hol e mulatság tartatni szokott,
u. m. a harlemi kapu felé, főkép a hosszú Harlemer Dyk-utczán. —
Száz meg száz gyermek szaladozott visítva és dalolva; férfiak s
nők karöltve jártak vidám seregekben s nemzeti dalokat énekelve;
mindenfelé pottogó rakéták szikráztak, mellyeket a csintalan nép
a nők ruhái alá vetett, s olykor a házak nyílt ablakain is be a
szobákba. — Teljes és tökéletes szabadsága a derült népkedvnek,
minden árnyéka nélkül a rendőrség fontos pofája által eszközöl-
tetni szokott elfogultság s aggodalmasságnak. A nők sikolytva
kerülték az ellenségesen-társaságos rakétákat, s férfiak ölelő
karjaiba szaladtak, menedéket keresni; mindenkinek lehető legsze-
lesebb jókedve volt. A tömegben nagy résztint gyönyörű nők, mint

az Hollandiában napi renden van; s német eredetről alig hihető a pajzánság, melyet e hajnalarczu, kék szemű, hófehér vászon-cselédség szemei s nyelvei üztek. Szemembe kaczagtak, megfogták szakállamat, mely Amsterdamban nagy ritkaság; megrángatták felső ruhámat, s ha visszanéztem, hangosan nevettek s kellemes fintor arczokat metszettek. A többség öltözete a már amyszor említettem tiszta fehér fejkötő, s fehér vagy rózsaszínű ruha, minden kendő nélkül, kimutatva a dús termet ingereit. A hidak feletti gerendákra (mert a hidak többnyire felvonhatók) fürge gyerkőczék másztak fel a lánczokon, mint majmok s vadmacskák, s felülről üzték pajzánságaikat. Mindez azonban az illedelem s becsület korláti közt maradt, s lehetlen volt rögtön meg nem barátkozni e rózsaszínű néppel. — A bohóságok és vásár középpontja a harlami kapunál levő tér; itt feküdt halmokban a sok hollandi sütemény, austriga, gyümölcs, füstölt hal, angolna, hering, sat. Ezen nap Amsterdamban egy neme a leányvásárnak — természetesen csak a köznép számára; a kellemes őrzöngés egész éjen át tart, s a következés: sok szerelem és sok főfájás. Az egy órányi hosszaságu tolongásban sok derék, egészséges hollandi ököldőfést kapva bordáim közé, s rakéták és görög tüzek füstével borítva, fáradtan értem tanyámra. Ennyi csavargásban alig egy párszor kértek tőlem alamizsnát, keszkenőmet pedig, bár készakarva nem őriztem, ki nem lopták. — E nép, bohóságában is, annyi energiát fejt ki, hogy igen könnyen képzelhetni, mint tépi föl szükség idején az utcák kövezetét.

A börze akkorig, mig a pompás uj épület elkészült, a Palais előtti nagy faépületben tartaték ideiglenesen. Nyílt udvar, köröskörül folyosókkal. Három órákor van a szokott börzeidő, s ki egy negyed alatt be nem megy, azonnal egy negyed forintot fizet a bemehetésért. — Sok száz ember egy rakáson; jámbor ős hollandi képek, melyeken a németalföldi dicső századok fölemelkedett emlékezete él; puffaszkodó pénzaristocratia kifejezése fenhordott

kobakon s felfújt arczokon, pénzleső kinyomás a zsidók és alku-
szok redős pofáin; — hollandi, angol, francia és német nyelv;
csizmákat tisztító, cigarrót, zsebkönyveket sat. áruló zsidó po-
rontyok, kiktől az ember ösztönszerűleg őrzi zsebeit; zürzavaros
zaj, láрма, kiabálás, tolongás; sok kézfogás, sok titkos sutlogás
és fontos arczfintorgatás; ez a börze képe. — A hajóskapitányok s
kormányosok az ajtóban várták mestereiket, ezeknek rendeleteit
átveendő, s e becsületes napbarnította arczok nyílt, egyenes
jelleme s tenyeres talpas termeteik, és a comptoirban megsápadt
s megkopaszodott kereskedő és a ravasz alkusz külseje közt milly
éles ellentét? —

A muzeum, mely a Kloveniers-Burgwallon Trephuis nevű
épületben van fölállítva, csaknem kizárólag a németalföldi iskola
művészeinek műveit foglalja magában. Összesen 415 kép, s ezek
közt alig néhány olasz, csak egy spanyol. Régiségökről híresek
van Eyck szent képei (88—90), első kísérletek az olajfestésben. —
De igen gazdag e képtár a festészet azon nemeiben, melyek a
németalföldi iskolának sajátjai, u. m. táj-, genre-, csöndéletképek,
tengeri s hajódarabok, állatok, virágok s gyümölcsök. Vannak
azonban halhatatlan arczképek van Dyk, Rembrandt, s Stolbeintől;
történeti, bibliai s mythologiai képek a teremő Rubens, Breugel,
Schoorel, van der Werffől. Nem nagy, de igazán nemzeti gyűjte-
mény, melyre büszkén tekinthet azon prozai kereskedő nép, mely
ennyi világhírű művész bölcsőjét ringatá. — E phlegmaticus, de
ha kell, bajnoki, szilárd és lelkes hollandi nemzet, mig egy rész-
ről tengereket barázdál, hajóit szurokkal keni-feni, és igen sok
sajtot készít, más részről a szépművészeteknek is gazdagon
áldozott, s nagy festők tömérdek számát szülé. Itt a művészek nem
az udvar s egyes dús moecenások, hanem maga a nép szárnyai
alatt fejlődtek magas tökélyre. Igen szép és költséges képtárakkal
több magányos egyén, kereskedő és gyárnok is bir.

Esténként kellemes sétára hívnak a csatornák pompás partjai,

a grachtok. Legszebbek a Herren és keisersgracht. Az alkonyat árnyaiban s csöndében gyönyörű képet adnak az egyforma, magas, tiszta, sötétvörös paloták, terepélyes fák zöldjeivel üelve; milliomos kereskedők fényes lakhelyei, mellyek magokat a csatornák vizében tükrözik. A lakosok most mezei házaikban valának, s az ablakszönyegeket levonák. Az élvezetet csak a csatornák kellemetlen szaga rongálja, mellyben én részemről nem akarok amsterdami százezeres lenni.

III.

Kirándulást teendők éjszaki Hollandba, gőzhajóra ültünk, melly a nieuwe Stad-Herbergtól négy stüwerért az Y tulsó partjára visz. Itt rekschuitra ültetik az embert, melly egy óra negyed alatt Buikslootba vontatja, honnan kocsin megy a híres falu Brockba s Zaandamba.

A trekschuit Holland nemzeti utazásmódja, mint angolé gőzerő, Siberiáé kutyáktól vont szán, s alföldünké döcögős ernyős szekér. Ezen rekschuitok hosszas és csinosan elkészített apró hajók, mintegy vizi diligenceok. Egy ló vonja kötélén, mellyet az úgy nevezett Jagertje hajt, s egy óra alatt egy mértföldet halad. A rajtok talált kényelem igen különböző; az, mellyen mi menénk, téres szobával birt, mint gőzhajóink, s el vala látva csinos padokkal és tábori székekkel. A kajüt előtt s mögött, a dereglye két végén, üres helyek vannak, a Ruim és Rocf. A kajüt tetején szabad sétahely van, korlátokkal körülvéve. De nem minden rekschuit illy kényelmes és bő. — Holland minden városai közt áll fen illyen közlekedés, csaknem óránként. Éjjeli utazásra különösen alkalmas e véstelen és rázás nélküli locomotiv, mert tűrhető sebesen halad s pompásan enged aludni. E mellett olcsó is; p. o. a Haag és Leyden közti két mértföldnyi távolságot fél forintért meg lehet vele járni. Alkalmatlansága csak abban áll, hogy a trekschuitok többnyire a városokon kívül kötvén ki, a városi fogadókba hordozkodás többbe kerül, mint maga az utazás.

Azon ponton, hol a gözhajóról ki s a trekschuitra átszállánk, szakad a nagy éjszaki csatorna az Ybe, melly ismét egész Texel szigetig, éjszaki Holland legéjszakibb pontjáig, mintegy 20 órányi hosszat vezet. Legnagyobb csatornája Hollandnak, 36 lábnyi szélessége elegendő, hogy két fregatt eltérjen rajta egymás mellett, s 22 lábnyi mélysége a legnagyobb hajóknak is elég. A torkolatnál levő Wilhelm-zsilip kapui nagyságuk és szilárdságukra nézve leg-hiresbek Európában, s karókon nyugszanak, mellyek a homokba erősen be vannak ültetve, s a reájok ülepedett iszap által még inkább megerősítve. A csatorna víztükre Buikslootnál tiz lábbal alacsonyabb, mint a tenger legalacsonyabb állása; vizdagály idején természetesen még többel. E csatorna Amsterdámra nézve a legnagyobb fontosságú életér; az amsterdami kikötőben ugyanis, s belőle ki, minden időben, tekintet nélkül szélre s viharra, és a Zuidersee számos s veszélyes homoktorlatinak kikerülésével, a legnagyobb hajók is szabadon és biztosan evezhetnek; s azon hajó, melly viharos időben talán hetekig sem érhetne Texelbe a kétes Zuidersee hullámain, a csatornán 18 óra alatt oda vontattatik. E nagyszerű mű 1825-ben készült el s tiz—tizenkét millió forintba került. Télen gyakran befagy, s ekkor iszonyu költséggel kell föl-vágni. De a hollandi szorgalom és szilárd akarat semmitől sem retten vissza; harmincezer forintot elkölt a jég felvágatására, de tiz-annyit nyer általa. —

Itt Nordhollandban, a csaknem több mint emberi erővel féken tartott vizek országában, legtöbb ok s alkalom van bámulni ezen három milliónyi kis népet, melly századokig a tengerek ura volt; jelenleg is, nagy statusadósságai mellett, dúsgazdag és önálló, melly zsarnokait mindenkor le tudá győzni, voltak bár tenger hullámai, vagy a spanyol király zsoldosai.

Magyarországnak nincs tanuságosh példa, mint e kis ország. Nálunk sokan kétségbeesnek Pest jövődjéről, s megmenthetlen-nek hiszik azt a Duna árjaitól, mivel az 1838-iki kiöntés iszapja

bemocskolá hazánk ifju menyasszonyának tiszta ábrázatát, míg itt egész ország ezredes harcban él a nagy oceánnal, azt meggyőzi, visszaszorítja, korlátolja, sőt épen ellenségét használja okosan céljaira. — A Tisza körül száz meg száz négyszeg mérföldön dül az alföldi vizek féktelen árja, s mocsárok büszhödnek, hol virágzó földek zöldelhetnének, míg a hollandi szorgalom s értelmesség „Poldereket” csinál, minden arasznyi haszonvehető földet megment és művel, a vizet róla szélmalmaival felszivattyja, csatornákra viszi és célszerűen elvezeti, s másutt, hol jónak látja, rétöntözésre használja. — Pestnek, a fővárosnak, utcáin gyilkos por öröklök, mert egész Rákoson alig van néhány zöld fa, mellynek árnyéka enyhüléssel kínálja a fáradt vándort, és lombornyöge gátolja a szelek vad játékát, s a siva homok terjedését: míg a hasonló homokos Holland csaknem általánosan a leggyönyörűbb kertvidékké van átvarázsolva, s az utas, kit különben a kopár, homokos, mocsáros sík, mellyet a mostoha természet csak gyíkok és békák tanyájává alkotott, untatna s elszomorítana, a hollandi szorgalom varázspálczája által most folytonos paradicsomban halad, kertek, virágágyak, paloták, idylli képek közt. — Míg nálunk a futó homok, senki és semmi által nem gátoltatva, mind tovább s tovább terjeszti szomorú, sivatag birodalmát, s több több termékeny fekete földet foglal el: itt a szinte siva homokból álló tengerparti dombok (Dürer) nemcsak fák és nád által megkötve, és így kényszerítve vannak, hogy helyben álljanak, és a tenger rohanásai ellen védfalat alkossanak; hanem a homoktetőkön kellemes kertek is díszlenek, és mulató házak ragyognak. Itt érzem, milly nemtelen és férfiatlan gyávaság kimondani azt: hogy a Duna szabályozhatlan, Pest körül a homok-tenger megköthetetlen s az, csak szilárd akarat, fáradhatlan szorgalom, és egy kis tudomány kell, s Pest körül paradicsom fog virulni, a Duna fékezve és zabolázva lesz, és kincseket hord hátán, mint aranyserényű paripa, s az alföldi mocsárok helyén, undok békák helyett, szorgalmas boldog nép fog lakni; s hol most

tespedés sötét ólommadara csücsül, dús ipar fénylő szárnyai fog-
nak csattogni. Mert, mint egykor az 1838-iki árviz romjai közt
megírák:

Bár hatalmas a zúgó elem,
S mindenható a természet keze:
Hatalmasabb a buvár értelem,
S a mű, mit égi szellem rendezte. —

Meg kell gondolni, hogy méltókép csudálkozzunk, miként Hol-
land nagyobb része alacsonyabban fekszik, mint az ocean, s hogy
ezzel századok óta vív folytonos élethalálharcot; hogy, ki a
tengerparti gátok alatt megy, feje fölött 15 — 20 lábnyi magasság-
ban hallja a zúgó habok ostromát, mellyek ha az emberi ügyessé-
gen győzedelmeskedhetnének: Holland egy óra alatt nagy, nedves
sír lenne. — „Luctor sed emergo“ méltó jelszava; „uszó oroszlány“
méltó jelképe. — Töltéseinek és csatornakuinak jó karban tar-
tásától s a víz mozgásainak éber figyelemmel kísérésétől függ
élete. S Holland e folytonos védőlegi állapotban ugyancsak hatal-
massá és gazdaggá is tudott lenni. —

A töltéseket, mellyekkel tengerpart, benső vizek, folyamok
és csatornák gondosan be vannak szegve, „Deichok“-nak híjják.
Ezek föld, különösen agyagföld, kő és fából építvék, szilárdak s
magasak. Főfigyelem fordítaték az alaptételre, melly célra a
földet megtömik. A töltések vagy gátok felszine többnyire fűzágak-
kal fedetik be, mellyek, egymásba fonódva s agyaggal megtöltve,
igen erős tömeget alkotnak. Ezen fűzfondékot minden 3 — 4-ik
évben kijavítják. E felett beültetik a gátokat élőfákkal, mellyek
gyökerei a földet szinte erősen megkötik s átkarolják, és befedik
gyeppel, melly azokat szépíti. Sok helyütt, hol nagyobb az ostrom
ereje, kőfallal és karókkal is elláttatnak, mellyeken a hullámok
dúhe megtörik. — Fűzfák e célra mindenfelé nagy bőséggel ápol-
tatnak. — Legóriásabb gátak vannak éjszaki Holland felső részén,
a Halder körül. Ezen töltések s vízi munkák évenként 5 — 7 millió
forintha kerülnek Hollandnak. Sok pénz, de az életért, a fenmarad-

hatásért fizetve. Saját mérnöki testület (Waaterstaat) ügyel Holland életére, melly a hydrostatikában jártas, tapasztalt férfiakból áll. Ezek a töltések és vizek állapotjára gondosan felügyelnek, s az ország különböző pontjain, főleg a veszélyesb helyeken laknak, hol egyszersmind raktárak állanak, mindennel ellátva, mi azonnali segílyt nyujthat vész idején. Azonban kisebb nagyobb mértékben minden hollandi ember hydraula, mert e tudománytól függ élete és vagyona. — Mig e szükséges ismeretek olly igen kiművelve s olly gondosan alkalmazva nem voltak Hollandban, iszonyu dűlásokat okozott a viz. Egész vidékek tengerré lőnek, s a lakosok hullámok martaléki. A Zuidersee legnagyobb része a XIII-ik században még száraz föld volt, s mostani kiterjedését és alakját 1287-ben nyeré, melly alkalommal 80 ezer ember veszett el. A Dollart tengerből Triészlandban 1277-ben származott, midőn 44 falu separteték el a tengerár által. A tizenhatodik századig igen gyakoriak valának a kiöntések, mellyek mindenkor sok ezerek életébe kerültek. — 1570-ben, november 1-jén 100 ezer embernél több veszett el. Ez időtől fogva a szükség érzete jobb építésmódot fejtván ki, ritkább lett a veszély, de még 1717-ben is 1560 emberi lak pusztult el. 1825-ben volt az utolsó nagy veszély. Különösen télen félhetni szerencsétlenségtől, midőn hosszasan tartó délnyugoti szelek a habokat Scotia éjszaki partjai körül a Nordseebe torlasztják; ha ilyenkor rögtön erős éjnyugoti szél áll be, s a tengert délfelé korbácsolja: a calaisi szoros annyi víztömeget egyszerre át nem bocsáthat, s így az a hollandi partoknak fordul vissza. Illy esetben éjjel nappal örök vannak a gátok mellett felállítva, és a szomszéd helységekben nagy számu munkáskéz tartatik készen, kik az örök által adott jelre azonnal előteremnek. Ha a gát csakugyan engedni s romlani kezd, a lármaharang azonnal megkondul, s az életéért s vagyonaért küzdő nép nyakrafőre, lehető erőfeszítéssel dolgozik. A gátok féltett helyei vitorlavászonnal és gyékényekkel fedetnek be, mellyek meggátolják, hogy a viz ereje

a földet kimossa. A gátok mögött uj erős bástyák emeltetnek, hogy ha a víz egyiket áttörné is, a másikban uj akadályra találjon. Szóval, a tenger ostromló ellenségnek tekintetik, melyet minden áron ki kell játszani s visszaverni. — A gátok s töltések jó karban tartására különös adó van kivetve, mellynek elosztása s beszédése különös hivatalosztályra bízatik. Ez mintegy életadó Hollandban: ettől s a vele megbízott tisztviselők ügyességétől függ a hollandinak élete, ki azonban nyugton issza theáját kerti házában, s boldogbékésen enyeleg szöke gyermekeivel a zöld lugasok árnyában s a rózsaszínű ablakszönyegek mögött, mint apja s nagyapja tevő, ha megjött Bataviából s Braziliából.

Buiksloosban gyönyörű leányka hozott sört, s rendelt kocsit Brock (Bruk) felé. Brock, a tulságig vitt tisztaságnak s chinai rosz izlésnek e világhírű tanyája, éjszakfelé jó egy órányira fekszik Amsterdántól. — Az oda vezető ut igen egyszínű; mindenfelé szélmalmok, legelő tehenek, csatornákkal átvont rétek, mellyek elevenen tünteték előnkbe a tiszamelléki hont. Megnéztünk egy roppant szélmalmot, melly a vizet fölhajtja a rétről, s azt mocsárból haszonvehető földdé változtatja. — Ilyen földet, mellyen több tó vagy mocsár fészkel, s melly vizet felszívató malmok által kiszáraztatott, és most, töltésekkel körülvétetve, jó legelőt ad, „Poldernek“ hívják. Eredetileg Holland nagy része mocsáros volt, s nagy része tehát ilyen polderekből áll. Az illy módon nyert föld igen kövér és termékeny. Midőn egyes ember vagy részvényes társaság munkába veszi ilyen mocsárnak kiszáraitását: először is a megmentésre kitűzött mély láp körül töltéseket hanyat, s a töltések szögletein szélmalmokat állít, mellyeknek mindegyike egy-egy kereket hajt. Sokféle, jobbnál jobb műszerek s gépek használatnak e munkánál, de többnyire csak Archimedesz csavarja, s az Echhardféle kerék. A víz, melyet e malmok fölmernek s kiemelnek, a töltés másik felén, árokba vezetetik, melly azt valamelly folyóba vagy a tengerbe vezeti. De sok esetben, ha t. i. a polder igen mély,

nem megy ez olly könnyen és hamar; és háromszoros töltésre s árokra is van szükség, míg a víz a legfelső csatornába vagy folyóba vezettethetik. Midőn az illy munka elkezdett, a töltésen kunyhók állíttatnak, s a tulajdonosok vagy építőmesterek figyelemmel vizsgálják a vízmunka haladását s a malmok működését. A vállalkozóknak többnyire rövid határidő van kiszabva, melly alatt a szárítást be kell végezniök; mert illy szárítás, ha hosszasabban tart, többnyire kárt okoz a vidéken. Az illy módon nyert földet a vállalkozók arány szerint elosztják s csatornákkal elkülönzik, melyek egyszersmind szállításra szolgáló utak s határok, miken túl a legelő barom nem mehet. Ezen kis csatornák összeköttetésben vannak a felsőkkel a szélmalmok mellett, mint a test kisebb erei a nagy erekkel. A vizek tehát, kevés földterületen, három-négyféle különböző magasságon állanak, a szögletek szélmalmai pedig öröként meredeznek a levegőbe, és a fölösleges vizet elviszik, vagy megfordítva, ha szükség van rá, elegendő vizet hoznak a rétek öntözésére, s az egészet sulyegyenben tartják. A polder fenekén igen termékeny, de mégis igen szomoru világ van, mert érzi az ember, hogy vízmederben lépdél, mesterséges alapon, s hogy élete számítástól függ. Mind e mellett is az effélékhez szokott hollandi örömet drága pénzen megveszi e termékeny vízályt, csinos lakokat épít arra, beülteti s műveli azt.

Megnéztük ut közben egy sajtcsináló pár kunyhóját is. E tiszta-
 saság minden képzeletet felülmul. A családot, néhány szomszéd
 asszonynyal, thea mellett találtuk; mert Hollandban theát iszik s
 theával itat az amsterdami gazdag kereskedőtől kezdve, a szegény
 sajtkészítő póríg mindenki. A tiszta házban többnyire csak haris-
 nyában járnak a lakosok, s az ajtók előtt faczipők állanak készen
 a kimenők számára. A házban, mellyet megnéztünk, az előszobán
 kívül, két igen tiszta szoba volt, s nagyobb részét a tehénistálló
 foglalta el. A tehenek csak télen laknak ezen mosdott, tisztaságtól
 ragyogó, mondhatni, visitsobákban, mikhez alig hasonlíthatni ma-

gyar kis városainkban a jobbmódu polgárok lakhelyeit. Most a kész sajtok valának ott lerakva; szép, gömbölyű, halvány gyümölcsök, mint egy sápadt kövér leány arcza. A szobán, melly sima, veres téglával van padlózva, s tiszta, szépen font gyékénynyel terítve, válu van keresztül vonva, mellyen mindenféle rondaság azonnal kivezetetik. A falak, fenyőfából, fényesek és simák, mint gőzhajóink szobafalai; a tehenek számára magasb állás van, s minden tehen helye fölött vaskarika a gerendában, mellyhez a tehen farka felkötetik, hogy magát saját ganéjával el ne keverje. A sajtok neve „Edamer“ vagy Zootemelkkaas, minthogy édes tejből készülnek; egy részök sajtóban volt, más részök sós vízben.

Brock (mondd: Bruk) maga bolondos kis hely, s egyetlenegy a világon maga nemében. Ragyogó tiszta, egyébiránt gyakran chinai, izlettelen czifraságokkal megterhelt épületei s kertei tó körül vólnak félkörben. Az utca tiszta veres téglával van kirakva, s az egyes birtokokat ölelő csatornák felett fehérre festett kis hidakkal összekötve. Épen Kirmes (vásár) vala, s ezért több élet az utcán, mint különben; mondolát s malozsát vettünk ropogtatni, de nem engedé lelkismeretem, hogy a mondolahéjat, melly még magában nem legnagyobb rondaság, az utcán elszórjam. Egyes házakba, hová be szerettünk volna menni, nem bocsátottak, kétségkívül tartván tőle, hogy szakállunk egy szála el fog hullani s a pallót elrondítani. — A mit nagyítva gondoltam beszéltetni s iratni Brock felől, legvalóbb valóságnak találám. 800 lakosa van a csudafészeknek; a gazdagabb rész tökepezés és magát nyugalomba tett tisztviselő vagy kereskedő; a szegényebbek sajtkészítők. — Falu végén van a fogadó; s kocsi nem mehet beljebb a faluba, melly egészen apró hidakkal s keskeny gyalogutakkal van ellátva, miken alig fér el egymás mellett egy pár ember. A falu padlózatát alkotó téglák sok helyt mozaikformára vannak kirakva; a házak nagyobb része fa, zöldre, fehérre, sötétveresre festve, nagy tündöklő ablakokkal, mint mindenütt Hollandban, mellyek ha nyitvák, a szoba minden

titkát elárulják, s mélyébe hagynak tekinteni, mint gyakran a keblekbe ohajtanánk. — Brockban ez ablakok többnyire zárva valának s takarva hófehér vagy rózsaszínű függönyökkel, minthogy a ház eleje csak ünnepi alkalommal nyitattik meg; gyakran az ablaküveg is rózsaszín, kék vagy violaszín. A tetők tarka cserépből. — A gazdagok házai mindenféle izetlen izlésben építvék, melly keveréke a görögnek, töröknek, indiai és chinainak; látni mindenféle homlokzatokat, s itt-ott oszlopokat s tornyokat is. — Sok ház első bejárásánál mozgatható s csak ünnepi alkalommal leereszkesdő 3—4 lépcsős grádics van; több helyen most is síkálták a pitvart s ház elejét. Legnevezetesebb Brockban egy amsterdami dúsnak kastélya, melly maga elég szép izlésben van építve, s ehhez tartozó kertje, melly már a legbizarrabb dolgok vegyülete, s megközelíti a pallageniai herczegnek Göthe által leirt lakhelyét. A kastély homloka szép, oszloptornácaival s rózsaszínű ablakival a tóra néz, de a ház előtti pad nem a kilátás, hanem a ház felé van fordítva, hogy a házi ur ne isten szép természetében, hanem saját háza szépségében gyönyörködjék. A kertben virágbokrok, gazdag georginák, üvegházak, apró hidak közt minden alaku kioszkok, pavillonok, pagodák, templek, góth, görög, ind és chinai házikók s lugasok vannak elhintve; egyikben lesen álló vadász lep meg; másokban fonó Baucis öreg Philaemonával; előttök thea, sajt, kenyér; ha a kerék felhuzatik, a néni megelevenedik s fonni kezd, férje iszonyuan forgatja szemeit, a lábaiknál ülő kutya nyugtalankodik és csahol; harmadikban remete olvasgat; s mindez fából. A vizeken fakacsák, fahattyuk, fasyrenek usznak. Ennyi izetlen bolondság közt, mellyek fentartása tulajdonosának évenként több ezerbe kerül, olly jól esett a kertészlegény angyalszép hugát látnom, ki szegény árva s a község által neveltetik, mint ez egész Hollandban mindenütt történik, s most bátyját látogatni volt itt. Tündéri szépsége az uri világban általános fűrort csinálna.

Elhagyván a hollandi tisztaság ezen parodiáját, hol a tisztaság,

a kényelem rovására, czélul-vétetik, átkocsiztunk előbb Buiksloosba s onnét Zaardamba vagy Zaandamba, mert Zaan vizének az Y-be folyásánál fekszik s innét veszi nevét, mint Amsterdam, helyesebben Amsteldám, az Amsteltől. — Zaandam 9000 lakosu, hollandiasan tiszta, csatornás, rossz légű s rossz vizű városka. Classicus helylyé Péter czár kunyhója teszi, s ez az oltár, mellyhez a világ zarándokol. Kis virágkertben áll a silány fabódé, veres deszkából összeütve, s az idő által oldalra görbitve. Most az orániai herczegnének, az orosz czár testvérének, tulajdona, kinek a király ajándékozá. Ez födelet építtete a rozszant kunyhó fölé, melly egyszerű téglaoszlopokon álló tető, s a kunyhót az idő viszontagságai ellen fedezi. Péter czár, mint helyben mondaték, Bas Péter név alatt, Kalf mester uramnál, két évig lakott, s dolgozott e kunyhóban; de ezt alig lehetne bebizonyítani. Annyi igaz, hogy itt volt Zaandamban, mint hajóács, s dolgozott népe javára. Ott áll asztala, kenyeres szekrénye s egyéb házi butora. A kunyhóban két kis szoba van, utazók neveivel tele firkálva; a kandalló fölött, fehémárvány-táblán a fölírás: „Petro magno Alexander“, mellyet Sándor czár 1814-ben itt jártában tétetett a falba. A másik szobában szép arczképe áll, nagy olajfestésben. Minden úgy van intézve, hogy az utazó képzelete elébe egész valóságban, bőrköténynyel, fejszével s vésővel, munkától durvult kezekkel s homlokán fejedelmi nagy gondolattal tűnjék föl a genialis czár, ki megvetve szardanapáli kéjt, háremi puhaságot, sybarita élvezeteket, — fekete kenyér mellett, izzadva s törődve, gyűjtötte magának az anyagot, mellyből népének jóllétet s boldogságot teremtsen. Mig kényes urficskáink finnyásan biggyeszti ajszajukat s migrainet kapnak, ha cagnolaféle csizmaik vagy czipők végével egy kis sárba kell lépniök, vagy párisi keztyüs ujjajikkal szegény paraszt szűrét érinteniök: jólesik illy ép, colossális lelket s természetet látni egy negyedrészt világ urában; s ezen lelket kifejlődve önmagából, nevelés és utmutatás nélkül. Ő ezen kunyhóban szánta el magát a föld legnagyobb Augiasz-istállóját kitisztol-

gatni, s annyi millió vad jégmedvét megrögzött előítéletei tengeréből
kiugratni, s penészes bundájából kicsiklandozni, vagy ha kell,
kikorbácsolni!

Este későn, holdvilágnál, evezünk vissza az Y vizén az
amsterdami kikötőbe. — Pompás, tündéri látvány! Amsterdám
előttünk kiterítve ezer meg ezer gyertyafényével s hajói árbo-
czaival és vitorláival!

ÉJJE LI T E M E T É S.

(ROMÁNCZA.)

A fergeteg elviharzott,
Kitombolt földön az ég;
Utána kétszeres a csend,
Kétszerte sötét a vidék.

A fergeteg elviharzott
Benn is, a kis faluban;
A sze n v e d é s kitombolt
Egy kunyhó tagjaiban.

Utána kétszeres a csend,
Kétszerte pusztá a ház;
Menyasszonyi ágyban a lánykát
Takarja halotti gyász.

Mellette van, a ki siratja,
Ősz apja s a vőlegény;
Most is vigad, a ki megölte,
A zsarnok, kincsek ölén.

„Sem szentelt gyertya ne égjen
Fejénél ő neki,

EJJEI TENETES.

Original from the collection of the

Sem pap, sem a templom harangja
Ne kísérhesse ki!" "

Volt a kényúr tilalma,
— S kényúr tilalma kemény! —
Sem gyertya, se' pap, se' harangszó;
Sem dús nem jött, se' szegény.

Ketten vivék temetőre,
Kik élvén ápolák,
Ősz apja s vőlegénye,
S halálban megsiraták. —

De mint kilépnek a házból
A gyásznak emberei,
Szétozslanak a sötét éj
Borongó fellegei:

Szendén a hold világa
Az ég kapuján kihág,
Hogy lenne a gyászkoporsó
Fölött szent gyertyavilág.

S a mint a gyásztemetőnek
Közelb érik falát,
Hallhatni a zöld csalitban
Két csattogány dalát,

Hogy lenne dal és harangszó
A szép halott fölé,
És szállna imául, vádul
Istennek trónja elé.

Imául a szűz halottért,
S kiktől megfosztaték:
Vádul vad zsarnokáért,
Hogy verje meg érte az ég!

Garay.

TALÁLKOZÁS.

Találkozunk naponként
A fürdő útain,
Én búm kíséretében,
Te férjed karjain.

Én társamat szívembe
Nagy mélyen rejtem el,
Míg téged oldalánál
Fény s büszkeség emel.

Köszöntesz idegenként
Olly szárazhidegen –
És e kimért, hideg hang
Olly jól esik nekem.

Tudom jól, e hidegség
Csak titkolt szenvedély,
Alatta lángszerelmed
Egész hatalma él.

Lelkednek nem sajátja
E büszke hangulat,
S talán szived szakad meg
Az álarczsúly alatt.

Oh, mindezt látom én jól!
És látnom jól esik:

A kínok elnyugosznak,
Mik keblem tépdesik.

De e nyugalmi perczek
Olly ritkák, rövidek !
Fájdalmam újra ébred
S fájdalmam rengeteg.

Dicsőn, miként egy éden,
A mult előttem áll,
De tiltó cherub áll őrt
Elzárt kapúinál.

És mérem a jelenhez,
S mi szörnyű változás :
Mennynek s üdvnek helyében
Pokol s elkárhozás !

Ki mondaná, hogy e kar,
Melly most gyáván remeg,
Nem rég a szép, kevély nőt
Bizton ölelte meg ?

S hogy ajkaid, mellyek most
Alig köszöntenek,
Enyéimen gyakorta
S olly hosszan égtenek . . .

Oh, e találkozásban
Nincs üdv és nincs öröm,
S ez mégis a világon
Egyetlen gyönyöröm !

Rishó.

RITORNELLEK.

I.

ELSŐ SZERELEM.

Tündérlén a szép emlékezetnek
Első szerelmem rózsaképei
Majd minden órán hűn elölebegnek.

A szőke lánykát látom szőghajával,
Emlényszemével, s újra érezem,
Midőn ő csókolt s ringatott dalával.

Oh, boldog álom ifju életemből!
E szívtavasra hogyha gondolok,
Mégfájul keblem, s könny omol szememből.

II.

JENNYHEZ.

Remegve mondod mindig, drága Jenny:
Mint Romeoját hajdan Júlia,
Te engem úgy fogsz a sűrű szeretni.

Hiszek, jó angyal, égő érzélemmel;
E hitben élek, benne meghalok, —
S ha nem hihetném szó'd' — úgy most temess el.

Szeretlek én is, kebled Romeoja!
S mig égi lángban érted olvadok —
A lant csak szívünk szerelmét dalolja.

Urházy György.

EGY LEÁNYHOZ.

Szép külsőd az éden kertje,
S benne élni nem lehet;
Mert e kertben szíved játsza
— A kigyói szerepet!

Benőfy.

B O R Z.

Míg uti biztos nem lön Borz, vételte megyéje
Görcs-utait; most őt vételi minden utas.

Szilágy.

ERÉNY ÉS BŰN.

BESZÉLY

NEY FERENCZTŐL.

I.

B u c s ú z á s.

Pest egyik külvárosának egy rozszant háza mögötti kertben egyszerű lugos alatt, — melly e konyhakertnek, úgy szólván, egyedüli díszé — meghitt beszédben látunk egy fiatal párt. Arczaikon nem szerelmi mámor boldogsága, sőt aggalom bánatos kifejezése festődik. Az idő alkonyat felé van, mindenütt legmélyebb csend uralkodik, s e csenddel sajátyszerű ellentétben áll a két fiatal kebel lázas viharzata, mellyet az eleinte suttogó, de mindinkább hangosb párbeszéd is eléggé magyaráz. Ha figyelmesen vizsgáljuk ez arczokat, azt vesszük észre, hogy a leány bánatát bizonyos szendeség s maga megadása bélyegzi; ellenben a fiatal ember komorságába eléggé el nem titkolható düh és keserűség vegyül.

— Oh Minnám! — így kiálta fel hosszab beszélgetés után Szederkényi — nekünk tehát válnunk kell! Nincs-e mód, nincs-e ut, hogy az öreg urat engedékenyebbé tehetnők?

— Nincs, — felele búsan a szép leány; — legalább én nem tudok. Ő fölöttébb el van fogulva ön ellen. Megkísérték mindent, de hasztalan.

— Elfogulva? — kérdé keserű gúnnyal az ifju — és ellenem, személyem ellen? Oh, mondja inkább, hogy szerelmes pénzes ládáiba, s halálos véteknek tartaná rajtok a nászköltséggel csorbát ejteni.

— Kimélje, kérem, atyámat; — csdeklék Minna — tagadhatlan, hogy ő nem igen szeret költeni; de ki tudja, nem lehet-e más célra jó ezen takarékosága?

Szederkényit lassankint kiforgatá türelméből a leány magaviselete, kiben ő sokkal több ragaszkodást, hőbb szerelmet remélt, hogysen illy hidegen megegyezzék atyja akaratában, ki a kérőtől megtagadva leánya kezét, minden további viszonyt szigorun megtilta. Az ifju föltétlen, vak szenvedélyt ohajtott a leányban, hogy tettetett szerelmével annál könnyebben vívhasson ki diadalt, mellynek céljául épen nem Minna szívét, hanem az öreg Senftnek rejtett kincseit tűzte ki áhítózó kapzsisága. A leánynak iménti szavaira, már alig fékezhetve a mindinkább dugába düledező terv miatt felkorbácsolt dühös érzelmei lázongását, ismét felkiálta:

— Mit, takarékoság! fukar biz ő kelme Senftl uram, gyalázatosan fukar, mint egy hagymarágó zsidó! s illy embernek van illy anyyali leánya! Oh Minna, ha valaha, most leend szüksége lelki erőre. Emelkedjék felül a családi láncz zsarnokiságán; vesse meg az embertelen öreget, — illy magzatra ő nem érdemes!

Nagy hatást várt e beszédől az ifju, azt hivén, hogy föltétlenül odaolvadand kitárt karjai közé a leány, elszédítve illy magasztalástól, melly atyát s gyermekét hozza ellentétbe. De csalódott. Megrettenve tekintte Minna az ostromlóra, s szemeiben félénk idegenség kezdé homályosulni. — Uram, így szóla remegve, — kértem már, hogy kiméletesen, — most pedig kívánom, hogy tisztelettel szóljon atyámról. Legyenek hibái bárminők, — ő atyám; s mig én nem panaszkodom, egy harmadiknak nincs joga közénk konkolyt hinteni.

— Egy harmadiknak! — kiálta látszólagos bensőséggel az ifju,

jónak látva rögtön más húr megpendítését — s e harmadik én volnék? Oh Minnám, életem mindene! érdemeltem-e illy idegen, illy visszataszító elnevezést? Azért, hogy egyedül boldogságodért aggódok, egyedül szivedet imádom, azért akar-e bűnheszteni szigorúságod? oh angyal, nincs-e nekem jogom örömeid nevelésről gondoskodni, nem ez-e vágyaim legfőbbike? s valld meg, oh isteni teremtmény, nem gátolja-e atyád boldogságodat, nem foszt-e meg kegyetlenül minden élvezettől? Nem akarja-e lehetlenné tenni azon boldogság elérését, melyet számodra olly szívesen készítnek? nem akarja-e elzárni előled az eget, melybe vezetni ohajtlak, s melybe hogy vezesselek, sovárgva imádom istenemet?! — Gyöngéden karjai közé zárta e szava után a leányt, mit az kevesebb ellenszeggéléssel engede, mint ezelőtt bármikor; mert Szederkényi szemeibe olly igéző tüzet hazudott a tettetés, melly minden szavát legbensőbb érzésből fakadottnak mutatá.

Szeliden válaszolt a kék szemű hajadon, mikép ő a szerelem boldogságát nem külső fény s élvezetben, nem kincs és piperében, hanem épen csak a szerelemben keresi; s ha ez volna az egyedüli akadály, hogy atyja megtagadja tőle a hozomány kiadását, ő szívesen lemondana mindenről, atyját megnyugtató, s magának üdvet szerzendő. — E szavakra Szederkényi arcizmain ollynemű rángás rezgett el, melly világosan mutatá, mikép neki ez épen nem volna inyére. — A leány további előadásából kitűnt, hogy koránsem a pénz dolga, mi az öreg urat az egyezéstől visszaijeszti; sőt a baj sokkal mélyebben rejlik, s olly átkodottan, hogy kiirtására nincs semmi remény; s e baj: osztály-gyűlölség. — Senftl t. i. azon megcsontosult makacs polgárok sorába tartozik, kik részint az élet sokféle érintkezésiben, főleg fiatal korban, egyes nyers természetű, szilaj, durva pórnesesektől tetemes méltatlanságokat tűrve, a nemesi rend ellen egyáltalán elkeserednek, részint az újabb kor szellemének gyakran balul értett igényeitől korbácsoltatva, minden nemesben egyegy gátkövét látva boldogságuknak, az egész nemes-

ség ellen kérlelhetlen gyűlölségre gyuladnak. E hajthatlan, vadmakacs, titkos düht forraló jellem Senftl uramban a lehető legmagasb fokra fejlett, mit azon tény legszólóbban tanusít: hogy fiát is, ki, nevét megmagyarosítva, nemes leányt vett nőül, e fölötti haragjában kitagadta, eltaszítá s örökre eltiltá magától. E körülményt, a kitagadás e rejtélyokát nem tudá Szederkényi; s most mindezt fölfedezi előtte az őt bensőleg szerető, de atyján gyermeki kegyelettel csüngő leány, most, midőn már veszve minden! De nem. Egy ötlet villan meg hirtelen az ifju agyában; — vagy meglehet, hogy már ezzel készülve jött tenni bucsulátogatását, s hogy ez ötletvillám csupán a jelen percz alkalmának kedvezését illeti; s ő ez ötletet azonnal tetté ohajtja testesíteni, kedvesét szökésre igyekeztvén birni, rábeszélni, sőt végre kényszeríteni is, s imc, mi hamar lön teljesítve a leányon, mit imént monda a szerelemdühös ifju, hogy lelki erőre leend szüksége, — csakhogy éppen ellenkező irányban. Igen, ő összeszedé lelkének minden erejét; áhitattal tekinté föl az éppen felmerülő esthajnali csillaghoz; szilárdul állapotott meg keblében a határozat: hogy atyját, szívtelent bár és zsarnokit, így kijátszani nem fogja. Történjék bár mi; vérezzék el inkább szívérenek utolsó cseppje: ő nem csalandja meg ekkép egy apa bizalmát. Ez volt a szirt, mellyen végkép elzuzódott Szederkényi roncsolt reménycsónaka.

Épen a bucsuzás vég ölelésével zárta kebléhez Szederkényi a leányt, az ez életben talán utolszor öleltet, — épen elcsattant a kínos válócsók, melly talán örökre választ el egy gyöngéden szerető hölgyet az ábrándok olly nemesnek hitt tárgyától, — midőn megnyílik a csendes kertajtó, s a sarkak rozsdás csikorgása egy vendég érkezését hirdeti. Felpillant a az édelgő pár s előtte álla az öreg Senftl.

Minek ismételném a szidalmakat, mikkel az öreg a meglepett szerelmeseket s jelesül az elutasított kérőt tetézte? elég legyen említnem, mikép tajtékozó ajkai többek közt e szókat is hallaták: „Mit, az ur merészel még házamba lépni? s most is olly szemtelenül

butavakmerő, hogy leányom kezét merje remélni? Inkább a legutolsó rongyos napszámosnak adom őt feleségül, semhogy illy döllyfős nemesnek vessem nyakába, ki csak akkor szokta szóra méltatni a becsületes polgárt, mikor pénzén valami eladósodott ősi jószágát szeretné kiváltani! Ki, ott az ajtó, — ki! vagy komondorimmal uszítom az utca közepére!” s minek említsem a gyilkos düh lángzatát, melly e szavakra az ifju különben sem legtisztább keblében felcsapkodott? Csak azt érintem, hogy viszonzva minden szósértést, nem épen udvarias módon vőn bucsút a háztól, s becsapván az ajtót, utolsó szava ez vala: boszú!

II.

Á r v i z.

Elmultak a szép őszi napok, mellyek annyi szép kirándulásnak, annyi titkos szerelmi találkozásnak voltak tanui, mellyeket Szederkényi is még gyakrabban arra használt, hogy kedvesének laka s kertje körül sompolyogván, alkalmas pillanatot lessen ki egy-egy erőtetett sohaj elnyögésére, egy-egy levélke benyújtására; mert az öreg Senftnek vasládában őrzött, élére rakott aranyai s tallérjai most inkább ingerlék birvágyát, mint valaha, mióta tudta, hogy azokban a kitagadott fiu nem osztozandik a szép Minnával. Azért a leány szívét mindenkép biztosítani akará magának, ha szinte csak késő jövőben volna is elérhető a kettős kincs. E közben másutt sem mulasztá el jól kiszámított kalandocskákban megkísérteni a szerencsét; de olly szép s egyszersmind gazdag leányra, ki hajlandó is legyen sorsát az övével megosztani, nem talált, — részint, mivel nem egyenes jellemét jobban ismerék mások, mint a legszigorubb elvonultságban élő Minna, részint, mivel Senft leányávali viszonyát sokan tudták, s azt már másolhatlannak hívék.

Elmultak a szép őszi idők, s ránk köszönte az 1838-ki zord tél az ő magasra dagadt folyamaival, az ő óriási jegeivel és iszo-

nyu hófuvatagaival, mik okozák, hogy például különben csak három napi utazás kilencz napot is emészte föl. Magasan állt a Duna jege, s nőttön nőtt Budapest aggodalma. A part hosszában feltorlasztott homokgát sokkal gyöngébbnek mutatkozott, hogysen egy netaláni rohamnak ellentállhasson, s az ár mindig fenyegetőbb magasságra emelkedék. Ezrek lépék el a keskeny homokgátat naponkint, kiket részint ujságvágy, részint aggalom kísért ide, s az ezrek közt nem volt egy sem, ki a növekedő Duna-ár magasságát mutató fokokat naponkint, sőt óránként meg nem tekintené.

A sétálók közt látunk egy fiatal barna férfit, látszólagos illetődéssel követni egy öreg férfi nyomait, ki egyszerű, sőt mondhatni, silány öltözete daczára is több elmenőtől tisztelettel üdvözlöttek, s mindannyiszor bal vállára hajtott fejével feszesen biczczent egyet, mint kinek a kalap levétele is terhére vagy épen boszúságára van. Őt, mióta a Duna-áradás híre szárnyal, ma először csalta ki a szabadra a kíváncsiság. A hídfehez érve, ő is vizsga pillantást vet a vízmérőre, s azzal hirtelen megfordul. Itt az utána ballagó férfival találkoznak szemei, ki, ugy látszik, szóra nyitja ajkait, s üdvözlőleg nyul kalapjához. De az öreg mérgesen fordul el tőle, és korához szokatlan sebességgel indul be a kishíd-utczába, azonnal eltűnve a tömegben. A fiatal barna ember észrevétlenül egy legördülő könyüt töröl le arczairól, és szomorodva tér lakásába.

Itt egy szerető nő s egy kedves gyermek fogadják az érkezett, de a homlokán ülő sötét redők el nem simulnak. E férfi Mustárfi, a főváros fiatal ügyvédinek egy jelesbike.

— Feri! mi ért, mi bajod? — így szólítá meg aggódva férjét a szende lelkű hölgy, s szemében mondhatlan kifejezése tükröződött a benső részvétnék.

— Semmi, kedvesem, semmi; — válaszolá az ügyvéd — kellemetlenül hatott reám valami, s ez most is fáj.

— Oh, ne titkold előttem, édesem! — szóla ismét a nő, gyöngéden átölelve a bánkodó férfit, — hisz te máskor sem hallgatsz

el semmit; talán enyhül most is kedvetlen érzésed; a baj könnyebbül, ha két váll osztja meg terhét. S ezt olly megható hangon ejté Emilia, hogy Mustárfi nem vala képes kérésének ellenállani.

Elmondá atyjávali találkozását, s mint került el az engesztelhetlen öreg a közeledni kívánczót, ki azt hivé, hogy illy közveszély félelme talán kérlelhetővé hangolandja az idegenkedést. Mert megvallá Mustárfi, ki eddig legkevéssbé sem tartott egy nagy áradás lehetőségétől: hogy mióta megtudá, mikép a Duna csepeli balága a megtörtént jégfurások alkalmával fenéig fagyottnak bizonyult, egy rendkívüli árviz veszélye, s innen eredhető szörnyű szerencsétlenség szinte valószínűnek mutatkozik lelke előtt. Ő ugyan nem aggódott saját személye és családja miatt, mert a ház, mellyben lakik, magasb helyen fekszik, és erős falakból áll; ámde zavarhatja-e az emberszeretet mérlegének egyensúlyát az önzésnek csak egy szemer súlya is nemesen érező kebelben, midőn egy egész virágzó város sorsa, annyi ezer polgártárs insége libeg egy gyászos lehetőség tühegyén? Oh, milly kínos egy történhető vészesetnek csak elképzelése is, midőn a jajveszéklő, nyomorban fetrengő ezrek közt egy szeretett atyának kétségbeesett nyögéseit is véljük hallani!

— Igen, — kiálta fel kis szünet után Mustárfi — én szeretem atyámat most is, szeretem azon gyermekded gyöngédséggel, mellyel fiatalabb éveimben olly boldogul ragaszkodtam hozzája. Ő engem kitagadott, eltaszított; de ez ki nem ölte keblemből tiszta fiui érzésemet. Eltiltott magától! s miért? mert névvel is közeledni kívántam hazám nemzetéhez, mellyhez keblem olly közel állt mindig, melyért már gyermekéveimben olly hön dobogott szívem. Eltiltott, mert nevem megváltoztatám. Oh, de azért fia maradtam szívben, lélekben. S kitagadott vagyonából! s miért? mert véretem szorosban akarám csatolni e nemzet véréhez, mellynek boldogságáért ha véretem onthatnám, olly boldog volnék! Igen, kitagadott, mert nemes hölgyet, s nemcsak vérré, de lélekre nézve is nemes hölgyet vettem nőül; mert téged, angyalom! bilincseltelek szívemhez.

Oh, ez kemény, ez iszonyu kemény volt ! De ő azért atyám, s én fia vagyok, s úgy áldjon istenem, mikép boldogságáért imádkozni meg nem szünöm !

— Ferim ! édes, édes jó Ferim ! — így szakaszták közbe szavait a zokogó nő. — De ő folytatá nemes indulatának kifejezését :

— S most azt lássam talán, mikép lepi meg valamellyik éjjelen az ár az őrizetlen házat, a rozzant régi viskót, mellyet ugyan rég fölépithete már, de talán túlságos pénzkíméletből javítani is elmulasztá annyi évek óta ? Lássam, mint fuldoklik talán a csendesen szunnyadó öreg a hirtelen rohanó habokban ? Oh, ez irtózatos ! S lássak vele odaveszni egy gyöngéden szerető testvért, a kedves Minnát, ki hiven megosztja atyjával a vész sanyarait ? Oh, borzasztó ! — Nem birt továbbá indulatával a felcsigázott képzelet, s két tenyerével fődé el arczait a gyötrődött férfiú. — Nejéveli további nyugodt tanácskozásnak azon határozat lön eredménye, miszerint mindent elkövetend atyjának arra birhatására, hogy legalább csak ideiglenesen feledve az idegenkedést, fogadja el a nála lakás ajánlatát, míg a fenyegető vész rettegető közelsége némileg távozik. E célból másnap vala látogatást teendő atyjánál.

De mi hirtelen ront meg egy szép tervet a sors pusztító önkénye ! Még kezedben tartod a csillogó fonalat, mellyet olly önelégedetten, olly lélekemelőleg szövél magadnak : — s rögtön ketté vágja a váratlan végzet ollója, s ujjaid közt szakadozott szálai foszladoznak, minden szélrohamnak gúnyjátékaúl ! Még szemed előtt áll a lelked mélyében foganszott, s annyi nemes hévvel, annyi elragadtató örömmel felépült fellekvár : — s ime villám csap le a felhőtlen égből, s előtted romok töredékei hulladoznak a derült magasságról le az éjek rengetegébe !

A szándéklott látogatást nem teheté Mustárfi, mert másnap már hullámok boriták Pest városa alantabb fekvő-utczáit.

Márczius 13-ka volt. A magyar színházban először adatott „Beatrice di Tenda.” A város aggasztó helyzete daczára is özőnlött

a nép, hallani Schodelné művészi dalait Bellini ezen gyönyörű művében. Sokan talán épen azért siettek élvezni a percz örömeit, hogy legalább pillanatokra feledjék a kétes állapot balságait, vagy tán épen sejtelmes előérzettől megkapatva, hogy irtóztatóan tragicus közjátékot alkotand a színházi játékok sorában az elemek fátuma.— A daljáték végefelé a szörnyen megtelt karzatról zavart felkiáltások harsogának le a dolgot eleinte tréfának gondoló, s részint pizszszegő, részint nevető földszintre. „Tűz !” „Víz !” hangzott felváltva a nyugtalan tömeg közt. Némellyek arra magyarázák, hogy a szeszvilágítás gyújtott meg valamit, mi vízzel oltandó; mások a szörnyű melegben kiizzasztott karzati közönségben szomjúságot gyanítottak, s figyelem nélkül hagyák a dolgot. E közben a szinpadi dalnokok játéka s éneke mindinkább ingadozóvá lön, s épen midőn betörnék a Beatricét tömlöczéből megszabadítandó hősök a falakat, iszonyu zavar közt szakadt félben az előadás, mert mintegy ostromzajra felhívó zendület harsogott rögtön mindenfelől: „Itt az árvíz !”

Nyakrafőre lakába sietett mindenki. Némellyek már el voltak zárva a tóduló víz által házaik kapuitól; mások csak nagy kerülettel érheték el lakaik utczáit. Zavar és tolongás mindenfelől; mert a megdagadt folyó keresztül rontott a gyöngye parti homokgáton, s már ezelőtt egy órával kiszorítá a német színházból a közönséget a csatornák útján alulról felmerülő víz.

Képzelheted, nyájas olvasó, s képzelhettek főleg ti, aradi sorosink ! milly nyugtalan éjet tölte mindenki a fővárosban. De a veszély csilapulni, visszavonulni látszott; az áradás apadt pár órára s az utczákon csend uralkodott. Mintegy két óra tájban éjfél után szokatlan moraj és suhogás ébreszte fel álmaimból; kinyitám az ablakot : az utcát folyton tolakodó víz lepte el ! Reggelre már a szent ferencziek teréig hatott az ár ; rémülés tölté el az egész várost. Mindenki menteni s menekedni sietett. Mustárfi látván a veszélyt, családját biztos helyen tudva, az elsők között volt, kik nemeslelküleg

kiindultak, vészben forgó embertársaiknak segélyt nyújtandók. — Csónakon látjuk a derék ügyvédet, kormányozva, intézkedve, sietést sürgetve. Isten áldása kísérje hajózását !

III.

V é s z.

Ah ! rajzolja-e ezen irtóztató áradás rémségeit, ezen hallatlan vész borzadalmait ? Mikép tudnám feljegyezni mindazon nyomor és inség jeleneit, mindazon gyász és rémület vonásait, melyek ezen szívfagyasztólag rendítő szerencsétlenség rémszerű dramáját alkoták, melyek e kábitólag iszonyu festvény képeit szerkezik ? Gyűjtsétek óriási szent edénybe mindazon millió könyűk záporait, melyek az isteni csapás e vésznapjaiban a duzzadozó hullámok közé vegyültek, hogy merítsek e gyászszenyelt nedvekből : — csak így tudnám méltólag előadni a siránkozó gyermekek, a jajgató nők, a sápadt családtyák, a remegő öregek, a zokogó hajadon, a kétségbeesett anya, az ájuldozó agg nők kínait, retteget, fájdalmait, irtóztatát s imáit. S ha mind e könyűket, mind e kint és inséget szívembe fogadhatnám, s e szívet egy lángoló oltár tüzeibe vethetném áldozatul, csak úgy fejezhetném ki illőleg azon hálaimadás szent nagyszerűségét, mely a vész távoztával az egész népességnek egygyé olvadt kebléből felharsogott az öröklét fényhonába !

Erőm csekély, tollam gyöngé, s a tér, mely e helytt engedtetik, csak egy parány a tárgy nagyságához képest. Azért csak néhány vázlatos érintést kísértendek meg e beszély folyamában a történetek számtalanságából. Ezt látni kelle, hogy képzelhessük. Lopja bár el a legremekebb festész a szivárvány színeit : festménye halvány leend ezen égető valóság vakító iszonyaihoz képest. Igen, ezt látni kelle, hogy érezhessük is. De kihez szólok ? Ti nem éreztétek ezt, szeretett honfitársaink, kiket hasonló sors zárt fojtó

karjai közé? — éjeink s napjaink kiállott szörnyetegsanyarát ti nem éreznétek, aradiak?

Márczius 15-én legnagyobb fokát érte a dulongó elem. Pest s Buda mélyebb részei roppant siralmas tengert képeztek, csak itt-ott tűnván ki egy-egy magasabb fekvésű száraz szigetcské. A megtorlaszkodott jég miatt eldugulván a hatalmas folyó szabad útja, fogalmat haladó erővel terjengett mindenfelé; — keresztül rontá a temető közelében e vácsi töltést, s körülkarolván így városunkat, ellenállhatlan rohammal ömlött el minden tájra. A soroksári Duna-ágból ki nem mozdulván a jégtorlasz, innen a víz visszafelé kezdte folyni, s lön a két ellenkező ár összezsapkodásából küzdelem, örvényzés és habtörés, mint mikor a dühöngő tenger dagadozó hullámai, szirthoz csapódva, habszikrákat hánynak. Ámde a szirt mozdulatlanul áll, s neveti a tenger haragját: de itt minden habroham, minden örvényző hullámcsapás, gyöngö, roskatag házfalakba ütődve, egy-egy omló romot ragad magával martalékkul. Mozdulatlanul álltak az annyi vést látott agg Gellért szikláit is: de körötte s lábait alatt halál pusztított irtó kaszájával!

A bátrabb lelkieket is rémület fogá el, midőn a nagy vásártéren egy kétemeletes sarokház, hová pedig el nem jutott az ár, velőrázó ropogással leszakadt, alig menekülhetvén kevéssel azelőtt a főfalak roskadását észrevehő lakosai. Ez volt a pesti árvíznek legirtózatosb oldala, hogy a csatornákon átszivárogván a víz, feldulta a homokos fenékföldet, elmosván az épületek alapjai alól a könnyen engedő fövenyt, aláásta sok ház talpköveit, mellyek, így szabadon függve, leszakadni kénytelenültek. — Mindenütt dereglyék, ladikok, csónakok, néhány deszkadarabból összetoldott talpak, teknők, kapuk, ajtók úsztak, evezgettek; — oh, hányan találták imigy sirjokat az özőnben, kik, bizonyos halál elől futamulva, kétes reménnyel kínálkozó egy-egy libegő teknőre, egy-egy rozzant kapuhasábra bittak szalmaszálhoz kapkodó üdvöket!

Oh, ezen kép visszaidézésére megrendül kebelem, s elérzéke-

nyült szemeimbe újra könnyük tolnak, a gyászos emlékezetet ünneplők. —

Elsoroljam-e a hő keblüeket, kik, saját éltöket, egészségöket kockáztatva, szerteeveztek e siralmas tengeren, hol szirtekként tornyosultak a lerokadt épületek omladványai, hol megannyi szív-szaggató sirkövek gyanánt családok vagyonának romai meredeztek? Elsoroljam őket, az örökké feledhetleneket, kik biztos intézkedéseiken kívül a hajósok mohó nyervágyát is korlátozák, bérökbe fogadván a mentő járműveket? Neveik élnek! — s tetteiket ki bírná felszámolni? — Nézzétek ott a királyi vér magas sarjadékát, ama szeretetre méltó és méltán szeretett fiatal főherczeget, ki mint habisten parancsol a hullámokon, kinek keze menteni jó, kinek vigasztaló tekintete könnyüket szárít és inséget feledtet; kinek szelleme intézkedik, s a vész közepett egyetlen enyhítő szert — rendet tart fen. Ő az, István! Hol illy magas példák vonzanak, maradhatna-e tétlen a hazafikebel? — Amott azon sasszemű, óriási testalkatu férfiu, kinek karja erős, mint Kinizsié, s ki ezen erős karjával százakat, ezreket emel ki a vész nyeldeső torkából; karjánál csak keble erősebb, s e kebel mégis olly érzékeny: — őt emberszeretet lángjai vezérlik, s e lángok számtalannak feltüzelik elázott reményeit. Megnevezzem őt? Ti ismeritek őt, a testvérhon nemes fiát, egyik diszét hazánknak — Wesselényit. Így számosan minden rendből karolák fel a pillanat veszélyét s a szenvedő emberiséget; ölelésök letörte a vész fulánkját; sőt végre megfojtá magát a vést, mig mellükön a jajveszékélők elhaló sergei éltető meleget szivtanak. E nemes önáldozók közt volt a szerény ügyvéd is, Mustárfi Ferencz.

Látjátok őt, mint osztogat kenyereket a szegény családoknak, mint segíti a menekvőket, mint nyújtja karját az ablakokba, házfedelekre, ingadozó gerendákra? mint fogja fel ölébe a gyermeket, gyámolítja a reszketeg aggot? Látjátok őt, mint iramlík csónoka ott a főtemplom megett, mint-evez és kormányoz, izzad és erőkö-

dik, hogy utolérje azon szegény öreget, ki, egy deszkadarabon úszva, mindig közelb sodortatik a kegyes szerzet házának sarkához? Késő! az öreg elbukott, a deszka felfordult, a ház sarkához vettette az örvényzéstől. Hiába kapaszkodék a falba, hiába, horgasztá vérző körmeit a nyirkos kövekbe, — ő elbukott, s itt, hol legmélyebb a kövezet felett eláradt vésztenger medre, — elbukott menthetlenül. Látjátok Mustárfit amott a váczi töltés táján, a dombosabb helyekre szállitva a remegő családokat? Az özön holttesteket hempelyít csónaka oldalához, testeket, miket a dulongó hullám a temető sirjaiból vájt fel! Oh, az árviz ellensége mindennek, a mi él, — s a holtak nyugalma sem marad sértetlen. Az ügyvéd szemeiből könnyű gördül az iszony e rémképeire, — de férfias lélekkel halad tova utjában. Nincs olly városrész, hol Mustárfi az inség e három napjában meg nem fordulna; családját csak pillanatokra látogatja; mindenütt mentő angyalkint tűnik elő a rettégtől elcsigázott népnek.

Igy működött a nemeslelkű ügyvéd, így fáradozott embertársai megmentésében.

IV.

A roskadó ház.

Mustárfi, ki olly nemes érzést tanusita polgártársai iránt, mikép feledkezhetett volna meg atyjáról most a vész idején, kiről már azelőtt olly fiui gyöngéd aggalommal emlékezett? Igen, két izben is megkisérté az öreg Senftlnek megmentését, de mindannyiszor hiába. Már a vész első napján, márczius 14én, sietett az alacsony házhoz; de az öreg, megpillantva fiát, becsapta ablakát, mitsem akarva hallani ajánlatáról, — sőt a busongó nővért, Minnát sem sikerült Ferencznek elvinni, részint mivel a gyöngéd szeretetű leány nem akará elhagyni kesergő atyját, részint, mivel őt az öreg bárkivel is szívesben engedte volna távozni, mint gyülölt, utált fiával.

Mustárfi esengéseire Minna sohajokkal válaszolt, Senftl pedig durva szidalmakkal sürgeté az ügyvéd távozását.

Oh, lehet-e mélyebb fájdalom, emésztőbb bánat érző fiura nézve, mint atyjától magát megvettette látni illy körülmények között is? Illy vésznek közepette, midőn idegen idegenhez simul, barát baráthoz szorosabban csatlakozik, ellenségek békülő kezeket nyujtanak egymásnak; illy nehéz időben is visszataszítja gyermekét az engesztelhetlen apa! — Tépjétek le bár a mély kedélyű gyermek testéről öltönyeit, vegyetek el tőle mindent, taszítsátok ki gyámoltalanul a rengeteg vadonába, vagy az oroszlánsivatag homokjaiba: — csak vigasztaljátok meg őt az elévült apai gyűlölet enyhülésével, világítsátok meg lelke éjeit apai áldás mennyisugarával, — s ő boldog leend! De, midőn azon keserű öntudat sulya, bár érdemetlenül, nehézkedik a szívre, hogy van a földön, ki minden erényeid, minden szent törekvéseid daczára soha nem lohadó agyarlat dühével üldöz, s hogy ez apád, nemzöd, édes atyád! — midőn minden pillanatban attól kell tartanod, hogy rögtön reá szakad a végzet elzúzó pallosa, s ő engeszteletlenül költözendik át az árnyak honába, magával vive hajthatlan bősületének öröklő boszuját; ha ez így van: lehetsz-e kedvet, kellemet valamin a világon? — Mit ér Mustárfinak mindazon köszönet és hála, mellyel a menekültek tetézték nemes tetteit? — mit ér maga azon édes öntudat, hogy hön teljesíté embertársai iránti szeretetének, könyörületének kötelességeit, ha nem tudhatja biztos helyen azt, kit mindeneknél inkább ohajtana kiragadni a vész körmei közül, — ha atyját mentenie nem lehet, nem szabad? Borús felleg ült Ferencz homlokára, melly cselekvéseinek önboldogító bensőségét is elárnyékolá.

Másnap márczius 15-én ismét meglátogató Mustárfi azon utcát, mellyben atyja háza roskadozott. Igen, roskadozott; mert tegnap óta annyira növekedett a víz állása, hogy mit az öreg Senftl soha sem hitt volna, már ablaka párkányát mosta a dagadozó ár. Az ügyvéd eliszonyodott ennek megpillantásán, s majd jéggé meredt

olly hön lángoló szíve, midőn atyját sápadt kétségbeesésben, hugát fuldokló zokogásban találná.

— Atyám, atyám! — kiálta fel rémületétől sarkaltan, — mindenre, mi szent, kérem, szálljon gyorsan csónakomba! a ház falai rettentőn össze vannak repedezve, — ki tudja, nem szakad-e fejére pár óra múlva; oh, jöjön atyám! — S nyújtá be az ablakon kezét, hol Senftl és leánya összetorlasztott bútorokon remegtek.

— Vissza! — ordíta mintegy ijedten az öreg, s kékült ajkai görcsösen rángódtak, — vissza, háladatlan gyermek! ne illessen engem a kéz, melly tőlem el van átkozva.

— Mit szól, atyám, — a szent egekre! — esenge a fiu.

— Mit? talán nem is tudod még? — folytatá dühös makacssággal amaz — tudd meg tehát most, ezen elhatározó iszonyu pillanatban. Igen, elátkoztalak, titokban, magamban; de átkomat hallá az ég, — elátkoztalak régen, akkor még, midőn tetteleg kigúnyolád atyai akaratom tilalmait. Te szégyenléd nevemet, családomat, — magasabbra törtél: — én szégyenlem benned véretem! te megvetéd parancsomat: én megvetem segélyedet; — el! távozzál!

— Ah, ön irtózatos, atyám! — szóla elszomorodva Mustárfi — vessünk fátyolt a multakra, legalább egy pillanatra; — engesztelődjék, — isten keze int, — e ház romjai alá temetendi — oh, meneküljön! — s esdőleg kulcsolá össze kezeit, s könyük kísérek akadózó hangját.

Minna is kérő tekintetet vete atyjára, kinek szörnyen gyötrődött szíve már önkénytelenül kezd elfordulni a zsarnok öregtől.

— Menekülni? — kiálta vadul Senftl, miközben haja is me-redezett — menekülni, hozzád talán? az én nemesvérű menyemhez? Soha! Inkább koldusok közt senyvedek el nyomorultan, hogysen valaha azt mondhasa illy nemes hölgyecske: én jót tettem e polgárral, — az én hajlékomba menekült e polgár, — az én asztalom morzsáin éldött e polgár, — nem, soha! Én gyűlölök mindent, a mi nemes nevet visel; még holttestem sem férne meg nyugodtan közöttök!

— De, atyám ! az isten szent szerelmeért ! — rimánkodék a halálra sápadt Minna, — hisz itt veszünk el segély nélkül, — kötöttünk csupa romok halmazai !

— Itt veszünk ? Inkább, hogysem ezen átkozott fiu csak ruhámat is illesse ujjával ! — S miért kellene vesznünk ? Lám Senftl háza eddig is kiállotta a sarat; nem olly gyöngé ez, minőnek látszik; a szomszédok mind leomladoztak: de Senftl háza áll még ! különben is lehetlen, hogy még soká tartson az áradás; hiszen a pokolnak is van feneke; csak megtalálja a Duna is folyamágját ismét. S menekülni ? Majd jő erre valami más hajó; tegnap elég koválygott itt; akkor még fölöslegesnek tartottam a távozást, mert házam szilárdul állt; de mióta temetővé vált az utca, be sem fordulnak ide; tán azt hiszik, mi is kihaltunk már. S inkább meghalok; de veled nem megyek, te nemes nevű ügyvéd ur !

Minnát nem nyugtatá meg ezen okoskodás. Eszéneinek s Mustárfi egyesült könyörgéseinek végre sikerült arra birni az öreget, hogy leánya távozásában egyezett. — Menj, menj ! rosz leány ! te is már egy húron pendülsz vele ! menj, nem akarok oka lenni haláloznak, menj ! E szavakkal bucsúzott Senftl Minna leányától, s elkeseredten veté magát egy vasas szekrénykére, melly legfölül állt az összehalmozott asztalok s ágyak hátán, Mustárfi azon erős föltétellel távozott, hogy a legelső hajót, mellyel találkozik, atyjához utasítandja.

S nem sokára jött egy dereglye, mellyen Szederkényi kapitánykodott. Ajánlata hasonlag s tán még durvább kifejezésekkel lön visszautasítva, mint Mustárfié. Senftl készebb volt elveszni, hogysem valamelly gyűlölt egyénnek köszönhesse mentését. S ennek titkos rugója ? — pénzes ládája volt. Mert el nem viselheté azon gondolatot, hogy e kincses szekrény olly kezek közé jusson, melyek talán csak alkalmat várnak a visszaélésre; s ilyenek — az ő képzelete szerint — leginkább fia s Minna egykori gyűlölt kérője kezei lehetnének. Szekrénye nélkül pedig nem távozik, ha szinte

cseppenként fulasztaná is el őt a könyörületlen özön. — Mennyi vakság, mennyi szánandó konokság! — E közben bealkonyodott s ködös fátyol borítá a borzadályok színhelyét.

V.

G y i l k o s.

Beállt a marczius 15-ke s 16-ka közti éj, az iszonyok ezen éjszakája, mellyhez hasonlót csak a rémek hónapban teremthet fel magának a feltüzelt képzelet. A viz legmagasb fokát érte el, Budán a vizi városban, s Pest mélyebb utczáin szinte az első emelet ablakaihoz emelkedve. Rémesen kongtak a vészharangok mindenfelől, jelesül Budaváráról olly szívfagyasztó jajhangokban hatott el hozzánk a tornyok ércszava, mintha megannyi haldokló sohaj, megannyi jajgató kétségbeesés, megannyi nyögő hörgés roppant összege szakítaná füleinket. S rémesen lobogtak a vörös lángu szövétnekek a szertejáró csónakokon, mint siri lidérczek reszketeg fényei czikázván a lagunaszerű csendes habok felett. S e csónakok a hatóság küldöttei valának, mellyek minden ház udvarába, s hol a kapun a magas özön miatt be nem fértek, ablakai alá evezgettek; s felhangzott a biztosok szava: „van-e kenyérök?—kell-e kenyér?” így tudakolván a helyzet minőségét, mert tartani lehete, hogy a mindenből kifosztott szegény családok, minden közlekedéstől elzártan, kenyér hijával, éhen haljanak. Oh, iszonyok éje! oh, szörnyű emlékezet!

Halálcsend uralkodott mindenütt, mellyet csak itt-ott egy evezőlapát lassu csapkodása, a sustorgó fáklyatűz, s a légből lesíró vészhangok zavartak időnkint. S halálcsend uralkodott jelesül a Senftl-lakta utczában, hol maga a halál látszott felütni rodthasztó tanyáját. Minden kipusztulva, romba dőlve; a még fenálló néhány házból is elköltöztek a megrémült lakosok; s ez annyira köztudomásúvá lön, hogy tegnap óta, különben is nagyon félreeső utca

levén ez, egy mentő hajó sem járt e tájakon. Mindenütt síri némaság; — csak egy kebel piheg még; s pedig e kebelben küzdelem van kétségbeesés s élethez tapadás közt. A kétségbeesett férfit az ősz Senfit.

Oh, ha látnátok őt, mint esdekel a görnyedő ember a ház padlásán, hol ökleivel verte ki a zsindegyet, mint eseng égtől földtől menekvést a jajjaiban már elrekedt öreg: ti megszánjátok őt és segélyére jönnétek; mert hiszen a szennyes fukar, a szívtelen apa, a torz dühöncz is ember! — s ki tudja, már hány sokkal bűnösebb, aljasabb lelkű, ocsmányabb jellemű, undokabb vérű egyént nem szállítottatok biztos révpartra, ti nemeslelkű, szent munkásságu emberbarátok?! De az átfázott, átázott öregnek rekedt, gyöngye kiáltásai el nem hatolnak hozzátok, s ő csak a koronként felpislogó távol gyertya s fáklyafényből gyaníthatja, hogy még vannak élők az elpusztult városban. — Senfit helyzete borzasztó vala; minden pillanatban várta végét s minden neszről megrettent, öszszerázakodott, mintha már az enyészet hirnöke csoszogna feléje. Térdre borult, imádkozott, istentől kért segítyt: — de az ima meg nem vigasztalá őt; mert legszörnyebb gyötrelme az vala: hogy régen kihalt szívéből a vallás mély érzése, a religio magasztos istenkéje. Ő csak kincsenek élt; ez nyelte el minden emberibb érzéseit, ez emészté fel multja örömeit, jövője reményeit; — most is nem annyira saját élte, mint kincse kedvéért szeretett volna megmenekülni; majd megszakadó erőlködéssel hurcolá fel magával szekrényét a padlásra, — imái közben erre borult, erre hullottak keserű könnyűi; — kincse mindene volt: — élete, istene!

S mind e mellett, — értitek-e a léleknek e fanyar ellenmondását? — mind e mellett ő, ki durván taszítá vissza, szidalmakkal, káromlással üté el a menteni ajánlkozott fiút, — most kétségbeestének legszédítőbb fokán újra átkozá fiát, a dölyfös ügyvédet, hogy őt illy sanyarban veszni engedi; átkozá gyermekét, hogy miért nem kényszerítette őt, erővel bár, a távozásra. S ha volna most titáni

ereje, megragadná az ég sarkait, s fejére omlasztaná azt az elátkozott fiunak. — Illyen a vakult düh, a kábult önkínzás, melyet fős-vénység s atyai bűn átka ostoroz !

Végre ugy látszott, felhajnallik szabadulása: pirosuló fényt látá tévedezni, mindinkább közeledőt. Igen, a fény egyenesen feléje tartott; a csónakon két ember ült, kik kémelő szemekkel vizsgálódtak a romok rengetegében. Felrezgett ismét Senftl mellében a remény; de már a legközelbi pillanatban uj aggalom fojtogató szívét. Vajjon nem fosztogatni jönnek-e ezek inkább, mint szabadítani? vajjon nem zsákinány-e céljok az elhagyott lakokban? — Igen kellemesen rázá fel ezen kétkedésiből a harsány kiáltás: „Él-e itt valaki, ki menekülni akarna?“ Mohó örömmel kiálta, igen't az öreg, esdőleg nyujtva kezeit az érkezők felé.

A két férfiú azonnal lábtót támaszta a ház párkányához, lesegítendő az elhagyott szenvedőt, mindenkép sietésre intve őt, mert még sok más várakozik hasonló segélyre. — Az öreg szívesen menne, de szekrényétől nem bir megválni. Ezt is ajánlja tehát a szabadítók figyelmébe, melly ugyan, ugymond ravaszul, semmi különöset nem tartalmaz, csak könyveket s néhány családi irományt, de itt hagyni mégsem szeretné, mert nem akarná gyermekei szemrehányásinak kitenni magát. A hajósok épen nem hajlandók kivánsága teljesítésére, mivel minden vesztett percz egy-egy vesztett emberélettel ér föl; végre nagy unszolásra mégis reá állanak, s leszállítják ügygyel bajjal a vasas butort. A milly lassan s lankadtan közeledett imént, szintolly nagy s majd hiedelmet haladó sebességgel iramlík most tova a csónak az éj sötétében, az utcák tekervényin, a halmazok tömkelegén keresztül — egyenesen a nyílt Dunára.

— Hova megyünk? kérdé aggódva Senftl.

— Budára, a várba! — vala a komor válasz. — Pesten már nincs hely; minden nagy épületek tultömvék emberekkel.

Azonban ezen nyugtatónak látszó feleletre Senftl szívét még

inkább elfogá a kétkedés; mert csak most vevé észre a szövétnek pisle világa mellett, hogy a két alak mindegyike orrig burkolva van.

Nem mert szólni, nem merte gyanuját szavakba foglalni, vagy csak reszketeg hangjával is clárulni, s azért összégémberevedve szekrénykéje fölött, magába fojtá félelme sohajit.

Mintegy negyedére evezhettek be a rendes Duna-medernek, az ablakok mindig éber gyertyafényeinek távolsága szerint ítélve, — midőn az evezők egyike hirtelen talpra ugrik, s némileg kibontakozván burkolatából, Senftl elé lép, ennek és saját arcza közé tartva a szövétneket. A mint az öreg megpillantá ez arczot, halálrémület futotta végig minden idegeit; szólni akart volna, de nem tudott.

— Nos, ismersz-e még, vén kutya? — e szavakat riadja a szörnyü alak, s czinkosával megragadva az öreget, a habok közé taszítja. — A csónak ismét visszavezett Pest házsora felé, olly nyugodtan és csöndesen, mintha misem történt volna.

VI.

A tébolyodott.

A hajnal első világában egy halom fehérlett fel a már valamennyire leapadt ár öléből azon vonalon, melly a vízzel borított part szélét lassubb folyással jelölé. S e halom roppant jégtorlasz volt, mellynek alapját néhány jégszikla veté meg, beléje akadván az ártól lassankint odasodrott kisebb nagyobb jégtáblák és darabkák, mintegy lépcsőzetes szirtfokká tornyosult a vész napjaiban. S e halomnak részint lapos, részint rovátkos hátán egy dermedt ember fekszik.

A könyörület szent sugalmítól kora reggel ujabb működésre szólított nemeslelkü hajósok egyike, megpillantva a holtnak látszó

testet, csónakára téteté az ismeretlent, s a legközelebb lakó orvosnak vivé ápolás alá.

Folytonos czélszerű dörzsölés s fáradhatlan ápolásnak végre sikerült az elázott ember jeges tagjait fölmelegíteni, mellében új életszikrát költeni. Milly iszonyu ébredés! A lassudan eszmélő a mint létét fokonkint érezni kezdé, azon mértékben lön az elszörnyedés martalékává; arcvonalmái eltorzultak, s öntudatának benső világossága perczenkint enyészni látszott. Bámulva tekintte maga körül, s magát idegen helyen, csupa ismeretlen alakok közt látván, eszmélete rémületében végkép elveszté a gondolatkapcsot, melly jelen állapotját az elhaladt eseményekhez fűzheté, — saját énje, élete, helyzete homályos talányként zavargott agyában; kiállott sanyara, kínja, veszedelme ijesztő álomképrázat gyanánt lebegett előtte, s a dolgok, az események összességéből csak balsorsának azon rémváza állott világosan szeme előtt: hogy nyomorult, hogy mindenéből kifosztott koldus!

Azon kérdésre: ki légyen? hol van laka? torzul viszonzá: „hol van pénzem? hol van szekrényem?!“ Midőn eziránt senki sem tudna felvilágosítást adni, elborítá tenyereivel arcját, s kétségsbeesetten kezdé zokogni, összeszakadozott s durva öltözete nem igen látszék igazolni keserves panaszlásainak alaposságát, s midőn észrevenné az orvos, hogy az ember személye, kiléte, neve iránt minden fogalmat veszíte; hogy gondolatköre egyedül az esengett pénz körül forog rögzesszmei makacssággal: perczről perczre inkább meggyőződött arról, hogy az öreg férfiú megtébolyodott. Annyit bizonyosnak látott az emberszerető gyógyász, hogy rendkívüli csapásnak kelle megzavarni a szegény szenvedő elméjét: de ki nyujtand kulcsot a talány megfejtésére, ha önmagából egy szikrája sem vehető ki olly fénynek, melly a felfüdözés nyomára vezetne? Bármennyien jöttek is a tébolyodottat megtekinteni, — mert így remélt az orvos valamit kitudhatni, — őt senki sem ismeré. S mi több, ez legnagyobb kínjául látszék szolgálni a szegény elme-

betegnek; mindannyiszor dühbe jött, valahányszor idegent láta a szobába lépni, s felkiálta: „Nem vagyok én vad állat, hogy bámulni jöttök. Gazdag vagyok! adjátok vissza pénzemet, rablók!”

Alig mult néhány nap az ár tökéletes leapadása után, midőn az orvos emberszerető hivatását teljesíteni indult. Haza térve — az öreg tébolyodottat nem találá többé lakásán. Ez, használván egy őrizetlen pillanatot, az utcára osont, s míg az inas észrevenné, nyom nélkül eltűnt. —

Seregesen jártak látogatni a főváros lakói a romok ezreit; s a pusztulás e szörnyű képe tünteté még csak föl töméntelen következményeiben a mult vész egész óriásiságát. Eljöttek a kárvallottak szegényebbei is, könyözve, csüggedten, testben, lélekben megtörve, hajdani vagyonkájok sírhelyeihez, egy-egy eliszapolt rongyot, egy vagy más töredék-forgácsot kiásandók az egymásra halmozott gerendák s roncsolt butorok alól. Iszonyu tekintet illy romba dőlt város! kétezer lak fölött lebegett az enyészet sápadt angyla!

A halmazatok rendetlen sorai közt bujkált az öreg Senftl is, kit inkább ösztön, mint öntudat hajtott ide. Bujkált és mászkált, mint macska, a háztetők leroskadt gerinczein, a gerendák és léczek kiálló csúcsain keresztül, míg eljutott oda, hol ezelőtt laka állt. Ezen izzasztó vándorlása közben még inkább lefoszladozott testéről szakadozott ruházata, — s ő rongyos kolduskint állt itt az omladékok rengetegében. Igen, ő koldus a szó teljes értelmében, mert semmie, de semmie nem maradt. — Az árvizben károsultak a tü-nemény megható nagyszerűségét sem tapasztalhaták, mellyel Schiller a lángok pusztítását rajzolja: Müssig sieht er seine Werke, Und bewundernd untergehn; — mert áradásban egy iszonyuanszép látvány érdekessége sem enyhíti a vész borzadalmait; itt nincs fényoldal, — itt minden árny és éj. S vajmi soknak azon vigasza sem volt a sors-csapás elviharzása után, mit olly gyönyörű szavakban fest továbbá a költő:

Er zählt die Häupter seiner Lieben,

Und sieh', ihm fehlt kein einzig theures Haupt!

S ezek közt volt az ősz polgár is. Neki senkie sem volt. A nagy világ összeségében ő egyedül, elhagyatva, ridegen állt, mint száraz kóró, mint kiaszott fa, melyhez fenyegetőleg közelg a kertész baltája. S miért? Oh, ő önkényleg, zsarnokilag taszítá el magától fiát, ki tisztelve imádá, s imádva tisztelte őt, ki kész vala atyja üdvét szíve vérén megváltani. E gyermekét félreismeré, gyűlölé, átkozá. Oh, sötét tekervényei az atyai szívnek! mikor lövell belétek isteni fény, melly földerítse az élet pályáját, hogy megismerje balutjait a tévedt zarándok? — s leánya, e szende magzat, ki megosztá vele inségét majd utolsó perczig. Ez bátyjánál van, az elátkozott, gyűlölt fiunál, kihez vezetni a hajthatlan apát angyalok is hiába erőlködnének. — Igen, perczekre felvilágosult Senftl eszmélete a gyásznak e színhelyén; élénk rajzokban lebegett el előtte családi viszonyai balsága, s önmaga ellen dühöngve, tájékozó ajakkal illy szókra fakadt:

— Itt állok kipusztítva, megsemmisítve. Nincs semmim; koldus vagyok. Az egykori gazdag polgár, rongyos koldus, — koldus! Hah, s azt beszélik: van gondviselés. Ki viselt gondot reám, vagyonomra, ki? ki viselt gondot szép fényes aranyaimra, tallérimra, ki?! Oh, bár vesztém volna el ezen özönvizben! Miért is kisértett meg az ördög, hogy innen elmentem? inkább itt fekünném most szekrényemen! szebb koporsóm soha sem lesz! oh, átkozott a percz, mellyben meghallgatám a csábító szavakat, átkozott a gondolat, melly a csónakba unszolt, átkozott az óra, melly e vészt szülé — s e szavaknál irtózatosan rángatá hajait, s görcsösen szóritá markába a kitépett ősz fürtcsomót. — Koldus, koldus! — így kezdé ujra önkínzását, — hova megyek most, hova? Hah, fiam, az elpártolt, elfajult gyermek, ő bőségben dőzsöl, tivornyát üt a romok fölött, kárörvendő tivornyát apja nyomorusága fölött, s neveti sorsomat, neveti semmiségemet szép felesége karjában, — oh, ő boldog;

nemes felesége s nemesileg hangzó neve van! — Mustárfi? fiam ez? — Nincs fiam, nem volt fiam soha, — átkozott a nap, melly őt világra hozá, s most talán hozzá forduljak, tőle kolduljak kenyérhulladékot, kegyelmétől kolduljak egy-egy árva morzsát, melyet ebe szokott felfalni asztala alatt? hogy mondhasa a nemes asszonyság: ő jót tett egy kolduspolgárral! ő adott egy kanál levest egy éhenhaló polgárkoldusnak! Ah! — s most keservesen kezdé zokogni.

Ujabb roham támadá meg a szegény öreg agyvelejét, s ujra kitört szemein a vad láng, az örület kórtüze. Csókolgatá, ölelgeté, simogatá a podvás gerendákat, a szuette léczeket, a mohos szelményeket, s töredezett hangon folytatá: — Mindez enyim volt, sajátom! s most?! Hol a szép pénz, mit e lak felépítésére fordítottam? mind, mind oda! Hajh! és szekrényem, pénzem, kincsem! Szent-séges isten! mind, mind oda! Pokol átka! inkább veszett ebként döglöttem volna el, mintsem így kelljen nyomorognom, szégyenére nevemnek, gyalázatára létemnek! szakadatok inkább reám égneek boltjai, hogy mentve legyek e kintől, e pokolélettől. Hah, nem nyilsz-e meg alattam, irgalmatlan föld? temess el, nyelj el, pusztíts el! hisz nekem semmim sincs, — én koldus vagyok! Oh, jaj! El, el! — s indult sebes léptekkel, örült kétségbeesése elől menekülendő.

Mögötte ekkor ismeretes hang zendült meg; esengő, kérő, vigasztaló hang; s ez fia szava volt.

Eliszonyodva tekinté hátra az öreg, s megpillantva Mustárfit, mint közelg feléje, összetett kezekkel kérve, hogy várná be őt, — mint villámtól üzetve rohant tova s ordítá: — Hah, reám küldi-e a pokol minden ördögeit! El, el! átok az élet, — minden percz uj kárhozat! —

— Atyám, atyám! az isten szent szerelmeért kérem! csak egy szót, egy perczet! atyám! — így kiálta lelkenedezve utána az

ügyvéd, kinek majd szétszaggatá keblét a fájdalom. De az öreg Senftl eltűnt a gerendázatok erdejének egy oldalutczáján.

VII.

Troglodyták.

A József császárépítette laktanya, az ugynevezett uj épület mögötti homokbuczkák közt az árvíz után putritelep keletkezett, hol a sorsverte szegények, kiknek lakuk, kenyerek, semmiök sem vala, menedéket kerestek. Sajátnemü, s a szívet alapjaiban megrázkodtató, a vért elemeiben megfagyasztó képét a nyomornak tünteté fel az érzékeny keblü ember szemei előtt e troglodytagyarmat, mellyhez képest Herodot aethiopiai barlanglakóinak tanjája édeni vidék lehete. Földbe ásott lyukak, szemétkörnyezte gödrök, egy kis náddal, szalmával fedve, szennyes deszkákból összeállított ebkalitka-alaku bódék, szélvész ellen ganajjal védett, rossz sövényből font viskók olly táborot képezének itt, melly másfél évig a legélénkebben emlékezteté a lassankint felépülő és széplülő város lakóit: milly közel van minden órában az ur ostora, s kezének egyik hatalmas fenytő eszköze — a Duna.

Nyár közepe táján egy gyászba öltözött család jöve e gyarmatot látogatni, séta közben segedelmet osztva a nyomor fiainak, s az emberszeretet tiszta részvételével is enyhítve, mennyire lehet, az inséget. — Mustárfi karján vezeté nejét, mellette nővére, a szelid Minna, haladt; előttök pedig az öt éves Elek, gyermeked kíváncsisággal mindent vizsgálgatva, szökdécselt. Így haladt a család a szegénység e táborának rendetlen sorai közt.

Lehetlen volt, hogy ennyi nyomor, ennyi sanyaruság láttán fel ne ujjjon mindnyájok szívében az alig öt hónap előtti vésznek irtóztató emlékezete, s jelesül az ügyvéd keble tán inkább vérzett, mint valaha. Kiről is szólhatnának élénkebb részvétellel, éberebb

illetődéssel, fájdalmasb emlékezettel, mint az öreg atyáról, Senftl-ről, ki végkép eltűnt az árvizi napok óta, s kit is, mint elhunytat, gyászolnak? Minna szemeit törölé, Emilia részvevőleg simult férjéhez, az ügyvéd magába szorítá kitörni induló bánatát, s még a kis fiu is lassubbitá virgoncz lépteit, midőn nagyapját hallá említetni, kit ugyan nem ismert, nem látott soha, de kinek szerencsétlenségét annyiszor hallá elmondadni, s mindannyiszor keserű könyűket hullatott vagy anyja ölében, vagy atyja oldalánál.

Vándorlásuk közben már messziről vőnek észre egy sajátzerű, összeaszott alakot, mellynek kiváló szennyessége s összerongyolt ruházata különösen magára voná figyelmeket. Ez ember egy illy putrinak úgy nevezett ajtaja előtt, melly nem vala egyéb szűk, alacsony résnél a ki s bebujhatásra, ült vagy inkább guggolt, s révedezve tekintett szerte a nyári hő nap utáni meleg estén bűzös kigőzölgésekben fürdő tábortelep minden részére. Nézett, nézett folyvást hol balra, hol jobbra, hol lesüté fejét, de úgy látszék, mind-ebből semmit sem vőn észre, mire szemeit függeszté. A mint közeledék a Mustárfi-család, láták, hogy deszkadarabkákból összerakott piszkos szekrénykére krétával, korommal különféle számokat mázol az ember, s hallák, mikép rekedt, rikácsoló hangon közönkint a számok özvegét majd siralmas fájlalással, majd dühös kifakadással kiáltja ki. Torz tekintete a figyelmes vizsgáló előtt azonnal elárulható az elmebeteg.

— Nyulczvanezer! — kiálta a kopasz fejű váz, midőn Mustárfiék közelébe értek, s hatalmasat ütött száraz csontöklével a szekrénykére, hogy az szinte recsegne.

Milly nagy, milly szörnyen meglepő, az öröm és fájdalom vegyületétől viharzó bámulat fogta el az ügyvédet, midőn élesebb szemmel tekintve az öregre, benne atyjára ismert! Így találni őt, illy állapotban, — milly kín, milly ideggyilkoló gyötirelem! De ő mégis él, a meggyászolt, a holtnak vélt még él, — oh, milly öröm, milly édes kimondhatlan szívöröm! — Alig meré felfödözését ked-

veseivel közleni, tartva, hogy nem lehetvén ura feláradozó érzéseinek, olly indulatviharra adand jelszót, melly a vízszontalálkozás örömét a külső tekintet szörnyü meglepetésével keserítendi el. Még egyszer rátekinte; nincs kétség többé; ő az; ezen, más bárkire nézve ismeretlenné torzult, fonnyadt, összetörpült, vázzá sannyadt alak nem más, mint atyja. Halk hangon tudatá ekkor neje s hugával a váratlan eseményt, s férfias kéréssel mérsékelé netán kitörendő felzajzásukat.

Kevés percz mulva az öreg előtt állt a látogató család, — s meleg könyök hullottak a tébolyodott Senftl sárga kezére, melyet fia tartott reszkető ujjai közt; mellette két gyászba öltözött nőalak könyezett. A legtisztább illetődésnek harmatcseppjei, mik valaha erényvirágokat öntözének!

A meglepett öreg felpillantá, s szeretett volna elszabadulni, — de ismeretlen valami tartóztatá őt, s ki nem mozdulhata helyéből. Fia s leánya meglátása némileg kiderité eszméletét, s mint maguszi tükörben vonultak el előtte ezen alakok, mellyektől annyira irtózott, s mellyekhez mégis annyira vonzódott darab idő óta öntudatlanul, — főleg álmaiban.

— Atyám! — így szólítá meg szelid hangon Mustárfi — isten áldása lengjen ön felett, valamint megáldá lépteimet, hogy ide vezérelt édes, szeretett atyámhoz!

— Mi? — szóla reszketve a szegény beteg, — én atya? de hát atya vagyok-e én? van-e nekem fiam? vannak-e gyermekeim?

— Igen, — monda zokogva Minna — igen, atyám! ime leánya is itt várja atyai keze áldását!

Megpillantván Minnát az öreg, egészen magához látszék tért, feléje nyújtá kezét, s kiálta: — Igen, te leányom vagy! — Kezét Minna csókokkal halmozá.

A kis Elek, eddig szótlán tanuja a jelenetnek, örömszajos kiáltással mondá: — oh, hát feltaláltuk édes öregapámat, kit olly sokat

sirattunk és gyászoltunk?! Édes jó öregapám, szeresse a kis Eleket? — s virgoncz kedvvel szökölt az öreghez.

— Mit beszéltek, ti sirattatok, gyászoltatok engem? — kérde bámulva Senftl.

— Ugy van, kedves atyánk! — szóla szende hangon az ügyvéd neje, — e gyászruha is ön emlékét ünnepli, mert azt hittük, hogy halálát kell kesergenünk. — Oh, én szülötlen árva vagyok; atyám, anyám sirban nyugszanak; engedje, hadd örvendjek ismét gyermeki indulattal, — hadd leljek önben újra atyát! —

Ez több volt, mintsem a bár megkövesült, de épen alaptalan gyanúja miatt megkövesült szívü férfinak elviselhetné. A legérzékenyebb jelenet fejtett ki itt, mellynek a troglodyta-családok félenk távolban, de isten angyalai annál közelebből voltak tanui. Senftl megölelé családját, s néhány perczre igen boldognak látszott. Mustárfi már is kezdé meghívását előadni, hogy térne a sokat szenvedett atya a városba, családja ölébe, hol szeretet és részvét ápolandja őt, — midőn az öreg körültekinte, s egy véletlen pillantás saját öltönyére egész erejében költé fel ismét boldogtalan rögzeszmeje zsarnokiságát, s velőrendítőleg kezdé vesztett ezreit siratni.

Kedvezőbb perczet várt be tehát az ügyvéd. Oszladozván ismét a kórroham ereje, nagy bajjal sikerült végre neki, az öreg urat a családi kör örömeinek megosztása iránti egyezésre birni. Azonban a legközelbi percz megint más határozást csalt Senftl ajkaira, mi-helyt fellobogott a gyanu sötét szellemének még egészen el nem aludt szövétneke. Végre elnyomá az álom a sokat sanyargott testet. Ezt hasznára fordítva Mustárfi, párnapadon beviteté szállására alvó atyját. Másnap övéi körében ébredt föl az öreg, s úgy látszék, ez éjjel a nyavalya sokat vesztett fulánkjából. — Volt-e boldogabb napja ez életben az ügyvédnek, mint e váratlan, noha még csak félig kivívott, de szent reményekkel kecsegtető diadal reggele?!

VIII.

Bűn s erénydíj.

A Mustárfi-család körében nagy ünnepre készültek, — s ez Minna menyekzője. — Az öreg ur előtt, ki mindinkább üdült bajából, még titkolák a dolgot, nehogy ennek említése tán ismét megzavarja a lassankint fejledező elmederűt; mert a leány férjhezmenetele is azon kérdések egyike volt, melyek mindannyiszor felházták Senftl indulatosságát. Sőt azt hívék, kellemesen lependi meg őt az elhatározó perczben azon körülmény megtudása, hogy ugyanazon ifju lépend Minnával az oltárhoz, kit az öreg ur mindig gyanuval üldözött, hogy csak a pénz kedvéért udvarol leányának, s kiről most e gyanunak árnyéka is elhárul, miután arájával más kincset nem nyer, mint pusztán kezét és szivét, kivevén azon nászajándékot, melyet bátyja ruhákban s ékszerekben adand testvéri szeretetből.

Az árvizi vésznapok óta Szederkényi ujjabb ragaszkodással csatlakozott Mustárfiékhöz, ujjabb tüzzel ostromlá Minna szerelmét. A leány mindig szerette az ifjut; ő olly nyájas, hódító beszédű volt, olly kedélydúsnak, nemes jelleműnek mutatkozott; s egyszerű, ártatlan leány, kit már különben is fogva tart egy ifjunak csinos, kellemes külseje, mikép utasithatna vissza ennyi jellességet érzetlenségül? most kivált, midőn a lángszerelmű kérő legszebb jelét adá őszinte önzéstelenségének, hogy nem mellékes érdek, hanem egyedül tiszta hajlandóság vezette lépteit. Oh, milly gyakran gondolkodott a távollevő ifjuról utóbbi napokban, ki ősi jószága átvételére utazott egy messze határszéli megyébe. S ez nemde megbocsátható egy menyasszonynak? hisz ő jövődő boldogságáról álmodozott. Csak egy dolog aggasztá a jólelkű gyermeket: ha tán ellenzeni találja atyja e szövetséget? Az öreg ur olly igen gyűlölé

mindig Szederkényit; s atyai egyezés nélkül nem tudna megnyugodni, nem boldog lenni soha. Tudatni kell okvetlenül minélelőbb e viszonyt, ezen összekelési szándékot az atyával; mert ámbár a menyekző az ő befolyása nélkül határozottatott el, mivel őt elhunynak gondolák: most, miután az ég kegyelme olly csudálatosan megtartá őt az élők sorában, felujulnak ismét minden szülői jogai, s őt mellőzni olly nagy fontosságu lépésnél egyáltalán nem szabad. — Így gondolkozik a jámbor kedélyű gyermek.

Együtt ült a Mustárfi-család, kedélyes beszélgetéssel fűszerezve a napi események szárnyaló híreit, s különös figyelemmel iparkodván felvidíteni az öreg urat, kinek ma ismét hosszabb világos órája volt a tegnapinál — mert elmegyógyulásának szakadozott, de mindig sürűbben következő fénypillanatai észrevehetőleg hosszabbra is nyultak darab idő óta; — együtt ültek meghitt körben, midőn ujlag váratlan fordulat, s a szokottaknál zordonabb nyilatkozatu, rohaná meg a szemlátomást sápadozó beteget. — Hah! — így kiálta, felpattanva székéről — mintha szörnyű clőérzet nyilalna mellemen keresztül, mintha ezer éles kés vagdálná belsőmet! Segítsetek! oh! Én meguntam koldus lenni! adjátok vissza pénzemet, — én nem akarok lenni, nem leszek többé koldus! — kifogyva ereiből, székre hanyatlott, fiától támogatva, kit nem kevésbé rázott meg ezen ijesztő visszaesés a már tünedező nyavalyába.

Ekkor benyílt az ajtó, s belépett Minna vőlegénye — Szederkényi. A leány repeső örömmel lépett eléje, s mindnyájan nyájasan üdvözlék a visszaérkezettet. A sarokba vonult, kimerültségében még mindig lihegő Senftl főlemelé konyult fejét, rámereszté szeméit a vendégre s minden izmai remegni kezének. Szederkényi is szembetűnőleg elhalványult a kétes alak megpillantásakor, s mentséget dadogva, az ajtó felé hátrált. De az öreg tébolyodott talpra ugrott, s torkon ragadva őt, ordítá: — Hah, itt vagy végre, gyilkos, rabló! ocsmány tolvaj! átkozott haramja, árvizi orgyilkosom!

Mindnyájokat megmerevíté a borzadás ezen irtózatossá vádakkal

hallatára, — s Szederkényi félholtan reszketett, s szótlanul szegezé kidülledt szemeit a megtámadóra. Homlokán s torzul vonagló arczáján iszonyu harczot küzdött rémület és kétségbeesés.

Mustárfi kiszabadítá a vádlottat Senftl görcsös ökleiből, s remegő ajakkal kért felvilágosítást. Szerderkényi tagadni kezdé a vád alaposságát. De az öreg örültnek e pillanat visszaadá egész tiszta eszméletét, s legnagyobb összefüggéssel adá elő a rémēj borzadályait: mint jöve mentés ürügye alatt őt elcsalni Szederkényi egy czimborájával; mint löké őt a Duna hullámai közé; mint sodrá őt azután a folyam a jégtorlaszhoz, hol félig eszméletlenül kétségbeesett tusával kapaszkodott fel a jéglépcsőzetre. Mi ezután történt vele, arról nem tudá világosan számot adni egész azon perczig, midőn a romba dőlt háznál fiát megpillantá. Nem titkolá el, mikép leginkább azon irtózatosságon által érzé megzavartatni elméjét: hogy e merényben saját leányát is némileg részesnek lenni gondolá, ki talán így akará kijátszani atyja ellenzését, s szerelmesével egyesülni. Ezen kíngyanu s azon kényszerültség érzete, hogy gyilkosa nevét el kell hallgatnia, hacsak saját vérét, leányát is nem akarja a bűn gyalázatával beszennyezni, — e kettős ellenkező erő folytonos tusája megfosztá őt végre eszének világos öntudatától. De most teljes fényben áll előtte a mult események egész láncolata, ezen ember megpillantása fáklyát gyujta agyában, s megoldá a rettenetes csomót. Végezve előadását, illy szavakkal fordult Szederkényihez: — Add vissza pénzemet, gazember! hol van szekrényem, nyomorult gyilkos! — s tigrisként ugrott volna ujabbán martaléka nyakára, ha e szándékában Mustárfi nem gátolja.

A bűnös le vanálarcozva, lesujtva, megsemmisítve. A vétket boszuló isten a megsértettnek adá kezébe mennyköveit, — s a büntető ég villámai elől hiába bujkál a szentségtelen gonosztevő! Szederkényi mindezek által, a bűnmerény ezen eltagadhatlan körülményei, részletei s adatai által annyira ki van forgatva a tagadási szemtelenség lehető vakmerő fogásaiból is, hogy szót sem hozhata

fel aljas tette enyhítésére, kétségbeesetten nyögé: „Irgalom, irgalom!”

Ezt hallván Minna, zokogva veté magát Emilia mellére, testvéri részvétben keresve enyhülést boldogtalanságának. — Szegény szerencsétlen teremtmény! ne gyötörd, ne emészd magad! szerencsétlenséged nem olyan nagy, minőnek képzeled. Ha megszűnik az első megrázkodtatás iszonya, megszűnend sajogni a seb is, mellyet egy méltatlannak csábító galádsága vert; s te áldani fogod az isten kegyességét, hogy megmentett illy szörnyeteg körmeiből jó idején. Illy embernek esni áldozatul, milly irtózatossá jövő! illy haramjához eskü erejével, bár csak perczre is, kötetni, az övének, nevének nevezetni, — milly szörnyű gondolat!

Mustárfi utálattal fordult el a bünfertőzött ügyvédtárostól; — oh, illy egyént osztálysorsosnak nevezni, — csak e szó magában is szégyenpoklot rejt. Első gondja volt az igazság szolgálóiért küldeni, hogy a cselszövő rablót, az éji orgyilkost méltó lakhelyére kísértesse. De pár perczig gátolá őt e szándokában a lesújtottnak gyermekileg gyáva siránkozása s csúszvamászo esdeklése, ki még néhány szót akar előbb intézni a mélyen sértett családhoz. — Felföldözé, hogy tartván a hirtelen meggazdagulás feltűnőségétől, mi okvetlenül gyanut támasztott volna ellene, — a pénzszekrényt, néhány ezer forint híján, minden tartalmával együtt, Senftl volt háza telkén gondosan elásta, s azután segédczimboráját kérlelhetlenül legyilkolá. Azonban hogy magát biztosítsa a kincs iránt, koholt irományt zárt a szekrénybe Senftl kezének utánzott vonásával, mellynek erejénél fogva az egész vagyon Minnaé s leendő férjeé legyen csorbitatlanul. Így vélt birtokába juthatni az áhitozott pénznek, s pedig jogosan, a világ szemei előtt, föltevéen magában, hogy férje leendvén egyszer Minnának, valami örv alatt ásatást rendelend el azon elpusztult háztelken. E vallomásával némi kiméletet vélt érdemelhetni Mustárfiéknak részéről, s szabad távozhatast esdeklött. De még mielőtt ezek egyeznének, nehogy az érkező megyei hajdúk itt érék őt, rögtön kiszökött az ajtón s eltűnt.

Ennyi gonoszság az átkozott mammon kedvéért! oh, szörnyű vakság, mellyel megveri azt a bűn ördöge, kit hálójába kerített!

Másnap híre járt, hogy a mindenütt eladósodott Szederkényi — melly név egyébiránt szinte csak csupa koholmány vala — löporral végzé rövid, de annál gyalázatosabb életét. S talán ez díja a bűnnek, méltó díja illy elvetemültségnek? Egy rövid kín, az enyészet semmitő percze, az önkényleg választott pillanatnyi szégyenhalál méltó díja-e illy kebelrázó romlottságnak? Van ennél irtózatosb: — utálat kísérte sírjába, s emlékezetén embertársai átka leng!

A mint mondá a halálra készülő bűnös, úgy találták az elásott szekrényt. — Senfil örömét lelé vizontalált szép aranyai, talérjai s bankjegyeiben; de főbb örömét most már abban is: hogy kincsét gyermekeivel megoszthatá. Így gyógyítja ki néha a fukart boldogtalan nyavalyájából csupán a legnagyobb sanyar s a tapasztalt nemeslelkűség legdicsőbb győzedelme.

De Mustárfinak adhat-e kárpótlást minden kiállott szenvedéséért a csillogó ércz, a pengő vigasztalás? Ő magasabban áll, hogysen a földi por, az aknai sziklák szüleményei kéjérzetre ragadhatnák az égiekhez szárnyaló lelkét: jutalmat neki csak isten szent keze szabhat. S ő fellelé e jutalmát. Atyja teljesen visszanyeré elméje világosságát, s engesztelődve, szeretve élt körében. Áldva tevé kezét fiának fejére az öreg, s mondá: „Visszavonom igazságtalan átkomat, mellyel megszorítalak, édes jó fiam, mellyet vakultságom boldogtalan pillanatában szórtam kegyetlenül fejedre. Olly őszintén kívánom, hogy az ég legszentebb áldása kísérje minden léptedet, a milly buzgón kérem istenemtől tulvilági üdvömet!” S Mustárfi Ferencz boldog volt, boldog a szó legmagasztosb értelmében. Egy erényes, lelkes nő birtokában, atyja egy reménydús gyermeknek, s szeretve atyjától, tisztelve embertársaitól, önérzetének fenséges diadalában legboldogabbika vala a halandóknak. Az erény valódi díja csak az lehet, melly a nemes lelket — lelkileg jutalmazza.

VÖRÖSMARTYNAK
„CZILLEY ÉS HUNYADYAK”
CZÍMŰ DRAMÁJÁBÓL.

Hunyady László laka.

Kanizsay, Bodó, Madarász.

Kanizsay.

Az éj mulik, s még László nincsen itt.

Bodó.

Tüstént jön, a királyt kíséri el.

Kanizsay.

Urunk ma rendkívül jó kedvű volt

S nyájas, kivált a hölgyekhez.

Bodó.

Nagyon.

Kanizsay.

De ugyan miért rendelt László ide?

S éjfél után!

Bodó.

Kérdezd meg Madarászt.

(Madarász elaludt, s halkan hortyogni kezd.)

Kanizsay.

Nem is kell kérdenem, már ő felelt,

De nem nekünk, talán a szellemeknek:

Mert én nem értem.

Bodó.

Nem? Pedig nagyon

Világosan mondá, hogy aluszik.

Kanizsay (fülibe sug).

Jön a török!

(Madarász ijedve felugrik, s Kanizsajt torkon ragadja.)

Kanizsay.

Menydörgő! megfulok.

(Ellöki magától.)

Madarász.

Mi az! mi baj?

Bodó.

Csak egy kis tréfaság!

Kevésbe mult, hogy meg nem fojtogattál.

Kanizsay.

Pogány egy körmöd van, Madarász öcsém!

Eztán, ha alszol, karddal keltelek fel.

Madarász.

Bocsáss meg, bajtárs, rossz alvó vagyok,

Boldogtalan dühvel rohanva meg

Mindent, ki álmaimból felijeszt.

Bodó.

Tudod mit!! Eztán majd csak a törökkel

Ébresztetünk fel, s így egy éven át

Megfojthatsz néhány százat, könnyedén.

Madarász.

Hagyjátok el, szégyenlem dühömet;

De mért vagyunk itt így későn?

Bodó.

Talán

Inkább korán. Jönek! Hallgassatok.

Hunyady László. Ország h, Vitéz, Szilágyi (Jónak).

Hunyady László.

Üdvözlek hajlakomban, uraim!
 Foglaljatok helyet, s bocsássatok meg,
 Hogy székkal kínállak meg ágy helyett.
 De főben járó dolgot kell kitárnom,
 Mielőtt a titkot rejtő éj mulik,
 S az isten ránk köszönti a napot.

Ország h.

Figyelmezünk, beszélj!

Hunyady László.

Itt egy levél,

Mellynek veszélyes tartalmát kívántam
 Megismertetni. Kérlek nézd s ítélj!

(Ország hnak adja.)

Ország h (olvas).

„Tisztelt ipam! A következő uj évre egy pár labdával kívánok kedveskedni, az oláh Hunyady-kölykek fejét értem, kiket, csupa kereszténységből, apjuk után ohajtok küldeni, hogy minél előbb üdvezüljenek. Szándékom színleg kibékülni s fiaimmá fogadni őket, hogy annál biztosabban horogra kerüljenek. Légy készen minden mozgalomra; szükség esetében a törökkel is czimborálhatsz titkon; mert a kigyópárt, ha fejét levágtuk, még vagdalkozni fog. Jóban, roszban barátod, vöd“.

(Átadja egyebeknek.)

Vitéz.

Istentelenség!

Kanizsay.

Gyilkos áruló!

Madarász.

László! ha biztál bennem valaha,
Engedd ez ember életét nekem.
Utcán vagy ágyban, táncz vagy bor között,
Vagy isten egyházában, megölöm,
Mikor kívánod. Kérlek, add nekem.

Hunyady László.

Légy türelemmel.

Ország h.

Ez Czillej keze.

Vitéz (nézi).

„Szükség esetében a törökkel is czimborálhatsz.“

Kanizsay.

Az áruló! konczoljuk össze itt!

Vitéz.

Nincs benne kétség, ez saját keze.

(Szilágyinak nyújtja.)

Szilágyi.

Én el nem olvasom; de elhiszem.

Nos, jó öcsém, hát nem derék apát

Hozál magaddal?

Többen.

Vész, halál reá!

Ország h.

Nem kis veszélynek magva e levél.

Ha élve hagyjuk, ő veszt el soronként;

Ha itt megöljük, pártja áll boszút,

S viszályba dönti újra e hazát.

Hunyady László.

Hozzá kell adnom, hogy már Brankovics,

Ki e levélnek mását kapta csak,

Választ is irt, és érdemes vejétől

Fejünket várja. S bár mit végezünk,
De tenni kell; mert ő sietni fog,
Ha nyílt erőszak nem segít, titokban.

Ország h.

Világos a dolog, nincs haladék,
S én azt hiszem, hogy ég és föld előtt
Jogod van őt megölni.

Hunyady László.

S te, atyám?

Vitéz.

A gyilkolás, fiam, mindig tilos;
De ha ki ez istentől elesküdt
Embert és országárulót megölné,
Vétkét bocsánandónak tartanám.

Szilágyi.

Haljon meg! itt nincs más kigázolás.

Kanizsay, Madarász.

Haljon meg!!

Hunyady László.

Bocsássatok meg, én másképp ítélek.
Ő engemet fiának fogadott,
S mint e levélből látszik, ellenem
Már akkor elszánt, gyilkos terve volt.
Meggondolék mindent, és úgy találtam,
Hogy illy veséig megromlott silány
Világcsalónak a halál nagyon
Illetlen büntetés, s nagy tisztelet
Becsületes kard által vesznie.
Én házam e mirigyét s ellenét
Mindennek, a mi jó s becsületes —
De a ki gyáva és titkon dolgozik,
Nem testileg vágyom kiirtani,

S vérével egy vad pillanat dühének
 Áldozni dörén: józanb mint heves,
 Én szellemét kívánnám sérteni,
 Megbélyegezni a világ előtt;
 Letépni homlokáról a sima
 Álarczot, nyiltan megmutatni őt,
 Hogy, mint gyalázat szörnyét s szellemi
 Dögvést, utálat és közmegvetés
 Pusztítsa el, fájóbban, mint a vas.

Szilágyi.

Öcsém, nem értelek.

Hunyady László.

Hát világosabban:

Én itt e várban, nép s király előtt
 Ezen levéllel vádolom be őt,
 S kitárom ocsmány lelke terveit.

Szilágyi.

Az isten látja lelkem, jó öcsém,
 Te ugy szólsz, mintha kedved gerjedezne
 Orgyilkot falni új apád kezéből.

Hunyady László.

Ti kételkedtek?

Ország.

Ez szelid tanács;

Ha lelked súgja, tégy próbát vele.
 De megjegyezd, hogy törvény és igazság
 Hatalmasokra nem szolgál soha.
 Vétken kapatva, mint a sebhedett vad,
 Üzöik ellen bőszerűbb haraggal
 Fordulnak vissza, s a megszégyenítést
 Még óriásibb s jobban tervezett
 Gaztettel törlik el. S a vakmerő bűn,

Nagysága által, és mert sikerült,
 Elveszti undok bélyegét, s neve
 Erény, dicsőség lesz a nép előtt.

Szilágyi.

Egy szóval: úgy jársz, mint szegény apád,
 Nagylelkű, ő is megkegyelmezett
 Orgyilkosának. S az megszégyenült?
 És megjavult-e? meg, de mint az ördög,
 Mert egy helyett most két lelket kíván.

Hunyady László.

Az más! apámnak nem volt levele,
 De ez bizonyosság ég és föld előtt.
 Én e levéllel arczul csaphatom,
 Minden betűvel szégyent és kudarczot
 Olvashatok reá, s ki védni merné,
 Azt mondanám: orgyilkos czimborája!
 Olvasd ez írást és hagyd veszni őt!

Madarász.

Mi egy levél annak, ki szemtelen?
 Ő eltagadja istenét, ha kell.

Szilágyi.

Bizd rám, öcsém, s én őt felköttem
 A nagy toronyra. Aztán jöjenek,
 Ha kedvök tartja, számat kérni tőlem.

Bodó.

Bocsássatok meg, eddig hallgaték.
 Kihallgaték mindent, s készen vagyok
 Határozatommal: itt nincs más menekvés,
 Mint a halál. Haljon meg Czillej,
 Hogy meg ne öljön bennünket. De nem
 Te általad, nemes bán, és nem is
 Kezedtől, várnok; rátok a hazának

Szüksége van, s nem válnék díszetekre
 Illy aljas s csaknem bakói tett.
 Maradjatok ti tisztán, és mi hárman
 Még ifjak, és csaknem nevetlenek,
 Végezzük el, mi hozzátok nem illik.
 Ha számot kérnek, még ti szabadok
 S tiszták a vértől, védelmünkre keltek,
 S mi e levéllel mentendjük magunkat.
 Ha a levél ki nem ment, bizonyos,
 Hogy itt erőszak országol, s nekünk,
 Miként nekik, vont fegyver lesz kezünkben,
 Nyílt háboru lesz, mellyben véget ér
 A gyáva fondorlás, s vitézi kar
 S szeréncse ad győzelmet vagy halált !

Kanizsay, Madarász.

Bizzátok őt reánk !

Szilágyi.

Bodó öcsém, te nem rosztat beszélsz,
 Lelkemre mondom. Ámbár jobb szeretném
 Magamra venni a terhet; de így jobb.
 Lelkemre mondom. Mink el nem hagyunk,
 Attól ne tartsatok. — László öcsém ?

Hunyady László (Bodóhoz).

A mit beszéltél, nem felejttem el,
 Nemes szívű barátom. Most azonban
 Álmodjunk rá. És, tisztelt uraim,
 Vegyétek hálámat. Meggondolom
 Tanácsokat, s talán még dél előtt
 Itt látlak nálam.

Szilágyi.

Néhány óra múlva.

De most nyugodjunk: a hajnal közel van
S zavarba jő, ha ágyban nem talál.

Ország h.

Én nem jövök, mert tiltja helyzetem;
De bár mit vagy teendő, javalom,
S én és barátim pártodon leszünk.

Hunyady László.

Apám barátja voltál; légy enyém is.

(Kezet fognak, Ország h. el.)

Tisztelt atyám! jó bátya! és ti mind,
Ifjú barátim, még egyszer vegyétek
Legforróbb hálám. Illyen férfiakkal
Én bármi sorsnak bizton daczolok.
Tanúi lesztek, hogy meg nem gyalázom
Apám sírját, sem a magyar nevet;
Hogy nem teszek többet, mint a mi kell,
S a vak düh és a gyávaság között
Találok utat, mellyen járnom illik.
Jó éjszakát — vagy inkább jó nyugalmat.

Vitéz.

Imába zárom sorsodat, fiam,
Szálljon reád atyádnak szelleme.

Hunyady László.

Isten veled! (Az ifjakhoz.)

Barátim, jó nyugalmat!

(Vitéz, Kanizsay, Bodó, Madarász el.)

Egy szóra, jó bátyám! Megeshetik,
Hogy még előbb, mint sírba száll e nap,
Vér fertezendí tiszta kezemet,
Miért barátim s ellenségeimnek
Számot kell adnom. Mit határozál
Ez esetben tenni?

Szilágyi.

A vár kapuit

Bezárva tartom, sem be, sem ki nem

Bocsátok senkit, míg e tett felett

Meg nem lesz a frigy és kibékülés.

S ha ez lehetlen, úgy harczot vivunk

A legnagyobbért, a mit e hon adhat.

Hunyady László.

Ezt várom tőled.

Szilágyi.

Légy nyugott, öcsém,

Talpon leszünk. De most alunni menj.

Hunyady László.

Jó éjszakát. Jó bátya, köszönöm!

(Szilágyi el.)

Nem izgaték fel senkit, csendesen

Bevártam minden tervet, s ők halált

Szavaznak rá, s ha én békén hagyom,

Kivégzik ők; de ezt csak gyávaság

Engedhetendé. Itt nem diadal,

Nem hír, dicsőség, a mit nyerhetünk:

Gyalázat és veszély, s azért nem illő,

Hogy azt helyettem társaim viseljék.

(Az ablakhoz megy.)

Halvány az éj, a reggel közelít.

Dologtevő nap kezdődik; reám

Egy nagy, de hitvány munka terhe vár.

Mindegy, mit tenni kell, magam teszem,

S számot csak tőlem kérjen, a ki mer.

(El.)

LENGYEL HATÁRON.

Tavasz díszében állasz,
Te zsarnokolt vidék ;
Fölködtél tiszta fényben
Sugárzva leng az ég.

Olly szép a rózsza itt is,
Mint más határokon ;
Bájillatát fuvalmak
Röpítik szárnyukon.

S csattogva zengi forró
Dalát a kis madár,
Midőn a lombok árnyin
Szerelmesére vár.

A hegynek távol orma
Zöld lombbal koszorús ;
Az akna, érczerekkel
Körülhálózva, dús.

S véráztatott meződön
Aranykalász haboz ;
Mellette halk morajjal
Patakcsa áradoz. . . .

S ah ! mégis annyi báj közt
Szorongni kezd szívem,

És benne egy tiport hon
Keservit érezem.

Mert itt parancs határoz
A szívnek szent hitén;
Álmodni jog s hazáról
Halálhozó merény.

Mert itt bilincse verve
A szó, a gondolat,
S körözve zsoldosoktól,
Egy honfi sem szabad.

Sujánszky.

Á R N Y.

Köröttem éj; fejem felett
A hold szendén ragyog,
Szél leng a tölgyek lombjain,
Mély erdőben vagyok.

Hideg sugár rezegteti
A tő hullámain,
Ezüstszinben fürösztve meg
A part virágait.

Habokbul halvány hölgyalak
Mosolygva száll felém,
Vonásiban az istenarcz
Bájit megismerém. —

A lányka most is égiszép,
Miként ha kellemét

Két év alatt a néma sír
Nem dúlta volna szét.

A termetet nem láthatom,
Sem a hideg kebelt,
Rajt hűvös szellő lenget egy
Liliomfehér lepelt.

Eltűnt, mi arczán földi volt,
Az élet nappala:
Ez arcz most csillag nélküli,
De csöndes éj vala.

El-elrepülő sóhaját
Lehetlen hallani,
Tavaszzellet virág között
Szokott így dallani.

Majd visszatér a viz felé --
A holdfény elhorul,
S az árny, mint páracillagok,
A kék habokba hull.

* * *

Te eltűnél; a látomány
Álom csalképe volt,
Őt vissza, ah, nem hozhatom,
Laurám nincs, Laura — holt!

Lauka Gusztáv.

E G Y T Ö R P E. *)

KUTHY LAJOSTÓL.

Cusco és Quito közt fekszik Piura városa, bő tenyészetű, de tikkasztó, esőtlen megyében, mellynek hantjai néha évtizedig sem áznak által. Jelen történetkor már gyarapodásban volt, mert, mint első spanyol telepítvény, korán népszerűvé lön. Maga Pizarro, ki azt 1531-ben alkotá, folyvást ügyelettel volt felvirágzása iránt; s Cusco bevételeig lakásul választaték a kiköltözöttek előkelőbbitől, mint szinte több izben spanyol kormány s hadi törvény székhelye volt. Itt szállásolt az első bányászgyarmati szállítvány is, ideiglenes tisztalakokban, sőt jelenben is, miután Cusco spanyol tulajdon volt, felvett rendszerében hagyták; ebbeli jelentőségét megtartván, mig-nem a szép Limában V. Károly-alapította egyetem s bánya és tengerésziskolák virágzásba jöttek.

A közelebbi czikk eseményeit követő napon, Piura gyér, néhol építetlen, kerti vagy burgonyavetemények s fűtermő telkekkel megszaggatott utczáin vőn folyamatot történetünk. Itt-ott növényfalak köré rakának kőművesi emelvényeket, vagy egy bevégzett épület tetejére vontak félhengeralaku fonott tetőt, mig másutt csipkés ereszü tornáczokat faragtak, vagy kosárszerű ablakernyőket szegeztek hévellenzékül. Terehhordó talyigák jöttek fel s alá, kö-

*) „Don Garcia“ című eredeti regényből.

vet, fát s több építész anyagot, vagy műszert fuvarozták perui tévék vagy öszvéreken, miket spanyol hajók szállítottak az új világba. Szellegvászon-sátrak, vagy tövissel banánaszlevélből férczelt s szedergalyakon függő terítvény alá hanyattak halomba a kézművesek csekély ruhaneműi, napi élelme s egy-egy csobány pálinka, mit Europa hozományi közt leginkább kedveltek. E sátrak körárnán két, három vagy több indus gyermekcsék aludtak földbe ásott hűvös putrikban, fedezték különönmű lassabban hervadó növény-nyel. Itt eredeti csínnal dolgozának fel legkeményebb termésköveket vaseszközök nélkül; ott kovakövésőkkel vájtak pálmagerendákat a falakba, vagy edzettcinnel vegyes rézfurókat használtak szegletkapcsolathoz, mert a spanyol szállítvány elfogadásától még akkor nagy részben idegen vala America ősnépe. Néhol épületterv körvonalaikat jelelék, másutt alapárkot ástak új falakhoz, míg harmadik, negyedik, s ki tudná, hány helyen? kerítést fűztek, udvart irtottak, vagy az utcákat vizarányosították. Szóval, a lomha meleg daczára, élet és mozgalom láttatá magát. De sehol olly rendszeres szakmány, szorgos csín s pontos felügyelet munkafolyamot nem jellemze, mint a város közepén fekvő legszebb ház körül. A sima magas falak, ormós tetőre, szegletes kémény s kétölre kinyúló ereszszel, hogy rendkívüli hév miatt át ne füljenek; a keskeny, magas ellenzék mögő vágott ablakok, az északra nyíló bejárás, s egy széles, növénynyel körzött s pálmalevélből font szárnyakkal ellátott folyosó, mind éghajlat elleni óvószerek; s a rendezett udvar, tiszta melléképületek, festett, oszlopos kerítvény, bizonyos europai uri szint viselt.

Itt a bányaelnök lakott, ki, mint tudjuk, jelenben mezei kastélyában mulat. Szellőző ablakai nyitvák, termei üritvék; benn indusnők s europai mestérek foglalkoznak falak, padlatok s ajtók tisztogatásával. Egy téres fészerben a kihurczolt butorokat csiszolják, törlik vagy porozzák. Jó illatú, sötétvöröses cziprusfa-eszközök, gazdag állványok, mahagoni-nyoszolyák, bambuszhéjból

Tont székek, himzett nyugpárnák, puha pamlagok, ezüstbe foglalt óriástükrök, családi czimer és pompafestmények, asztalkészületek, aranyczirádás kokuspálma-virágöblök, vastag selyem fal és lábszőnyegek, s több, két világ adományaiból vegyült kényelemszerek valának szétrakva, melyek közt rabszolgák s európai szolgálók végzik szakmányos kötelességöket.

Felügyelőjük egy alig négylábnyi, veres törpe európai volt. Szálkás, rövid haja, apró mérges szemei, szeplőtelt arcza, safrányszín bozontos szakállá, elő és hátpupja s bambuszkarcsuságu lábszárai sajátságos, eltaszító alakját egészíték ki, de mintha a természet kárpótolni akarta volna vétkes játékát, szilárd, akadálygyőző szorgalommal, éles, előlátó észszel s parancsolni tudással toldá meg gúnyadományit. Most ki s bejárt szobákban és udvaron; fenyíté, sürgette vagy utasítá őket, hogy munkájok gyorsan és pontosan menjen. Azonban úgy látszék, tekintetén benső aggály ül, s óra vagy gondolatszakonként csüggedtté bágyasztja különben kihívó arczát. Illyenkor ábrándozó, tétova léptekben feledé el magát s mindent, mi körülé van; míg egy ébredő szellemtől felrázva, öntudatát folytatni látszék.

Az udvar háttérén főséges tekintetű dió és viaszpálmafák állottak, Pucra megülése előtti termések. Sugár, sebhelyekkel lepett törzsei huszonnyolcz, harmincz öl magasba emelték fel dús koronáikat, mintha szebb élet után vágyva, meg akarnák tetézni a föld gözkörét. Meddő derekaikon semmi kinövés. Biztos főségsben viselék leveleiket, mintegy védőleg avatatlan kezeiktől ama pálmá-
 ágat, melly a valódi érdem pályabére csak. . . . Méltóságos, nem — királycsaládja a növényországnak; melly kizáró pompája mellett alkatrészeit együtt és egyenkint ezer használatra kínálja, mintha általa tanitná a természet földi fejedelmeinket, hogy kitűnő erények kíséretében mindent feláldozzanak népeikért.

E pálmásban is hinduk foglalkozának. Némellyek rakásra szedett, éretlen pálmadiók magvából facsartak tejes, hűsítő italt;

mások a törzsök fiatal hajtásit tördelték, míg nyomaikon ismét mások tiszta kokuszdedényekben fogták fel a kiszivárgó pálmabort. Idébb a középtér körül roppant kaktuszok kövér oszlopit tisztogaták, vagy fűgét teregettek aszaló gyikényekre, vagy köporonddal huzzák be az udvari utak homokját.

A törpe mindenütt megosztá gondját, figyelmét, intézkedéseit. Veritéktől ázottan, nyitott inggel, legyezővel kezében jött-ment, czivódott a dolgosok közt, s gyakran ezt vagy azt saját kezével is odább tevő, kipótló, vagy megigazító. Ki őt így látá, meg kelle győződnie, hogy nem pusztán bér, vagy anyagi érdek vezeti vállalati eljárásában.

Most azonban délfelé hajlott a napszak. Törpénknek türehtlen meleggé lön a lég, s enyhely után tekinte. Köröskörül bányászgyarmati tisztépületek állottak; s udvar-ellenben Garcia csinos lakása, két utcaablakkal, mellyek alatt futó növénynyel árnyalt kőpad volt. A törpe ide menekült, minthogy a nyílt kapun minden dolgosát személyenként láthatá, s nem vala épen oly rekkenő hév. Az ablakokról tördelt, durva spanyol beszédet hallott, de mitsem ügyelt rá. Azonban véletlenül Esztrella neve kiemelt hangnyomattal mondaték, s ekkor fölrettent. Szemei elveszték éles kifejezésöket, eltűnt a bágyadt tekintet; pillanatai élénkekké lőnek, csüggeteg arcza meglelkesült s kiholt vonásaiban hatalmas szenvedély éledt. Felállott halkan, remegő térdekkel a kőpadra, s az ablakközti térhez simultan, hevülve, fázva, rettegve, de szakadatlan templomi csendben hallgatózni kezdett.

Tohub és Garcia beszéltek ott, s jelenben közel valának ahhoz, hogy értekezésöket befejezzék.

— Tehát díjamat, don Garcia! — követelé Tohub kérelmes hangon — mit különben is kínosan érdemlék ki. Hányszor cseréltem fel szép piros ruhádat, mellyben jártatsz, meztelenséggel; hányszor dolgoztam, görbedeztem, nyűttem talpaimat, s tevék mindent, mitől kegyelmed elszoktatott, hogy e tudni kívánt titokhoz

juthassak. Mert Carlos és Esztrella sok délutánt töltének kölcsönös közelségben, szó és közlekedés nélkül, mintha mitsem tudnának egymásról. Azért szép, fényes ur, add meg munkámnak ígért váltságát.

— Tehát esküszöl-e, — közbe szól Garcia, méregben úszva vett tudósításán — hogy lelked ördögé legyen, vagy a nap egészen el, ha ők nem szeretik egymást?

— Olvasni nem tudok, — viszonzá Tohub — de a levél kezdedben van, uram, mit a gyönyörű donna könyvéből kiszakaszték; te ítéled meg, gyanus-e vagy nem? de hogy ő ír, s miután sokáig az eget nézte: Carloshoz bement; hogy kezét nyájasan, pirulva, habozó kebellet csókra átengedé, s ha zuhanásom föl nem riasztja, a spanyol hihetőleg megcsókolandá, arról sebhedt lábszáraimmal kezeskedem; s rá én és Katebu megesk . . . de hiszen mit tréfálsz hitemmel; hisz tudod, miképen ha istenteket imádja, sem bizonyíthat ellenetek a rabszolga esküje. Te parancsolál és ígértél, én engedelmeskedém s díjamat kérem.

Ekkor szünet lön, s a törpe egy erszény csördülését hallá; utána pedig tompa koppanást, alkalmasint Tohub térdeitől, midőn Garcia lábait megcsókolá.

— Akarnám, Tohub, — mond ismét erőtetett vércsenddel Garcia — donna Esztrellát Carlos ellen biztosítani; e kacsingózdó koldust elmozdítani Peruból, Americából . . .

— Vagy épen a földről; — közbe vág Tohub, hizelgőleg iparkodva megelőzni eszméjét.

A törpe gyors lépteket hallott a tereméből, mellynék egyhangu koppanásit mély csend kísért. Tán volt még Garcia szívében szakadatlan szála az erkölcsnek; tán nem mert illy véggondolatra vetemülni a bűnök kezdetén; s bár szenvedélyét féltés feszíté; bár a születési s kincsgögg kétszeresen ingerelteték a szegény vetélytárs ellenében: míg könnyebb eszközre kilátás lehetett, reszkete felebaráti vérré gondolni. A csend olly hosszúra nőtt, hogy a törpe

máskorra hívé haladni tervök befejezését; mialatt Garcia — vagy nem tudva okokkal feltartani vak szerelme orkánját, vagy Tohubra vélvén hárulni a bünsulyt — megállá.

— Választásodra bizom, mint végezz; — mond a rabszolgának, vállára téve jobb kezét, kegyjelül, miben az először részesült. — Enyém a szabadulás Carlostól; tiéd a díj: pénz és dologtételtől ment élet.

— Bizd rám; — végzé be szörnyü pár beszédöket az alattomos rab — Esztrella tiéd leend, annak kell lennie! E végfogadást tevém oltáritól megfosztott napunknak, s ha áldozatom végre-hajtottam, minden gondolatom a fehérek isteneé legyen.

A törpe lelkébe szörnyü világosság sütött. Nem tudá ugyan kiegészíteni a hallottak darabos részletét, de meggyőződött, miképen Esztrella után nemcsak Garcia nyújtja ki égő szenvedélyét. Gyanitnia kellett, miként a bájleány szeret, szeretetik, s körülte ármány játsza aljas szerepét. Halkal ereszkedék földre kémpontjáról, észrevétlenül suhanva át utcán s kapun az elnöki udvarra. Most feltámadt lelkének egész betegsége. Arcza csendesszomoru kifejezésbe ment által, halvány szín, mint a homályos ezüsté, önté el; kedélye kiköltözék magából, s mozgonyszerü álmodozási hajlama a házkerti boráglugasba kergeté. A déli órák eljöttek. Megszünék minden hang, élet és mozgalom. A leszakadó forróság mindent elnyomott. Tartományi szokás szerint álmra búvtak kéz- és földművesek, s zárt szobákba vonult a módosabb osztály. A törpe, feledve kül és beltüzet, lankadva, betegen a lugas homokjában járt. Becsukódott keze összeszorítá legyezőjét, melly némileg enyhítheté vala. Tikkadó feje mellpupjáig görbült, s ez hangosan verte vissza szivdobbanásait, mintha azért lett volna természetből alkotva, hogy kimondhatlan kínainak helyt s viszhangot adjon.

— Hát csakugyan nem birhatom Esztrellát? — gondolá eleven gyötrelmül magának. — Le kell mondanom a lényről, melly árva, mindentelen éltem istene volt? elhagynom a sugárt, melly mult s

jövöm sárga virágit élteté? s lerontanom a reményt, e reményt, e végső templomot, hová öngyilkosság ellen imádkozni jártam? . . . Egy lépcső volt, mellyre kapaszkodám, ha a kínár lélekzetemen elcsapott, s most ez elsúlyede? Anya és nő, apa és hon, testvér és barát és rokonszenv, mind tárgytalan, üres nevek valának előttem; nekem egy sem volt! de igen egy gömb, egy sikos teke — a szerelem, mellyen pártos sorsom szakadéki felett állottam, s egyetlen fénypont — Esztrella, — melly az életében világítólag hatott rám. A teke elhengerült! fénypontom kialudt . . . Ki oltá el tőlem . . .? Carlos . . . s ha ő nem . . .? Garcia; segítve az ördögi Tohubtól, kit annyiszor taníték; kinél meggyújtám az okosság világát; kit eszméit rendezni, összefűzni szoktaték; kit a kereszténytan titkaiba vezeték, s kínosan fejtett lelkébe Garcia értelmes gyűlöletét ültettem . . . oh, mit nem ígért, mint nem dühöngött . . .! Olly edzett-e a feketék mérge, hogy fehérnek, boszu dolgaiban is, kétszinüleg szól . . .?

Egy pár eszmeroham viasszasodrotta a kétség súlypontjára.

— Mi is vágyok én? — felkiált keblében egy néma, tébo-lyodásnemű láz. — A sors és természet fattyugyermeke. Ez mita sem adott, amaz mindent elvön. Saját képére alkotott-e isten? Élveit nem közlé, mert nyomoru vágyok, s mégis fájdalommal kell néznem kínomat, mint neki a bünt Dicsőségedül formáltál-e, természet, vagy émelygést okoztam méhedben, hogy kihányj? Bár volnék földgöröngy, mit kedves formába gyurhat az ügyes kéz; vagy lennék elvetett kődarab, bájos idomot öltendő szobrászvéso alatt. Tán egy templomcsarnokban rajtam feledné ájtatos szemét Esztrella; vagy mint anyagbálványt nyomatéku használna érzelmének feljegyzett kitörésire. . . . De így kívánhatom-e józanul, hogy szeressen? ő, egy lény, kit alakja művészi öszhanghoz szoktatott? . . . Ez iszonyu arcz! sötét és szeplőteltjes. Szerelmem nem tud rajta keresztül pirulni; s át nem fehéredik, ha a szénvedély kétség-beejt. Szörnyü, szörnyü! szüz szemének tiszta vizében ugy tűnöm

fel, mint egy folt a fehér oltáron . . . Ah, mint kereng velem föld és ég . . . Agyvelőm egy zúgó lapta, melly a kín kezében lángolva orsódzik . . . Esztrella! . . . meg kell nevedben örülnöm.

Homlokára csapá kidagadt-erű kezeit, s összerogyott.

Madrid szomszédjában csinos falvacska fekszik, El Pardo. Történetünk korában s azelőtt közdivatu helye volt nyári kirándulásokra fővárosi előkelőknek. Müvelt földjei, az árnyékos kertek, s különösen válogatott gyümölcsí tevék keresetté. Többek tartának ott nyárházakat, fürdőt s mulató parkot; azok közt a perui bányaelnök is, ki hajdan folyvást Madridban lakék hivatala és szenvedélye következtében. Egyik kinlétekor, midőn ifju szép nejével csak második évét töltötte, reggelineél ültek. Udvarbirája egy könnyű nádbölcsőbe kötözött kisedet hozott fel, melly közelebbi éjen a kapuelőtti hid rekeszein belől, kitéve találtaték. Az alvó anyátlan tisztán s kényelemmel vala ellátva. Hűvös fejérgyolcs leplekben, ezüstliliomos párnácskán; s éji lég ellen, bibor paplanka alá franczia nemzeti szalaggal gondosan lekötvé. Mellette a házindóhoz czímzett levélke hevert szép franczia nyelvvel, müvelt írásmód — s ime tartalommal.

„Donna Luize St. Isle Ayerbe! — Egy szerencsétlen anya kéri önt, nevelje föl gyermekét, kit egy ideig — talán soká — nélkülözni kényszerül. Egy anya kéri, mondom, ki életörömeiből kizsákmányolva, becsületében megcsalva, tört reményétől hagyottan, gyermekeért áldozta fel jövőjét. Ha az idő megéri, megtudandja ön, miképen nem méltatlan ivadéokra fecserli gyám gondjait. Könyörgésem hallja meg a szent szűzért, kinek pártfogásába ajánlom önt.“

Donna Ayerbe rendkívül megzavarodék, ő egy ifju gyermektelen hölgy, illy külön vállalatra, s olly kizáró bizalommal felhíva. Ő, egy spanyol férj neje, kik többnyire gyanusok, ingerlékenyek, hajszászhasgatók, s épen egybekelésök 15-ik, ismeretségök huszadik havában, midőn tán egész hitét férjének nem is birta még, midőn

lelke minden tökélyét kimutatni alkalma sem volt. Mi több, francia hölgy ügyében; ő, ki maga is francia szökevény St. Isle álnév alatt; ki minden lépten öntitkától félt, illy kétértelmű, terhes titokkal gyanusítva! A szivzavar annyira előnté, hogy nem tudott szólni, intézkedni vagy menteni magát, s ammyival inkább, mert férje különben is mellőzteté a spanyol főrendtől, mióta ő, a Grand, egy külhoni kétes származatu hölgyet vön nőül. Donna St. Isle Ayerbe két évvel idősb, de szinte báj és kellemteljes nővérevel Franciaországból jött Madridba. Állítólag azért, hogy családjuk kihalásával pénzzé tett örökjükből spanyol ég alatt éljenek, valósággal pedig borzasztó okból. A protestantismus, mint mindenütt, Franciaországban is követőkre talált, kik mindenütt s ott is üldöztetének. Tömlöczözék, kinzák, máglyákra hurczolák a boldogtalanokat. Akkori francia király I. Ferencz, önérdek, kéj és szerelemhős, mitsem teve; s bár népénél szellemi és erkölcsműveltség kezd virágozni, nem tudá köztök kiirtani vagy akadályozni a hitkór kegyetlen jellemét. Többek közt marquis Souvignac, ki családotól Kalvin hitére tért, megégetteték. Leányait, kik fogva tartattak, egy hatalmas rokon befolyására, börtönőr szökteté el; s a pártfogó bátyjoknak eladott örökség árával, új vallásukat titkolva, futottok Madridba. Ezeknek egyike volt donna Liuze St. Isle Ayerbe.

Azonban helyzete biztosabb vala, mint hivé. Don Ayerbe egy volt a méltányosb s higgatabb vérű spanyolok közül, ki harag s gyanut évektől műveltsége által óvaték. De volt egy okfő, melly neje iránt még kétkedés esetében is kiméletre birta volna őt. Tudniillik hajlott s aranyértől rongált éveiben jegyzé el Luizt, ki fel-tűnő szépségét, gondját, kísértett szerelmét hiven osztatlanul férjének áldozá, otthonos házi kéjjel fogva azt körül, mellyben előbbi éltének meddő napjaiért dús kárpótlást birt, s mellyben jutalmazva lön a rágalomért, melly választásaért nevét illeté.

Azért gyöngéden nyugtatgatá őt, oszlatólag a becsületföltés

zavarját. „A levél s történet színezete, ugymond, költemény. E kised, két spanyol szerelem büngyermeke. A párnára himzett francia lilium, szalag, nyelv s írásmód mind csak ámitó küljelek. A gyermek alkalmasint pór; e gazdag köntöskét himzöleány is összeszerezheté. De mivel a bizalom kiválólog illet: megengedem, hogy pártfogásba vedd.” A gyermek egy majorkapusné dajkaságára bízatték, kinek alacson mászásában donna Ayerbe megtévedt. A kitett árva tápanyja durva pórnő lön, ki bösz hitlázban tudott ugyan térdelni a szent szűz oltáránál, s színes alázattal esengni don Ayerbe küszöbén: de családköréből czivódó, nyers lelkületével irtá ki a csendet. Férjén vásott kénynyel uralgott; öt szép fiait tudatlanul s földszennyben nevelé, vagy hagyta inkább nőni, kegyelemként teljesítve olykor — ha szeszélye hozta magával — anyakötelességinek némellyikét. Utolsó kisede gondatlanság miatt halt ki bölcsőjéből, s ennek helyét tölté be a nádbölcsős lelencz.

Gondolható, mi sors várt szegényre. Gyakran tikkadásig sívalgott kötölké alatt, ha dajkájának kedve jött munkát vagy kedvtöltést érte félben nem hagyni. Durván, haraggal tépeték fel s vonczoltaték ki póláiból; majd mindig forró, méreghevült tejet nyerve táplálékul. Így, mielőtt jární, beszélni tudott — vagy gondolata képződött volna, még emlőn függteben makacs, ingerlékeny hajlam fogamzott vérében, melly későbbi fejlődése alatt folyvást nőtt. Midőn eszmélete ébredt, tárgyügyelete, erősödő tagjainak önkénytes mozgalma kezdődött: nem vala, ki gyöngéd bibelődéssel fejlődő tehetségét segélje, ki ösztönszerű törekvéseinek küzdést, életet s irányt szerezzen. Nem volt vidáman reáhajló arcz, melly mosolyogni tanítsa; nem enyhe, szelid kebel, mellyhez kised karjaival repkedjen. Természetre hagyottan, sokszor táplálatában is hiányt, késedelmet szenvedve, s többnyire öt-hat éves gyermekekre bizva sírta el napjait, kik kedvteléseikért a gondviselt bozszantásában kerestek kárpótlást. Egy illy alkalommal bizonyos gyapjuszövöszékről leesék, s gyöngö gerincz és mellcsontja meg-

rogyant. Gyógygond alá bizaték ugyan a szerencsétlen, de vagy a seborvos keze tévedt meg, vagy nem lehete életveszély nélkül a kihajlott csontokat visszanyomni, mert kettős pup követé gyógyulást, anyátlansága örökmélekeül. E veszélyes sérelem renkívüli behatással lön testi fejlődésére. Három évü korában alig volt másfél láb magas, s csak akkor kezdé némelly könnyebb kiejtésü szavakat sejpen petyegni. És ő nem mamát rebege először; neki nem volt mamája; ő dajka nevével tanult beszélni, kinek szeretetlen bánása bezárta a nyiladó kedélyt, különczködő magány s embergyűlölet magvait hintvén kis szívébe.

Midőn gyámtestvéreinek játéktársává nőtt, újabb kiméletlenségek czélpontja lön. Mindenik tetszése szerint használá kedvteléseihöz; s ha gyöngé ereje, gyakorlatlan izmai ügyetlenek voltak, gúny, fenyegető harag, vagy (őrfigyelem hiányában) ütlek leve igyekezete bére. Mi több, pajzán, vetély inkább, mint testvértársinak nem magyaráztaték meg, miszerint egész háztartás költségét az érte fizetett kegyelempénz fedezi. Azt hívék, hogy apai csekély keresményöket fogyasztja a lelencz, s miatta türnek éhséget, melly gondatlan anyjuk hanyag vagy értetlen kezeléséből származott. E viszony folyvást élesebb kitöréseket szült, mik a kis törpe lelkét folyvást vaditák.

Hogy más dolgoktól meg lehessen különböztetni, El Pardo nevet kapott, a faluról, mellyben kitétetett. De e néven ritkán nevezeték; leginkább pupos, törpe, kenyérféreg czimmel szólíták, melly először keserü könyükben törte föl fájdalmát, majd makacs dühöt, alattomos boszút melengetett fel keblében; míg végre tompa állatissággal türt minden méltatlankodást; rejtezköd lön, s rendkívül önző saját érdekében, hideg és részvétlen mások iránt.

Donna Ayerbe, nemes lelkének ösztönszerű részvétét árva kegyenczétől meg nem tagadá. Mértékteljes hóbérét pontosan kiadá dajkájának, s tul az emlő évein élelem, ruházat s gondviseleti minden

szükségét a középrend illetékeihez képest fedezé; de személyes gonddal avatkozni ügyébe, vagy saját udvarába venni őt, fenjelelt okviszonyainál fogva, remegett. A mellett a majorkapusné álkegyessége s szinlett anyáskodó buzgalma — melly gyámfiának szerencsétlen megrokkanását is képes lön kimenteni — több évig el tudá hálózni donna Luize hívékeny szemeit; mignem a kis El Pardo naponkint gyakoribb panasza, keserve, elvonultsága megnyitá őrfigyelmét, s kegyencze, az egy párszor tettenkapott pórcsalád kinzó köréből, minden balítélet daczára, férje akaratával, a grandí udvarba menekült.

Szegény gyermekcse azt vélte, hogy magas kőszobák alatt, tiszta köntösében, annyi uriétek s paszományos szolgák közt sorsa jobb leend. Ellenkezőleg lön. Termeken kívül, az uri szemek távollétében, goromba, aljas bélyegű viszonyban élt egymás közt a szolgaszemélyzet. Követelt elsőség, fel nem vett parancs, dacz, és alárendelni törekvés küzdöttek nálok egymással, mellyeknek pórias, többnyire őszpontosult kitörési azon, vagy azokon sulyosodtak meg, kik gyengébb vagy szerényebbek valának. És mint-hogy El Pardot nálok fensőbb, ur s szolga közötti lénynek tapasztalák; minthogy ő tenni, mitsem parancsoltaték, ők akartak neki kötelességeket szabni, miket csekély ereje nehezen birt. És ha egy-kétszer ellenszegült, vagy ünnepnapokon — midőn donna Ayerbetől ajándékot s sorsa iránti kérdéseket nyert — méltatlan bántalmiról panaszt tőn: ujjabb marczonglásokra élesíté az embertelenség fogait. Nyugalmára mitsem ügyeltek, étkét megkevesíték vagy elvonák, s ha vádoskodó szándékot nyilvánita, ujjabb bűnhődésekkel fenyegeték. Gyakran, ha kiéhezett, ha ingerelni akarák, vagy csupán vétkes mulatságból falatonkint vetének neki kenyér vagy főtt husdarabkákat, s kapkodási közben pero-nak (kutya) szólongaták.

Hiszitek-e, hogy e rettentő élet és bánásmód hajlamiban összehangzó, igény és indulatban szelid, s ügyviszonyokban méltányos lelkiületet fejtett? — hogy hatáskörén s a tényvilágban kor-

látszerűleg működő erőt idomitott légyen? oh nem, nem! hiszen jellemünk minden alakot feltevő anyag, melly épen úgy higulhat népnyelő mocsárrá, mint szilárdítható világtámaszul; s kivált a gyermeklélek lágy viasz, miből egyiránt nyomhatsz angyalt vagy ördögöt.

El Pardo sajátnemű, mindenben tulzó, eszméihez konok, s okelveitől hajthatlan jelleművé lön. Iránta minden körpont elhagyottságban, mindenki bántalommal, s ő mindenki ellenében védőleg állott. Kedvezést, részvétet nem nyert, de gyönyört sem adhatott, mert szörnyű külsejétől utczatársai is elfordulának. Innen alapelve lön: kitartó szilárd, akadálygyőző szorgalommal szerezni s védni meg mindent, mi a szellemi élet s anyagiszlükség kelléke, hogy kegyelemre ne szoruljon. Tapasztalá, miképen a gazdag és erős kénynyel s nemtelenül hurczolja a szegényt s erőtelent. Ezért mély előszeretettel vonzódeék minden nyomorulthoz, egyenkint méltatlan üldözöttül híven azokat; s megvető idegenséggel vonta el magát minden szerencséstől, gyűlölt ellenül tekintve őt. Általában undort támaszta szívében az élet, mellynek csak terhét, fulánkját viselé; elvében, kellemeiben nem osztózott. És mivel donna Ayerbét — az egyetlent, ki világos színben, kevésb árnyéklattal tűnék fel körében — jótéteken hálátlanságot látá váltani, mondhatlanul gyűlölve az emberi szívet, melly minden roszra kétszer több ösztönnel látszik teremtvé, erény ellenében. S épen e meggyőződés szülte jellemvonásinak tulzott ellentétét. T. i. vak, elfogult irthatlan hálával ragadt mindenhez, ki érte, sorsáért vagy sérelme orvoslataul legkisebbet tön; míg ismét eleven, s megtorlani élethálára kész boszút viselt az ellene vétők iránt. Visszadományul tenni, áldozni, de előzőleg semmit; nem bizni senkiben, nem remélni mitsem, önerejében keresni mindent; e tételeken építé élettánát; ezek lőnek jellemében a szegletfalak, miket simára vakolt ugyan itt-ott egykét tapasztalati kivétel, s enyelgő színekkel tarkázott olykor ifju képzete: de az eredeti durvaság állandó bélyeg lön a lélekalkaton.

Mig a gyermekévek halkan, de folyvást idomító folyama ilyenné fejté: El Pardo helyzete enyhe változatba ment által. De a jobb sors sem birta többé meglágyítani a fásult szív kergét; csak megérlelé azt.

Szokásban volt spanyol hölgyeknél, első szülésök szerencsésére fogadást tenni, mellynek megtartásától függendett magzatuk életboldogsága. Ez minden rang s néposztálybeliek divatja volt; s — a fogadalmakban jellemzett ösztön, vagy szivhajlam szerint — kulcsa egyszersmind a vállalkozói több, vagy kevesb szellemműveltségnek. Egyébiránt történetünk korszakában hithatalom uralgván tulnyomólag, művelt lelkűek is, kevés kivétellel, vallásszerű, ájtatos vagy szent ajándoki fogadalmakat tőnek. A kivételek egyike lett donna Ayerbe. A már akkor végtelenül szabadabb szellemű Franciaország, s kivált lélekvilágos atyja, balítélet nélkül, őszintén, emberszeretőleg képezé szívét; s most, midőn a megérzett anyai viszony alkalmat nyujta egy eltaszított árva életét gyanutlanul, s szorosbban jótéteményihez csatolni: El Pardo nemes, fenlebszerű nevelésmódját fogadta békés szülés áldozatául.

A fogadást meghallgatá isten; a grandnő szerencsésen szült, s így El Pardo élte és szenvedései tizedik évében, midőn Esztrella születék, Madridba vitetett. Ernyedt öltöneyei ujakkal cseréltettek föl; önállólag, függetlenül a polgárcsaládtól, melly alkubér mellett élelmezé, lakott; s mivel ép alkat hiányában magát szolgálni képes nem vala, kegyasszonya inast fogadott számára, ki egyszersmind véletlen sérelmek ellen óvni tudja. Tanulása rendszeres irányt vőn. Ugy és azon elemi tanokban nevelteté, mint és mellyekben jobb ivadékoknál a kor szokása volt, s mert eddigi sorsa éberré edzé eszméletét, mert a folytonos ostrom élesíté, magánál tartá, s munkához szoktatá figyelmét: rendkívül gyorsan s bámulatos fogékonyan haladt és ment elő tanulmányiban. Kizáró örömet kezdé találni a könyvekben, nyomozva mindűt a szépet, igazat s öszhangzó tökélyt, mit az ő élete még nem tanított. Lelke, nemtelen fájdalomtól meg-

pihent; rugalmassá lön, s hol nincs méltatlanság, nincs bántalmi vágy, a tudomány s művészet világába merült. Buvárkodásit valódi élet és szaktudós tanárja, s don Ayerbe családkönyvtára segélék. A szemlélő, átgondolt olvasás, a fontoló ész, a hasonlító s egybevető elme, az otthonosság ember s világtörténetben: éles, belátó, biztos tapintatát s ítélő erejét fejték ki, melly, vasszorgalom kíséretében, már huszadik évére kitünő tudóssá emelte.

De jellemére nem vont lágyabb színezetet. Forgató ó és új szövetség könyveit. Mélyen tekintte Calliope könyvébe. Látá az istenített Róma nagyságát nemzetirásban; pompáját rabszolgák vállain, élvét gladiatorok közt. Látá a történetek örökéletű gyilkosait, kik szörnyű csonthalmokról néznek a világidőre; s az évezred koronás bálványait, borítvákat bűnös néphizelegte fénynyel. Látott ezernyi nyomorba zaklatott erényt s oltározott vétket; látá az emberiség emberkapkodta sebjeleit. Önfájának beljegyét kicsinyben nagyban mindűtt megismerte; s a történettanból merült tapasztalat örök elevenségben tartá amaz embergyűlölést, mellyre önelte tanítá. Lelkének durvult kérgeibe vonult, idegen maradva neméhez, mellynek törzsurási magányóráiban folyvást vérzettek.

Miért hajlandó kedélyünk, ha az emberiségtől bántva van, minden körülményből mérget szívni s választani el, hasonlóan a beteg növényhez, melly rohadós üszögjeit növeszti a föld ép tejével? De a zárt szív nem szokott megnyilni; titkosan táplálja búját, gyűlöletét; sérült méhében érlelve a férget, melly elrágja örömi engesztelés csiráját.

El Pardo ingerült lelkében, annyi mogorva kín s fekete tárgyak közt, csak egy éltető mag, egy édes érzemény mutatá magát — a hála Esztrellához. Ebben is szerencsétlen lön. A bántalom s emberirtózat, a képzet és magány tulnöveszté azt. A hála szerelemmé lön; ez imádássá fajult; majd szenvedélylyé vált, s végre másodtermészet, leölthetlen kórság lön abból.

Esztrella születése boldog változást idézett sorsára. Tudta a

szabadító fogadást. Midőn még fél étellel feküdt az anyai reményben, jóscsillagul várta azt, kinék jötte megvirasztandja életéjelét; s bölcsőjében őrszellemeül oltározgatá, ki szenvedéseiből megváltotta. Gyakran csendben őrködék álmainál; s örömittasantón körüle mindent, mi kised erejétől kitelék. Később, ha szünnapjait a családudvarban élvezni engedelmet nyert: osztatlanul Esztrellának kölcsönzé idejét, gondját, játékait. Neki ajánlá csemegéit, csekély ékszerét, s érdemajándokinak legszebbjeit. Mosolytalan arczáit mindig derűben fordítá felé, mogorva kitörésit soha nem láttatá, s bár gyakran tévesztve s mindig ügyetlenül intézte kedvezéseit: nem szünék meg gyöngéd előzékenységgel követni mindazt, mi egy tehetlen, mivel sem bíró, de kész akaratu gyermek tehetségében állt. Szóval, El Pardo lelke kettős növény lön. Szin és illattalan a világnak, ambra és virágdús Esztrella előtt. És az ölbeli petyegő gyermekcse, mintha megválasztó tapintattal birt volna szívismeret körül, vagy titkos kéz kötné össze a rokonszenv láthatlan szálait: előszeretettel, repeső örömmel tudott függeni az éktelen törpén, kit minden szembejövő halálnak szánt.

E buzgalom, e szent ragaszkodás El Pardóval nőtt; s néhány év után Donna Ayerbe halálával kitünő öregbülést nyert. A nemeslelkű vállalkozó koporsóban volt. A biztosító fogadás ideje kitelt, s ő ismét a sors kezébe esett, hogy levesse, hová tetszeni fog. Esztrella érzékeny részvét jeleit adá. Igérte, hogy zsebpénzét folyvást neki adandja s pénzzé teendő felesleg szereit, El Pardot készületi pályáján s életbelépésre segitendő. Atyjának is könyük közt esenge átváltott kegyenczeért; de esengnie nem vala szükség. Don Ayerbe olly nőt temete el, kinék erénye egész életét elkötelezé; s El Pardo jövőjét tekinté oltárul, mellyen emlékének mindenha áldozhatik. Ez okból El Pardo előbbi viszonyát folytatá, azon kegyjárultában, miszerint tetszésétől függhendett örökre, családpartfogás alatt maradni, vagy választandó életcéljára fedező költséget fogadni el.

A törpe azt hívé, Esztrella műve ez uj kegyelem, s ha lett

volna szívében egy pont, melly eddig hálát nem érzett, jelenben meghódolt volna az. De épen e pontnál nyomá tul hálája oly veszélyesen a sulyegyent. Őt különben is feszülten felhangolva tartá a kétséges élet. Luize grandnő halála visszaejté a gyám és anyátlan multba, mellynek fájdalomt feledni kezdé; s most másodszor lön védangyalává a földi hölgy, kinek már egy lefolyt életet köszönhet; ki feléje fogyhatlan kegyelemmel hajlik; s ki a mellett oly égien szép, ifju és költői. Oh, hol ennyi tárgyat talál egy hév s világtól elszakadt kebel hálája, könnyen áttéved a végtelen mélységbe, mellynek földi neve szerelem.

Esztrella első viszonya csak szokás volt El Pardo iránt. Később, midőn sorsát érteni, megítélni kezdé: száanalom, s majd ebből osztozó szívjószág, rokonszenv származék, melly nemes jótétekben gyakorlá magát.

El Pardoé pedig kórszívben, lázas magányban, színes álmon folyó képzet képei között szenvedélylyé áradt, melly később előrvényzé élet és szívcsendét.

Ismeritek-e azon pusztító indulatkórt, léleknyavalyát, mellyet az orvostan szerelemtébolynak (erotomania) hí? melly gyakran lelketlen dolgot imád: szobrot, tájvidéket vagy festményt? A kórt; mellyet véröszlön, természeti inger nem bélyegez, s mellyben mégis a szerelem tárgya agyeszmévé, rögalakká válik, s szünetlen a beteg képzetében ül? melly esengő nyilatkozatra nem fakad, viszszerelmet nem vár; sőt igénylendő kedvezésekre sem számít, mégis magasztos roham, komorkórság, szomorcsend vagy örömkítőrécsek közt hánykodik, s némelly esetben szivlázba (fièvre erotique) jő. Mellyet megismerni alig, gyógyítani nehezen lehet; s martalékát néha örült dühre, öngyilkosságra, vagy hirtelen halálba ragadja.

El Pardo ennek marczona körmeibe esék. Ingerült idege s a helyzetviszony, mellyben a háznál élt, segíték azt elő; mert ezek folyvást emlékében tarták léleksebeit, mig által az élet kezdetén

már izgatott lön. Másfelől épen e visszaidézett kor, az elvesztett gyermeki öröm, az egykori szeretetlen bánás emléke növeszté határtalan önszeretetét, melyet hajdan szült. Ez önszeretet kárpótlásra, élvre, gyönyörre vágyott, mit övéhez hasonló élet nem adhat. Azért a képzetben, hideg, élettelen álmokban keresé a tökélyt és örömet. Innen ábrándtelt, hideglelős természet vevé eredetét, mely magányt, elvonulást keresett, hogy magát kinőhesse. Ezen álmovilágot a szerelem Esztrellához szövé. Ő lön a középpont, mely körül a bujdosó elme fényben vagy bóruban vándorolt. A művészet, szorgalom s felosztott idő megtéríték ugyan eszméit muló korszakokra; de a féktelen ár ismét megkeresé ismeretes medrét. Tan, olvasmány s munkaórák közt is vön perczeket, hogy Esztrellát titkos, de boldog, reménytelen, de ragyogó vágyakkal körülálmodja. Hiszen a szerelem szebb életet költött a valónál; s miért ne fogadná el képzeletétől, mit sorsa nem adott? Az ábránd és szenvedély csábja folyvást hatalmasult; mignem szinte minden idejét magához hazudá. Ugy hogy a fentebbi okfők vonalán, mik a szerelemtéboly forrási szoknak lenni, következetességi szükség, lélektani eredmény lön nála a szerencsétlen kór.

Midőn titkos beteg szerelme lételt, alakot, fejlettséget kapott: kiterjeszté egész természetét. Félelem, remény, féltés öröm és düh rejtett rohamaival dulta az elfoglalt kebelt. El Pardo került mindenkit; megveté szerencsését, jövőjét, élet és társasegybekötéseit, s különcz tényekre vetemült. Midőn don Ayerbe bányászgyarmati elnökül kinevezteték: neki választás adatott, biztos kegy-pénz mellett Spanyolországban maradni, vagy Amerikába kísérni a családot. Természetesen az utolsót választá. Itt egy ajándéku nyert csekély ültetvényben lakott közel Piurához; s hogy élete foglalkozási szint viseljen, keresztényhitre tért indusok gyermekit s rab-szolgákat oktattott; de azt félig-meddig végzé gyakori hanyag szünetekkel. Különben beteg szenvedélyének élt; s a nélkül, hogy szerelmi nyilatkozás, remény s vágyteljesülés fordult volna meg

akarátában: titkos hű ég és szerelemfáltás tartá lánczain, melly bőszen ellenségévé tévé azoknak, kik Esztrellát szeretik, megközelíték; s ez okból főleg Garcíanak, — mit Tohub iránti saját alkalmazásából ismerünk. — Cselekvő világát is kizárólag e bűvös viszony mozgatá; s az ember, ki mitsem gondolt magával, vállalatával, élet és sorsérdekkel: rendkívül munkaügyesen s feláldozólag tudott járulni minden terv és bizomány kiviteléhez, melly az elnökcsalád érdekében feküdt, ki őt nem értett ragaszkodásaért kegyelvé, s házi dolgaiban meghitt előszeretettel bizta meg.

Most ismeritek a törpét, s értitek, miért rogyott a fővenyre.

Ott fekvék élet és öntudathagyottan, égető porban, asszugyér árnyak ingatlan homályától fedve. Minden lélekzet forró tüdejét hervasztá, mintha egyegy lángja csapna be a feltüzesült légnek. Torlódó véreben főnek izmai, s agyhártyáin feszítő kín terjedez, mellyet nem érzett ugyan jelenben, de ideg és életműszerében nagy pusztulást tőnek.

Már fölkelte délálmból minden; a rabszolgák rég munkához kezdtek. Katebu, ki ma az udvarban dolgozik, a kertbe ment, kifacsart pálmadióhajat vitt, bizonyos növényeket trágyázni, s utját a lugason által választá. Meglátá a fehért, aluva, teheillenül, tanu és védelemhiányban. Terhét letevén, széttekintve, s dühre lobbant bosszúval rohanta meg; talán hogy szemeit vájja ki, vagy megfojtsa, mint tevék sok benszülöttek, feledve kín és hóhérok vérkezzeit, ha történet vagy ármány egyikét a gyűlölt üldöző fajnak hatalmukba adá. Most hirtelen megismeré El Pardot, s engesztelt szemeiben szájalom foglalt kifejezést. „Szegény törpe! — gondolá magában, — Tohub sok jót beszélt felőle: hogy fajára haragszik, hogy üldözéseiket megboszulni tör, s a feketéket szereti! Fris bananászleveleket szaggatott, s melléje térdelt, hogy hűs fekvét terítsen számára. És midőn testét rendkívül aléltnek találta: kezét szívére, fülét ajkaihoz illeszté: ha vajjon dobog-e, s hallja-e lélekzetét? Egyszerre igen szomorú lön. Egy könnyű folyta végig sovány ábrá-

zatját, s félig hallhatóan mondá: „meghalt.“ Vállára emelte függő tagjait, s a kastély egyik teremébe átvitte.

UTÓÉRZET.

Ha vészben megtörik
 A nyíló rózsaszál,
 Nem éri nyomban el
 A hervasztó halál;
 Napok hanyatlanak,
 Mig színt vesz a illatot,
 Nem érve új tavaszt,
 Nem több virulatot.

Ha vizek árjait
 Vad orkán fölveri,
 S a háborgó elem
 Magát habbá töri:
 Nem nyugszik rögtön el,
 Nem lesz tükörsima,
 Mihelyt zélcsend borul
 Virányos partira.

Ha elhangzott a dal,
 Melly szívet gyújt, emel,
 Felráz, elandalít
 Bájjengeményivel:
 A hangszer húrjai
 Még soká rezgenek,
 Midőn nép és művész
 Már megpihentenek.

Igy a szív egykori
 Bőszes fájdalmai
 Sajognak még, — a vész
 Bár megszűnt sujtani;
 S míg teljes csend övez,
 Míg elzsibbaszt a kín:
 Ajkam fel-felzokog
 Késerves hangjain.

Kunoss.

A KIS JÁTSZÓ.

Játékszerűl hogy csillagot
 Mennyről atyád nem adhatott,
 Sirtál, te kis fiú, sokat;
 Kicsiny szived rá megszakadt! . .

Most csillagot ad ő neked,
 Legjobb atyád, az istened;
 Már nem sírsz, úgy-e, gyermekem;
 Hisz játszhatol a mennyekben!!

Benőfy.

Ö R Ö M É S B Ú.

VAJDA PÉTERTŐL.

Megtekintém ottkűn a nagy természetet, és úgy találom, hogy fele homály, fele napfény: átvizsgálom ittben a kebel életét, s tapasztalásom azt mondja: napjaink felét öröm deríti ki, felét bú homályosítja el. A nap és éj súlyegyenlítik egymást, az öröm és bú rokonvérei egymásnak.

Vannak, kik csekély fénynyel beérik és a hosszú homálytól nem iszonyodnak, kiket bármi kevés öröm is kielégít és a bűtől nem borzadnak vissza, mert ez mindennapi kenyerök; de én kielégíthetlen lélekkel kérdezem: fényből vagy homályból fogantaték-e a világ? az öröm vagy bú tengere fog-e egykor uralkodni lelkünkön? én hadat volnék képes üzeni a sötétnek és bűnak.

Csillagászaink azt mondják: a nap örökkön az égen van és egyre világít; a bölcselők azt vitatják: öröm létezni és azt tudni, hogy vagyunk, — de mi azt tapasztaljuk, hogy a nap fele éjszaka, s a nappalok borúsak, a létel teher, a nem-létel szabadulás.

Utoljára kérdezzük: érdemes-e megnézni a napot, midőn tudjuk, hogy be kell szemeinket hunyni előle? méltó-e örvendeni néhány perczet, hogy örömtelenül fekügyünk évezredekig? Mit ér, dolgozni a derüért, mikor bizonyosan be fog borulni fölénk?

Ha az élet fény, a halál sötétség; ha a létezés öröm, a nem-létel bú. Pedig az életet halál, s a létezést nem-lét cserélik föl.

Az én életem is, barátaim, mint a tiétek, öröm és bú vegyülete volt: én is ápoltam néhány örömvirágot, de elfojtá őket a bú, mint gaz; én is örültem sokszor a jólét korányának, de tapasztálám: mi nehéz az éjből kivergődni. Munkálkodtam, és nem kaptam jutalmat munkámért, törekedtem, haszontalan; hevültem a szépért és jóért, de jött a lelketlenség hideg szele, s elvette lelkem virágait.

Igy lettem hajlandó hinni: hogy több az életben a bú, mint az öröm, tartósabb a köd, mint a verőfény; és elment kedvem az élettől, s barátságosan pillanték a halálnak elébe. Kérdezlek: nem történt-e hasonló valaha veletek is?

De átment egemen a zivatar; lecsendesedtek a szélvészek, megszűnt zúgni a vihar, lenyugodtak a hullámok; keblem húrjai szelidebb hangot adának, a belső ég kiderült, s a természet ismét nyugodt derűs leve. Kibékültem magammal és a világgal . . . rózsafény foglalá el a köd helyét. Hasonlólag fog veletek is történni: mert az ember emberhez hasonló; egy pálya van előttünk s ugyanazon mód azt megfutni.

Fölül az életsajkára a gyermek, kiterjeszti keble vitorláit, hogy a szelek játszadozzanak vele, és a nap sugára kedvét találja benne: de a szellőből szél lesz, a szél viharra nevenszik, a sajka kegyetlenül hányatik a hullámokon és sok szirttől fenyegettetik, míg parthoz juthat. Mosolygott a gyermek, míg sajkája könnyen ringatózott, de féle, midőn a hullámok hányták, és rettege, mikor a szirtekhez verődött. Boldog, ha sértetlenül köthete ki a partra.

Oltár az ifju keble. Áldozatot gyujt meg rajta lelke szenteinek. Olly sokan vannak, kiket ő szeret; a földet, mellyen születék; az anyát, ki karjain ringatá: az apát ki vezetője volt; a nyelvet, mellyen első érzelmeit dadogá; a hazát, mellyben születék; a nemzetet, mellynek tagja; a napot, mellynek sugárai olly szépek; a levegőt, melly körüláradja; az egész természetet, melly bájokkal telve. Mindezeknek lobog oltárán a tűz, tüzének illata fölszáll az

egekbe, és megrészegednek tőle az angyalok. Ő örömet szerez az angyaloknak, de nem tetszik a földön.

Keble derűjét ború váltja föl, álmai nem valók a földnek. A földön nincs semmi szent. Nem szent a kötelék a szülők és gyermekek között, nem a haza és polgár között, nem szent a barátság, nem az erény, nem a jog, nem a szépség és szabadság. Bolond, ki ilyen ábrándokban él, ki égi húrokat szenved meg keblében, ki nem a haszonlesés embere, ki nem gyűjt és kupor s nem élvez mohón. Hisz a sír mindennek véget vet: tul rajta nincs mód a szerzésre, tul rajta nyugszanak az érzékek, s elhal az emésztő erő. Eddig mindennek végére kell járni: mert ekkor minket járnak le.

És beborul az ifju kebel virága, mint durva lég előtt a rózsák kebele, s gyakran elfagy, mint tavaszi virány, ha derek bántják hosszú éjelenként.

Tetteknek néz ellenébe a férfiú; karja erős, akarata szilárd. Annyit bölcselkedtek az emberek, és olly távol vannak az okosságtól; — annyian hordozzák ajkaikon a közjót, és olly kevés cselekszik jól; annyian dicsérik az erkölcsöt szóval, és gyalázzák tettel; annyian buzognak a vallás mellett, mig vallásosnak lenni nem kell, és eltérnek a vallástól, mikor áldozat kíváncsít tőlök! Melly mező a férfiúnak! E borút eloszlatni, e gyomot kitépni, jó magokat hinteni, a fákat ápolni, kertészkedni, gazdálkodni, oktatni, biztatni s a szent hévben elvérzeni . . . istenéldelet neki. Im a borúnak megvan az ő fénye, a bűnnek van öröme.

De látja, hogy gyógyíthatlan ivadékkal van dolga. Nem kell ennek a jó, hacsak nincs czukrozva, ha magától nem hull ölébe, ha nélkülöznie kell mellette. Szereti az igazságot, ha jövedelmező, ha megtölti a csürt, az erszényt, és pompás kocsira segít: de hátat fordít neki, ha víni kell érte, ha izzadni szükséges miatta nyári nap hevében, és fázni a tél zivatarában. Isteníti a jogot, mig biztosítja személyét, vagyonát: de hol a súlyegyen megbomlott, a kényurral tart, és furdalom nélkül élösködik asztalánál. A férfiú

egyedül látja magát munkáiban, gátolva, kinevetve, üldözve, s ki a koránynak örült, az éjen búsul!

Hosszu tapasztalás gyümölcseivel gazdag az öreg; sok vihart láta elmenni feje fölött; sok bajjal megküzdve az életben. Hűtelen szerelem, hálátlan barátság, félreismeret polgártársak, gonoszság száz alakban, vérzették szívót, keserítették meg lelkét: de ő szerencsésen vívott meg mindnyájával . . megtartotta hitét, s a kikötőnek pillant elébe. A mérleg nem úgy volt a földön, mint ő kívánta: adása neki a világ, adósságlevéllel lép a hajóba. Tul a nyugot tengerén a sulyegyen helyreállítását várja; rózsafény nyel látja nyugodni a napot . . utolérndi, s bújának vége lesz.

Csalatkozik a földön, ki folytonos öröme számít; oktanul cselekszik, ki magát kétségbe ejteti a bűtől: ha más nem, az unalom is megzavarja az örömet; ha más nem, a megszokás is elveszi a bű fulánkját. Ha még egyszer ifju lehetnék, csüggedetlen hévvel karolnám a szentet, a dicsőt: mert az iszap átgázolható; ha még egyszer ifju lehetnék, nem adnám át magamat hiu reménynek, hogy a paradicsom kapuzárai magoktól lehullanak . . napfényről ködbe, örömtől búhoz vándorlanék, hogy célomnál megfúhassam a diadalkürtöt. . . És mit cselekedjék a férfin? örüljön-e a fénynek, mellyet a természetben lát, vagy búsuljon a köd miatt, mellyből az emberiség nem tud kivergődni? Örvendezzen-e, ha látja, hogy tud valamit, vagy búsuljon, látván, hogy ismeretei milly parányik, s a nagy természet, mint határ nélküli tenger, mozog előtte, mellynek egy gyöngyét sem vizsgálhatá meg? vigadjon-e azon kevés örömszálaknak, mellyek életkertében elvéve virulnak, vagy panaszkodják a dudva és tövissek miatt, mellyek vetéseit rongálák, s lábait megvérezék haladása közben, s kezeit megsérték munkája alatt? — Mind a kettőt teszi: örül és búsul, dereng és borong.

Vannak kezei a munkához, ez öröm; kezei nem mindenben szabadok, ez bű; van mezeje munkálkodni, ez öröm; de a mező szűk és korlátolt, ez bű; vannak keblében honérzetek, és fejében

szent akarat, ez öröm; de szívhúrai nem zendülhetnek meg kényők szerint, s az ész nem adhat hű hangot ítéletének, ez bú. Így küzdenek egymással öröm és bú között ő s a világ: míg a harcz elcsillapul s az egyik vivó fél lefekszik.

Mit cselekedjék benne a honfiu? Örüljön-e hazájának, hogy a hadak zivataros napjai elmúltak, vagy búsuljon, hogy a dicsőség időszaka is lejárt? Örvendezzen-e, hogy a babonák és előítéletek nem mernek fényes délben garázdálkodni, vagy búsuljon, hogy az ó-kor dudváit még nincsenek mind kiirtva s olly kevés vész van a jövő számára? Vigadjon-e az alkotmányosan csengő szavaknak, vagy búsuljon az alkotmánytalan tetteken? oh, legyen büszkén mondva: a hazafinak van oka örülni, de az öröm nem tiszta, búval van vegyítve, mint keserrel a tenger árja.

Bölcsesség mindenkől hasznot huzni: megvan a mi bűnünk is a maga jó oldala. Serkentve vagyunk, kiiparkodni a ködből és búból, öröme és fényre vergődni. Legyen úgy, és történjék meg, minél hamarább . . ekkor a szerencsétlenség könyűi ritkán és csak rövid időre folyandanak.

N É P D A L O K.

I.

Mi foly ott a mezőn ?
Patakviznek gyöngye :
Hát szeretőm arczán ?
A bubánat könye.

Hadd folyjon a patak !
A patak mentében
Piros rózsza nyilik
A zöld mezőségén.

De könyed ne folyjon,
Lelkem kis leánya !
Elhervad a könytől
Orczáid rózsája.

II.

Virít a kikirics —
Csak viríts, csak viríts
Én ugys hervadok,
Hervadok, száradok,
Csak viríts, kikirics !

Süt a nap sugára
Halovány orcámra ;

Sütni fog maholnap
Alacsony siromnak
Kis keresztfájára.

Anyám, édes lelkem!
Mért zokogsz mellettem?
Ki annyit szenvedett,
Mint szegény gyermeked,
Jobb annak odalenn.

Petőfy.

N É P D A L.

Rébi lányom, tégedet
Németek kerestek,
Kérték tőlem kezedet,
Szörnyen nekem estek.
„Adja bárkiét anyám,
Csak nem az enyémet;
Minek is pirítnak rám,
Nem kell nekem német.
A mit az mond, nem hiszik,
Nincs bajúsa, sert iszik,
Nem pipázik, nem erős,
A beszéde recsegős.”

Rébi lányom, tégedet
Oláhok kerestek,
Kérték tőlem kezedet,
Szörnyen nekem estek.
„Nem kell nekem az oláh,
Istenadta népe,
Bújjék el a föld alá,
Subiczkos a képe.

Az oláh vak és here,
 Máléból a kenyere,
 Ujja hosszú, nyelve lágy,
 Egy pint borért odahagy.“

„Rébi lányom, tégedet
 Tótok is kerestek,
 Kérték tőlem kezedet,
 Szörnyen nekem estek.“
 „Kinekrosz a fazeka,
 Köttesse rá drótot,
 Szeresse a nyavalya,
 De nem én, a tótot.
 Tót eladja országát,
 Köszönöm barátságát;
 Nyelve mint a kút nyele,
 Nyikorog a száj bele.“

„Dráva mellől horvátok,
 Rácok is kerestek,
 Kérték tőlem kezedet,
 Szörnyen nekem estek.“
 „Jaj, anyám, a rácfinak
 Éjszak a hazája,
 Nem hiszek a horvátnak,
 Hamis zúza, mája;
 Nagykorát nem érte még;
 A magyarral ellenség,
 Helyt szivemben úgy lel ő,
 Ha lakása Túrmező “

„Bezzeg ám, de engemet
 Magyarok kerestek,
 Nem is kérték kezemet,
 Csak szivemnek estek.
 Szőke Pista szép legény,
 Tudom a nótáját,

Magyar is, nem is szegény,
 Eszem a fajtáját.
 A magyar, ha mind hamis,
 Még ha néma volna is,
 De szívét megérteném —
 Jaj beh hozzá illeném!“

Sárosy.

A — H O Z.

Te szenvedsz, oh te, szűnimálda angyal!
 Rózsáidon halványlat fátyla reng,
 Mint szép tavasz, ülsz elborítva hóval,
 Világodon hervasztó szél lebeg;
 S a szűzi mellnek reszkető zajával
 Egy csendes kinnak lelke játszva leng.
 Márványfejérén ifju homlokodnak
 Tavasz-fellepként búdnak árnyai szállnak.

Ha tört szívemnek szózatára hallgatsz,
 Tárd fel nekem, oh lányka, szívedet;
 S ha más ereklét emlékül nem adhatsz,
 Add át szivedről, add, keservedet!
 Ugy tisztelendem, abból hogyha nyújtasz,
 Mint isten anyja szenvét — szenvedet.
 Mosolyt adj másnak; nékem add könnyüdet,
 S adál emlékül legszebb földi kincset.

Haiszler.

EUDOXIA CSÁSZÁRNÉ.

ÉLETRAJZ. ¹⁾

BAJZÁTÓL.

A történetírás száz férfi életviszonyait ábrázolja körülményesen, míg alig emlékezik egyetlenegy nőről. Hadvezérek és kormányférfiak, szónokok és művészek nevei ragyognak előnkbe az évrájzokból, mind férfiak; még az emberiség mocskai is, kik zsarnokok vagy hódítókul véres pályakört futván meg, egész nemzetek ostorai valának, gyakran a legkisebb vonásokig körülményesen tüntettetnek ki, míg a nőről, ki talán erkölcs példány s nemének dísze volt, alig szól a történet.

Való ugyan — s ebben kereshetni főleg okát e különös tünénynek, hogy a férfi rendeltetése messzehatóbb, hatásköre nagyobb, országos és világtörténetibb, tettei változatosbak, szembe-ötlőbbek, sokszor szélveszek és villámok a polgári világ egén, míg

¹⁾ Források: a byzanti egyházi és világi történetírók, részint egykorúak részint későbbiek, kik általok még látott, de utóbb elveszett egykorúakat használtak, névszerint: Socrates, Sosomenus, Evagrius, Suidas, Chronicon alexandrinum, Johannes Malalas, Zonaras, Constantinus Manasses, Glycas, Cedrenus stb. Továbbá: Gibbon, S. J. Baumgartens Welthistorie, és Rotteck (Jacobi Irisében).

a női pálya egyszerű, zajtalan, kevesebbé kitünő; mint a völgy forrása, melynek áldáshozó életét csak az eredményben, a mező virulásán vehetni észre. De csak a nemgondolkodó, vagy a világtörténetekben járatlan előtt nincs tudva, miképen a nő igénytelen életből nagy következmények keltek az emberi nem sorsának alakulására. Még olly népeknél is, minden időközön át, hol a nő teljesen jogtalan s csak elszigetelve állott a társaságban, ezen állásának kézzel fogható nagy eredményei voltak. A természet megbozítja eltiprott jogait a nemzeteken, ha közvetlen nem, később, századok, évezredekre kihatólag. Tanusítja ezt a nők ügyét elhanyagoló hajdankor története, és jelenleg egész napkelet. Cselekvőleg bár, vagy csak szenvedőleg, mindig nagy volt a nő befolyása: sok férfidicsőségnek nők voltak eszközei, nem egy borostyánja a férfihomloknak hölgyek nem ismert, nem tudott érdeme, s a nőnemnek általában közvetve több világtörténeti hatása volt, mint a mit a történettudomány egy pár saját erejénél fogva kitünt, vagy sorstól magasabban helyezett hölgy életében emleget.

De véleményem szerint, nemcsak az, melynek országos, vagy épen világtörténeti eredményét a történetírás kimutatni bírja, hanem sokszor olly női élet is, mely rendeltetése szűk körét meg nem haladta, küzdelmei által vonzó, tanulsága által érdekes s méltó tárgya az életoktató történeti Musa komoly figyelmének. Mennyi elragadó vonás egy valódi nő jellemében, s mennyi erénymagasság gyakran e parányi körű életben! Akartok látni állhatatosságot a hűségben, kifradni nem tudó erőt a türelemben, önmegtagadást és szelidséget, megnyugvást a sors vészeiben, szentségét a fogadalomnak, örökönyeit a megbocsátásnak? vessetek figyelmet a valódi nők házi életére, látni fogtok nem sejtett jeleneteket. Valóban a történetírás jellemábrázolatinak csaknem legszebb lapjait veszté el az által, hogy a női igénytelen életet olly aránylag csekély figyelemre méltatá. Hány női pálya tűnt le ismeretlenül, melynek munkálkodása, viszontagságokkali küzdelmei tanulságosabb és

kedélygazdagítóbb tárgyai lehettek volna az olvasásnak, mint sok hős élete, sok hódítási hadzaj, miket a történetírás olly nagy számmal jegyzett föl.

E pár eszme, mellyet imént elmondék, nem áll ugyan itt egészen helyén, mert a nő, kinek életét vázolni akarom, nem igényelhet világtörténeti vagy csak egy országra kiható befolyást sem, női erényeiről pedig csak általában emlékeznek az egykorúak; s az ő élete nem az érintetem szempontokból érdekes, hanem mint földi változandóság feltűnő képe, mint jó és balszerencse játéka vonzó és tanulmányos: azonban nem teszek, úgy hiszem, hasztalan dolgot, szót ejtván a nőnek történeti fontosságáról, kiemelvén, habár csak általánosságban is, azon állást, mellyre őt a természet híta meg, s mellytől vad népeknél durva férfierő, művelteknél pedig gyakran balfogalmak foszták meg. Nem rendeltetése a nőnek, hogy a férfival egy pályát futva versenyezzen, de vannak jogai, mellyeket eltapodni, van szép hivatása, mellyet akadályozni megtorlatlanul nem lehet.

Az ötödik század első felében, a ketté vált nagy római birodalom keleti trónján, a palotákkal ékes régi Byzantban, a sok erejű első Theodosiusnak egyik férfitlan unokája, ifjabb Theodosius ült vala, kivel a sors megverte volna a kormánya alatti népeket, ha kiengesztelésül egy szellemdús leány nem áll a trón mellé, a vétszeket némileg elhárítandó. Apjának, a gyarló Arcadiusnak halála után rá, mint nyolcz évű gyermekre, maradt a császári szék, az akkori világ legelső trónja. Nevelők és gyámok örködének a gyermek és a birodalom felett, hogy amaz ismeretekben gyarapodjék, emennek pedig kormánya azon idő viharai közt szerencsével vezettessék. Fő befolyással, úgy látszik, ez ügyekre a derék Anthemius volt: jeles kormányférfi és tapasztalt hadvezér, kinek fejlődése és a nép boldogsága egyképen szíven feküdtek, kiről Synesius írta: „ő az én s minden ember véleménye szerint a legerényesebb férfi volt mindazok közt, kik valaha országot igazgattak.“ De

sem e férfi, sem az oktatók nem voltak szerencsések, belőle fejdelmet képezni, ki elődeire, Róma nagy császáraira, csak távolról is emlékeztetett volna. Állítják ugyan némelly byzanti írók, miképen a tudományokban nem volt járatlan, s név szerint a mathematicai tudományok, különösen a csillagászathoz értett, fegyvergyakorlott, ügyes nyilazó, jó lovagló volt, de kik illyeket irnak is, más részről általában azt vallják, hogy igen szűk körű ész volt, s a dolgok kivitelében tehetetlen, a minthogy ellenkezőt bizonyító tettét egész országlása idejéből alig idézhetni, s így gyanussá válik tehetségei iránti minden kedvező tudósítás. Hogy vallást illető külsőségekben, mellyek megtanulására kis emlékezeti erő elég, valamint a szentek és az eretnekek történetében — mint némelly írók mondják — lehettek ismeretei, ez valószínű, mert illyesmi mindennapi és igen korszerű volt azon időben, mikor a vallás merő szertartási része és külsőségei fontosbagnak tartattak a bensőknél, s ezeket a császároknak, a vallás fejeinek, nem volt szabad nem tudni. Minden efféle szertartási ügyekben testvérnénje, Pulcheria, volt mestere, kinek kevés észit igénylő tanai iránt meglehetősen fogékonynak bizonyítá magát a tanítvány. Sosomenus, és több egykoru író, tudósít, hogy ő oktatta legyen a császárt, mint viselje magát fejdelmi méltóságához illőleg bucsujáráskor s más ünnepélyes alkalomnál; mint öltözködjék, üljön és járjon, hogyan fogja palástját, tartóztassa magát a nevetéstől; hogyan mutassa arcát most szelfidnek, majd rettentőnek; hogyan hallgassa ki illedelemmel a panaszlókat, bocsássa el szokott hivatalos, semmit sem mondó válaszzsal. Kormányügyeiben egész iskolája, miben szinte Pulcheria volt oktatója, illyféle bölcseségekben állott. Miből kettőt gyanithatni: vagy hogy a testvére nevében uralkodni vágyó császári hölgy csupán önérdelkei szerint hatott rá, vagy felfogván öcsce gyarlóságát, olyakban ügyekezett őt gyakorlani, mikkel a lelketlenséget némileg bepalástolhatni, s nem kölcsönözhetvén neki szellemet, benső ürességét csillogó mázzal borította be.

Pulcheria maga is tulbuzgó levén, illyenné idomítá a császárt. Palotája nem sokat különbözött kolostortól. Reggeli órákban nőtestvéreivel, mint ájtatos nénékkel, istendicsérő hymnusokat olvasott, vagy énekelt; a hosszasabb bőjti időközön kívül szabályszerűleg minden héten két napot megbőjtölt. Nőkkel és heréltekkel vala szünetlenül körülvéve. Népeket boldogítható magas hivatala szent perczeit hiu mulatkozásban és haszon nélküli foglalatosságban pazarlotta. Egyedüli cselekvőbb időtöltése, mi őt palotája falain tul család, vadászat volt. Naponkénti szenvedélye, szent tárgy iratok másolása, melyeknél a betűk szépségére fordíta legnagyobb s mondhatni, rendkívüli figyelmet, s írásával annyira kitünt, hogy egykorúi „szépiró (kalligraphos) császárnak“ neveznék — egyetlen dicséretes tulajdonsága a több, mint negyven éven át kormányshéken ülő fejdelemnek! — Másrészt ellenben rest és tespeteg lelkű; a nevében kibocsátott okiratokat csaknem mindig olvasatlanul irta alá. ²⁾ Vakbuzgó és babonákat hívő, de egyébiránt szelid, mértékletes, adakozó, szóval, jó ember volt, ha tudniillik cselekvés körében, s különösen olly állásponton, melytől milliók sorsa függ, jó maradhat az, kinek észtehetségei középszerúségen is aluliak. Tudniillik: a cselekvési pálya észvezette önállást igényel, s nélküle a legjobb szív, legtisztább erkölcs öntudatlanul vétek szörnyüségai közé sodortathatik.

Theodosius húsz éves lön, s eljött az idő házasodnia. Szokva levén mindig mások tanácsától függni, soha önállólág nem cselekedni, császári nénjét kérte volt meg, hogy e részben is segedelmére legyen, hölgyet szerezvén számára, kinek nem kellend épen magas származatunak, de szükség szépnek lennie, kivel kecsekben Konstantinápoly legszebb hölgyei ne mérközhessenek.

²⁾ Nénje egy alkalommal, hogy sikerrel megdorgálhassa őt, egy kötelevénynt iratott vele alá, melynek erejével Theodosius saját nejét, a császárnét, rabszolgául adta volt el Pulcheriának.

Pulcheria szívesen vállalta el e fontos bizományt, mert az neki magának is felette igen érdekében állott. Tudniillik: a gyarló Theodosius birodalmát Anthemius után e szűz kezdé kormányozni, s minden arra mutat, hogy e fényes hatáskör hízolgo nagyravágysának. E szerint állása megtarthatása végett igen kelle vigyáznia, hogy a császár oldala mellett olly hölgy álljon, ki Pulcheriától függvén, vagy vele jó viszonyokban levén, a császárt tőle el ne idegenítse. Uralkodni szeretés mások felett egyik gyarlósága embernek, s ez jókora mértékben volt meg Pulcheriában, mind a mellett, hogy e hölgy némi kolostorisággal szőtte körül életét, s nyilvánosan egy papi gyülekezet előtt, a nép jelenlétében, istennek örök szűzességi fogadalmat tőn, s eskűjét drága kövekkel kirakott aranytáblába vésetve, a konstantinápolyi nagy templomban őriztette. Paulótája az imádság, elvonulás és lemondásnak volt laka, mellynek szent küszöbét nem léphette át férfi, kivevén gyóntatóit, kikben, a buzgók hite szerint, egyedül vala erő a nőben elfeledni a nemet. A történetirók különben magasztalják e hölgyet, mint a ki gondolni s gondolatot valósitani egyképen ügyes volt, és kormányát bölcsnek mondják, mert valóban, sokakéhoz mérve, szerencsés volt, s ember sokszor hiszi a szerencsét bölcseségnek.

Nem kis gondok foglalták el e szerint a császári udvart: hölgy kerestetett, ki a császárnak tessék s Pulcheria követeléseit kielégítse. A kormányzó nő, kit jobban aggaszta ez ügy, mint magát a kedélytelen Theodosiust, rendeléseket tőn egész birodalomszerte a kívánt tulajdonokkal biró leány keresésére. Paulinus, a császár gyermekkori játszótársa, most udvarmestere és mindenben biztos, tanult jeles ifju, szinte meg vala bizva e fontos ügyben.

A sors úgy akará, hogy épen ez időben a császári szék zsámolyánál, pártfogást keresve, egy fiatal görög leány jelent meg, kinek viszonyaival közelebből kell megismerkednie az olvasónak.

Athenaeben, a görög műveltség hajdani fővárosában, nem sokkal előbbazon időnél, mellyben a főnebb érintettek történtek, egy Leontius

nevü görög bölcse élt, ki, tudományokbani nagy jártassága mellett, varázslati mesterségben is avatottnak tartatott. Ez utóbbi vélemény onnan vehette eredetét, mert Leontius — némelly történetírók Heracliusnak nevezik — mint tudománykedvelő, elvonult életet élt, és hivatalokra, mikre ismeretei igényeket adhatának neki, nem mutata vágyat, mi onnan magyarázható, mert Leontius, ha keresett volna is ez uton előmenetelt, nem remélhetett a keresztény vallásnak akkor már trónig emelkedése mellett, ő, ki görög elődei isteneihez mind végiglen hű maradt.

Három magzatból állott volt az özvegy Leontius családja, kik közül egy leánygyermek vala apjának szemfénye. ³⁾ Athenais, így nevezték a leányt, testi és szellemi kitünő sajátosságokkal megáldott gyermek volt. Apja szíve minden érzelmeivel csüggett e gyermekén, s ő viszont apjában lelte fel ápolóját, oktatóját, követendő példányát. Athenais mindig apja oldala mellett volt, ennek oktatásait hallgatta, ennek tudomány és tapasztalásérlelte szavaira volt függesztve feszült gyermeki figyelme. Mi csoda, ha illy vezető karjain a fogékony elméjü leány művelődése nagy előmeneteleket tön! Hitelt érdemlő tudósítások szerint Athenais húsz éves korában nemcsak azon kor külső műveltségében volt otthonos, hanem jártas komolyabb ismeretekben is, s a mennyi bölcse, a mennyi költő emelte föl szellemi ereje által Hellas hajdani dicsőségét, azok munkáival ő ismeretes volt. Tanult vala e hölgy, a nélkül, hogy a komolyabb tudományok szárazságában női kedélye virágai elhervadnának, s azon észrevétel, miszerint hölgy valódi tudományt csak női kedvessége árán szerezhet, benne meg volt hazudtolva.

Athenais nem sokára elveszté élte leghűbb barátját, egyedüli gyámolát, elveszté jó apját. Bátyjai jövőnek és felbonták a megle-

³⁾ Glycas három fimagzatról beszél, de neki ellenmond minden többi író (Lásd Glycae annales pag. 201. a velencei kiadásb.)

hetősen vagyonos ⁴⁾ elhunytak. végintézetét. „Fiaim, így hangzott az, legyenek örököseim, leányomnak pedig száz aranyat hagyok. Athenaist a szerencse nem hagyhatja el.“

Villámsujtottként merevedett meg Athenais e hírre. Meg nem fogható, mint tagadhatta ki apja az örökségből, kit úgy szeretett, ki olly engedelmes leánya volt. De bátyjai, nem tekintve testvéri viszonyokra, kifizetvén a száz aranyat, értésére adák, miként ideje az apai hajlékot elhagynia, mely most kizárólag övék. Ekkor lábaikhoz borult, kiméletért esdekle, panaszolva említé apja keménységét, könyörge istenekhez, lágyítsák meg testvérei szívét. Mind hiába; azok nem lágyultanak meg. „Ne irigyeld tőlünk, így szólának fulánkkal, e csekély vagyont, te szépségben gazdag Athenais, kit a szerencse nem hagyhat el.“

Anyja testvérének tanácsára, ki biztató szavaival felüdíté a gyámol nélküli árvát, eltökélte magát, Konstantinápolyba utazni, hol egy — apjáról rokon — nénje élt, s a hatalmas császár lábaihoz borulva, vagy törvényekben keresni pártfogást és segílyt, vagy a császári trónról kegyelmet. Visszatekintve még egyszer az apai hajlékra, hol annyi drága emlékei éltek, melyektől most talán örökre el kellend szakadnia, eltávozott.

Könnyen átgondolhatni helyzetét a honából költöző, jóllehet ismeretekben gazdag, de szűk élettapasztalású leánynak; képzelhetni aggodalmait, midőn, éltében talán most először, hajóra szállott; midőn a szülő föld határait a távolban eltűnni látta, s magát tova, nem ismert tartomány felé a tenger hullámaintól rengetve érezé. Ha szabad volna, a bizonyítványokhoz kötött történeti ösvényről letérve, a képzelet országába andalodnunk, elmondanók Athenais szívgyötreimét, lefestenők való mély bűját, melyek egész súlylyal nehezédének rá, kedélyét egész

⁴⁾ Constantinus Manasses gazdagnak állítja Leontiust, s elszámolja az aranyat, ruhákat, épületeket, marhákat, bútorokat s egyéb ingót és rabszolgákat, miket fiainak hagyott volt.

hosszuutja alatt elboritandók, ha az áldáshozó nagy természet, elragadó szép tüneményeivel gyönyört és csodálatot gerjesztve fogékony lelkében, szórakozást és enyhületet nem ad a keservekben merengőnek. Utja Athenaetől Byzantig a görög történetírás és költészet nagy emlékezetű helyein, mellyeket ő olvasásból ismert, folyt vala. Kinyílt előtte az aegai gyönyörű szigettenger, látta Olympnak örök hófedte fejét, előtte állottak komoly némaságban Ida bércei alján a másfél ezer éves Ilium örök dicsőségű romjai, Homér egész hőskorával. Átevezett Sestos és Abydos között a zúgó Hellesponton, s felnyílt előtte a csendes Propontis viharkimélt tükre, s Thracia és Bythinia felhőtávol ormai jobbra és balra maradozván, lassanként kibontakozának a messze homályból Byzant kevély tornyai, palotáinak fedelei, a circus, a hyppodrom, a zeuxippi fürdők stb. De minket Clio szigorú arcza elint a görög classicismus színhelyéről, hol a költői képzelet országa virul, azért egyszerűen, adatok nyomán illik megmondanunk, hogy Athenais Konstantinápolyba megérkezett, nénje hajlékába szállott, hol segílyt, vigasztalást várt, keresett, remélt.

„Vértagadó igaztalanság, mit veled elkövettek, azért folyomdjál a trónhoz,“ így szólt Athenais nénje, s elvitte őt a császári udvarba. Mint mondók, Pulcheria volt ez időben a kormányon mindenható.

A szép görög leány már kedves alakjánál fogva feltűnt volt a magas császári hölgynek, de még inkább meg lön lepetve az által, miket mondott és a hogyan mondotta. Beszédét ész és műveltség bélyegzik. Viseletén és szavain erény önérzetéből kelt méltóság leányi szerénységgel volt vegyülve, s midőn a császári hölgy lábaihoz hullva, esdeklő hangon elhagyott állapotát, gyámtalan ifjúsága veszélyeit festené, szánakozás és csodálat váltogaták egymást Pulcheria lelkében, és hirtelen, mint szikra, illy gondolat villant keresztül agyán: Ezen leányt isten küldé hozzá, ő rendelé a császár nejéül; senki sem boldogítandja őt úgy, mint ez, ki szelleme és

erényei által díszbe leendő a trónnak, neki pedig (Pulcheriának), mint jótevőjének, ki, gyámtalanságán könyörülve, porból emelendi fényre, vakon engedelmeskedő híve, örökre hálás barátnéja. Azért nyájasan szólva a térdeplőhöz, fölkelni parancsolá őt, s jó reménynyel biztatva, más időre titkos szólalkozásra magához kérte.

Theodosius egy kárpit megőlné nézte és hallgatta a szűzet — így volt kicsinálva a dolog — midőn az más izben a palotában megjelent. Athenais szépsége még feltűnőbb volt, mint első izben, mert most nem csüggedés, mint előbb, hanem remény és öröm sugárzott szemeiben, s a reménytől földerített arczvonások kétszerte szobok. Pulcheria szándékosan sokat és hosszan szólt vele, hogy a császár minél több időt nyerjen őt szemlélhetni, kedélyével megismerkedhetni. Paulinus, ki szinte jelen volt a császárral a rejtekben, Pulcheria meghagyásából, tüzelte az ifju Theodosiusban az érzelmeket a szép Athenais meleg magasztalásai által.

A szerelem hatalmas szenvedély; villanyerővel járja át a legtespedőbb idegzetűeket is. A különben aluszékony Theodosiust is nem ismert érzelmekre gyújtá. Varázserővel érezve magát a görög hölgyhöz vonzatni, megvallá néniének szerelmét s ohajtását, Athenais nejeül birhatni.

Athenais, alig hihetve füleinek, öröm s meglepetéstől remegve hallá nem hitt, soha nem álmodott szerencsáját. Képzeletében a legszebb remények keltek: ő, a gyám nélküli, hontalan árva, császári székbe, a világ legnagyobb birodalmának trónjába lépend, végetlen gazdagság közepett gyámoltalanokkal jót tehetend, kedvenczeit, a tudományokat, ápolhatja, védangyala lehet millióknak. Milly lépésre, milly áldozatra nem tökélt volna magát illy áron? De kívántatott is tőle áldozat; meg kellett tudniillik tagadnia eldödei isteneit, szülőinek hitét, s a keresztény vallásra térni. Atticus konstantinápolyi püspöknek sikerült őt a keresztények egyetlen mindenható istenének imáadására bírni, s megkereszteltetvén a nevezett püspök által, a szent víz erejével Eudoxia nevet nyert.

Az egybekelés napja a konstantinápolyi nép örömrivalgásai közt ünnepeltetett. A császárnénak mindenki szerencsét kívánt, minden magasztalá őt, ki valóban azon ritka kivételek közé is számítható, kikről a hízélgés is igazat monda. Ő valódi és őszinte tisztetben részesült, mert testi kellem, ész, műveltség, mindenki iránti szives jó akarat, mindent meghódítva maga iránt, vételkedtek benne az elsőséért. Arczképét számtalan példányban ügyekeztek visszaadni a művészek, s kellemei leírásánál szivesen látunk időzni még komoly egyházi történetirókat is. Történeti bizonyossággal tudjuk, hogy Eudoxiának sugártermete volt, szép orra, szőke hajfürtei, kék szemei, piros ajkai, kellemes járása stb. s egész alakján és viseletén feltűnő kellem és figyelem-lekötő báj. Emberi gyarlóság a szerencsésben még a hiányt is tökélynek látja, most legalább nem volt szüksége nagyítani, mert a mit látott, többnyire valóság volt.

Midőn az athenaei egyszerű leány trónra emeltetésének híre a birodalomban elterjedt, megrémülve értették azt Leontius fiai és el akarának rejtezni. De csakhamar remegve kellett engedelmeskedniök a császári parancsnak, melly őket a trón elébe Konstantinápolyba idézte. Földig borultanak a fejedelmi felség minden ragyogványaitól körülvelt császárné előtt, és töredelmes szívvél kegyelmet esdeklének. Eudoxia megölelte őket: „Én nem haragszom rátok, így szóla hozzájuk; hogyan haraghatnám, kik szerencsémnek valótok okai, és csak eszközei egy fensőbb hatalomnak? Legyetek boldogok és szeressétek ezentul teljesen kiengesztelődött hűgótokat.“ A kibékülés örömkönyei áztaták a testvérek szemeit, s míg ők gazdagság és nagy hivatalokban — Genesius illyr praefectus, Valerius magister lön ⁵⁾ — mellyekkel a császári kegy feldiszié őket, gyakran érzették a nem érdemlett jutalom nyomasztó súlyát:

⁵⁾ Némelly írók Gesius és Aurelianusnak nevezik Eudoxia bátyjait.

húgok, ki rosztat jóval fizetett vissza, az öntudat legédesebb örömeit élvezé.

Alantabbi sorsból magasra emelkedettnek legdrágább jutalma azon öntudat, ha szerencsáját nem ármány, nem embertársai bukta-tásával építé, hanem személyes tökéelyeinek, egyéni érdemének köszönhetle. Ezen öntudat volt Eudoxia osztályrésze. Ő, ugy hitték milliók, a halandók legboldogabbika. Egy világ, mellynek rá voltak függesztve szemei, mint szerencse különös kedvenczére tekintett. Illy hitben ringatták őt magát is fiatal képzelvei első felhevülései. De ő nagy mélységből igen magas pontra hágott volt, a netovább pontjára, honnan az örök mozgás törvényei szerint csak lefelé nyilik út. Körülfogva a nagy világ minden fénye s pompájától, szeretve, csodálva mindenkitől, szive nem talált megeléglülést. Mert azon kis országban, mellyet tenyerünkkel fedhetünk be, mint a költő mondja, hol az érzelmi viharok fészke van, kincscsel, pompával, külragyogványokkal felette ritkán eszközölhetni csendet. Eudoxia nem nyerte el, a mit remélt. Ő rokon kebelre számolt; szivre, melly megértse, érzelmekre, gondolkodásmódra, mellyek az övéivel egybehangzók legyenek, s illyeket nem talált. Theodosius a menyekző után nem sokára visszaesett lelki tespedésébe. Eudoxiának, annyi szellemmel s női kedélylyel, csakhamar észre kellett vennie, hogy férjében csak árnyát öleli egy valódi férfiúnak, minő felől egykor fiatal képzelvei álmodának.

A szerelem anyagi része szellemdús egyéneknel gyenge kötelék a házasságban. Lélek lelket keres, s hidegen fordul el a csupa anyagtól. Így volt Eudoxia férjével. Hogyan szerethette volna ez érzelem, e gondolatüres lelket? Szellemet elfoglaló gazdag eszmecseréről, érzelmek forró viszonzásáról Theodosiusnál szó sem lehetett. Ő nem vala férfi, öngondolkodó, öncselekvő, független és szilárd, minő a valódi nőknek férfiban tetszeni szokott. A császárnénak csak a legnagyobb szellemi nélkülözések jutának osztályrészü, anyagi fény és hideg pompa ürességei közt, mellyek

nem sokára terhesekké váltak neki. Hányszor kellett visszagon-
dolnia fiatal álmaira, s hányszor sohajtani az időért, mikor bölcs
apja szellemtápláló körében lelki kéjeket élvezett.

Ezekhez számítandó, hogy a császárnénak csakhamar észre
kellett vennie, miképen Pulcheriávali viszonya sem az, mit ő re-
ménylett. A két hölgyben némi idegenség támadt egymás iránt.
Chrysaphiusnak, a császár egyik meghitt heréltjének, sikerült vala
a gyarló Theodosiust egy időre Pulcheriától elidegeníteni, minek
következtében a császári hölgy el is távozott az udvartól s nem vőn
részt a kormányban. Azonban Theodosius csakhamar érzette, hogy
nénjét teljességgel nem nélkülözheti, s így visszahívá őt újra a
kormány ügyeihez. Olvassuk némelly íróknál, hogy Chrysaphiusnak
Pulcheria elleni e fondorkodásában Eudoxia is némi részt vett volna,
s innen származtatják a két hölgy közötti meg hasonlást. ⁶⁾ E tény
valósága azonban kétséges. Különben a két nő közötti viszony emez
adat nélkül is lélektanilag magyarázható. Az uralkodni vágyó Pul-
cheria hihetőleg igen ügyelt, hogy a császárné a maga férjére fő-
lőtte nagy befolyást ne nyerjen és gyakorolhasson; az önállástalan
Theodosiusra nézve pedig nem maradhattak siker nélküliek Pulcheria
ravasz sugalmi. Igen valószínű, hogy ezek következtében Theo-
dosius egész gyöngédsége és bánásmódjának neje iránt csak azon
határokig volt szabad menni, melyeket Pulcheria kijelelt, mert a
főnebb mondottakból tudva van, miként a császár minden mozdulátát
nénje akarata és szeszélyei kormányozák. Csaknem bizonyosnak
tarthatjuk, hogy Pulcheria, a nő és trónon mindenható, kétsze-
res hálahódolatot is várt és kívánt attól, kit trónra ő emelt. Az eszes
Eudoxiáról föltehetni, hogy mindezeket észre vére s látta, miként
ő csak névnel fogva császárné, s hogy minden léptei egy gyakorlott
ügyességű és hatalmát féltő nő kémszemeinek ellenőrsége alatt
vannak. Lehet, hogy e nyügből a császárné szabadulni akarván,

⁶⁾ Zonaras nevezetesen e körülménynek tulajdonítja a meg hasonlást.

Chrysaphius ármányainak legalább útát készítve a császárnál, s ügykezett maga is férje véleményében ellene hatni Pulcheria szeszélyeinek, jóllehet talán sikeretlenül, nem lévén cselszövényekben olly ügyes, mint a császári néne. Van nyoma ollyasminnek is a byzanti írókban, miből azt vonhatni ki, hogy Pulcheria kolostorisága daczára sem fojthatta el neme gyöngeségét s irigységgel látta a magánál kecsesebb Eudoxiát a trónon, s nemével a féltékenységeknek hallgatta most csak őt magasztaltatni mindenfelől, holott azelőtt minden hizelgési tömjént egyedül ő élvezett volt. Ha pedig épen annak akarnánk hitelt adni, mit Suidas ¹⁾ a nestorianusok bizonyítására mond, hogy Pulcheria a közönségesen szépnek vallott Paulinus iránt forróbb érdekekkel viseltetett, mint ég menyasszonyához illet: akkor ez adat a két nő közötti egyenetlenségnek olly magyarázó kulcsa, melly fölöslegessé teendi főnebb elősorolt részint körülményekből fejtett, részint írók szavain épült gyanításainkat, mert semmi sem természetesebb ez esetben, mint hogy Pulcheria női szive féltékeny gyűlölettel tölt meg Eudoxia ellen, kinek tökélyei iránt a szép Paulinus is forró tisztelettel viseltetett, s kit viszont Eudoxia mind hálából, hogy trónra emeltetésének egyik előmozdítója volt, mind tudományos műveltségeért becsült, pártolt és gyakori társalgásaira méltatott.

Illy viszonyok közé volt helyezve Eudoxia. Külsőleg fénytől körülragyogva, bensőleg érzelmei mélyen gyászolának, s a hatalmas császárné, irigyeltetve ezerektől, titkon legutolsó megelégtelt jobbágyzója sorsát ohajtá magának. Őt a házassági kötelék anyává is hagyta lenni; de a legédesebb és legszentebb indulatok, mikkel a természet a nő szívét gazdagítja, az anyai érzelmek is, neki meg valának keserítve. Egyetlen leánya, Eudoxia, miután Pulcheria vezérlése alatt undvaroncznők által neveltetett, igen gyenge, még alig feselő bimbókorában az, ifju Valentiniánhoz, a nyugoti birodal-

¹⁾ Suidas 138, 139. lap. a velencei kiadásb.

lom örököséhez, amaz ismeretes erkölcs és jellem nélküli kéjenczhez, jegyeztett el. Anyja kebléről még mint kiskorú elszakasztatván, idegen emberek közé, a bűnök fészkebe, egy minden vészektől hányatott udvarhoz vitetett. Az anya soha sem látta többé gyermekét, s mit felőle a hír néha hozott is, lelkét csak kínokkal töltötte el.

Gyötrelmeinek közepette ájtatosság és jótékonyság gyakorlásában, valamint az általa melegen kedvelt és pártolt tudományokban keresett szórakozást, enyhületet és örömet. Helyzete őt képessé tévé, kincsekkel rendelkezni, mit a szükségben sinlők, szegények és sors üldözötteinek gyámolítására használt, s ezek hálakönyeiben talált némi örömet és kárpótlékot keserveiért. Emberszeretetét az ujon keresztelkedettnek ájtatossága, egészen azon kor szellemében, kolostorok és templomok gazdagításával kapcsolá egybe. A napnak sok órái szellemi munkálkodásban folytak le. Tanult férfiakkal társalkodott, olvasott, irt. Minthogy ez épen ama kor volt, mikor az egyház-atyák bibliai bölcsesége a pogány irodalom remekeit, mint állítólag kártékonyokat, háttérbe ügyekezett tolni, a császárné, ki Hellas halhatatlan elmetermékeivel ismeretes volt, iparkodott saját irataiban a pogány görög hajdan szellemét a kereszténység tanaival enyhíteni. Socrates, Photius, byzanti írók, dicsérettel emlékeznek néhány versezeteiről; mert Móses öt könyvét, Josua könyveit, a bírákat, Ruthot homéri versnemben dolgozá, szinte így Zakariás és Dániel jóslatait. Zonaras emlékezik egy más munkájáról is, mellyet Homérból vett rhapsodiának nevez. Ez nem más, mint Homérból válogatott versek, Krisztus csodatetteire alkalmazva. Ő írta továbbá sz. Cyprian legendáját és egy dicsérő versezetet férjének II. Theodosiusnak — vagy helyesebben — vezéreinek perzsákon nyert győzelmeire. „Íratait, így nyilatkozik a szigoru Gibbon, mellyek egy szolgálai és babonás korszak tetszését megnyerték, a pártatlan critica őszintesége sem rosálá.“

Azon tanult férfiak közt, kik a császárné tudományos foglalkodásaiban részt vőnek, leginkább meg vala különböztetve Paulinus,

magának a császárnak is biztosa, sokoldalu tanácsadója és barátja. És ezen viszony, melly a legártatlanabb lehetett, és mint a körülmények kiáltják, volt is, nagy szerencsétlenségnek lön forrása.

Pulcheriának a császárné tőr kezdde lenni szemeiben, s ha talán nem épen azon okból is, mit a nestorianusok hirdetének, a fentebb elősorolt körülmények valamellyike miatt eltökélé, hogy e Paulinus-sali viszonyt a császárné megdöntésére használandja. E célra fondor beszédeivel felizgatván az aluszékony császár lelkét, benne azon indulatot gerjeszté föl, melly, meglehet, maga keblét marczongoló leginkább: a féltékenységet.

A viszonyok illy módóni alakulása alatt egy kis esemény jöve közbe, melly, a körülmények csodálatos egybetalálkozása miatt, Eudoxiát hirtelen vészbe dönté. Egy szegény ember januarius hónapban egy szép s rendkívüli nagyságu phrygiai almával kedveskedett a császárnak, midőn az épen a templomból haza jőne. A császár nejjének küldé azt. Eudoxia dicsekedve mutatá, mint ritkaságot, Paulinusnak, s mivel ez azt igen dicséré és csodálta, neki ajándékozá; Paulinus nem gyanítva, kitől kapta legyen Eudoxia, méltónak vélte, vele a császárnak kedveskedni. Az alma e szerint vissza került a császár kezeibe. A Pulcheria által ingerlett Theodosius, tele féltékenységi gyanúval, mihelyt meglátta Paulinus kezében az almát, felgyuladt a boszú indulatától, de magába fojtá érzéseit s Paulinus eltávoztakor azon szinlett elfogulatlansággal, mit Pulcheria színészeti iskolájában tanult volt, kérdé az épen hozzá belépő Eudoxiát: mit csinált legyen a küldött almával? Meglepetve a kérdéstől s aggódva, hogy ha valót szóland, balul értethetik a császártól, és fegyvert nyujtand maga ellen a különben is csak alkalmat leső Pulcheriának, boldogtalan elhamarkodással azt válaszolá, hogy az almát megette volt. Erre a császár ünnepélyesen ismétlé a kérdést és felszólítá Eudoxiát, hogy szavai igazlására esküdjék meg a császár életére. Mit tehetett a szerencsétlen nő? vagy hazudságra kellett megesküdnie, vagy, miután ama boldogtalan szót kiszalasztá

ajkain, a valónak őszinte meggyónása által magára becsstelen gyanút háritani és a vétlen Paulinusra a féltékeny császár haragja mennyköveit. Idő nem volt hosszabbi fontolgatásra. Eudoxiát elhagyta eszmélete; ő megesküvék, elkábulva e nehéz percz súlya alatt, megesküvék botorul, az ijedség remegő hangján, az elébe tartott feszületnél, a császár életére, hogy a mit monda, igaz. Ekkor a császár elővevé az elrejtett almát és nejjének szeme elébe tartá, ki mint villámsujtott állott előtte, egyszerre átlátva balszerencséje egész nagyságát. Theodosius magára hagyva az elaléltat, sieté nénjéhez, meghallani annak e történet feletti ítéletét. ⁸⁾

Eudoxiának nem kell vala megesküdnie, sőt már előbb nem kelle a valónál egyebet mondani, így fog ez esemény felől hihetőleg mindenki, és tagadhatlanul helyesen, ítélni. De ítélni helyesen nyugalmas álláspontból, és cselekedni helyesen a szenvedély ostromló viharai közt, két igen különböző dolog. Az ember sokszor nehéz körülmények közé jut, hol a vérszből menekednie csak rendkívüli lélekéberség által lehet. Hányszor kísértetik meg az erény, ész, kitétetve véletlenség által olly elválasztó pontra, hol nem az feladat, hogy a lehető legjobb, vagy csak jó eszközt is válassza, hanem hogy kisebb rossz által elhárithassa a legnagyobbat, és ha nem volt elég sebes megfontolásu a választásban, ha épen azon csalit fölébe hágott, hol a bün kigyója fészkel: lehet-e föltétlenül kárhozatra méltónak ítélni? Nem szánakodást érdemel-e inkább, hogysen korholást, ki jót akarva, tévedésből vétékbe keverte magát. Csak az, ki nehéz viszonyok közt soha sem állott, vagy ki a körülményeket számítani nem akarja, bírál föltétlen szigorral. Eudoxia tette helyeselhető ugyan soha nem lesz, de a beszámítást enyhítendi rá nézve azon körülmény, hogy nem valót szólva, há-

⁸⁾ Így beszélík ez eseményt régíbb írók, u. m. Constantinus Manasses, Glycas, Zonaras, Nicephorus, Codíus, Malalas, és a Chronicon alexandrinum. Az újabb kori Gibbon költeménynek tartja.

zassági csendet akart eszközölni, és ha az erkölcsi szigor tiltandja is őt kimentenünk, emberi érzetünk nem tiltandja, szánni őt, az emberi gyarlóságból elbotlottat.

Gondolhatni, hogy Pulcheria ítélete ez esemény fölött nem volt kiméletes, vagy talán épen elnéző. Eudoxia hűtlensége bizonyosnak tartatott, valamint Paulinus árulása is. Mindkettő vétke iszonyúnak ítéltetett, egyfelől szertelen hálátlanságnak, másról a császári felség mély megsértésének.

S íme e kis életrajz is tanuságot ad, micsoda természetű azon emberi jószág és szelidség, melyet a sors, önállás és keresztülható ítélet segedelmeitől nem támogatva, cselekvés pályájára helyez. Theodosius, kinek aluszékony lelkében semmi sem volt képes egy kis erélyt, vagy szilárdságot ébreszteni, ki ellenségei daczát, magoknak Átilla követéinek sértő, gúnyos szavait és viseletét gyáva türedelemmel tudta hallgatni, most egészen felbőszíté Pulcheria ingerlése. Belső vihartól érzette lelkét felháborítva, mellynek nem birt ura lenni. A vétlen Paulinust, ura hű szolgáját, biztosát, ifjúkora óta barátját, a szelid jó fejedelem, minden előleges kihallgatás, minden törvényes vizsgálat nélkül halálra hurczoltatva, bakóval végeztette ki. ⁹⁾ Eudoxia külszinleg kiméltetett, talán a császári felség iránti tekintetből, vagy egy vég csilláma miatt férje irántai egykori szerelmének. De ki kétli, hogy a császárnénak kedvesebb leendett a halál e kiméletnél, melly el nem vehette tőle annak tudatát, hogy női hírének egyik legkényesebb lapja van beszennyezve, hogy egy nemes élet meggyilkoltatásának, ámbár vétlenül, ő oka. És ezen

⁹⁾ Codinus (De orig. Constant. 44. lapon a velenczei kiadásb.) azt írja, hogy csak megtámadtatott Paulinus, de nem öletett meg, míg Kozma és Demjén szentek templomát föl nem építé, s hogy a császár ekkor a gyilkos megtámadókat szinleg megbüntetni is ígérte. Fölépülvén azonban a templom, Paulinus feje elűtetett. De e körülményről tudomra semmi más író nem emlékezik.

időponttól fogva mind férje, mind Pulcheria részéről oly sértő hidegséget, oly bántó mellőztetést tapasztalt, hogy a császári palotában jelenléte egészen elviselhetetlenné kezdett válni, és nem sokára férjénél kegyelemért esdekle, a szent földre költözhetni, élte további napjait, melyeknek oly kevés becse volt előtte, ott töltendő.

A császár, vagy inkább ennek nénje, nem monda ellent kívátnának, és ő eltávozott az udvartól. Egy ízben tett volt már zarándoklást Jeruzsálembe, akkor még császári felsége egész fényében. Antiochián ment volt akkor keresztül, hol a tanács és nép jelenlétében, drága kövekkel kirakott arany trónról beszédet tartva. A város előkelőit és a szükségben sinlő polgárokat nagy pénzoszveggel ajándékozta meg. A város a császárné tiszteletére két szobrot állíttatott, egyiket rézből a museumban, másikat aranyból a tanácsházban. Jeruzsálemben Juvenalis püspök kezeibe nagy mennyiségű pénzt tett le, hogy az a szegények közt osztassék el, és egy drága kövekkel kirakott feszületet adott. A püspök viszont sz. István első mátyr jobb kezével ajándékozta meg a császárnét. Mindezen helyeken élt még most is szelidsége, ájtatossága és szívjóságának emléke. Azért útja diadalmenethez hasonlított, mi neki sokkal kedvesebb lehetett most, mint amaz egykori, mert a szíve önkényes hódolata volt egy többé semmi hatalommal nem bíró, hanem fényéből lebukott császárnénak.

Ő megtelepedett a szent városban, azon keresztényi eltökéléssel, hogy elfelejtendi a hű nagyság és világi ragyogás minden gyönyöreit, megvigasztalódik egy becs nélküli férj elvesztésén, kiengesztelődik mindenkivel, ki neki, a vétlennek, ellensége volt, s megbocsátand annak, ki őt porból a legmagasabb fényre emelvén, ismét poriglan buktatá, megbocsátand Pulcheriának s kibékül az üdvezítő sirján a vele kegyetlen játékot üzőtt sorssal. De Pulcheria, ki mindig mint valamelly kikerülhetetlen hatalom állott a császárné

pályája fölött, gyűlöletet és üldözést táplált iránta szívében mindvégiglen.

A kíséretben, melly a császárnét Jeruzsálembe követte, Severus nevű pap volt és János diaconus. A császárné ismerte hűségöket, bizodalma és barátságára méltatva a két jámbor férfit, sok szivességeket bizonyita irántok, és hozzájuk némi ragaszkodással volt, mint olyakhoz, kik baráti maradtak a szerencsétlenségben. Még ezen ártatlanoknak is lakolniuk kelle, hogy a császári kegyből kiesettnek gyámolai, vigasztalói levének. Pulcheria ellenök is fel tudta ingerelni öcsce féltékeny gyanuját, és Saturnius, a császári testőrség grófja, e két férfit kivégeztetésével bizaték meg. Ő megjelent Jeruzsálemben, mint bakója a kiengesztelhetlen bószúnak, s a rábizott parancsot olly vadul teljesíté, hogy Eudoxiának saját szemeivel kelle látnia hivei elvérzését. Ezen iszonyu jelenetnél olly mértékben gerjedett föl lelkében a harag, hogy nem mérsékelhetvén magát, Saturniust egy szolgája által leszúratta. Végnélküli ingerlésekre maga a szelidség is kivetkőzik galambtermészetéből. Ez állapot, miszerint senki sem maradhatott bántatlanul, ki Eudoxia híve volt, és ezen örök gázolás női becsületén, elviselhetlen leve a császárnénak annyira, hogy végtérp így vett önmaga tilalmas elégtételt.

A császári udvarnál Saturniusnak megöletése felségsértésnek nézetett. Azért Eudoxia minden császári diszjelektől megfosztatván, kísérete, melly udvarát képezé, visszahivatott s ő egészen magányos személy állásába téteték. — A volt császárné a viszontagságok iskolájában a dolgok becse iránt valódi fogalmakat nyert vala, hogysem e nagy változandóságon megnyugodni ne birna, s ez tanusítja, hogy ő a nem közönséges lelkek egyike volt. Örömmel vonult a magány rejtekébe, hol őt semmi vész nem látszott többé fenyegetni. Sokszor állíták ugyan elébe képzelmei méltatlanul kiszzenvedett barátjainak árnyait, de az idő megenyhíti a szív legmélyebb sérveit is, és Eudoxia békén élte volna le utolsó

éveit, ha rá még egy sulyos csapás nem vár. Egyetlen leánya tudniillik, az ekkor már elhunyt Valentinián özvegye, elhurczoltatván Genserich vandal király által Rómából, a messze Carthagóban mint fogoly sinlett, a nélkül, hogy rajta anyja segíthetne. Semmi sem volt a földi létben többé, hová Eudoxia vigasztalásért reménynyel tekinthetett volna, azért a hitnek biztatásaihoz ragaszkodott s égre függeszté ájtatos figyelmét. Sok évei folytak el teljes elzárkozásban a világi zajoktól, tisztelve Jeruzsálem egyházi tanult férfaitól, szeretve a néptől. Kedélyében a vallásos hangulat vön tulnyomó erőt. Mivel jókora mennyiségű vagyonnal birt, mellynek élvezésétől nem fosztá meg az udvar, templomok és kolostorok építésével hitt és ügyekezett jót tehetni. Feldiszitá a szent várost, kijavittatá falait, mellyek több helyeken le voltak omladozva. Nem messze Jeruzsálemtől sz. István martyr tiszteletére templomot építtetett, hol később, 1460-dik évben, tetemei díszes sirboltba temettetének. Ő túlélte volt Theodosiust és Pulcheriát. Férjét meggyászolá, Pulcheriának pedig megbocsáta, s midőn halála elkövetkeznék, végórájában—hol a siron túli életet hívők minden álorcza lehullanak—ünnepélyesen megesküvék, hogy azon büntől, mellyel ő és Paulinus vádoltatának, mindketten ártatlanok.¹⁰⁾ Lelke a megnyugvás azon derűtségével szállott el, mellyel a tiszta öntudat jutalmazza a jókat, s kik a nemes haldoklónak ágyát körülveszik, az élőket, kibékitve a földi sors nehéz kísértéseivel, megerősíti az erény becsülésében.

¹⁰⁾ A történetírók általában magasztalják e nőt. Cassiodorus különösen kiemeli mint minden nők között a „legvallásosb és jelesbet.”

ÉGY HAJDANI CSAPODÁRHOZ.

Galambnak hittelek,
S kisült, hogy vércse vagy;
Napfőnynek mondtalak,
S az léssz te — majd ha fagy.
Tiz csillag érted nem lett volna bér:
Holott egy rézgomb nálad többet ér.

Csodáltam arcodat
S éjbarna fürteid,
Csodáltam termeted
Lengő szépségeit;
S ha e csodákról most gondolkozom —
Magam felett is elcsodálkozom.

Egy érdemed marad,
Bár sok nagyon hibád,
S azért szálljon sűrűn
Az ég áldása rád!
Ha kérdenéd: ez érdem miben áll?
Csupán csak abban, hogy hűtlen valál.

Szívem verésivel
Vertem meg szívedet,
Miért vakíta el
Olly rútul engemet!
De minthogy egyszer hűn szerettelek,
Most kétszer olly hűn elfelejtelek. —

Vachot Sándor.

EGYKOR ÉS MOST.

Ugy szerettem egykor
 A leányt szivemből,
 Ha derült volt arcza
 S láng lövelt szeméből,
 És ha ajka bíborán
 Kéjt mosolyga fris korány.

De mióta megcsalt
 A szem édes lángja,
 S kint hozott szivemre
 Piros ajk fulánkja:
 Halovány arcz, szende szem,
 Szűm tinektek szentelem.

Császár.

KORTESTUDOMÁNY.

Kételkedni ki fog, hogy nincs értelmi belátás,
 S mély országtudomány köznemesinkben elég?
 Im, ha az okleveles rendek nem birnak az ország
 Főkérdésivel; eldöntük a kortes urak.

Csuczor.

N A P O L E O N.

Természetlenül a földet fölfalni törekvél:
 Természet rendén elnyele téged a föld.

Sárosy.

EGY NYUGPÉNZES AGGLEGÉNY NAPLÓJÁBÓL.

KÖZLI.

SZONTAGH GUSZTÁV.

Az egész világ az ifjuság örömeit magasztalja, meg nem gondolván, hogy végre kiki megöregszik, s ha magát felakasztani kedve nem volna, örökké nyöszörögnie kellene. Köszönöm én az olyan élet-philosóphiát, melly minden boldogságot egy mulékony perczbe szorít, s ha az lefoly, az élet kelyhében nem hagy mást hátra örömnél. — Nem adok érte egy batkát!

Ha az ember rendeltetésének megfelelőleg művelte magát, minden életkora saját örömökkal van összeköttetve. A gyermekben vigan fejlődik az érzéki élet, hő érzemények dagasztják az ifju kebelét, a férfit tette van utasítva, az öreg észbeli suprematiára. És ti, érzéki költők és materialisták, az érzékiség és érzeménynek felsőbbiséget adtok az ész felett? Bizony, bizony talán még nem elégedtetek meg ifjuságtok bolondságaival, hogy ősz fűtökkel sovárogtok utánok. Oh, eszelősség!

Én is voltam gyermek, s érzékeimet gyönyörben ringatta az ifju életnek arany-álma. Voltam ifju is, talán nem olly egészen bolond, mint ti, édes materialistáim, de egész tisztelettel önmagam iránt legyen mondva, eléggé bolond, hogy ezen korszakom lefo-lyását megelégtelhessem. Orromnál fogva vezettek untig a szenvedelmek és hiu képzelgések; hajlongtam, mint ti, szép asszony és

nagy ur előtt, hogy szinte beléfájult hátam: mert álláspontomat ki kelle vívnom, s szükségem volt rájuk; minden magasztos képzelgéseim mellett igazán rabja valék belsőmnek s a külviszonyoknak. A férfikort senki sem dicséri, mivel a cselekvőség kora s a kéjek puha szolgálai henye élvezetek után sovárognak — a munkát rettegve. Pedig munka az, mi a világ dolgait előmozdítja; csak hogy ez, az igaz, a férfira nagyon is ránehezedik: őt terhelvén főleg a haza és családja gondjai. Mindezekben a szerencsés öregség tul van, tul az ifjúság küzdéseiben, a férfikor gondjain, tul a szenvedelmeken és rabságon; az öreg kivívott álláspontja mellett, emancipálva e világ minden hiuságai alól, lelki függetlenségében valóságos észkirály, ki trónon ülven, mosolyogva nézi a körötte izzadó érzékiség rabjait.

* * *

„Házasodnod kellett volna; miért nem házasodtál?” — Így szól hozzám egyik és másik; s igazuk van, csak hogy meg nem gondolják, mikép egész életem örökös vándorlás volt. És ők megházasodtak, gyermekök is van, s boldogok; de, fájdalom! ezen boldogság szalmalábon áll. Az egyiknek felesége folyvást beteg, s ő jajgat; a másiknak legkedvesb gyermeke meghal, s vigasztalhatlan. Hiába mondom nekik: az embernek sem egészsége, sem élete nem romolhatlan, erre előre el kellett vala készülnötök! Nem használ; ők folyvást nyöszörögnek, s mennél több záloggal áldá meg őket a szerelem: annál inkább rettegnek lehető veszteségökön. Egész valójok mintegy sebbel fedett, s a sors ujjainak legkisebb tapintására felsikoltanak. — Én egészen ellenkező philosophiát követek: nincs feleségem, nincs gyermekem, magam állok; igen, ezen sors nem irigylendő, de nem is vagyok sebhető, semmitől fel nem függesztvén boldogságomat, Göthe invalidusával emelt pohárral énekelhetek:

Ich hab' mein Heil auf nichts gestellt,
Drum geht's so wohl mir in der Welt.

Juchhe!

Hanem az igaz, ki állati rendeltetésének meg nem felel, azt a szellemi annál inkább terheli. Midőn Epaminondasnak szemére lobbanták, hogy magzatokat nem hagy a hazának, a leuktrai csatára emlékezteté faggatóit; arra, mikép vezérlete alatt azon nép, mellynek butasága példabeszéddé vált Görögországban, hegemoniára jutott. Igen, aggregénynek, épen mivel családjának nem élhet, egész lélekkel a hazának s emberiségnek kell élnie, máskép élete haszontalan, sőt bűnös volna.

* * *

Belső szellemi életem azon menhely, hová a külsőnek viharai elől rejtekezem. Ez az öregnek világa, melly életének jelentőséget s belbecset ad. A belső szellemi élet ugyan minden korban a fő, mert a külső belőle ered, annak kisugárzása; de az ifjuban még nem független, sőt nagyobbára a külsőtől határoztatik. A férfikorban az ember életének delét elérte, s a mint az érzéki és szellemi erők benne súlyegyenre lépnek: úgy a belső és külső élet is. Az öregben végre a belső szellemi élet a tulnyomó, s aggregénynek, kit családja gondjai nem terhelnek, de ki a mellett magányosan is áll e világon, e királyi függetlenséget arra kell fordítania, hogy az emberiség és polgári élet eszményei folyvást valósuljanak.

Utánozásra való példát adának e tekintetben a nagy régiek. Mindenkornak megvala a maga czélja, iránya: az ifjuságot fegyverben tölték, polgári hivatalban a férfikort, gyakorlati pályájokat bevégezvén, írókká lettek. Ez a legtökéletesebb alkalmazás. Mint a gyermek gyorsan fejlődvén, lelki testi erőinek örökös foglalkodást keres, s ha a szobából ki nem eresztetik, mindent tör s ront: úgy az ifju pezsgő ereje is fárasztó, veszélyes munkát kíván, hogy magát kidühödjé, máskép tévutakon őrjöng. Fegyvert azért az ifjunak, csatába vele; nem hogy örökre katonáskodjék, hanem nevelése befejezéseül! Volna száz fiam, csatába küldeném, mint

atyám is oda állított. Csatába, hol nemzet nemzettel küzd, hol minden testi lelki erők küzdve megfeszítenek, s az ember teljes erőben, el nem homályosított öntudattal, a halállal szemközt áll: ott szentesítetik meg az élet, az idealismus ábrándfágyola szétreped és szemeink felnyílnak a tiszta valóság szemlélésére. Mint a leány az életről helyes nézeteket nem bír, s homályos képzeletei csak utóbb, menyasszonyi és gyermekágyban tisztulnak ki: úgy az ifju is csak küzdve, csatában, jut legsebesebben igazi világszemléletre. Oh, philosophiai ideologok s politikai idealisták, ha benneteket falkástól csatába küldhetnélek, mennyi bolondságtól kimélném meg a világot!

* * *

Leoldván kardomat a nagy régiek példájára, polgári szolgálatot nem vállalhattam ugyan magamra, mert időnkben a polgári és katonai hivatalok egymástól el vannak különözve; de abban megint követtem példájokat, hogy bevégezvén gyakorlati pályámat, tollat vettem kezembe, irok, philosophálok, sőt politizálok is, de nem corteskedem. Ez az irodalmi térből uj átszökés volna a gyakorlati életbe, mellyet bevégezttnek tekintek. Mint csatában kiábrándult, sokat járt-kelt ember pedig természetesen nem nagy barátja vagyok az idealistáknak; s mivel írónak azt, a miről érett megfontolás után meggyőződött, ki kell mondania, hogy az igazság győzedelmeskedjék: ennélfogva életben, irodalomban olykor-olykor összekocczanak velők. Nézetünk különbsége philosophia és politicában, pár szavakkal jellemezve, körülbelől ebből áll:

A gyakorlati életben forgó, vagy forgott ember észreveszi, hogy minden, mi e világban történik, ellenkező hatások által létesül. E hatások okait nyomozva tehát, természetesen, ellenkező alapokra jut, miket anyagnak és szellemnek nevez. Az anyag és szellem, emberben és világban véges levén, létezése okát magában nem foglalhatja; hogy tehát a valóságos világ jelenéseiből

kiinduló emberi ész e mindenséget megfoghassa, egy végtelen, általános, a létezés okát önmagába foglaló első okot kénytelen föltenni: istent. Igen, valami első, örökkévalót kell hinnünk, másképp mindennek nemcsak semmiből erednie, de semmi által is kellene erednie, mi nem gondolható. Ezen első, örökkévaló pedig a véges világ nem lehet, hanem egyedül egy általános végtelen lény. Így analyticai uton az egyesből kiindulva, az egyes tünetmények közvetlen helyes magyarázatot nyernek: a világ minden tünetenyei ellenkező okok viszonyhatásai által létesülnek, anyagiak által a természetben, szellemiek által az emberi életben; a véges világ pedig a végtelen lényben teljes magyarázatát nyeri. A gyakorlati életben forgó ember tehát testestül-lelkestül dualista, ámbár igen tisztán eszméli, hogy elmélete egészének összefüggése gyarló: meg nem magyarázhatja, mikép támadott a véges a végtelenből? hogy egyezhet össze a szükségesség és szabadság egy egyedben? stb. min azonban meg nem ütközhetik, tudván, mikép véges szellem minden magyarázatának elkerülhetlenül a magyarázatlanságban határát kell lelnie, melly itt onnan ered, hogy a dolgok lényegét meg nem ismerhetjük, tehát nem az anyag és szellem, véges és végtelennek legbelsőbb egységi összeköttetését.

Szellemünk ezen korlátait Kant tüntette ki legmetszőbben, utána tehát, analysise ellenében, a mindent egységbe összefoglaló philosophiai synthetismusnak kellett tetőpontra rugtatnia, nem a gyakorlati életben s társaságban forgó angolok s francziák közt, mert ezek a dualismusból ki nem vergődhetnek, hanem a német szobatudósok által. Szellemünk, tudniillik bizonyos tekintetben, szorosan tényekre van utasítva; a mint tárgy nélkül nem gondolhatunk, s a mint a süketen született hangok és zenéről, a vak színek és festményekről magoknak igazi képzeleteket és ismeretet nem szerezhetnek: úgy a tapasztalást nélkülöző ember is azt más által egészen soha ki nem pótolhatja, s világnézete ezen hiány mellett, idealistícai ábrándból teljes valóságra azon oknál fogva soha sem

tisztulhat ki, mivel a tapasztalás ismereteink egyik lényeges eredeti elemét képezi. Ha valaki teljes életében egyedül az eszmék országában forgott, s a gyakorlati életben idegen, ha az iskolából kikerülván, nevelő s utóbb nyilvános oktató lett, azután pedig szobájába bezárkodik, hol a világ jeleneitől elszigetelve, meggyőződése egyedül szemlélődésének háborítatlan működései által határozta: akkor, az észnek sajátá levén az egység s összehangzás törvénye, természetes, mikép ezen törvény szerint, csupa gondolati uton, tehát tisztán a priori, összefogja rakni az egész mindenséget, embert, istent s világot, s ezen szerkesztés egymással jól összefüggő egész lesz, csak hogy az egyes jeleneteket közvetlenül igen rosszul fogja magyarázni. Naplomba nem tartozik, mikép jártak ez uton Fichte, Schelling és Hegel; ezt egykor bővebben kitüntetem, a jelenkori német szemlélődő philosophia eredményét azonban röviden ide kell iktatnom. A mi létezik, mondanak ők, egy öröklétű végtelen állomány (subsztanzt), a pantheistiai isten. Minden, a mi történik és történt természetben, historiában s emberi társaságban, ez istennek nyilatkozata, sőt az emberben is, ebben is a pantheistiai isten gondol, érez és cselekszik, sőt ez sajátkép egyedül benne s általa jut öntudatra, minélfogva az ember nem önálló személy, hanem csak mulandó járulék az egy örök isteni állományon, alávétve isteni szükségességnek; öröklétű nemére, de halandó személyére nézve.

Isten, szabadság, halhatatlanság így lényegökben meg vannak semmisítve; s most szállj magadba, ébreszd fel öntudatod előtt erkölcsi törvényeidet, menj ki a természetbe s emeld szemeidet a virágzó világtól fel a csillagokkal ragyogó égig s felelj: magyarázva van-e e rendszer által ember, világ s polgári társaság?

De hát miért nem szóltok e fonákság ellen? mondhatná itt valaki. Szóltunk. Vagy miért nem olly meggyőzőleg, hogy tévelygéseiket beláthassák? Ez lehetetlen, mert, mint már mondtam, a hiányzó tapasztalást semmi által ki nem lehet teljesen pótolni. Ha megengeditek, hogy a

német szemlélődő philosophusokat a magyarokkal együtt, egyet sem hagyva ki, első háboru keletkeztekor csatába vezethessem, álgyfűstbe s kartács-záporba, — a dolog nem tréfa s koromban nem a legkellemetesebb feladat, de a világ javáért csak megteszem — : akkor, fogadok, csudákat fogtok látni. De ha tapasztalatlanságuk mellett, a magányban, belébűvölt eszményi körökben magmaradunk, s ezentul is zárt szobában, lámpa, sör s páczolt dohány mellett szemlélődnek: édes koma, a jerichoi falakat ledöntő trombitaszó nem lesz képes álmaikat szélesíteni; hiába fogtok hozzájuk szólani; s ha csakugyan szólni akartok, szóljatok inkább a még meggyőződéseiket meg nem alapított ifjúsághoz, hogy végre legalább ezek győződjenek meg az iránt, mikép magát egyedül szobában művelni akarni fonákság, s hogy olly philosophus és költő, ki magának emberek közt s világban tapasztalás által realis ismereteket nem szerzett, birjon bár lángészszel, ha csuda rendszereket és műveket teremthet is, embert és világot, ha philosophus, soha helyesen magyarázni, ha költő, képekben előttüntetni nem fog.

Végre politicai idealistáinkról kell szólnom. — Mig az ember fiatal, s embert s világforgást nem ismer, mihez ragaszkodjék máshoz, mint az eszméhez? Fiatal koromban azért magam is ábrándozó idealista voltam. De ezen a kor s tapasztalás javít. Ha azonban az ember a gyakorlati életbe soha sem lép ki, teszem p. o. professor, már akkor a fentebb ajánlott heroicumok nélkül vele nem boldogulhatni.

Egyébiránt politicában nem lehet toleránsabb tan az enyimnél. Radical, tory, whig, én mind a három résznek működését szükségesnek tartom, mert az emberi társaság is ellenkező erők visszahatása által fejlődén, mint a természeté: e három tényező közt egy sem nélkülözhető. A mit azonban whig-létemre kívánok, az: hogy az ellenkező hatások kiegyenlítése mindig azon irányban történjék, mindig azon tényező legyen tulnyomó, mellynek tulnyomó hatását a hazának épen fenforgó szükségei kívánják: ha

tehát a mozgalom olly aluszékony, hogy tespedéstől félni lehetne, gyorsítani kell azt; ha olly ragadóvá válik, hogy a szekér elragadtatása s feldülés következhessen, csilapításán kell munkálódni; szóval: a haladás jelszavam, de békés és törvényes, melyet elaltatás szintugy késleltet, mint tulcsigázás. Továbbá nagyon ellenemre van, ha valaki minden ügyeket csupán megyei állaspontról tekint, s országosra nem tudván fölemelkedni, a haza minden üdvét egyedül a tartományi hatóságok gyarapodásától függeszti fel, feledvén: mikép egység s összpontosulás nélkül, a belső összhangzás s egységgel együtt, honunk ereje külső hatásra is csökkentetik. Legtöbb tudatlanság, s ennélfogva legtöbb előítélet uralkodik köztünk Ausztriára vonatkozó viszonyainkban. E tekintetben nem egyet közzölünk még chinai falak köröznek, s tulrajtok valósággal vörös haju ördögöket lát. Nem csoda, mert journalisticánk eddig ez oldalt még föl nem merte deríteni, pedig, a mint a dolgok most állanak, ez volna az időszaki sajtó legsürgetőbb kötelessége, akkor p. o. az álló seregről, vámokról, stb. tisztább fogalmak keringnének, hazánk alkotmányos függetlenségét pedig nem képzelnők olly kirekesztő elváltságban Ausztriától, mint a chinai vagy persiai birodalmakéit. Cortesek s előfizetők kegyétől nem függő írónak most, mint mondtam, kivált ez irányban kellene működni, hogy a régi, mindent tespedésre hozott, örökké opponáló tactica módosíttassék. Ellenzék igen is szükséges, kivált ott, hol vagy alkotvány, vagy haladás elleni lépések tétetnek; de micsoda fogalomzavar az, ellenzéket képezni akkor is, midőn a kormány alkotványos uton a haladásra kezet nyújt?

Politikai idealistáink nem olly türelmesek, rendszerök kizáró, kivüle nincs üdvözítő political hit, s eretnek, a ki azt nem követi. Meg kell itt naplómban jegyzennem, miként épen nekem e tekintetben, egy különös körülménynél fogva, ezen másképp igen ljó s hazafiui indulatu polgártársaimmal nagy szerencsétlenségem van, s ezen körülmény nem más annál: bajuszt nem hordozok. Ez, ugy

hiszik, jelent valamit. Szóljak csak egypár kedvező szót Ausztriáról, a ki személyesen nem ismer, azonnal labanczot gyanít bennem. Ez boszantó, mert valóban ha annyi hazafiui buzgóságot s áldozatra készséget nem éreznék bennem, mint idealista elleneimben feltehetek: báró De-Manxként saját üstökömet ragadnám meg, hogy magamat, nem a Dunába, hanem Sibiériába vessem, nyusztfogásra. Igen, — ha húsz éves ifju volnék; de, hála az égnek, Saturnus immár öt keresztet rótt hátamra kaszájával, s illy korban az ember nem hagyja magát olly könnyen heve által elragadtatni. Szólok azért, drága idealista uraim, ezentul is; ha kedvem tartja, meglehet, vezérczikkeket irok; sőt ha nagyon hetvenkedtek, megteszem, a mi eddig eszem ágába sem jutott: hirlapszerkesztővé válok s a mellett, akármit tesztek, és ha megpukkadnátok is, nyugodtan kísétálok kertembe s természetem dinnyéimet, sőt ha megérnek, boszúságtokra, jó étvágygyal még, meg is eszem azokat.

C S Ö R S Z Á R K A.

Borsod s Heves határin,
Jó vándor, a ki jársz :
A sik vidéken egy vén
Árok-nyomot találsz,
Melly, mint órjas-ekétől
Szántott barázda-ut,
Tiszátul a Dunának
Néhány mérföldre fut.
Magas partját mi végett,
Mikor s ki hánnya fel?
Az elhalt századoknak
Homályiban vesz el.
S úgy áll a zöld mezőben,
Mint egy királyi sír,
Mellynek porlott uráról
Elhallgatott a hír.
De annyi szent igaz : hogy
Sok százados korú,
Jó, hogy nem szól, beszéde
Mert volna szomorú.
Sok év duló hatalma
Meggüzde már vele,
De földdel még maig sincs
Betöltve kebele.
S ki tudja még, körülé
Hány embernyom kihal,
Mig vi idő s enyészet
Rontó hatalmival?

De — mint a népnek ajkán
 Maig forog neve —
 Csörsz árkáról halljuk meg,
 Mit mond az agg rege.

Régen, felette régen
 Sok tengerév előtt,
 Előbb, mint a magyar faj
 E szép honába jött:
 A kósza Longobárdok
 Királya Rád vala,
 Pannonián ki úr lön
 Karjának általa,
 A nagy Dunának árja
 Fedezte birtokát,
 Mellynek zsiros mezőü
 Partján ütött tanyát.
 Rád ur kemény vitéz volt,
 Termetre óriás,
 Esetlen, durva bárdját
 Három sem birta más;
 Vad arcza rőt szakállal
 Szemig benőve volt,
 Többet mondott szemével,
 Mint ajkival, ha szólt.
 Harcz volt egész világa,
 S alig hogy megpihent,
 Mint a darázs, kizúdult
 S ismét csatákba ment.
 S balsorsa kit tusában
 Közel s elébe vitt,
 El nem beszélte honn a
 Harcznak történetit.
 Történt egykor, hogy hős Rád
 Kemény csatába szállt,
 S frígyesnek hitta Csörszöt,
 A szép avar királyt;

És ott, hol a Tiszának
 Zuhognak habjai,
 Vad tüzzel ültének fel
 Csörsz és avarjai.
 És a mint összeforrott
 A két király hada :
 Elsöpré, mint az árvíz,
 Ki rája támada.
 Az ütközet kemény volt,
 De vége lön legott,
 Mert a meggyőzetett had
 Elhullt, vagy elfutott.
 Megadván ellenének
 Rád a halálcsapást :
 Ivott Csörszszel Hadúrnak
 Kegyetlen áldomást,
 Aztán a harczi zsákmány
 Részekre osztaték ;
 Jutott a hadfiaknak
 Bőségiből elég.
 De Csörsznek semmi kedve
 Osztozni nem vala,
 Mert szíve gondolatja
 Továbbra szárnyala,
 Mert szíve gondolatján
 Rád ur leánya élt,
 Szép Délibáb, jutalmul
 Frigyes csatáiért
 A puszták vadrózsáján
 Merengtek álmai
 Csatás szivét megejték
 A lányka bájai
 S megesküvék : alatta
 Bár romba dől a föld,
 S az ég fejére omlik,
 De birni fogja őt.

Rád tűzhelyére vivén
 Harczot leső hadát,
 Feléje Csörsz imígyen
 Hallatta szózatát:
 „Rád, jó szomszéd frigyes társ,
 Ur szép Pannonián!
 Megharczolá csatáját
 Csörsz érted a csatán,
 Kit a halas Tiszának
 Uralnak martjai,
 És érte élnek-halnak
 Kemény avarjai;
 Kinek hatalma nagy, de
 Meglásd, nagyobbra nő. . . .
 Harczdíj fejébe kéri
 Szép Délibábot ő.
 És szíve Délibábnak
 Gyorsan dobog vala,
 Olly kínosédesen fáj
 A szónak általa;
 A fájó édes érzet
 Titkos szerelme volt,
 Melly olthatatlan lánggal
 Szép Csörsz felé hajolt.
 De Rádnak Csörsz beszédén
 Szörnyen főtt a feje;
 Még most nem volt tanácsos,
 Hogy vétsen ellene.
 És bár eszében sem volt
 Od'adni a leányt
 — Mert készült birtokából
 Kitolni Csörsz királyt —
 Gondolkodott — vad arcza
 Villámokat lövelt,
 Míg fortélyos fejével
 Végtére így felelt:
 „Nem bánom, Csörsz, leányom

Legyen menyaszonyod,
 De birni őt, Hadúrra
 Mondom, csak úgy fogod :
 Ha — jól figyelj — Tiszádnak
 Vizmosta partira,
 Mellyen jövé, az uton,
 Vizen viszed haza ;
 Hatalmat emlegettél,
 Láttasd meg, jó vitéz !
 És Rád édes leányát
 Karodba tenni kész.

Szép Csörsz király megértvén
 E nagy határozatot,
 Népével tüzhelyére
 Sietve távozott.
 Hószinü harci mén fűtt
 Szép Csörsz király alatt,
 S ott termett a Tiszánál,
 Miként a gondolat ;
 Arczára gyors utában
 Lágyszelleltár omolt,
 S a szellő Délibábnak
 Meleg fohásza volt.

Partszaggaló Tiszánál,
 A zöld füzes felett,
 Száz meg száz kéz töré fel
 A megfeküdt gyepet
 Csörsz népe talpon állott,
 Talpon egész hada,
 Nagy és kicsiny, ifjú s vén
 Munkában izzada.
 Tekintsd a hangyabolyt, ha
 Megháborítva lőn :
 Ugy hemzsegett az ember
 A népesült mezőn.

Égett a munka éjjel
 Nappal, későn korán,
 Hogy mély árok hasadt a
 Dolgos sereg nyomán,
 S Tiszától a Dunának
 Vett a mezőn futást,
 És mindennap tovább nyult
 S haladt szemlátomást.
 Csörsz mindenütt jelen volt:
 Ha dőlt, ha lankadott
 Csoportja, biztatásin
 Erőre kelt legott —

Szép Délibáb sohajtva
 Nézett kelet felé,
 Kétség, remény s szerelme
 Járt untalan vele.
 Egykor, hogy fenvirasztott —
 Vérezve bú nyila:
 Álmodt küldött a hajnal
 Nedűs pilláira.
 S elébe álmain szép
 Tündérvilág terült,
 A mellyben száz varázskép
 Tűnt fel, s meg elmerült.
 Hű Csörsz király s az árok
 Tűnék fel álmain,
 S szerelmes vőlegénye
 Őt vitte habjain. —
 Fölébredett — s boldog volt
 Az édes álmokon,
 És várta, várta hívét
 A gyors hullámokon.
 De hasztalan remélt, várt
 S epedt a hű leány:
 Mert Csörsznek harczi ménje
 Egy barna éjszakán

Alatta megriadván,
 Az ároknak rohant. . . .
 Hol, fájdalom! vitéz Csörsz
 Nyakát szegé alatt.

Es a meglankadott nép
 Legott pihenni tért,
 Megátkozvún az árkot
 Sok fáradsalmiért. —
 S szerelmes Délibáb ah!
 Nagy volt szivbánata —
 Elhalt, miként az alkony
 Csöndes fuallata.

Az ároknak tövénél
 Ároktő most is áll
 Borsodban, a Tiszának
 Füzlepte partinál.
 S a hely, hol véget ére,
 Néptől megszállva lön,
 Épülvén Árokszállás,
 Az áldott sík mezőn.
 Sok év letűnt, mióta
 Az árok megszakadt,
 De a regének ajkán
 Csörsz árka fenmaradt.

* * *

Nézzétek Délibábot!
 Verőfenyés napon
 Meg-megjelen remegve. . . .
 A sík határokon;
 Az alföldnek vidékin
 Tűnő szárnyon lebeg,
 Csörsz nyughelyét keresve,
 És nem találva meg . . .

S kesergve most is, a kit
 Hajdan könyezve várt,
 Elönti köny-özönnel
 Körül a láthatárt.
 És látja újra álmát,
 Kit régen álmodott :
 Mert megtelik viz-árnynyál
 Csörsz árka is legott.

Tompa Mihály.

N É P N E V E L É S.

I.

Népnevelésnek ügyét hány szó vitatta meg immár?
 S a nép folyvást nő, s nincs nevelése különb.
 És nevetlenül a nép fog felnőni tovább is:
 Nemde, behozni előbb kellene urnevelést?

II.

Durvának mondjátok, urak, s darabosnak az alsó
 Köznép erkölcsét, 's vádotok oh beh igaz!
 Káromkodni ha majd nem halland rangbeli férfit,
 S elbánnak szeliden majd vele tiszték, urak;
 Majd ha betyárcsinokat nem lát sok parrag uracstól,
 Higgyetek, oh uraim, nem lesz enny darabos.

Csuczor.

A B A L L A G I T Ó.

BESZÉLY.

KISS KÁROLYTÓL.

A Tisza jobb partján—néhány száz ölnyivel alább, mint hol a Marost medrébe fogadja—létezik egy város. Régi az, mint az emberi társaság alakulása; eredetét mély homály fedi, mint minden méltóságosnak; szóval: e város létezik, mióta csak magyar lakja a magyar földet. Történetkönyvünkben e városról sok jó és rossz áll följegyezve—híven, az idő és emberekhez képest. Midőn a viszály sötét szelleme boszuját kiönté azon földre, melyet mi hazánknak nevezünk; midőn a mohácsi vésznapon a független nemzetek évkönyvéből a minvétkéink által ellenünk felingerlett nemesis a magyar lapot kiszakasztá, s a fölperzselt városok s falvak roppant lángjainál elégeté: e szép magyar város is a török járom alatt nyögött.

Az itt magát megfészkelte ozmánli, hogy jövőjét biztosítsa, a Tisza-parton átkelését oltalmazandó, várdát rakatott ugyanott, hol az őskorban Etelka vára állt, s később a veres keresztesek várlaka diszlett: körülkerítetté azt földvár-művekkal, czövekes gátnákkal. A város neve Szeged, a külvárdáé: Palánk.

Nem könnyű dolog volt a palánkvárhoz férni; részint a Tiszából, részint az alföld söppedésiből szivárgó viz több mocsárt ké-

pez; ezek széles árkokban övedzék körül a bel és külvár erősségét. Éjszaki oldalát a Szilér, délit a Maty vize biztosítja, mindkettőnek ingoványos árján töltött ut és kőlábu híd vezet át a távol vidékre. Maty vize egyesül a ballagi tóval, ez a város délkeleti végén a Tisza hinárjaiba bocsátja felesleg vizét. Mint mondók, a város neve Szeged, s ha másról nem volna is nevezetes, híres csak azért is, mert itt született Dugonics András; mert benne jó kenyeret sütnek, híres szappant főznek, s a mi legtöbb: tiszta magyar város. A mit elbeszélendünk, itt történt; tárgya beszélyünknek nem valami nagyuri család, hisz ilyenek — miután róluk olly sokan irnak — íróttollamra nem is szorulnak; én csak egy népcsaládról irok, melly nádfődeles házban lakott, s mellyről tán mindenki megfélekedzett; mert az embereknek azon rossz szokásuk van, hogy többnyire nem szeretnek magok körül nézni, hanem képzelmök a nagyurak körében szárnyal, hol őket amugy emberül kikaczagják; jól esik a balgáknak, miért nem maradnak alatt a köznépnél; hiszen az is él, története is van, tisztább talán a várakban lakókénál, s engem-ugyse, megérdemlik, hogy írjunk rólok, hiszen ők óvták meg a nemzetiséget vészek közepett a végenyészettől, mint a magyar zenét a gudzserati hindu-fajbeli barna hangászok. Beszélyem tárgya tehát egy magyar közcsalád, s egy török spáhi aga, ki magában még nem nagy ur; színhelye pedig Szeged alsó városa, a Maty-hidvámház, és a ballagi tó; szerényebb helyet nem találhattam széles e világon. Halljuk!

* * *

Szelim aga alig volt húsz évös, magyar földön magyar anyától született, s ott is nőtt fel. Atyja Ibrahim bey volt, parancsnoka Borosjenő várának, — onnét a Szerail belső szolgálatára meghivatván, Stambulba utazott, honnét fiát Spahi aga tisztranggal a Buda fölmentésére Magyarországba nyomult Szulejman nagyvezérrel táborba küldé. Deli legényke volt Szelim, hegyke, mint az alföld

fiataljai; dacz és bátorság dagasztá keblét, testi erő férjfiás izmait. Kétféle keleti faj volt ő, de azért koránsem tunya, hanem szorgalmas, gyors, mint a fürge méh; a szelid magyar anyának gyöngéd jelleme sugárzott kék szemeiben; távol vala tőle az ozmánlik durvasága; kedvelé a harczot, de nem vérszomjból, hanem dalias dicsvágyból; török volt lelkestől, de némi hajlamot érzett a magyar föld iránt, mint szoktunk vonzódni azon tájhoz, hol legelőször pillantók meg az isten szép világát; az Izlam hű követője volt ő, de azért nem gyűlölte a más valláskövetőket, ebnek nem tekinté a keresztényt, s az erényt tisztelte az ellenségben is. Ilyen vala beszélyünk hőse, Szelim.

Azalatt, mig Szulejman nagyvezér Dunafok és Bia közt táborozott, a szorongatott Budának nyújtandó segílyt, Szelimnek gyakran volt alkalmá, nevezetesen az 1686-ki august 14-kei ütközetben, a császári hadakkal összezsapni; így nagyobb s kisebb csatákban edzé hadias szellemét; a halványuló félhold előbbi fényét visszavíni volt legtüzesb vágya, s így august 20-kán, midőn a nagyvezér másodszor akart haderőt szállítani Buda falai közé, Szelim azon önkénytesek sorába lépett, kik áttörendők valának a táborozó német hadakon; de Szulejman az ifjut a bizonyos veszélynek olly nyilván kitenni vonakodott, s őt visszatartóztatta. Szelim unta a veszteglést, unta a nagyvezér gyámságát, azért örömmel használá az alkalmat, midőn september 2-kán rohammal elfoglalta a lothringiai herczeg Budát, s így honunk fővárosa, honnét 145 évi törökuralkodás alatt 76 helytartó-pasa zsarlá és gyötré a vidéket, meg lön szabaditva; legelső volt a megrohamlott falon Petneházy ezredes, általa kitüzött háromszinü zászló lobogott a Dunára szolgáló várormon, hirdetendő a szabaduló hazának, hogy ott a magyar király uralma létre jött. A nagyvezér seregével elvonult Bia mögül; több török a nem eléggé harczias parancsnok alatt szolgálni veszteségnek tartá: őt elhagyván, más vezérekhez szegődtek, ekkép jött Szelim aga is a szegedi várba.

Lakott akkor Szegeden egy furfangos öreg: Dóra Mátyásnak nevezték. Honnét jött, senki sem tudta; vagyona elég volt, több, mint bárkinek a vidéken, mert rajta a török ur hem zsarnokoskodott; ő — mint a köznép hívé — egykor a Szultán hadainak — mint kém — nagy szolgálatot tön. Ezt azonban csak gyanították, s szemébe csupán egy kovács merészlé bormámoro s kedvében mondani; de ennek is torkára forrt a meggondolatlan szó, mert azonkívül, hogy Mátyás gazda a részeget jól elpáholta — másnap a várban, mint nyugtalankodónak, a bey húszat méretett talpára, keményen megintvén egyszersmind, tartaná féken nyelvét, ne fújja, mi őt nem égeti, mert máskép a bakó a várkapujára szegzendi nyelvét, hol nem ritkán lehete török s keresztény fület, nyelvet, kezeket, sőt néha fejeket is elrettentő például látni. Mióta a kovácson e baj történt, senki sem merészlé megszólani Dóra Mátyást; inkább féltek tőle, mintsem tisztelték; ő egyébiránt nem bántott meg senkit, gyakran jót is tett, kivált, mint az ugynevezett Maty hidjának haszonbérloje, nem huzta-vonta az utasokat, s ha látta tehetlenségöket, a vámpénzt is elengedte. Ő azonban tehette ezt, mert ő — mint az irigyek susogák — vagy kevés, vagy éppen semmi haszonbért sem fizetett a beynek. Ő rendesen eljárta az ozman-pártfogás alatti barátok templomába, mellynek közelében lakott; ájtatos volt, s gyakran böjtölt, a sátoros ünnepeket szigorun megülé, alamizsnát is osztogatott néha a szegényeknek: de a kajánság ezt mind roszra magyarázta. Sok égbekiáltó vétek nyomja — mondák ők — az öreg Mátyás gazda lelkét, most hát uristenét engesztelni törekszik. Ő nem társalgott senkivel, de ha valaki hozzá jött, keresztény vagy török, szívesen látta, s abból, mije volt, meg is vendéglé. Ő ur nem vala, de paraszt sem: kék posztóruhában járt, haját görbe fésűvel simította hátra. Ezen egészséges, piros-posgás férjfi Buda visszavételekor mintegy hatvan s néhány éves lehetett.

Tizenkét év előtt egy kis leánykával jött Szegedre; unokájának vallá azt, mint ki Tokaj alatt elesett egyetlen fiának magzatja

volt; az anya is bújában csakhamar követte férjét, így Erzsike úrván nagyatyja gyámkezére került. Kocsor István, az öreg székelyen, s annak valamivel fiatalabb nején kívül más cseléde nem volt Dóra Mátyásnak. Az öreg Kocsor szakács, pinczér s kertész volt a háznál, helyettes vámos a hidnál, neje pedig Elona, dajkája s felvigyázója Erzsinek.

A gyermek-leánykából idővel szép hajadon fejlett. Kényén volt nevelve: a mit szíve csak ohajtott, megnyeré nagyatyjától. Szemfénye volt a leányka az ősz Dórának: leste kedvenczének kívánságait, hogy azokat rögtön teljesítse; de azért a leányka nem lön daczos és követelő; szép is volt, jó is, kellemes, gyöngéd arcvonalmiból női kegyesség sugárzott. Munkás volt a ház körül; Kocsortól eltanult minden foglalatosságot, Elona asszonytól pedig a fonás és szövés mesterségét. Dóra csinosan jártatá unokáját; olvasni maga tanította, de csak azért, hogy könyvből imádkozhassék. Nagyatyja példadást látva Erzsike, ájtatos lön, istenfélő, szigorú az élettisztaságban; szóval: egy derék magyar leányka.

Minél inkább fejledeztek Erzsike nőkellemei, annál nyugtalanabb lön a nagyapa; ismerte a kellemdús fiatal hölgyek iránt a török urak vágyait, félt, nehogy egyik vagy másiknak szemébe tűnjék; azért most már ritkábban engedte meg neki a vámházhozi sétát, vagy az ottani hosszabb mulatást. Többnyire ben a városban kelle tartózkodnia; a nagyapa is most már ritkábban ment ki a vámházhoz, s éjjelre soha sem maradt kün; Kocsor egyfogatú taligával jött ki érte, s ez viselt gondot helyette a kis mezei gazdaságra. Elonának keményen meg volt hagyva, hogy Erzsikét szemmel tartsa s beszédközben figyelmeztesse a számtalan veszélyre, mellyek az öreg apát érnék, ha valamely töröknek kedve kerekednék, őt tőle elkivánni. Erzsike még alig érté Elona példázgatását, mert meg nem foghatá a kis tapasztalatlan: mikép lehetne ő neje egy töröknek, általában olly férfinak, kit ő nem maga választ? de midőn mind a nagyapától, mind dajkájától bővebben megérté, sőt

példákkal is bebizonyítva lön, hogy az ozmanlik véleménye a nők-keli viszonyban igenigen különbözik a keresztényekétől; hogy magyar honban most a török uralkodik, s a magyarnak nincs semmi sajátja; s hogy minden, de minden a török tulajdona; hogy a török háremekben magyar leányok sínlenek elzárva, kiket a kényurak erővel hurczoltak el a szülőktől: Erzsike a hallottakra megrémült. Egyszerűen, de eleven színekkel festé a nagyapa a haza nyomoru állapotát, vissza-visszatérve annak boldogabb multjára: de kétes reménynyel jövődjére. Elszomorodva hallá a leányzó, mivé lön a virágzó haza, mivé lőnek hős lakosai, miként veszték el függetlenségöket, miként törpültek el százados rabságban a szilárd jellemek; őszinte gyónást tett unokájának, és saját tévedéseit sem mentegeté. *) — Közönségesen gyűlölet tárgyává lett a török hazánkban, — végzé beszédét az öreg — s miért? mert mint győzelmes gyakorolja rajtunk a kivívott harczjogot; gyűlölje inkább önmagát a magyar, mert ő maga lön mind e bajnak, szégyennek s lealacsonyodásnak oka; a török csak ostor a mindenhatónak büntető kezében. Gyáván hagyta magát két oldalról is legyőzetni, s midőn homlokegyenest küzdenie kellett volna a kelet s nyugatról tornyosodó veszélylyel, rendhez nem simulható nagyaink meghasonlának; mindenki ur kívánt lenni, s mindenki rabszolga lön; másfél század óta nyom már bennünket az iga, történt-e valami, mi egy a szabadság visszaszerzésére czélzó egyértést s köz fölkelési mozgalmat tanusitana? nem történt semmi; az ostor méltán sujt tehát bennünket, leányom! Adja a mindenható, hogy a jövődő — ha még leend — Magyarország okuljon a mostaninak balsorsán. Saját kárán legtöbbet tanul az ember, bár tanulna a magyar is.

Az agg Dóra szavai nagy benyomást tőnek a leány lelkiületére;

*) E beszély csak része egy nagyobb regénynek, mellyben foglaltatik Dóra Mátyásnak előbbi életpályája is.

most, midőn a test érettségével az elméleti tehetségek is kifejlődtek, kezdé a szűz érzeni a hon sanyaru állapotát, miről gyermekkorában sejtelve sem volt. Habár nem irtózott a töröktől, őket mégis isten ostorának tekinté, kiket büntetésül küldé az ég; ő hitt annak könyörületében, s a megszabadulást ünnepélyesen reménylé.

Igy álltak Dóra Mátyás házi viszonyai akkor, midőn Szelim aga Szegedre érkezett.

Szép őszi est vala. Erzsike kün mulatott nagyatyjával a vámháznál, Elona is velök. Kocsor jöttét várták, ki épen most szoktnál tovább késett. Dórát nyugtalanítá az öregnek elmaradása; hogy valami baj érte, kezdé gyanítani, utnak indítá tehát leányát Elonával, nehogy nagyon elkéssenek, s inté őket: térjenek el az utról, s a mezőn, mint rövidebb ösvényen, menjenek, mert az uton czirkáló török fegyveresekkel találkozhatnak, kiknek könnyen kedvök kerekedhetnék a velök kötekedésre, minek aztán kellemtlen következése is lehetne; jó darabig elkísérte őket, végre áldását adá rájuk, s elvált tőlök.

A két némbér gyorsan s minden aggodalom nélkül haladott a város felé, hiszen az ugysem volt messze. De alig haladtak néhány száz lépésnyire, Dorosma felől egy csoport lovas törököt pillantának meg az estszürkületben sebesvágatva közeledni feléjük. Kósza beslik voltak, pusztákoni barangolásból a várba térendők; előbb jó kedvökben lovaikat versenyt futtaták, imigy kísértgették egymás közt azok gyorsaságát; de midőn a város felé ballagó némbereket meglátták, kantárt fordítva feléjük tartottak. — Ki előbb ér hozzájuk, — kiáltott az egyik — azé lesz a szebbik; érje be a rutabbal a második. — Lön erre futtatás. A legelsőbb odaért besli iramlott a nők mellett, lepillanta rájuk, mintha szemrevenni kíváná: vajjon megérdemli-e egyik vagy másik a teendő merényt? de midőn szemébe tünt Erzsike fiatal szép termete, lassabb lépésre fékezé lovát, s lehajlott hozzá s imigy szólítá meg töredezett magyar hangon: Honnét illy későn, szép huri? kár a piczi lábakat

hüves őszkor az estharmatban áztatni. — A megrémült két néember nem szólt, s földre süttött szemmel folytatá utját. A többi besli is odaérkezett; az első, kit Ali névvel szólita meg a többi — kantárt fordított, a nőknek utjokat álló, s ezek, imigy körülfogva, sem jobbra sem balra ki nem térhettek; Erzsike rémültében majd lerogyott lábáról, Elona ellenben neki bátorodék, török nyelven inté a besliket: hagynák őket békével haladni; hogy rosszul fognának járni, ha Heder bey hírt veend az embertelenségről. Heder bey? — kérdé pajzánul Ali — aligha ismeri ő nagysága e galambkát, másképp nem hagyná repdesni a mezőn illy későn: ő elzárna többi madárkáihoz, hová most már én ohajtalak vinni. Szállj le lovadról, Oglu, segítsd nyergemre a szép hurit, szebbel nem kívánom jutalmaztatásom, ha keblébe fogadand a próféták legnagyobbika.

Oglu csakhamar lepattant lováról; Elona segélyért kiáltozott, de pusztában hangzott el sikoltása; Oglu, mellözve mégis minden durvaságot, felkarolta az elalélt hajadont, kitől Ali átvette s ölébe emelte; csak akkor tért magához a szűz, midőn az ügető lónak rázintását érzé. — Az isten ostora engem is sujt atyáim bűneiért; — siránkozva kiáltozott — ah, ki fog megmenteni? Segítség!

A rablók mindezzel mitsem gondoltak — Elonát bántatlanul hagyák, ügetve száguldának a várpalánka felé. Már nem messze voltak az árkokatoktól, midőn szemközt a leányrabló beslikkel egy spáhi-csoport termett, vezetőjük a fiatal aga volt, ki meghallá a siránkozó magyar leány segélykiáltását, s lovát futásra szorítván, csakhamar a beslikhez ért, s őt nyomban követték a spáhik.

— Mit akartok, vadak, e szegény magyar leánynyal? — rivalgott az aga — ki adott hatalmat a leányrablásra?

— Gaur szülők leánya ez, — szólt daczosan Ali — kiket semmisítsen meg allah, hogy annál inkább dicsőíttessék a nagy próféta neve; a sors hatalmamba játszotta e leányt, s nem is kívánom őt olly könnyen elbocsátani.

— Lakásod hol van, leánya? — kérde az aga — van-e atyád, vagy gyámod? mikép kerültél e mozlím hatalmába? — egyszersmind a tovaryargalni kívánó Alinak lova kantárszárát erős kézzel tartóztatta vissza.

— Nagyatyám e város lakosa s haszonbérllője a beynek, kinek kegyelmében él; — szólt Erzsike — itt a mezőn hazatértemben juték ez emberek közé.

— A ráják vagyona a nagyur oltalmában van, ti rablók, — szólt az aga — csak ő rendelkezhetik a bey hatalma által azok felett; ki a nagyur sajátját elrablani merészli, mi büntetés várakozik arra? kérdem, én Szelim, a vitéz spáhi agája!

— A halál! kiáltának gépszerűleg a spáhi.

— Irgalom nekünk; mi Alin és Oglun kívül kézzel sem érintők a magyar leányt, — szabadkoznak a beslik.

— Ali és Oglu tehát fojtsa meg egymást, parancsolom én, ki vagytok Szelim, a vitéz spáhi agája.

Ali nyergéből lebocsátá a leányt, de nem várta be, hogy Oglu fojtogató tehetségét rajta gyakorolja, czombja közé szorítá lovát, nyilsebességgel tova iramlott, utána Oglu is a haláltóli menekvős ösztönéből. A spáhi utánok készültek rugaszkodni, a beslik tapodtat sem mozdultak, de az aga visszatartóztatá a spáhiat, leszállt lováról, szeliden érinté a remegő leány kezét, bátorítólag szólt hozzá: Nincs mitől félned többé, gyenge ibolyaszál; allah mentesdre küldé ki a várból; még ma atyádhhoz kísérlek; hajadnak egy szála sem fog megsértetni többé, parancsolj velem, Szelim aga oltalmában vagy.

Erzsike a gyöngéd bátorításnak hitt, félelméből egészen magához tért: megköszönte Szelim ajánlatát, alázattal kéré, kísértetné őt nagyatya házához, a barátok zárdája közelében. Szelim azonnal lovat parancsolt, kérte a leányt: ülne föl arra, nincs mitől félnie, bátoritá, mert észrevevé a szűz vonakodását: — a spáhinak lova szép terhe alatt bárányszelid leend; legkisebb bántalom sem ér;

hogy pedig annál nagyobb bátorságban légy, gazdája fékén vezetendi lovát.

Erre a leány felbátorodék; lóra segíték őt; lassudan léptetve, Szelim enyelgő beszélgetései közben elértek Dóra Mátyás házához, — zárva találták azt, a zörgésre nem jelentkezett senki.

Tekintsünk vissza, mi történt Elonával Erzsike elragadtatása óta? Ő sikoltozva futott a rabló beslik után, visszakivánta tőlök az elrablott leányt, de azok mitsem hallgattak reá. Szaladtában elakadt lélekzete az élemlt néembernek, tovább nem birták lábai, s a földre rogyott, átkozta a rablókat, kétségbeesetten a haját tépte, s keservesen sírt. Illy állapotban találta őt férje, ki a taligán csak most hajtott még ki a vámházhoz, a sikoltozást hallva, arrafelé tartott. Elona dühében férjének esett, őt vallotta minden szerencsétlenség okául. Kocsor hidegebb s higgatabb véralkattal birt; megrémült ugyan, de el nem veszté lélekéberségét. — Panaszra s vásra itt sem hely, sem idő; mit használ a sok átkozódás? veszünkre meg találná hallgatni az isten, mi lenne belőlünk? hajtsunk a vámoshoz, neki több esze van, ő tán segíthet a bajon. — Felülteté Elonát a taligára, és sebesen hajtott a vámházhoz. Mindketten berohantak a szobába, hol a vámos mécsvilágnál dohányozgatott. Elona lábaihoz borult az elbámult Dórának, s kiáltott: Őlj meg, uram! tapodj szét, oka ugyan nem vagyok, mit tehettem én, szegény öreg székelasszony, annyi pogány ellen, kik leányodat, a gyönyörű Erzsikét, mellőlem elrablották? — Most elbeszélte az egész történetet. Dóra gazda mélyen redőzött homlokkal hallgatá végig a székelynőt, de nyugodt maradt; edzett türelemmel tekintte a megfélemlült Kocsorra. — Ha olly sokáig nem piszmogsz honn, te vén katuska, ez nem történik vala; — szólt komoran — de most nincs mit veszteglenünk, tennünk kell; bizom Heder bey kegyében, még ma hozzá kell mennem. — Elonát taligába ülteté magához, Kocsort a vámháznál hagyá, és sebes vágatva hajtott a városba.

De mennyire lön meglepetve, midőn Erzsikét Szelimmel a zárt

ajtó előtt állva találta, s a többi spáhit lóháton; mit véljen a jele-
netről, elhatározni nem tudta. A leány ölelni sietett a taligából le-
szállt nagyatyját, kinek egyszerű kérdésére csakhamar elbeszélé-
megszabadulását: — Isten után e nemeslelkű ismeretlennek tartozunk,
apám, örök hálával; — végzé beszédét a leány — ennek hatalmas se-
gélye nélkül most már a Tiszán túl hurczolnák leányodat a gonoszok;
ő szabadított meg; ő kísért ide házunkhoz.

A vámos tisztelettel közeledék az agához és szólt: Akárki
légy, uram! vedd köszönetemet, egy öreg embernek éltét, örömét
adád vissza, ki nélküle elaszott volna, mint kietlenben a növény,
mellytől megtagadja az ég harmatcsöppjeit. Az isten, ki prófétái
által szól az embereknek, kövessék azok bár az evangeliomot, vagy
izlamot, áldjon meg tetteredért, vegye oltalma alá élted minden
napjait. —

Még tovább akará folytatni hálaköszönetét, de az aga félben-
szakasztá: Hagyd el, jó öreg; ha szived is érzi, a mit ajkad rebeg,
ugy elég; én részemről ez ügyben azt tevém, mivel minden jó mu-
sulman tartozik, köszönetedre nem számoltam; ha itt allah keze
dolgozik, ne álljunk utjába a jövendőnek, mert a sors határozatai
változhatlanok. Éljetek boldogul; ez első találkozásunk volt ugyan;
de — hiszem — nem utolsó.

Az aga itt felpattant lovára s követőivel tovairamlott. Dóra
Mátyás leányával a házba zárkozva térdre borult, s hálaimájokat
bocsáták a Megváltóhoz; és lélekben, testben megnyugodva szen-
derültek el. — Erzsike álmaiban az ifju szép agát látta.

* * *

Szelim ezentul gyakran fölkereste Dóráékat; első látáskor
örömmel fogadta őt az öreg vámos, még inkább pedig a leányka;
de midőn többször ismétlé a látogatást, az öreg feszültebb, a leány
félénkebb lön; az aga figyelmét ez nem kerülte el. Bárha fájts is e

bánásmód az aga őszinte lelkének, de azért természetesnek találta: hiszen ő idegen volt a magyar családnál, idegen nemzetiségben, idegen vallásban, s mindkét szempontból tekintve, még ellenségek is; habár az aga, ki nem kis mértékben vala büszke, az illedelemmel össze nem férhetőknek hitte is, e közönséges magyar család körébe tolakodni, de egy ellenállhatlan vonzalom, melly mindig nagyobb nagyobb lángra gyult, húzta őt e keresztény háznéphez, hol olly nemes rend, olly szép házias egyszerűség honolt, s hol ő magát némileg boldognak érezte.

A vámos házánál minden egyén más más szempontból nézte s ítélte az aga látogatását: az öreg maga, e török uralkodás gyászos idején, hosszas tapasztalásból okulva, a bátorságos létre törekvés ösztönéből — ha t. i. unokája nincs, ha az nem olly szép — igen nagyra becsülte volna a török ur barátságát; de tudta annak indokát: ez őt nyugtalanítá, mert mi viszonyok eredhetnek még a leány és aga közti szövetségből? Voltak ugyan az akkori szomorú körülmények közt példák, hogy magyar leány részint kényszerítve, részint vonzalomból musulman nejévé lön: de Dóra ismerte a házaselet szabályaiban az izlam elveit, mellyek a nőt csak a kéjkielégítési tárgyak osztályába sorozták; mennyire meg van az asszonyi nem fosztva így emberi méltóságától s jogaitól, s mennyire lealacsonyítva! szeme fényét pedig, Erzsikét, nem azért nevelte a gondos nagypapa, hogy egy ozmánlinak ágyasául jusson. Ő az agának Erzsivel történt kalandját csendes házi élete koczkáztatásának s naponta növekvő szerencsétlenség kezdetének tekinté. Mikép változtasson a dolgon? egy terv a másikat szorítá ki elméjéből: futni akart, menekülni innét, hol családját veszély fenyegette; de merre forduljon? az egész magyar haza forrongásban volt; vagyonbátorság sehol sem létezett, tömve minden vidék fegyveres néppel, s azok soraiban nem a legdicséretesb hadifegy honolt; itt, a hol lakott, t. i. Szegeden — legalább a várparancsnok hatalma óvta; nem csoda tehát, hogy az agg Dóra illy nyomasztó tétovában mindig hidegebb

lön az aga iránt, kit pedig házatól végkép eltiltani — tartva a még nagyobb rosztól — semmikép sem merészlett. Nem csoda, hogy őrszemmel tartotta leányát, kinek ugyan szeplőtlen erényeit, buzgó ragaszkodását az erkölcs tisztaságához ismerte; de ismerte egyzersmind az emberi erő gyarlóságát, és számos eset tanúsítá, mikép a legszilárdabb nő erénye is a más nemmeli szabadabb, olykor vigyázatlanabb társalgásban megbukott. Az öreg vámos minden nyomon inté leányát, hosszú beszédeket tartá, mellyeket a leányzó figyelemmel hallgatott. Erzsike, ellentétben a nagyapa tapasztalásszülte aggodalmival, egészen szenvedőleg viselte magát; az aga személye mindinkább kedvessé lön előtte, örömmel társalgott vele, örömmel hallgatta mulattató, vidor beszédeit. Az ismeretség első napjaiban nem érzett ugyan más változást lényében a szüz, mint hálás megszokottságot az agához; de midőn Szelimnek hosszabb elmaradásakor zsibbasztó nyugtalanságot és a Szeged felé tornyosuló harczveszélyeket megtudva, békétlen aggodalmat érezne szívében: kénytelen volt bensőleg elismerni, hogy bárha Szelimet a keresztény vallás ellenségének tartja, mégis az irántai s egyéb férfiak iránti vonzalma közt igen-igen nagy különbség van. De Erzsike jó volt és tiszta, mint az angyalok gondolata; ilyennek hitte ő az egész világot. Kivált Szelimet, ki oly gyöngéd, oly szelid volt iránta, és ki soha még illetlen szót — sem a keresztény vallás tanításit, sem a házas erkölcs tisztaságát sértőt — nem ejtett ki száján; ki oly gyermeki ragaszkodással viseltetett a mogorva nagyapához s különös előszeretettel minden iránt, mi a Dóra-családhoz tartozott; ki oly épületes ájtatossággal figyelt, midőn istenes énekeit zengé előtte; ki oly fiui lelkesedéssel emlékezett keresztény és magyar anyjáról: oly ifjut ő veszélyesnek nem képzelhetett. Nem csoda, ha Erzsike, mindezt tudva, ismerve, vallásos buzgalmában a sejtelmet hitte, miszerint az isteni gondviselés őt csak azért vezérlé Szelimmel össze, hogy őt, mint hitetlent, az üdvösség útjára térítse; e hit a hajadonban mindinkább erősült, és a milly irányban vonzalma

nőtt az ifjuhoz, azon irányban szenvedelemmé is vált. E szenvedelmét, e vonzalmát zabolázni vagy elfojtani a leánynak többé nem volt hatalmában.

Kocsor és neje, mivel némileg ők is a családhoz tartoztak, milly véleményt tápláltak az agának Dóra-házhozi viszonya iránt, tudnunk kell: Kocsor gyűlölt minden törököt; ifjabb korában velök sok baja volt: az agát ugyan gyűlölni oka nem volt, sőt némi tisztelettel viseltetett iránta, mert urának unokáját megszabadítá; de a mennyire az öreg vámosnak inyére nem volt a török barátsága, ő sem szívelhette. Így szövetségben volt a két férfi, egymással gyakran tanakodott, mikép lehetne tuladni az agán, mert annak gyakori látogatásából csak roszat jósoltak, és aggodalmuk tetőpontra jutott, midőn Erzsikének vonzalmát a török ur iránt szilárdulni tapasztalták. De akár mint főzték a dolgot, segíteni hamarjában nem tudtak. Elona asszony ellenben a leánynyal volt szövetségben. Ő, bár az aga török, s így kereszttagadó volt, mint a muszulmanokat nevezni szokta, nem feledheté, hogy Szelim szabadítá meg a hajadont a rabszolgaságtól, s mi még ennél is borzasztóbb: a kéjmocsoktól . . . Szelimet igen szerette, és midőn gyöngéd érzéseit a leány iránt észrevette, és viszont: azon gondolat villant a székelyasszony fejében, hogy belőlök még derék pár is válhatik, és így a szép ifjut könnyen megnyerhetni majd az üdvezítő hitnek. A két néember tanakodása, ellentétben a férfiakéval, az volt: mikép lehetne az agát egészen részökre megnyerni s kereszténynyé tenni? A terv kivitele, bár nehéznek tetszett, de lehetetlen nem volt.

Szelim aga előtt tudva voltak a Dóra-ház tagjainak különböző véleményei: az öregnek naponta növekedő idegenkedése őt ingerleni kezdé. Egy estve, midőn Kocsoron kívül a kisdéd családot a ház mögötti kertecskében házi foglalkozásban találta együtt, hozzájuk közeledett, nyájas üdvözlete után így szólt Dórához: — Ne gondold, öreg, hogy szived redőiben nem olvasom irántami balvéleményed. — Dóra elhalványult, s földre sötött szemmel hallgatá a tovább szólót:

— ne ijedj meg; szived és eszedhez kívánok csak szólani, megbántani nem; tudom, mi háborít; higgy, öreg, gyanakodni nincs okod, félned még kevésbbé: ha gonosz ohajték lenni, vajjon visszahozom-e elrablott leányodat? nem teszem-e őt azon perczen tulajdonomná, midőn őt kezeim közé játszotta a sors? vagy olly elvetemültnek tartasz, hogy szivednek visszahozott kincsét most magamnak követeljem tőled? Azonban nem ütközöm meg aggodalmadon az ozmanlik közt sok silány lelkű van, kik feljogosítva érzik magukat, a gaurok iránt semmi kimélettel nem viseltetni; urak ők itt, önkényüleg bánhatnak veletek; de nem úgy én. Leányod kincse lön szívemnek, — ezt előtted s előtte nyíltan kimondom: de szűz erényei szentek maradnak előttem, mint a balzamin gyöngé virágai, mellyeket nézni gyönyör, de illetni nem szabad. Jó vagyok hozzád, leánya, légy bizalommal hozzám, oltalmad leendek ezentul még inkább, a bekövetkezhető vihar napjaiban, mint Educh bérczerdeiben a királyi cser oltalma a reá fonódó repkényvirágnak. Most távozom; őszinte szavaim vegyétek szívetekre, viszontlátásunkkor nyíltságot követelek, valamint én nyíltan szólék hozzátok. Ha idegenkedel ezentul is, Dóra, nem lépek házad küszöbére többé: kívánom, megbánd; adja isten, ősz fejedre több bú ne jöjön.

Szólni akart a török nagylelkűségétől meglepetett vámos, szólni az aga beszéde alatt égi örömet érzett Erzsike is: de Szelim nyájasan visszatekintve az utána remegő leányra, eltávozott a kertből s Palánk felé nyargalt.

Néhány perczig hallgatott a kis kör; Dóra bontá fel a hallgatást, magához inté a leányzót, nyájasan szólt hozzá: — Mit mondasz mindehhez, kedves leányom? mire vezethet ezen török szerelme? tán csak nem ohajtasz egy török nejévé lenni?

— Nem, kedves nagyapám! légy nyugodt, mozlím neje nem leend soha leányod: inkább a Tisza hullámai közé temetkezem, bár mint szeretem is őt; de mi kifogásod lenne akkor, ha a mozlím fölvenné a keresztet?

— Akkor semmi; de épen ez a bökkenő; az idők vészterhesek, minden lépten vesz a török; ha a szerencse a király hadának így kedvezend, kiszoríttatik maholnap magyar földről a pogány; én tapodtat sem távozom innét, te az agát csak nem fogod követni?

— A szent szűz mentsen meg; — szólamlott meg Kocsorné — neki köztünk kell maradnia.

— De mint tehetjük azt? — sohajtott kételkedve a leányzó.

— Fejemet adom, hogy ő a miénk! — kiálta fel örömében a székely asszony; egy gondolat villant elméjében, sarkán egyet fordult, titkon intett a leányzónak, mintha a ház körül némi teendője lenne, s ezzel kisiettek a kertből.

* * *

Szeged alsó városának Tiszára nyuló legszélső végén, hol most a Bánom-kertek virítanak, egyes emeltebb pontokon földkunyhók valának még akkor. Czigányok tanyáztak ott, szokott módjuk szerint különfélekép keresték élelmöket; a török megszenvedte, mert egyremásra használni lehete őket, nyugalmas lakosok voltak; Moldvából szakadtak oda s az egész vidékre, honnét a zavaros harczias időkben a megbukott párt rabszolgálatából elillantak; magokkal hozták ugyan sajátságos nyelvöket, szokásikat, de minden nehézség nélkül tanulták meg a vidék nyelvét is, s a hol tanyát ütöttek, a lakosok szokásai és vallásukhoz könnyen simultak.

A szegedi czigányok közt vala egy Púpos Marczy nevű hegedűs is; elhírlt ő az egész alföldön; nagy púpot viselt hátán, kicsiny és száraz emberke, de tiszta, szép, egészséges testalkattal bírt; mindnyájan atyjokkal egy kereseten; a zenészetben jó hirben állottak. Púpos Marczinét a környék híres varázslónak tartotta; ő tenyérrel, öntött ónból vagy viaszból jövőndőt mondogatott. A czigánynőnek e bűvös tudománya szép keresetet hajtott; fölkereste őt keresztény és török egyformán; mindenki hozzá folyamodott: szerelmes, kárval-

lott, kereskedő, és merényekre elszánt harczos csak tőle kért tanácsot; ő senkit remény vagy tanács nélkül magától el nem bocsátott. Így történt, hogy Kocsorné is Erzsikével Púpos Marczinéhoz sietett.

A cigánynémbér szokásos sürgölődéssel fogadta a belépőket; a leányka félelemből és tudásvágyból egész testében remegett, szólni nem tudott, Kocsorné karjára támaszkodva várta, mi történendik. Kocsorné szólt helyette, s kérte tanácsát és jóslatát jelen körülményekben, de elhallgatta a vágyódás tárgyát s kilétét.

— Édes örömmel, babácskám! — szólt a cigánynő — kivált illy gyöngye virágnak ezer kár lenne, ha a bú korán elhervasztaná. Mutasd tenyered, lelkecském.

Erzsike mindkét kezét odaengedé Púposnénak, ki hol egyiket hol másikat figyelve szemlélte, aggódva csóválta bozontos fejét, merően nézett a leány szemébe. — Már issokat tudok, babácskám, — megszólalt Púposné — de még ez mind nem elég, nagyon is bonyolult dolgok mutatkoznak a baltenyérke szétágazott vonalain, most már önöntéshez kell folyamodnom. — Gyorsan tüzet élesztett kézfuvaszával; egy vasserpenyőbe, érthetlen dünnögés közt, néhány óndarabkát hányt; az olvasztás alatt a leánynak mindkét hüvelykét markába kelle szorítani, mit Erzsike gépszerűleg meg is tön. Most egy zöldmázos csuprot vett elő, vizet öntött belé és szóla: „Balogi tó vize ez, angyalkám! „Miért épen az?“ kérdé meglepetve a leány. „Nem épen azért, mert annak partján gyakran megfordulsz, tubiczám! hanem mert vizének csodaereje van, miről sokat lehetne szólnom.“ Ezalatt felolvadt az ón, ismét dünnögve a csuporba önté, honnét a vizet egy lapos edénybe üríté, a meghűlt óngomolyt pedig kezében tartva, néhány percznyi szorgalmas vizsgálódás után némi ünnepélyes s nyomatékos hangon következőleg szólott:

— Bubolyás hímgilid repülőben van, keselyük környezik, széttépni akarják; kelet felé tekint, de rád vissza-visszanéz. Sem

kalitkád, sem zsineged, sem tiszta buzád vissza nem tarthatják; de ha szomjazik, s kínálatlan tőled nyögdecselve vizet kér, ballagi tóból meríts selyemköténykéddel, azzal oltsd szomját, úgy tőled nem távozhatsz többé. Nézd csak, leánykám! sebes reptében egy keresztfára száll, honnét szelidülve kebledre símuland s tulajdonoddá válik.

A jóslat alatt Erzsike mindinkább derültebb lön. Kocsorné is örült a kedvező jóslatnak: mindketten hitték, hogy a hímgili bubolyája nem más, mint az aga fehér patyolattorbánja. Kelet a török földet jelenti, a keresztre repülés pedig az igaz hitre térést. Hófehér két spanyol piasztert nyomott az elégült leány a cigánynő markába, ki most a távozóknak szívére kötötte a hallott jóslatnak titokban tartását, csak egy év multával vallhatják meg a gyóntató atyának. A bűvölt vízbe mártott ujjal a szent kereszt jelét veté a leány homlokára, és ujjal keményen meghagyá, hogy első találkozásakor a gilivel csókoltassa meg homlokát, hol most a szent kereszt jele van, s ennek csodahatása leend.

Mire Erzsike Kocsornéval hazaért, már besetétült; Dóra Mátyás feleletre voná őket, távozásukat a némberek csak azzal menték, hogy a szegény éhezőknek a szentegyház udvarába eledelet vittek.

* * *

A Buda falain s alatta győzedelmeskedő császári had készüléteket tön diadalmainak tovább folytatására. A Lothringiai herceg Scherfenberg tábornokot Pécs, Caraffát pedig Veteránival Szeged ellen küldé. A Tisza partjai felé vonuló had az alföldi térsíkjain vigyázva mozgott; szabad téren a számos török lovasság bátran munkáló tehetségre fejlődhetett: e miatt ovatosnak kellett lenni. Történetek is itt-amott összeütközések, de mégsem annyi, — mert törve volt már az ozman erő, az önmagábani bizakodást is kezdé már veszteni, hogy Caraffa előbbre nyomulását gátolhatná.

Heder bey Szegeden munkás szorgalmat fejtett ki az őt megtám-
dandó császári hadak méltó elfogadására: számos földvárait, harcz-
gátait kijavíttatá, s az azokat útfolyó árkokba vizet csapoltatott, a
hadak szabadabb mozgását akadályozó; a futó árkok kinyitását
sulyosító ingoványokat viz alá bocsátá; de fegyveres ereje kevés
volt a messze körben szétterjedő harczgátok s várművek őrsítésére:
segélysürgelő leveleket küldött a temesi pasának, de az onnan ér-
kezendő erőszaporítás nagyjobb részint csak ígéretben maradt.

Heder bey mindennap várta a császári had megérkezését, a
legutóbbi hírek szerint már Halasnál tanyázott, a táborlati lövege-
ket bevárandó, mellyek a nagy homok miatt lassan haladhattak. A
bey közhírré tette a vár és város lakosainak a minden lépten elér-
kezhető ellenhadnak az erőde falai alá juthatását; mindenki jó eleve
megintetett, hogy vagyonát bátorságba helyezze, nehogy az a
szabad zsákmányolóknak martalékul jusson. Dóra-családnak e hírt
maga az aga hozta meg, inté őket egyszersmind, ne maradnának a
külvárosban, hová minélelőbb a német nép telepszik; de Dóra
Mátyás mind az erődében az agától ajánlott menekvést elfogadni,
mind pedig Tiszán át a banáti földre költözni vonakodott. A vám-
házhozi költözködés, ha ott sem volna bátorság, az ötömösi ho-
mokbuczkák közé menekvés, hova már a lakosok közül sokan ki-
vándorlottak, lön elhatározva.

Erzsikének a vámházhozi hurczolkodás kedvére lön, mert ő
leginkább azon aggódott, mikép meríthessen a tóból vizet a szomjas
agának, ha itt maradnak a városban; kün ellenben, nem messze a
tótól, könnyen alkalma leend, mert azon nem is kételkedett, hogy
az aga hozzá ki ne lovagoljon.

— Eddig, szelid galambkám, — komolyan szóla Szelim a felvi-
dult leányhoz — nem vala okom aggódni sorsom felett: minden órában,
midőn a szív hozzád vonzott, nálad lehettem, szép ezüst szavadat
hallhattam, szemeid sugárzó fényében gyönyörködhettem; de ezután
reánk borongnak a viharos idők, tőled elzárva leendek, s ki tudja,

mit határozott felettünk az isten, és te mégis vidám s enyelgő vagy? —

— Soha úgy, mint most, jó Szelim! — viszonzá a leány — mert látom előttünk kitérva a jövőendő könyvét, mellyben írva van, hogy mi még boldogak leendünk. Ne akaszd meg, Szelim, az idő forgó kerekét, hallgass az isteni gondviselés intő szavaira: hagyd el feleid, ugysis fénycsillagitok már alájárnak, anyádtóli származásod ugysis magyar; nyelvünkön beszélsz, mint akárki közölünk; légy testtel s lélekkel miénk. —

— Még nem ismered jellemem, leányka, mert hinni mered, hogy ingadozhatnám; a férfi s az igaz ozmanli leginkább akkor kitűrő s állhatatos, midőn a veszély legirtóztatóbb; hagyd istenem imádnom, mint imádták atyám s dicső eleim; én szóval sem érintém, mióta bűvös körödben kering életem, hogy hagyd el nagyatyádat, légy enyim, térj hitemre; és te, leánykám, gondolhatod, hogy atyámat, ki legjobbat vár s remél fiától, kinek nincs egyebe nálamnál — a Padisah kegyelme mulékony s változó, mint a tavasz derűje — elhagyhatnám-e? gyilkodőfést ejthetnék azzal szívéen. Nem, leányka! te azt nem kívánhatod tőlem; ha becsülsz, illyest föl nem tehetsz.

Erzsike elpirult e komoly szemrehányásra; Szelim feddését igazságnak ismerte, saját tettét nem helyeselheté, mert erőszakolni látszott olyas valamit e rábeszéléssel, mit csábításnak is tarthatni, s a minek pedig a jóslat szerint jőni kell, az jőni fog, bármint vonakodjék, bármint bizzék állhatatosságában a hű török.

— Bocsánatot, jó Szelim! — szólt a leányzó nyájasan, az aga mellé simulva — neheztelésedet némileg megérdemlem; de tulajdonítsd szavaimat irántadi vonzalmamnak s bocsánandó lesz vétkem, mert elveszteni féltelek; mert ha a gondviselésnek úgy tetszenék, hogy mi az életben nem találkozhatnánk; s úgy maradunk, mint most vagyunk, .. vallási tekintetben, annak tanai szerint, még a jobb életben sem találkozhatnánk, hol pedig veled egyesülni leginkább ohajtók; mindennapi imám tárgya ez, mert azon tulvilági

életnek nincs vége soha; nincs ott elválás, nincs hűtlenség, ott a szív érzelve örök és végtelen, és te mégis neheztelhetnél rám? —

— Nem, hidd el, nem, — viszonzá Szelim, s átkarolta a leány karcsu derekát, magához szorítá, ajkait csókolni ohajtván.

— Ezt ne tedd, kedves Szelim! azt nem engedhetem meg; előbb ezt — saját homlokára mutatott — érintsék ajkaid, hol a józan ész tanyáz. A száj balga szavakat ejthet, ha az ész jobb irányt nem ad a nyelvnek.

Szelim egy hosszú csókot nyomott a leány homlokára. Ki térdre hullott az aga karjai közül: — Hála neked istenem! — lelkesülten kiállta fel — kezdem sejteni, hogy ő a tiéd s így az enyim is. — Ekkor lépett be Dóra, bámulva látta a leányt térdein, s hozzá lehajolva, könnyező szemmel az agát, vonakodva kérdé: mit jelent ez? — Erzsike égi örömmel telve szökött fel, nagyatyját átkarolva kiálta: — Légy nyugodt, életem tisztos örje, kezdem hinni, hogy ő a miénk.

— Csak ne csalódjál, leánykám, — komolyan szólott Dóra, kezét nyújtva Szelimnek — mert éppen most látok egy spáhit sebesen felénk robogni.

Ugy is volt. Egy spáhi nyargalt a ház udvarába, parancsot hozott a beytől: hírek jöttek az ellenség felől, hadai már alig néhány órányi távolban vannak Szegedtől. Az aga rövid bucsút vőn a Dóra-családtól, a várba nyargalt, a vámos pedig készüléteket tőn, házánál mindent bátorságba helyezni, és a hídhöz költözni ki.

Másnap korán elhagyták a várost.

* * *

A város körül s a várban élénk munkásság mutatkozott: a palánkatot környező várművek előtt minden ház és más egyéb a táborozó hadnak menedékkül szolgálható tárgyak részint leromboltattak, részint fel-

gyujtattak. Mindenki elfoglalá kitűzött őrhelyét; a vár s a külső erőde zárva lön, csak egyes apró török csoportok örködtek mēg a Buda felőli uton, minduntalan egyes spáhik, vagy beslik száguldoztak a várba, az ellenség hollétéről a beyt tudósítandók.

Caraffa hadai elhagyák Szathmárt; jobb szárnya Dorosmának, a bal a ráczok tanyáit megkerülve, Fekete-tó mellett elhuzódva, a Szilér felé tartott, a közép pedig egyenest az erőde irányában mozgott, a török elődreit a hármás halomról elriasztá.

Még az nap estve Szelim agát száz spáhival Matyahidja felé látjuk vonulni: a tavak közti örködésre, s a két Kanizsávali közlekedés fentartására — melly uton Temesből segélycsapatot reménylett a bey — küldetett ő ki. Szelim örült e bizománynak: szabadon lehetett s mérkőzhetett, midőn legjobb alkalmat nyílt, az ellenséggel; nem függött senkitől, s a mi még nyomatékosabb volt, közel jutha ahhoz, kihez szíve vonzotta. A Dóra-család meglepetve lön, midőn a spáhik a vámházhoz érkeztek; egyszersmind megnyugovék, midőn az aga kiküldetésének okát értették, így valamivel nagyobb bátorságban hitték magokat, legalább a kóbor török csoportok előtt. Erzsike egyszersmind a gondviselést ebben is munkálni sejdíté. Így nem lön kitétetve Szelim a táborlat fáradalmas veszélyinek; oltalma alatt lön annak, kiben leginkább bizott, s a mi több, milly könnyen adhatá alkalom magát így elő, a czigánynő utasítása szerint, az agát ballagi tó vizéből itatni, és hogy e tekintetben valami el ne mulasztassék, selyemkötényével meregetett vízzel töltött meg egy csecses korsót, és hűs helyen készen tartotta.

Szelim aga fölszedeté Matyahidja pallózatit éjjelre, öröket állított a hid mellé, és Matyavize partján több helyen Patri felé, maga pedig — jövetét viradóra igérvén — a spáhikkal tovalovaglott, s alkalmas helyen táborba szállt. 1686. october 5-kén apró csatázás után a török külseregek a várművek közé vonultak, . . . az erőde ostroma még az nap a Tisza jobb partján kezdetet vőn.

* * *

Nem tárgya e beszélynek a 15 napig folytonosan tartott ostromot részletesen leírni, mely alatt Veterani tábornok földszint s alatta az akkori hadtudományokbani jártasságát oly fényesen bizonyítja; a beszély köre sem engedi történetileg arról értekezni: mikép keletkezett Tóth Mihály ügyes kapitány fölléptével a város lakosai közt egy hatalmas fegyverzett párt, az ostromló hadak minden vállalatit elősegítendő, mikép szövetkeztek a halászok és molnárok, a Tiszán könnyű csónak-flottillát képezve, a török élelemszállítmányait akadályozni; mikép nyugtalanítja Markus Peti, a szentesi kenyeres vitéz,*) a Tisza bal partján a nádasrét hínárai között ki-kitörve, átszva a Marost, merész pásztorlegényivel a szőregi uton elcsipkedve nagyobb s kisebb török csapatokat, az ellenség hátmögötti őreit. Ez mind bővebb tartalmu könyv tárgya lehet, a mi feladatunk a ballagi tó partjára tekinteni, hol Szelim és Erzsike világa létezett, s a kibonyolódáshoz mindinkább közelgett.

A két szerelmes minden órán láthatá egymást, bármint dűnyögött is magában az öreg vámos, bármint átkozódott is a békétlen Kocsor; Szelimnek gyakran sikerült apró összeütközésekben a szeretkalandozó német katonákat részint nyílt csatában legyőzni, részint eszélyes visszavonulás által azokat az ingoványok közé csalni s ott bátorságos leshől őket lepuskázni. Erzsike örült kedvese apró győzelmeinek, de örömét titkolnia kelle, nehogy megbántsa nagyatyját, ki már ujjain számítja ki, mikor hódoland meg a szegedi vár; az álgyuzásból gyanítja a védelem mindennap gyengébbülő hatását.

Erzsike az aga előtt felhagyott minden térítési szónoklival, félt megbántani a szigorú agát; így egy nap mult a másik után, de

*) Lásd 1826. Aurorát I. 93.

Szelim szomjas nem lön társaságában, vizet nem kívánt tőle. Kocsornéval végre abban egyezett meg, hogy sós pogácsával vendégeljék meg az agát, mely szomját költse. A lúdzsiros pogácsa megsült, — kedves éke volt az agának — csak a vendég hibázott.

Alkonyodni kezdé már, midőn egy sikerült merényletből visszatére Szelim; a vámháznál követőivel megállott, Erzsike kisietett elébe, s kéré: szállna be nála. — E pillanatban nem lehet, Erzsikém, — mentegetődzék Szelim — nyujts valamit falatozásra, még ma mitsem ettem. — Erzsike besietett azonnal, s tányéron hozott ki néhány pogácsát; midőn felnyujtá neki, enyelegve szólott hozzá: — Magam sütém, Szelim! kissé el van ugyan sózva, de nem csoda, gondolatim nálad repkedtek.

— Mitsem tesz, — viszonzá Szelim — annál jobban esik egy ital frís viz; szomjas is vagyok, adj italt.

Örömmel sieté a pitvarba Erzsike; szíve erősen dobogott; e pillanattól várta boldogulását; majd lerogyott lábáról, de erőt vön magán, felragadá a korsót; de midőn épen az ajtón kilépett, ért oda sebes vágatva egy spáhi, jelenté, hogy Putri felől német labanczokat láttak. Misem kelle több a csatát inkább, mint italt szomjazó agának; a kínált korsót el sem fogadta, istenhozzádozt intett a leánynak s tovairamlott.

Erzsike sirásra fakadt; most először szerelmi vágyában olly közel hitte magát boldogulásához, s ime attól ismét olly távol esett, mint volt. Hátha minden csak hiu remény, — sohajta magában — ha e daczos harczt soha sem sikerülend megszeliditenem; mi teendő leendek majd akkor? erről még eddig sohasem gondolkoztam.

* * *

Kocsor, a törökgyűlölő, a szegedi vár mostani táborlata alatt gyakran törekedett rábeszélni Dórát, hogy a császári hadak vezérének föl kellene jelenteni Szelim aga itt tartózkodását, mert ha a

vár elbukik, Dórának meggyülhetne baja, ugys a városban több irigye van; az aga feladásával némileg kegyelmet lehetne szerezni Caraffa vezérnél. Dóra ezt mindig ellenzé, ámbár helyeslette Kocsor tanácsát, s félt az elhírült hadvezér kegyetlenségétől; de hálátlan áruló nem lehet a fiatal aga ellenében. Készebb vala az ötömösi homok közé költözni, a mi már rég tervében volt, hová már tán rég el is ment volna, ha Erzsike nem tartóztatja.

E párbeszédre következő éjjelen Kocsor, midőn a vámháznál mindenki nyugalomba merült, elillant észrevétlenül; a törökör ismerte őt, bántatlanul hagyta ballagni a város felé. Most Kocsor árulási szándékkal járt, egyenest a császári táborba ment; tudta, hol találhatja fel Tóth Mihály kapitányt, kivel már a régibb időkől ismeretségben volt.

— Hová, István bátya? — megszólítá őt — rég nem találkoztunk; kelmed nekem soha jó hírt nem hozott.

— Most tán szolgálhatok valami jobbal, ha kegyelmed használni tudja. Tul a Maty vizén, partján a ballagi tónak tanyáz egy csoport vakmerő spáhi; agájok merész, mint a fiatal sas; sok kárt tett már, csak tudtomra is, a császári hadnak, mióta Szeged alatt táboroz: köszöntését küldi általam Dóra Mátyás uram, és figyelmeztet, hogy meddig a fiatal sas a császári had jobb oldalán bántatlanul tartózkodik, Kanisáról minden baj nélkül erősítést nyerhet Heder bey; el kell őt onnét minél előbb riasztani; már rég ohajtá uram a hírt veled közleni, de a vámháznál fogva tartatunk, életveszély közt illanthattam most is ide, és nehogy uramat holnap elillantásomért nyársba huzassa a pogány, még az éjjel a vámháznál kell lennem. Huszárajaid, kegyelmes kapitány, kerüljék meg a Maty vizét Putrinál; e részen a török még mindig bátorságban volt, behuzta a tájról őreit is, viradóra nyakukon lehetsz.

A kapitány örömmel vette a hírt, s még azon éjjel jelentését a seregkormányának megtette, honnét parancsot vett, viradóra a török őrség nyakára törni.

Kocsor fél sült ürüt vett a táborban, tarisznyába rakta, sietett a vámház felé, az ott őrködő törököknek átnyújtá az ürühúst; azok elhitték, hogy élelemért volt, ő pedig a házba lassan besurrant, és távolvoltát senki nem gyanította.

* * *

October 20-kának hajnala volt: Szeged vár ellen hatalmasan dörgének már az álgúyk. Erzsike éppen imáját bocsátá az egek urához, midőn Elona asszony nagy robajjal betoppant a leány hálókamrájába: — Az istenért, jer ki csak, leánykám, — kiálta Elona — a tő partján kemény harc kezdett, számos magyar nép rohanta meg Szelim táborát. — Erzsike rémülve rohant ki, Kocsorné utána.

Ugy is volt: Tóth Mihály huszáraival, vett utasítás szerint, a nem eléggé figyelmes spáhikat meglepték, sokan lóra sem kaphattak, de azért gyáván mégsem hagyták magokat lekonczolni. Szelim aga elemében volt: daczolhatott a nyilvános veszélyvel, s nagyobb erővel viaskodhatott. Már több perczig tartott a kétséges tusa, hullott mindkét részről ember és ló a homokba, midőn Tóth Mihály kapitánynak sikerült az aga fejről, ki alatt összerogyott lóva, a fehér patyolatturbánt leszúrni és egy hatalmas vágást mérni homlokára. Szelim eszmélet nélkül dőlt lovára, a vezérok vesztén megremült spáhik megfutamlának, s nyomukban a kapitány huszáraival.

Éppen ekkor rohant ki Erzsike a házból, ugyanekkor Dóra is Kocsorral a kertből, hol a sövényen át nézték a viadalt, a tőpartra sietve, a sebesült harcosoknak segélyt nyújtandók. Remegve csatlakozott hozzájuk Erzsike, Elona asszony is egy nyaláb ronggyal. A leány sejtve a veszélyt, futott a csata színhelyére; mire a többi odaért, már ráismert Szelimre, sikoltva rogyott véres testére. — Im Szelim halva! kiáltott. — Még tán nem, — szólt hozzá a vámos — vére még csörgedez, még van élet testében. — Most már Kocsor is megijedt, halálát az ifjunak, bármint gyűlölte is a törököt, nem

kivánta soha. Csak Szelim körül forgolódott mindenki: megmosták véréből, eszméletre jött, ráismert Erzsikére, mosolyogva nyujtotta kezét a leánykának: — Csak néhány csepp vizet; — sohajtá halkan — égeti mellemet a fojtó halál. Szelim e néhány szava s vízérti kérelme felvidámitá az elcsüggedt leányt. Kétségben szenvedő szívét új remény dagasztá. Gyors léptekkel futott a tóba, hogy annál tisztább vizet merítsen. Kötényében meríté azt, a honnét összegöngyölt csucsán önté a vizet Szelim szájába. A szomj enyhültével Szelim elevenebb lön, a leány örömében térdre hullott, egekre emelt kezekkel fenhangon kiáltott: — Idvességet ittál ez által, Szelim! álmaim teljesülnek, te élni fogsz, köztünk s keblemen élni és üdvezülni.

Elona asszony fenszóval imádkozott, midőn azt mondá: legyen meg a te szent akaratom, Szelim magához vonta a leány kezét, azt forrón — most legelőször — megcsókolta.

Dóra és Kocsor saraglyát hoztak és más szükséges eszközt a háztól, azon vitték be legelsőbb is az agát, kit Erzsike vett ápolása alá; később néhány huszárt, a többi s a törökök már meghaltak, azok a tó partján maradtak.

Szegedvár ugyanazon nap meghódolt. Veteráninak sikerült egy hatalmas tűzakna fellobbanásával az erőde falának egyik egész oldalát délszak felé légbe repíteni. Rohamhoz látott a császári had, de Heder bey egészen fogytán a védelmi segédeszközöknek; elhullott harcosainak java; nyitott rom-rés a belső várfalon; megtön minden, valamit csak egy becsületét s kötelességét ismerő vezértől követelhetni. Fehér lobogót tüzetett ki a romra, megszűnt az öldöklés, a törökhad a romrészén kivonult a várból s áttakarodék a Tizán. Szeged a császár s király nevében elfoglaltatott.

A ballagi tó partján harczolt huszárok, a törököldözésből visszatérve, megálltak a vámháznál, sebesült bajtársaikat megtekintendők. Kívül Tóth Mihály kapitány a vámossal némi rendelkezéseket tőn, a híd és házhoz, mint kincstárhoz tartozó jószághoz, védőrt állított; Dóra Mátyást, mint vámost, ki egyébiránt is a császári királyi had-

nak olly tetemes szolgálatot tőn, hivatalába igtatta; több huszár bement a lakba is, ott találták forrólázban az agát; kedvök vala durván bánni vele, de Erzsike utjokat állta, egy rézfeszületet leszakasztá a falról, a beteg forrón hullámozó mellére tette. — A szent szűz nevében kényszerítlek titeket, egy ujjal se illessétek e megtért török beteget; nem is volna hősz tett, egy betegen kegyetlenkedni; valódi magyar huszár csak fegyveres ellenét üldözi, az ügyefogyotakat oltalmába veszi, ez az én rabom, ... én felelek érte. — Megszégyenülve vonultak a beteg ágyától félre a huszárok, a lelkes leány bátor nyilatkozata őket rendre igazította.

* * *

A bekövetkezett villongások közt, mert számos had tódult fel s alá a Tisza folytában, a beteg törökkel nem volt tanácsos kün maradni a vámháznál. A Dóra-család beköltözött városi lakába. A gyógyász-asszonyok vették át Szelim orvoslását: irt főztek s öntöttek számára, tisztos fű levéllel mosogatták a lázban elgyengültet; veszélyes beteg lön, de a gondos ápolás és gyöngéd szorgalom körötte elősegíték a fellábbadozást. Erzsike nem távozott a beteg ágyától, sebeit ő kötözte, ő mosogatta.

Egy nap Vedródi a város birája s más két tanácsossal megjelent a beteg ágyánál, tudakozandó: képes-e egy kellemetlen hír hallására?

— Csak ki vele, uraim, — szólt az aga a leányka segedelmével fölemelkedve fektéből — én mindenre kész vagyok.

— Ma üzent ide a temesi pasa, kinek tudomásul esett kegyelmed ittléte; — szólt a biró — a padisah, kegyedmed ura, megboszankodott a sok veszteségen, Szulejman nagy vezért Buda föl nem menthetése végett, s több tagjait a divánnak s így kegyelmed atyját is — Ibrahim pasa uramat — megzsinegeltette.

Szelim megrázkódott rémültében, szemeit elfedé, felindulását

titkolandó. A bíró követőivel eltávozott. Erzsike nem háborgatta keservében az árván maradottat. Néhány nap múlva e szomorú hír után, midőn némileg enyhülni kezdettek a beteg test- és szívfájdalmai, az ágya mellett ülő hajadonhoz fordult, kezét megfogá és szólt: Jó leányka, te szeretsz, én is téged, mint senkit a világon, mert nincs atyám többé: közte s közötted volt megosztva szívem vonzalma, most az egészen sajátoddá lön. Életem kezében volt, te azt megtartád, maradjon az holtomig sajátod. Te és hited győztek balítéleteimen, el nem hagylak többé; az isten szolgája, ki velem válásod tanait megismerteti, adjon össze majd bennünket. Kincsem nem sok, de annyi elég maradt ékszerekben, hogy gond nélkül élhetünk; szorgalommal többet is szerezhetünk. Ez akaratom, s ha velem egyetértesz, teljesitem is.

A leány felszökött örömében. — Az első csók — tiszta, mint az ég harmatja — érje ajakidat, mert kimondák az engem határtalanul boldogító szent fogadást. — Ezt mondva, a leány Szelimre borult.

Mit a két jegyes e pillanatban érzett, azt csak élvezni lehet, kifejezni nem. Fogadásuk teljesítve lön. A nagyapa megáldá a szív szövetségét, az egyház a lelkiét. Szelim és Erzsike törzsöke lön egy — Szegeden most is virágzó — polgár-családnak.

A D A L N O K.

Ki ül amott az alkonyon,
A fáknak alkonyán,
Oly édesen tévedve el -
A bús madár dalán?

Előtte hűsen csergedez
A tiszta bércei ár,
Aranyban ég körül a
Mosolygó éghatár.

A dalnok az ; elveszve ül
Sorsának alkonyán,
Epedve függvén messzetűnt .
Szebb képzetek nyomán.

Lelkének többé nem öröm,
Ha dall a bús madár,
Könyét sodorja csak tovább
A zúgó bércei ár.

Aranytól fényesen, mit ér,
Ha reng a láthatár?
Lelkén a pusztá éj honol,
S rá sírnak üdve vár !

Haissler.

EGY ANYÁHOZ.

Arczodra forró áhitat
Szelid varázsa áradott ;
Egekből szállt dicsőület
Sugára körzi homlokod.

Imává olvad lelkesült
Agyadban minden gondolat ;
Szivednek bájos édenén
Hit és erényvirág fakad.

Ajkad mosolya üdvkorány,
És hangvarázsa égi dal,
Melly jéghideg szivekbe is
Magasztos érzetet fuvall.

Nincs földi rajtad — s így azon
Ki lelne meglepő csudát:
Hogy bájöledben ringatod
Fiúl — az ég egy angyalát.

Sujánszky.

N É P D A L O K.

I.

Verőfény süt a faluban,
De határán jégeső van,
S a faluban, bár dél vagyon,
Hűvös a lég s nedves nagyon.

Bár szememben könny nem ragyog,
Oh, ne hidd, hogy boldog vagyok,
Fáj szívem, fáj; mert szeretőm
Halva fekszik a temetőn.

II.

Kibujdosnám, de nincs hova,
Kerek a föld, mint egy alma;
S ha igaz, hogy forog is még,
Ugy csak alám gördül mindég.

Kibujdosnám, szegény fejem,
Mint az árnyék, bűm is velem,
Hol nincs hamis, csalárd világ,
Csak vig madár s piros virág.

Ollyan a lány, mint az óra,
 Száz közt alig lelsz egy jóra ;
 Szép van elég, de mit ér az ?
 Virít s mulik, mint a tavasz.

Ollyan a lány, mint az idő,
 Változékony, mint kedve jő ;
 Szép volt babám, szép volt, de rossz,
 Katonákhoz állt a gonosz.

De félre bú, van lány elég ;
 Tán jut egy jó nekem is még,
 Ki, mint a nap viradóra,
 Derűt hozzon bánatomra.

Barna Ignác.

O.... ETELKÁHOZ.

Ne nózz tükörbe, szende lány!
 Nem látod ott magad
 Olly bájosan, olly kedvesen,
 A mint teremte vagy.

Hogy megtudd, milly tündérileg
 Hatott rám szellemed :
 Tekints szívedbe, ott leled
 Leghívebb képedet.—

Lisznyay.

Az Alkuszok.

A Z A L K U S Z O K.

ÉLETKÉP.

CSÁSZÁR FERENCZTŐL.

Az időben, mikor a magyar Kanahánban még hitel nem volt, de hiteltörvények sem léteztek: voltak halandók, kik mint jóltevő gnomok bujkáltak ide s tova az emberek között, pénzt szerezvén és hordván zsákokkal a szükölködő pazarlóknak, roppant kamatok fejében. A műveletlenebb nyelv „Pénzkupeczek“nek nevezte e sötét szellemeket; de a műveltebb ivadék már grammatikát is kezdvén forgatni, „Hajhászok“ká tevé azokat. — Fölpislogott végre a kereskedés áldott szelleme, s a „hajhász“ szó kiküszöböltetvén: hiteltörvényes hiteltelen napjainkban sokkal diszesb jelentésű „Alkusz“ név lépett helyébe. Boldog nép, melly így tudja gazdagítani kereskedési — szótárát!! — — A hajhászokból tehát alkuszok kerekedtek; hogy nem nagy haszonnal a köz jóra, azt tapasztaljuk: mert a két név, noha különböző eszméket látszik kifejezni, mégis majdnem egészen egyet tesz, és sok tekintetben hasonértelműséget rejt magában. A hajhász ugyanis alkudott, az alkusz most hajház. A név fölcseréltetett, a tárgy maradt, mint volt; s az eljárás ma, midőn hiteltörvényekben büszkélkedni van szerencsénk, szakasztott olyan, mint volt azoknak létezése előtt; — nem: különböző; akkor törvényküli volt, most — törvény elleni; épen úgy, mint sok ezer egyéb dolog a Magyarházában, mielőtt és miután a vaskos „Corpus-juris“ néhány ivnyi törvénnyel szaporodnék!

Az alkuszok egészen külön, nélkülözhetlen faját képezik az emberiségnek, s noha nemők tekintetében majd férfiak, majd némberek; vallásukra nézve pedig majd keresztények, majd — és többnyire — zsidók, ez mindazonáltal koránsem akadályozza őket, hogy nem és valláskülönbség nélkül saját külön bálványt ne imádjanak, s a hitregés idöket feltámasztva, Mammonnak és Plutusnak ne áldozzanak! — Az alkuszok kereskedők is, nem is: mert noha kereskedniök nem szabad, mégis kereskedés nélkülök nem folyhat. Hivatásuk tulajdonképen abban állna, hogy a vásárlani akaróknak árukat, eladóknak pedig vevőket szerezzenek „becsületes bér“ fejében; de ők mindenmást inkább tesznek, csak azt nem, a mit hivatásuk e másod része, t. i. „becsületes bér“ fejébeni áru vagy vevőszerezés, megkivánna.

A mi ezt illeti, igaz, nem egyedül az alkuszok azok, kik hivatásukkal a legtöbbször, majd mindig ellenkezőleg cselekesznek; igen is közönségessé lett már napjainkban, hogy minden ember mással foglalkozik, mint a mire sajátlag hivatva van, s a mi tiszténél fogva szorosan kötelességében állana: hanem mégis az alkuszok kiválólag azok, kik nálunk — mert más országbeliokról nem szólok — „becsületes bér“ fejében csak egy batkányi értékű árut sem szereznek; sőt azon vannak, hogy mind az eladót, mind a megvevőt derekasán, ha lehet, húsig megkopaszszák.

Az alkuszfaj régi ősvadék. Azon korban már, midőn az izmaeliták és madianiták Józsefet megvették, Juda aligha az alkusz szerepét nem vitte; később Judás gyakorlá azt üdvezitőnk körül. — A civilisatio azonban, mint minden egyebet a világon: úgy az alkuszi tisztet is tökéletesen kifejtette, elannyira, hogy az alkuszok mai időben már azon lánczszem, melly az egész ismert és nem ismert világ népeit összefűzve tartja, azon szükséges mészhomok, melly nélkül a birodalmak nagy építménye minden oldalról ingadoznék; azon örökvándor zsidó, ki a széles nagy világon mindenütt s mindig jelen van, kezdettől végig, a nap és éj minden perczében;

végre azon vegyítő elem, melly nélkül a mai kereskedő pénzvilágban már semmi sem történhetik meg, még csak egy valamire való — vagy, a mint szokták mondani, egy becsületes — bukás sem!

Hazánkban az alkuszok száma, mióta hiteltörvényekkel birunk, rémitőn megszorodott; mi csak abból magyarázható, hogy kereskedésünk és hitelünk — nincsen! Ez azonban épen nem akadályozza azt, hogy minden adóévőre három, öt, tiz, sőt több alkusz is ne jusson. Különösen bővelkedik azokban Pest, hazánk e szép, e virágzó fővárosa, hol a Huszár-, Vurm- és Magyar királyi kávéházakban kedves tanyát ütöttek; és Ó-Buda, melly sajátlag képzőintézetökül tekintethetik a budapesti, s innen aztán az egész országra elterjedő alkuszoknak, melly világhírű és hatalmas emberfajjal megismerkedni nyájás olvasónőinkre nézve nem leend talán unalmas? A mi pedig titeket illet, provincia lis derék arszlánaink és tigriseink, rátok nézve még sok tekintetben valóságos jótétemény is leend az: mert nektek sokszor lehet, sőt van dolgotok e hiúz- és róka fajjal, s nem ismervén ármányos fogásait, könnyen megtörténhetnék, hogy nemes sörénytek és cifra bőrötök annak körmei vagy épen fogai közt szétörlődjék.

Kezdjük gyökerén a dolgot. Az alkuszi főtanoda helye — rendszeren — Ó-Buda; s a tanfolyam — ismét rendszeren, mert rendkívüli dolgok e nemb en is történhetnek — azon kezdődik, hogy a jövőndő alkusznak egy szétdőlt asztal ócska fiókját meglehetősen vastagságú zsineggel nyakába akasztják úgy, hogy a fiók a kiszemelt növényeknek egészen alhasacs káját verdesi; azután teli rakják a fiókot kénes és k éntelen gyufácskákkal, magyar három színű papiroskákba dugaszolt bel- és valóságos külföldi finom szivarokkal, melyek mind az ó-budai, vagy a pestkülvárosi „Jópásztor“ közelébeni szivargyárakban készítettettek; fölősl egből pedig, ha még hely van, s a leendő alkusz hős megbirja, tesznek hozzá egypár kovát, rozsdás aczélt, kénes fonalt, fűzfataplót, néhány gömbölyeg gyapotszalagot, s b t.

Igy felkészítve kiküldetik a szépreményű tanítvány a nagyvilágba, ezen épületes utasítással: „Menj, keresd kenyeredet spechülálva, azaz kerekmagyarán — csalva!”

A fiu megy a császárfürdő udvarába; majd eljut a hídfehez, s azon túl a „Rudas”ig; nem sokára átjön Pestre, kimegy a városligetbe, gyakran elsétál a budai hegyekre is az „isten szeme”ig, sőt a „szép juhászné”ig is; megy, spechülál, és — alkuszik, s ha valami pirókra akad — pedig hányra botlik hosszú vándorlásiban! — eladja valóságos külföldi szivarát drága áron, s minden öt krajczárból, mellyet bevesz, kettőt bal zsebébe csusztat, mellynek járását csak egyedül ő tudja, s azért a hazatérőt mestere ott nem is kutatgatja. — Igazságos szerzeménye: ötből kettő! Alkuszdíj, és semmi egyéb!...

Egy pár évet így töltvén, igazságos uton szerzett tőkéjéből, ha az husz, huszonöt váltóforintra szaporodott, már maga kezére dolgozik, s „Házaló” lesz. — Mivel foglalatoskodik a házaló? azt pesti hites-joggyakorló arszlánaink jobban tudják, mint én; azért nekik elmondani fölösleges, sőt unalmas is volna; ti pedig, nyájas szépeink, bizonyosan örömebb fogjátok hallani ezen ifju uraknak tapasztalatból merített emlékdús előadását, mint az én száraz, fölületes vázlatomat. Csupán azok kedvéért tehát, kik sem hites-joggyakorlók nem voltak, sem illyekkel bizalmasb viszonyban nincsenek, fölvilágosításul röviden megemlítem, mikép a serdülő alkusz, mint láttuk, alkuszdíjul balzsebi becsületességgel gyűjtött tőkéjén mindennek előtt néhány ugynevezett tajtpipát szerez, ha az történetből massa volna is; majd egykét rosz tompakórát, vagy rézgyűrűt, de fényeset, mint a legtisztább arany, és kirakva drága kövekkel — azaz: a legkülönb színű csehüvegekkel! Ezekkel ellátva, egy szakadozott zsákot ölt vállára, s bejárja Pest azon utcáit, mellyekben különösen a musák legényei és a hites-joggyakorlók, a haza nagyreményű oszlopai leginkább szoktak szállásolni. Egy hangos „Handel!” hirdeti kapu alatti megjelenését. A

hang közeledik az ablakokhoz, melyeken mindenesetre betekint ő kigyelme, mintegy kérdezve: vajjon nem lehetne-e a szobába, ha ott történetből senki sem volna, valamit bevenni? ... Ha beszélítetik, mi ilyen pénzhiányos világban, kivált a musalegények körül, tiz esetben kilenczszer meg szokott történni: akkor a házaló nagy alázatossággal belép, s a sok címezés után megkezdődik az „alku.“ S ez második osztálya az alkuszi tanfolyamnak. Egyrésről az öreg „Páriz-pápai“ és „Gradus ad Parnassum,“ vagy „Kelemen“ és „Kassics,“ egypár mellény, rossz kalap, kopott attila, lepedő, vánkös-cziha, sbt.; másrésről a tompakóra, drágaköves gyűrű, massa-pipa, s néhány penészes kétgarasos, vagy szakadozott, piszkos Anticipations-Schein szerepelnek. — Az alku tiz eset közt nyolczszor bizonyosan végbemegy, s az eladó urfi egypár óra mulva szörnyű pompát csap az utcán ezüstkupakos massa — akarám mondani — tajtpipájával, egy forintosával pedig a tekeasztalhoz siet, s olly mesterileg lökdösi a csontlaptákat, hogy azok röpdösései közben a jelelő-legény, alias „tekeőr“, igaz nevén „markér,“ csak ügygyel-bajjal óhatja meg borzas fejét a véletlen beveréstől; — a házaló pedig tovább áll a néhány garasába került parnasszusi kincscsel, lepedővel, vagy holmi gunkelféle ócska kabáttal, melyen mindenesetre ötször annyit nyer, mint mennyijébe került. — Egytől öt! Szépen halad; de semmi egyéb — mint alkuszdíj!

A házaló szerepével rendszerint az ugynevezett „Nadererség“ van összekapcsolva, melly technicus kifejezés mellékneve azon iparhösöknek, kik házalva nem alkusznak, hanem könnyebbnek tartván a másét, minden hosszas alkudozás nélkül, tovább emelni, az ingyenszerzés divatos mesterségét űzik. E szép tanosztályon minden budapesti alkusznak, ha t. i. e nevet érdemetlenül viselni nem akarja, keresztül kell mennie. S itt az alkuszi tökély már a legmagasb fokra vitetik: mert semmiből — akarám mondani: egy kis ügyességből — gyakran száz, sőt ezer kamat is teremtetik.

Semmiből, s legfőlebb egy kis ügyesség és fáradságból, száz, sőt ezer és még több? — Igen, de semmi egyéb, mint alkuszdíj!

Ha a kis alkusz asztalfiókos áruin annyi díjt még nem gyűjtötte, hogy abból maga kezére dolgozhassék: akkor még megmarad mesterei jótévő szárnyai alatt; de a serdülő tanítványnak már más, nemesb. kereskedési cikkek adatnak, ugymint: különféle cziczek, selyemszalagok, sőt valóságos rumburgi gyolcs is, a csehországi gyapotszövő gyárakból, sbt. Ekkor elbucsúzik vásott fiókjától, s áruai kopott zöld vászonba, vagy időviselt merinoféle lepedőbe göngyöltetnek, mellyet hátára öltvén, s hóna alá a zmértékü rőföt dugván, már falura is elsétál. Pest utczái azonban még ekkor is elsőbbséggel birnak, s kik restelnek egyik vagy másik jóhiszemű kereskedő boltjába drágább, de jó áruért elsétálni: azoknak helyükbe hozza az alkusztanítvány jeles, válogatott, legujabban érkezett és igen olcsó árucikkeit! A spechulatio, az alkudozás megy, már nagyobbban, s megy, igen természetesen, és pedig szinte nagyobbban — a csalás is; akarám mondani a „G'schäft“; mert nálunk már a legborzasztóbb fosztogatás is e szép név alatt bátran s bántatlanul üzetik! — — — Az illy „G'schäft“eknél, az igaz, ritkán lesz háromból öt, s még ritkábban semmiből száz vagy ezer; de lesz mindenesetre annyi, hogy az alkuszlegény néhány forintocskára szert tevén, felszabadulhat, és saját rovására folytathatja az alkudozást.

Mi alatt a főnebbi metamorphosison keresztül ment, az alkusz-hős számos pénztelen arszlánokkal és aranyládás hiúzokkal jött ismeretségbe. Azoknak pénz kellene, ezeknek kamat; mindkettőjöknek egy jótévő szellem, ki a dolgot úgy egyenlítse ki, hogy az arszlán valamit, a hiúz sokat, maga a szellem pedig meglehetősen kapjon. — És itt kezdődik az alkusz valódi szerepe, mellyből ezuttal egy jelenetet csak.

Egy ifju arszlán, például, Re z g e y Béla, néhány hónap előtt vevén át végintézeti gyámnokától apai birtokát, az előleges költsé-

gek miatt pénzből kifogyott. — Béla urfi nem annyira könnyelmű, mint költeni szerető, csak azért, hogy „noble“ urnak tartassék. Csekély hiba, melyben annyian sinylenek uracsaink közül! Tár-czája kiürülván, Pest jut eszébe, melyet hites-joggyakorlói korából jól ismer. Ő Pestre jő, hogy pénzt keressen. Jószága szépen van, megér egypár százezer forintot váltóban, és száztól ötös kamattal, a rajta fekvő terheken túl is, megbirna még egypár ezer forint adósságot — kivált, ha az okosan beruháztatnék. Béla urfi Pesten van, s miután uti öltözékeiből fővárosias arszlánosba bútt, körülnézi magát a kioszknál, s először is a Dorottya-utcának tart.

— Ah, Mózes gazda! maga itt? szól egy körülbelől 40 évű férfihöz, ki a Vurm-kávéház körül lóggó ponyvás póznák alatt hűsölők közül feléje tart.

— Igenis, nagyságos uram; alás szolgálja.

— Beh szépen meghizott. . . .

— Mint a féle szegény alkusz. . . .

— Alkusz? — kiált Béla urfi, ki az új nevezetet a hiteltörvények czikkczimeiből már megtanulá; — hisz ez dicső dolog!

— Szolgálhatok valamivel?

— Igen nagy szogálatot tehet.

— Tessék velem parancsolni.

— Vagy tizezer forintra volna szükségem.

— Pengőben?

— Igen, pengőben!

— Kérem a nagyságos urat, menjünk kissé tovább, itt sokan vannak, . . . nem tanácsos . . . Tizezer forint pengőben? Sok pénz, tömérdék pénz! mikor olly szűken van a pénz. . . .

— Tehát nem segíthet?

— Nehezen; de majd meglássuk. — A jószágait már átvette?

— Harmadik hónapja, Mózes. A termés dicsőben mutatkozik. . . .

— Tudom, tudom; a nagyságos ur igen jó gazda . . . Meddig tetszik itt mulatni?

— Csak addig, míg pénzt kapok.

— Hol van szállva, ha merem kérdezni?

— Az „Angolkirályné”-nál.

— Noble urak mind ott szállanak. — Hányadik szám alatt?

— Numero 12. . . . mond a magyar urfi.

— Az első emeletben; úgy szoktak a noble urak. — Mikor lesz otthon, mikor tehetem tiszteletemet?

— Pénzzel akar jöni, Mózes?

— Azt még nem tudom; magamnak nincs, igen nehéz, majd meglássuk.

— Ha úgy, elvárom holnap reggel tíz óráig, ha nem, másutt nézek. . . .

— Tessék csak megvárni, eljövök. Nekem ugyan nincs, de majd szólok P * vagy O * urakkal; meglássuk; hanem csak tessék megvárni, most sietek.

— Tehát holnap tíz óráig, Mózes?

— Igenis, minden bizonynyal. — — S ezzel kalapját illetve, Mózes tovaindul.

Majd, mintha valami jutna eszébe, rögtön visszasompolyodik, s nagy titkolózási módon kérdi: — de hát ma meddig marad a szobájában?

— Miért, Mózes?

— Hátha még ma találnék egypár ezer forintot?

— Annál jobb szeretném. Délután hatig.

— Tehát csak tessék megvárni; talán még ma is eljövök.

— Elvárom.

Mózes elsietett; Béla urfi pedig ebédjét, változatosság kedvéért, a drágaságáról ismert casinoi noble vendéglőben elköltvén, szállására tér, s pamlagára nyújtózva szivaroz — tíz pengő krajczáros havannait! Az óra alig ütötte el az ötöt, s már kopogtatnak ajtaján.

A „szabad“ra Mózes lép be, utána a capitalista — legalább így mutatja be őt collegája, az alkusz. — Az urfi felpattan nyugágáról, s megkezdődik az alku.

P * Márk urnak — a Mózessel jött capitalistának — volna mintegy ötezer forintja, s kész is volna a becsületes Mózes szavára, ki az urfit s birtokkörülményeit ismeri, ennek átengedni — váltóra, s a mi több, csak 24 száztólival.

Béla urfi gondolkozik. A pénz előtte, asztalán: nagyrészt megreszelt aranyokban, a többi kopott bankjegyekben.

— Tessék, nagyságos uram! bizony jó G'schäft mai világban. Csupa barátságból irántam, hogy egypár forintocskát megszolgálhassak, átadja a pénzt 24 percentre. — Fogadja el, nagyságos uram.

— Váltóra? nehéz, Mózes; — mond az urfi — fizetni kell, vagy exequálnak, s honnan vegyek aztán pénzt?

— Azon ne aggódjék a nagyságos ur; — szól közbe az ál-capitalista — nem fogjuk olly nagyon sürgetni: majd meghosszabbít-suk — — Tessék — — —

S ezt mondva, elébe tartja a váltót.

— Csak tessék ide irni: „acceptirt,“ alája uri nevét, s minden megvan; pecsét sem kell. — A nagyságos ur becsületes ur; tudjuk, kivel van dolgunk.

— Bizony szép G'schäft, nagyságos uram; — mond Mózes biztatólag — nem is reméltem; de hiszem, majd megjutalmaz a nagyságos ur.

Rezgey veszi a váltót, nézi a pénzt, majd ismét a váltót.

— S ha két hónap mulva nem fizethetek, prolongáljuk?

— Akár egy esztendőre, mond a capitalista.

— Az az én gondom lesz, nagyságos uram, szól Mózes.

— Huszonnégy mégis sok; talán fele is elég volna?

— Egy fillért sem lehet; drága a pénz; — mond a capitalista, miközben aranyait és banknótáit összeszedve a zsebébe dugja.

— Bizony megbánja, nagyságos uram, — szól Mózes jóakárolólag. — Fogadja el, bizony megbánja . . .

— Tizenötért !

— Egy fillérrel sem kevesebbért; ritka a pénz, nagyságos uram. Alázatos szolgálja.

E közben a capitalista már az ajtó-kilincset fogja; Mózes visszahuzná, de ő megy, s Mózes utána.

— No jöjjenek vissza.

Mózes az alatt a folyosón már néhány szót váltott nagycsöndesen capitalista barátjával; mikor pedig Béla urfi az ajtón utánok néz, erősen korholja azt ostobasága miatt, hogy a tizenötöt illy biztos helyen el nem fogadta.

— Mózes, jöjjenek vissza.

A capitalista már a lépcsőkön volt, de engedve barátja rimánkodásának, korholásának, visszajő.

— A harminczért ha tetszik? . . .

Az alku ujra kezdődött és folyt soká, de mi nem akarjuk az ugyanazon dolog körül ugyanazon szavakkal elmondottakat ismételni. Eredménye az lön, mi rendesen a magyar tanácskozásokat, mig a határozás valamiben körökre nem ég, jellemzi — semmi! Béla urfi sokalta ötezer helyett a hetet, és hat száztóli helyett a harminczat, s gondolván: egypár nap nem mind a világ, s az mégis csak lehetetlen, hogy juratus-korában, váltótörvények nélkül, a reménylett örökség fejében huszra kapott: azt most tettelegesen birtokában szép vagyonának, hiteltörvények mellett, legalább ugyanannyiért, meg ne kapja? — várakozék.

Egy pár nap mult el haszontalan várakozásban. Az ismertebb nagykereskedőknek, kiket Rezgey ur ez alatt meglátogatott, teljességgel nem volt pénzők nemesi fekvőségekre; Mózes pedig, vagy más, a jótevő alkusz-fajból nem mutatkozott. — Ez Béla urfinak nem tetszett; mert azon kívül, hogy magával hozott pénzecsskéje már majd egészen elfogyott, a fürdői időszak is bekövet-

kezett, s ő neki egy sebe miatt, melyet párviadalban kapott első szerelme szép tárgyaért, sajátlag annak egyik cipőjeért, fürdőbe kelle sietnie. Zugolódni kezdett és bánni ostobaságát, hogy a kész ötezer forintot el nem fogadta. — Harmadnap reggel épen öltözik, hogy a fünebb leirt, vagy az alkuszok másik ismert tanyája a Huszár-kávéház felé induljon, midőn szobaaajtaja szép csöndesen megnyílik, s azon egy borzas fő tolódik be.

— Engedelmet, nagyságos uram . . .

— Kit keres kend?

— Rezgey Béla ő nagyságát.

— Én volnék az, s hát ki az ur, és mit akarna velem?

E párbeszéd alatt a vendég már közelebb lépett a pamlag előtti asztalhoz, s szokott alkuszi szemtelenséggel kalapját letéve, kezait nadrágzszeibe dugva, magát imponáló állásba helyezve, szólt:

— Én Oppenheim Vendel, pesti alkusz vagyok. Azt hallottam, a nagyságos ur pénzt keres?

— Igen, lön Béla válasza.

Következett ezután az előleges értekezés, sopángás a pénz szüke iránt, s Rezgey ur zugolódása a nagy kamat miatt; sbt. Mind ennek pedig következése lön, hogy az uj alkusz fél óra mulva egy más capitalistát hozott, kinek hatezer forintja volt kiadni való, s melyet azon esetre, ha Rezgey ur egy tizezer forintról szóló váltót elfogadna, s az ötven száztólit előre lefizetni kész volna, a nagylelkű capitalista neki három hónapra átengedni nem vonakodnék.

— Menjete a gehennába, ti vérszopók! kiálta fel Rezgey ur dühösen, a mint a zsar-alkut hallá.

S a két alkusz daczos képpel sietett ki az ajtón.

— Szörnyü uzsora! — sohajta Rezgey, miközben öltözését végzé, és szobáját elhagyni készülé. — Az embernek, hacsak otthon nem akar örökké ülni, tönkre kell jutnia! — ötven száztóli, s még négyezer forint a ráadás! Ez sok

Igy tündöve Béla urfi a nagyhid-utczába lépett, s már kétségbe kezdte esni meglapult tárczája megtölthetése iránt, midőn a Sallmeyer-kávéház szegletéről, véletlenül — igen, mi tudjuk azt legjobban, egészen véletlenül! — Mózes alkusz bukkan elő.

— Oh, ezt ugyanis a jó ég hozza utamba; gondolá magában Rezgey, s minden további fontolgatás nélkül feléje tart. De Mózes alkusz, mintha nem is tudná, ki jár körüle, tovább siet a Dunaparton, az aldunai gőzösök állomási helye felé.

— Mózes, Mózes! — kiált félig hallhatólag az alkusz után Rezgey. — Csak egy szóra.

Mózes megfordul, s engedelmet kér, hogy ő nagyságát észre nem vette.

— Az a pénz még megkapható, Mózes? kérdi Béla urfi lassu hangon.

— Bizony nem tudom; válaszol ördögi képpel Mózes, melyen mi ugyan ellenkezőjét olvassuk annak, a mit szavaiban kifejezett, de Rezgey ur azok minden betűjét szentnek hiszi.

— Kérem a régi barátságért, édes Mózesem; — mond tovább Rezgey ur — a huszonnégyet megadom, csak hozzon pénzt.

— Hüm, nem tudom, meglesz-e még? — A pénz igen ritka, és igen kapós, nagyságos uram... mondtam, jó G'schäft...

— No csak lásson utána.

— S a fáradság, nagyságos uram, hogy annyit futottam, az alkuszdíj?

— A törvényest megkettőzzük, Mózes; csak menjen.

— Váhj, nagyságos uram, biz azért nem érdemes. — Mióta lett olyan fősvény a nagyságos ur?

— Csak menjen.

— Száztól öt legalább is? ...

— No csak menjen!

— Megcsiptük ő kigyelmét, — dünnyögé Mózes, kabátja mély zsebében mozgatva kezait. — Tüstént jövök, tüstént jövök, csak tessék várakozni.

Rezgey ur egyet fordult az alsó uszdákig, s hogy Mózeset el ne szalaszsa, legott szobájába tért, és várt esti hat óráig, mikor aztán Mózes alig lihegve, homlokáról az ott nem létező izzadáscseppeket törölgetve jön, de már nem az előbbi, hanem egy másik capitalistával, kiben mi a Huszár-kávéház körüli nap-ölök egyikére ismerünk.

— Bocsánat, nagyságos uram, — szól Mózes, szörnyü elfáradást színlelve — bizony megvárakoztattam; de nem tehetek róla. Isten látja lelkemet, becsületes alkusz vagyok, hanem azon capitalista, kit a multkor hozék, pénzét már kiadta. Ezen jó ur kisegíti a nagyságos urat . . .

Rezgey urnak pénz kellett; a színház ideje már itt volt, az „isteni“ Fanny tánczolni fogott, most nem lehetett soká időzni, — — az alku megkötötetett.

Béla urfi négyezer forintot kapott, többnyire bankjegyekben s egypár száz jól megnyirbált aranyban, mellyek öt pengő forintjával számíttattak be. Ebből azonban a negyven száztólin tul, melly előre vala megfizetendő, kétszáz pengő Mózesnek járt — alkuszdíj fejében. A váltóba ritka jólelkűséggel csak négyezer forint iratott, de az uj capitalista, nem ismervén Rezgey urat, kötve hitt fizetési pontosságának, s azért ennek biztosítására egy másik kétezzer forintról szóló váltót is kelle bánatpénzülfelfogadnia Rezgeynek, mellyet egyébiránt, ha a négy hónapra tett lejárát után pontosan megfizetendné a fölvett négyezeret, minden krajczár fizetés nélkül tartoznék neki a capitalista visszaadni.

Rezgey mind a két váltót aláírta. Az alku kész és szép vala!

Béla barátunk tárczája megdagadt, zsebét mintegy háromezer-kétszáz forint ütötte; s másnap a gőzösön Bécs felé indult.

* * *

Az alkuszczimborák, kik mindnyájan Mózesnek voltak a kopasztásban társai, előre számítgatva a Rezgey által fizetendő dús

makatokat, más pénzzomjazókat kerestek; míg a Rezgey váltói lejárván, a fürdői saison után ismét Pestre érkezett Bélát fölkeresék.

Rezgeynek pénze, igen természetesen, nem volt; azért az első alku alatt emlegetett váltóhosszabbítás jutván eszébe, azt neki Mózes nagynehezen kieszközlötte, melly alkalommal, hogy a kétezer forintos váltó, mint bánatpénzi oklevél, már a kölcsönadó jogszerű tulajdonává lett, azt említeni is fölösleges; az pedig, hogy a négyezer forintos váltóból — ezer forint készpénz felvétele mellett, mellyből a kamatok már hatvanával tudattak le, a becsületes Mózes pedig e nagy barátságért ujra kétszáz pengő forintot kapott — hétezeres váltó lett, már magában értetődik.

Béla urfinak maradt annyi pénze, hogy Pesten egypár napig még mulathatott, s aztán uradalmába kocsizhatott. Az új fizetési határidő két hónap; a két váltó már kilenczezer forint, mellyekre nem egész négyezeret kapott készpénzben, sőt. Ollykor mindez eszébe jutott a mi ifju barátunknak, s komolyabb perceiben önkénytelenül is szép hosszú szakállába markolt; de gondolá: Mózes, a becsületes alkusz, majd segít.

Rezgey ur őszi munkáit végezvén, ismét Pestre jött, zsebében kétezer pengő forinttal, hogy legalább adóssága egy részét lerója. — A váltók lejártak, s megérkezését a pesti alkuszok hamarább megszagolák, mint a legügyesebb hajtó-kopók az üzőbe vett vad nyomát.

Mózes már nem mutatja magát, — ő elutazott: a capitalista maga jó, s pénzét egészen akarja, mert ő azzal még jobb spechulatiót tehet. Rezgey ur nem fizethet, a capitalista váltótörvényszékekkel fenyegetőzik.

E közben egypár nap mulik el, s im Mózes, dolgait a vidéken végezve, Pesten terem, s a daczos capitalistát rábeszéli: legyen engedékenyebb, s — egy új G'schäft jó szőnyegre.

Rezgey uradalmában ugyan egy szem repcze sem terem, de ez nem akadályozza azt, hogy M * Oswald capitalistával mintegy kétezer mérő repcze szállítása iránt áruszerzési szerződésre ne lépjen. A szerződés megkötetik; Rezgey ur repczét fog a kitűzött határnapra szállítani, vagy az előlegezett kétezer pengő forinton s árkülönbözetén kívül, még ötszáz darab arany bánatpénzt is tartozik fizetni. Az előlegezési kétezer forint pengő kocsi, lovak és borpapírokban adatván át, mindazokra a jó és szorgalmas Mózes tüstént vevőt szerzett . . . E mellett a kilenczezer pengő forintról szóló két váltó az előbbi összeg egészével meghosszabbítaték: mert a kétezer forint, melyet Rezgey ur magával hozott, s a hat-száz forint, mellyen a kocsi, lovak, sbt. megvétettek, épen elég lön egypár héti pesteni mulatás költségein kívül a hetvenes kamatot, meghosszabbítási alkuszdíjt, az áruszerzési szerződés körüli fáradságot és előpénzi száztólias alkuszbert kifizetni.

A repczeszállítás határnapja megérkezik; Rezgey repczét — igen természetesen — nem szállít, mert neki egy szem repczéje sem termett. A váltótörvényszéki idézés M * Oswaldnak Rezgey ur előtt egészen ismeretlen engedményese nevében megérkezik, s a rezgei birtok egy része, Béla urfi minden ingóival, tizenöt-ezer pengő forint erejéig biztosítással lefoglaltatik, és nemsokára földjeinek két annyi részével, mint mennyi először lefoglaltatott, elárvereztetik.

* * *

— De megjön a Nemesis, bár nem várjuk is; így biztatja magát Rezgey ur, Mózesre s a pesti capitalistára gondolva. S Rezgey urnak — egyrészen — igaza lehet, de haszna — semmi!

Az alkuszczimborák sovárgva, kínosepedve lesik már M * Oswald engedményesét — egy harmadik alkuszt, ki Rezgey Béla birtokának szebb részét zsebében készpénzül Pestre hozza.

Feltűn az örömnapi, mellyen az engedményesnek Rezgéről

meg kell térnie. A Huszár-kávéház üvegablakán nagyra meresztett szemekkel látjuk kikandikálni a várakozókat. Egy parasztpostán érkező hintó hajt villámsebességgel, nagyrobajjal a váczi-utról elé; a kávéházhoz ér, megáll, belőle egy alacsony, sovány ur, utazó-zubbonykában és hálósapkával ugrik le; s e perczen négy-öt becsületes uri ember rohan eléje az utcára.

— Megvan a pénz?

— Szerencsésen utaztál?

— Sokat költöttél?

— Mennyit fizettél az ügyvédnek?

E kérdések egyszerre omoltak ki tátott ajkain a várakozó alkuszoknak.

— Hagyjatok pihennem — egy pillanatig; — eseng nagyfáradottan az érkező, — minden megvan.

A csapat megindul a nagytér felé. A beszélgetés egyre tüzesbedik, míg a czimborák megállván, hangosan számolni, vitázni, a nép pedig, mint szokás, köröttek csoportosodni kezd.

— A végrehajtó szolgabírónak háromszáz; esküttársának kétszáz; az ügyvédnek négyszáz; per- és foglalási költség — azon fölül, mit a törvényszék megítélt — hatszáz; provisio magamnak nyolczszáz; apró költség száz, — összesen kétezer forint. —

— Oh, te rabló! — kiált fel dühösen, szörnyen kimeresztett szemekkel M * Oswald, a kapitalista-alkusz, børsapkáját kupájába lökve, s két kezét hátul keresztbe vetve, miközben ezüst csatokkal ékesített nagy saruit mérgesen aprózólag emelgeti s jobblábával hatalmasan toppant — te fosztogató, gyilkos! — —

— Hát nem értetted? mindent pontosan felszámítottam; mond tüzzel a kurta zubbonyu engedményes; és hálósapkáját szarvacskáiról mérgesen visszatolva, lábait védő állapotban szétterpesztve, sovány hosszukörmös ujjait fölemeli, hogy előlről kezdve számításait, czimboráját azok minden tételének pontossága és jutányosságára nézve fölvilágosítsa, capacitálja.

Ósvald azonban nem tágt, s összezsugorított ajkai mutatják a szörnyű dühös harczot, melyet érzései küzdenek azon gondolatra, hogy a mellesztésben őt saját ügyfele felülhaladta. Már szólni sem tud, közel a megpattanáshoz. — — Mögötte Oppenheim Vendel áll, alkusz ő is; ugyanaz, kit Rezgey barátunk egykor a szemtelen ötven száztólias kamát miatt fogadói szobájából kiutasított. Vendel ur feltűzött kalappal, orrleeresztve, szemkidagadva s gúnyos mosolyra vont ajakkal várja végét a nagy vitának, mert az alkuszbér még neki is kijár; hiszen nem ő segítette-e emelni a kamatot — harminczról negyvenre?

— Ezt nem értem; — dörmögi magában egy odavetődött gubás ember, egész falusi komolysággal. — Ennek hírét viszem a faluba. Az átkozott pióczaszedők! — Csak rajta, ne hagyja ked magát; biztatá olykor az előtte szónokló szarvas emberkét, zubbonykáját csipdezve.

A csoportozat hősein s az említetteken kívül volt még több alkusz és nem-alkusz is jelen, a mint illy épületes piaczi jeleneteknél az már máskép nem is lehet; s ezek közt egy kikopasztott hajdani arszlán: búsan koldusbotjára támaszkodva, még csak azon pokoli örömet sem tudta érezni, melly mások kárán az emberben támadni szokott; és mások, kik ezen csetepatéra csakugyan érezték e kéjt keblökben, s markukba nevettek, hogy a sor végre a mellesztőkre is került.

— — A vita hosszú és talán véres is fogott volna lenni, annyira, mint akármelly tisztválasztás cum gentibus, ha a becsületes Mózes, ki a dologban szinte közlelő volt érdekelve, békebírói szerepet nem ölt, s catoí szigort mutató arczczal közéjük lépve, őket lecsilapítani nem igyekszik, nagybölcsen eléjük terjesztvén: hogy a dolgot így, piacz közepén, a nép szemeláttára és hallatára dobraütve, saját alkuszi hitelöket örökre koczkáztatják.

Ezt és több illy erkölcsi oktatásokat mondott a vitázóknak Mózes, s hogy szavainak nagyobb sulyt adjon, kalapját félre csapva,

s jó hosszú füleit megkeményítve, szent haraggal ütött botjával közéjük.

A bot robajával kísért „hitel“ szó drasticus lefőzött erejével hatott a perlekedők idegeire, s a czimbora-alkusznép békességben, melyet, mint a szünő dörgés utáni légcsendet messzekigyózó vilámlások, úgy szakasztá meg az engedményesre lövelt egy-egy mérges pillantás Oswald szemeiből — visszavonult Mózes lakására, s felosztá további per nélkül a tiszta spechulatio és ártatlan G'schaft által derekasan megkopasztott Rezgey barátunk fél uradalmának sok ezerekre menő árát — a kapott négy-ötezer forint díjában!

De az semmi egyéb, — csak alkuszdíj!

K I B É K Ü L É S.

Mosolygva fogadott a lét ölén,
S vitorlámul szegődött a remény;
Még illetlen sajkám árboczáat
Gyermekvigalmak kéje fogta át,
Kecsegtető reményem szelleme
Volt játzsiságom tündéreleme;
S ha néha sajkám kissó elmerült,
Zugása csakhamar lecsendesült,
Nem bántva a bú szívem édenét,
Nem ismerém a balsors istenét. —

Ifjú levék: szerelmek vándora,
Kinek gyönyör közt telik el kora;
Azt képzelém: a csillagmillió
Mindegyike keblinknek üdvadó!
Ezernemű madár ha zokogott,
Közötte bájos álom ringatott;

De szép világom csillaga letűn,
 A mint Ninám rabbá alázta szűm :
 Mert a keblén üdvömrre nyílt rózsza
 Másnak virul — nekem kint juttata !
 Töretlen ösvényem rögös körén
 Bú- s fájdalom-virágot leltem én,
 Kelyhében könyek gyöngye csillogott,
 Ő bánatomban nem, nem osztozott !
 S melly ugy virult korom szép reggelén —
 Valótlanul hervadt el a remény !

Elélvezett rövid gyönyörkorom
 Ugy áll előttem, mint egy puszta rom
 Az elvirult vidék határiban,
 Hol minden élet elhervadva van !
 S korán hunyt két testvér hamvvedrinél
 Kobzom bú s fájdalom dalára kél.

De mint romokból épült köhalom,
 Ez ideálvilági alkonyon,
 Melly sokszor tünt fel keblem lángzatán,
 Reám derült, reményvesztés után,
 A honfitettek működő kora ;
 S az eljátszott szerelmek vándora,
 Ki elveszté az édes szívtavaszt,
 Tettek dicsében vívja vissza azt ;
 Az ideálvilág sziréndalán
 Kalandábrándja megszűn ezután,
 S mit istenétől rég epedve kért,
 Magasztos honszerelme nyújt babért,
 S szellemfensége égi érzetén
 Örök gyönyörre hívja — hit s remény !

Hosvay.

H I U T E R V.

Egész uton hazafelé
Azon gondolkozáim:
Miként fogom szólítani
Rég nem látott anyám?

Mit mondek majd először is
Kedvest, szépet neki?
Midőn, melly bölcsőm ringatá,
A kart terjeszti ki.

És szállt fejembe számtalan
Szebbnél szebb gondolat;
Mig állni látszék az idő,
Bár a szekér szaladt.

S a kis szobába toppanék —
Röpült felém anyám,
És csüggttem ajkán . . . szótlánul,
Miként gyümölcs a fán.

Petőfi.

D A L.

Nem mondom ki, hogy szeretlek,
Érzeltő dalokban;
Mert azt mondtad, hogy szeretni
Édesebb titokban.

Nem mondom ki, hogy szeretlek,
 Sok irigy szavának
 Csábhatalmi e kebelből
 Elvarázsolnának.

Ah, elég csak azt leírnom,
 Hogy te vagy világom,
 Szép szemednek fényegében
 Játszi boldogságom.

S olly virág vagy, mit szívemre
 Érzelemmel zárok,
 S tőle el a szép világot
 Sem választanálak.

Szelestey.

KARPÁTON.

Szikládon ha vagyok, Karpát! azt képzei lelkem:
 A hon kővé vált fájdalma vagy, ősi időkből!

Lisznyay.

KÖLCSEY.

Szathmár kért szívet és lelket, szíve lelke magának
 Nem vala: és isten Kölcseyt adta neki.
 Szív s lélek, kik adák, az egekhez tére; jelöl
 Szent fájdalmainak csak koszorúja maradt.

Sárosy.

FÉRJ ÉS FELESÉG. *)

KELMENFYTŐL.

A leáldozó nap végsugárival borítá el ablakát egy középszerű háznak, melyet gyönyörű fekvése kies hegy oldalában, messzeterjedő róna felett uralkodván tekintetével, a legkedvesebb lakhelylyé varázsolt. — Pirosló fellegcsoportok nyultak el az elhanyatló égi fényttest körül, lebegő fátyolok alakjában, melyek ékes hölgyi főt vesznek körül; . . . s a ki léttuli dolgok sejtelmeiben gyönyörködik, könnyen lesz hajlandó elmondani: tán e piros fellegcsoport vérkönyeit képezi a magos firmament nagy űrszemének, melyeket bú és fájdalom sajtol ki belőle — azért-e, mivel nyugalomra távoztában válnia kell az ezer báju föld közeléből, vagy a számtalan kín és szenvedés feletti bánatában, miket e szép föld felett emberi indulatvihar és a szenvedélyek csatái szülnek átokterhül embertársak számára?

S míg a nap rövid távozására a kedves vidéktől pompás búcsu-óráját ünnepelné, benn az érintett ház egyik szobájában szinte búcsu tartatott, ünnepélyes és mély keservű, mely egy emberi léleknek a földi élettől végelszakadtát kísérte.

*) Egy kéziratbani regényből.

A lágas szoba egyik szögletében, szemközt az áldozó naptól pirosuló ablakkal, fehér kárpitokkal övezett ágyban egy nő feküdt, hosszas kórban elaszott tagjai csekély súlylyal terhelve e fekhelyet. Szemei félig csukva voltak, mit részint végkép kimerült testereje, részint egy édes merengés s tulvilági képekkel űzött ábrándjáték okozott, mert mélyen érezé, hogy a kötelékek, mellyek őt az élethez fűzék, szakadozva vannak. Arcza gyöngéd és hófehér bőréen két mélypiros folt vala kétfelől látható, s e mélyen beesett elsoványult arczok felett annál inkább kitűnt a nagy és széles homlok dombora, melly — a kórokozta aránytalanságban ez ábrázat többi részeihez — a haldoklónak némi férfias tekintetet kölcsönze. Az arczizmok finom s csak a közel vizsgáló által észrevehető játéka s a félig csukott szemek néhány ízben hirtelen felnyílása és a szobában körülnézni erőlködése mutatá, hogy a beteg nő tulvilági ábrándozásiba mégis vegyül néha földi gond, tán földi aggalom.

A szobában még csöndesen, magába merülve s mellén összekulcsolt kezekkel egy férfi álla, közel az ablakhoz és félárnyékban, úgy hogy a leáldozó nap által a halmos vidéken előidézett gyönyörű panoramát is éldelheté s egyszersmind a beteg minden mozdulatát szemmel tarthatá, hogy kellő szükség esetén azonnal segítségére legyen. S hogy ez utolsóra, a kün kínálkozó kedves személelet mellett is, legfőbb gondja volt, mutatja azon szorgosság, mellyel egy órára tekingetett, melly a szoba középtáján gyógyszerűvegekkel rakott asztalon álla. . . . E férfi orvos volt.

A kórággy felől lassu sohaj hallatszott; a beteg nő gyöngé karját lassu emelkedésre erőttette, mintha barátját, ki egyedüli megbízott segéde s vigasztalója volt végórájában, magához inteni akarná. A gondos tudor megelőzte a kéz intését s az ágy mellett terme.

— Orvos ur, — nyögdélé a nő gyöngé hangon — nem? nem jött még el?

— Még nincs itt, — felelt az orvos, s a leverő benyomást, mely-

lyet e szó a nőre gyakorla, kitelhetőleg enyhíteni iparkodott vi-
gasztaló szavaival. — Nyugodjék meg kegyed, — ugymond — és le-
gyen csöndesen; a levél szerint, melyet előre küldö, még ma
minden esetre meg kell érkeznie.

A nő kis ideig hallgatott e szavakra, s magába merülten gon-
dolkozni látszék; de a nyugodtan maradás zajgó szíve küzdelmi
közt hasztalan javasoltatott neki, mert kétségei nagyobb mértékben
kínozák őt a test fájdalmainál. Csakhamar szívrázó mély keserü-
séggel fohászzkodott fel, s kezeit összekulcsolva emelte ég felé:
Oh, ha későn jőne! . . . Istenem! ne engedd, hogy későn érkez-
zék! s egy pár nehéz könnycsepp fakadt szemeiből.

Az orvos mindenkép iparkodott csillapítani az aggodalomtól
kínoztat; de más tárgyakra térő szavai semmi figyelmet nem lát-
szottak az elmélyedt nőben ébresztetni.

— Oh gyermekem! egyetlen gyermekem! kiálta fel erején
felüli hangon s esdekelve nézett az orvosra.

E pillanatban ajtó nyílt meg, s egy belépő nőcseléd mintegy
kétéves kis fiut vezetett be rajta.

S mint ad erőt, mint önt életet az anyai szeretet sir szélén is
a nőkebelbe! Mintha véletlen új erő szállt volna tagjaiba, egyszerre
ülő helyzetbe emelkedett a nő, szemébe a legforróbb szeretet
örömszíkrajja lövelt, s kezeit terjeszté a feléje vidám arczczal lép-
delő kisdéd felé . . . ah! e gyöngé csemete nem tudta, nem bírhatta
érezni, átlátni még, mennyi életörömének lesz az anyát födözendő
hant sírhalmává!

Az orvos felfogá a kis gyermeket, s az ágyra helyezte anyja
mellé, ki hálás tekintettel monda neki köszönetet e szolgálatért.
Azután mellére szorítá a kisdédet, oly ünnepélylyel, oly hossza-
san, oly forrón, mintha szerelme teljében magával akarná őt
ragadni a tulvilágba, vagy inkább, mintha a csepp életet is, mely
még ereiben lankadozott, gyöngé tagjaiba akarná fuvallani, hogy

a gyermek életét gyarapítsa, boldogítsa általa. A bensőség, mellyel az anyai szívhez kulcsoltatott, meghatá a csekély öntudatu gyermeket is : szelid kék szemeiből nagy könnycseppek kezdtek aláperegni, ajkai reszkettek, mintha édes hangján szívérzelmiről akarna dogni az anyának, kised karjait fölemelte, s forró odaolvadással csukódott annak nyaka körül, forradt fendobogó keblére. . . . S a ki látta így e két lényt, a fejlődő bimbót a fonnyadt törzsökön, az életteltjes gyermeket a haldokló anya szerető kebelén, akaratlanul eszébe jutának azon mély értelmű festmények, mellyekkel nevét annyi nagy művész halhatlanítá, — mert itt is, e nőben a mennyei jószágú vonásokkal, és e gyermekben, az ártatlan édes felmosolygással, egy madonna volt látható szerelmetes kisedével.

Sokáig tartott e néma üdvözlés s olly gyorsan multak mégis a perczek a lankadó anyára nézve, kinek reszkető karjai utóbb erőtlenül lehanyatlottak . . . és a gyermek folyvást anyja nyakán csüggött, midőn ez vánkossai közé hanyatlott vissza s szíve szakadtában rebegé e szavakat; — Emilem ! Emilem ! . . . Oh, ki fog most ez árvára gondot viselni !

— Én ! hangzott egy mély és ünnepélyes hang az ajtó felől, s az arra tekintők egy férfit láttak az ágy felé közeledni, kinek különös külseje nagyon felöltő volt. Magasra nyúló sugár alakját tiszta fekete öltöny födözé, mellyből széles fehér inggallér hajlott hátra nyaka körül. Fürtökben lecsüggő hosszú haja, melly alig harmincz éve daczára itt-ott őszszel volt vegyülve, s bajusza és szakállá nyiretlensége arczának némi visszataszító vadságot kölcsönöztek volna, ha ugyanazon tekintettel egyszersmind a legszívbelibb jószág és szelidség nem tűnnek ki ez arcz nemes vonásiból, bátorítás a magas szögletes homlokról, bizalom-ajánlás és bizalomra buzdítás e lankadt bár és tört fényű, de még elegendő férfias erőre mutató szemekből. — Halkan és észrevétlenül lépett be e férfi az ajtón, s midőn az ágy felé közeledett, kezét nyújtá a nőnek üdvözlésre.

— Bátyám ! kedves bátyám ! felsikolta örömmel a nő, s előre hajlott, hogy az üdvözlő jobbot elfogadhassa. — Az orvos és az új jövevény közt néma, de szíves üdvözlés történt, mint két ember közt, kiket az egyenlő gondolkozásmód láthatlan szellemkint egyszerre megismertet egymással.

— Köszönöm, bátyám ! hogy halálos ágyamhoz eljövél, — kezdé a nő nem várt nyugalommal és folyékonyasággal a beszédet, mert ez órára végső erejét szedte össze. — Tudod, minő volt életem a férfi oldala mellett, ki . . . kinek én végórámban szivemből megbocsátok. Isten látja lelkemet, mint fáj, hogy a végső kérést, szívem utolsó érzetét, ohajtását, melly siromba kísér, nem lehet neki előadnom, kit legközelebb illetne, hanem hozzád kell e tárgyban folyamodnom, ki — testvérem bár — de mégsem vagy olly közel kapocscsal füzve hozzám, mint ő . . . Még nagyobb mértékben fáj az, hogy azon védelmet, gyámkodást és hű gondviselést, melyet tőle kellne kérnem gyermekem és az ő gyermeke számára idegenek ellen, tőled kérem most ő ellene ! . . . Bátyám ! — fohászzkodott a nő s hévvel ragadta meg és kulcsolta fel könyörgő kezei közé a jövevény jobbját, — mindent, a mi kedvest e földön hátrahagyok, a mi miatt különben nyugodtan váló lelkem félve s aggodalom közt borzad vissza a sirtól, minden kincsemet, boldogságomat, szívdörmöt szerető testvéri kezedre bízom, — légy védje, légy gondviselője s atyja gyermekemnek !

A jövevény erőteljes hangon válaszolt : — Testvérem ! atyja leszek gyermekednek ! Igen, szeretett Eszterem ! — s itt jobbját kivonta a nő kezeiből és ünnepélyesen emelte ég felé, míg baljával a gyermek homlokát áldólag érintette : — Isten előtt esküszöm neked, legyen szíved nyugodt és költőzzél békével jobb világba, én atyja leszek e fiunak a szó legszentebb értelmében.

Mennyei mosoly deríté a nő arczát ; még egyszer nyult a testvéri kéz után, hogy halálját a vigasztaló ígéretért, mit szava tenni már nem vala képes, egy szorításban fejezze ki ; még egyszer

karolá szívéhez a gyermeket, és tekintett olly váló-édesen szemibe; . . . még egy lehelés, — mellyel tán utolsó csókját akará a kisded ajkaira küldeni, — s a megtört szívé nő nem élt többé !

Az orvos után nyult, a szívtájt tapintá meg, s könyes szemmel hirdeté a bizonyos halált. — A jövevény keserű érzéstől izgatottan fordult meg egy párszor a szobában, s miután meghatott lelke szavakhoz elég erőt gyűjte, kérve lépett az orvos elé: hagyná őt és a kis Emilt egyedül meghalt testvére mellett.

Nem csekély érzelem- és eszmeviharnak kellett a jövevény belsejét zaklatnia; hol gyorsan, hol lassítva lépteit járt alá s fel a szobában, olykor megállá a halotti ágy mellett s mély fájdalommal függeszté az elhunytá tekintetét, meg ismét a gyöngö gyermekekre nézve s szeretetteljes mosolylyal mintegy vigaszt iparkodott önteni lelkébe, mellyre magának nagyobb szüksége volt. Kellett azonban — a nemes ábrázat bizalomra szólító vonásai mellett — valami különös hatásnak lenni e szemek tekintetében, melly a gyermekben idegenkedés érzetét szülé; a mosolyt nem adták vissza gyöngéd ajkai, s valahányszor a jövevény fel s alá jártában feléje közeledett, a gyermek csudás bámulattal s mintegy félve mereszté rá szép nagy szemeit, s egyszersmind egy-egy lépést hátrála vissza, mig egészen az ágyfő s a mellette levő fal által képzett szögletbe vonult. — A jövevény most ismét megállá az elhunyt előtt, bal karját a félrevonult Emil után nyujtá s maga mellé vonta őt; letérdelt aztán az ágy mellett, hasonlót tenni intván a gyermeknek is, s mintha gondnal készített és betanult ékesbeszédet szavalna, imigy kezdé szólni: — Lélek, melly kiszenvédél ! . . . szelleme a legforróbban szeretett testvérnek, melly körülünk lengesz még, látsz és hallasz bennünket mennyeyivé tisztult lelki érzékeiddel, — hallgasd meg szavaimat ! Ime porhadásnak induló tetemid előtt legszentebb eskümmel ismétlem fogadásomat, hogy a szó valódi értelmében atyja leszek gyermekednek ! . . . Adj e célra cherubi erőt nekem, világ kormányzója ! s te, lelke az elhunytak, légy sugallatiddal szere-

tetteljes vezérem a szeraf-társak közül, hová költözel, — hogy legyen akaratom állhatatos, erőm ingatlan, elmém világos látásu e fogadás betöltésében.

A jövevény, befejezván szavalását, lehajlott, homlokát az ágy-párkányhoz támasztá, s buzgó magábamerültséggel folytatni látszott könnyörgését. Midőn felállt és helyzetéből fölemelkedék, elhatározott edzett vonásait nyugalmas derűtség kellemesítette. — Emil a gyermek mindezt félő csudálkozással nézdelé.

Közel a kórágyhoz egy szomszédszobába vezető ajtó nyílását spanyolfal fődé; mellőle most halkan egy férfi lépett elő, ki ott rejtve hallgatá végig a szobában történeteket. Baljóslatu s szenvedélyteljes arczkifejezéssel közeledett a jövevény felé, ki a spanyolfalhoz háttal állott, s jobb kezét csöndesen vállára bocsátá; ez hátrafordult; a hang elhalt ajkain s a váratlan vendéget a rémület minden kifejezésével tekintette.

— Ő már megholt! — szólta e férfi, a halottra mutatván — még te s e gyermek vagytok hátra büntető bosszúm számára. . . . Szereted e gyermeket?

Emilt szorongva voná magához nagybátyja, mintha közel veszély elől keblén akarná védeni.

— Látom, hogy kedves ő szíved előtt, — folytatá szavait amaz fagyraló hidegséggel — annál kedvesebb lesz előttem is, halálra kínozni benneteket. . . . Nyomorult! eszeveszett! azt hiszed-e, hogy egy férfi, mint én, szent esküjéről valaha megfeledkezendik? hogy megszüntem emlékezni rá, mert te vagy, ki egyetlen gyermekemtől megfosztál, rútul, gazul, gyalázatosan? . . . Átok fejedre! s te még vakmerő vagy, valami dologhoz fogni, azt véelve, hogy figyelmet elkerülheted? . . . Emlékezzél a halálosan sértett atyára! . . . Te s e gyermek martalékim vagytok!

A férfi távozott, s a jövevény félájultan rogyott egy karszékre, szemeit két kezével elfödé, s megfoghatlan szorongás közt

majdnem jajgatva sohajtott: — Isten! isten! meddíg viselem még egy fiatalkori botlásom kínait? Oh, legyen könnyörület számomra annyi szenvedés után! — Emilt ölbe fogá s lesütött arczczal, mintha a rémitő férfival még egyszer találkozni félné, távozott a szobából.

* * *

Mig ezek a lak nyugati részén történtek, a tágas épület másik szárnyában kelet felé egészen ellenkező jelenés játszotott a tarka életdrámából.

Itt egy tágas terem vonja magára figyelmünket a nagy lármá s zaj által, melly falai közöl messzehangzik. Ablakai közöl kettőn nem volt függöny, s keresztül rajtok egy kerek asztal körül a szoba közepén számos férfiakat látunk boros kancsók mellett kártyával mulatni, mig egy másik asztalt egyik szögletben kisebb csoport környez, melly, mivel kártyával nem foglalkozék, — a szenvedély hiánya okozá-e ezt, vagy tán mivel pénzők már kifogyott, nem akarjuk meghatározni, — e lekötő mulatság hiányában annál hősiebben barátkozott az öblös kancsók tartalmával, melly habár nectár-édü nem volt is, de az erős és kábitó italokhoz szokottaknak annál inkább látszott izleni. Mig ama nagyobb kör a kártyaasztal körül mélyen volt a nyereség és veszteség számolgatásiba merülve, s minden egyesnek látó eszköze a bankjegyeken és tallérokön kívül alig látszott más iránt fogékonysággal birni: addig a kisebb csoport a szögletasztal körül egyre éljenezve s dalolva iddogált, s felizgatott agyának nem látszott más foglalatosságot adni tudni, mint uj meg uj neveknek — közel és távol ismertek közöl — ki-gondolását, mellyek megéljenzésére megmeg egy frís áldomáspoharat lehessen üríteni; szokott magyar szólelkességgel a haza sem maradván ki ezen megbecsültek sorából, mellynek virágzásaért sok lármás pohár ürittetett már a cselekvésben leglomhábbak által

. . . s az embernek önkényt eszébe jut a nagy költő kedélyes keserű dalszaka :

Nagyot iszik a hazáért

S felsívít.

. . . Bár csak egyszer teane is már

Valamit !

— Na s torkotok száradt-e ki, vagy nyeldeklőtök tagadta meg szolgálatát, hogy elnémultatok, mint a hal? — felszólalt egyik a borozók közül. — Mit álltok itt mélázkodva, mint Bachus utasítástalan követei, minden szó nélkül? . . . quid hic statis otiosi? Nincs-e több ember, élő vagy halott, e világon, kit éltetnünk lehessen?

— Hah, idején ébresztél fel, — válaszolt rekedt hangon egy zömök férfi e biztatásra, kinek mélyen fekvő szemei a fél perczig uralkodott csöndet kis édes szendergésre akarák használni; most azonban bal öklével pislogó szemeit dörzsölve s a közben iszonyut ásitva, mintha nemcsak bort, de poharakat, kancsókat és asztalt akarna nyelni, jobbjával egy öblös pohárba markolt, melly izléses tapintás által észrevevén, hogy abban csakugyan megvan az illő nedvtartalom, fölemelé az italt s hangosan sivitá:

— Éljen, ha mondom, és pedig sokáig éljen kedves házi asszonyunk, a mi jó házi gazdánk felesége, Lorányi Eszter !

A kis asztal körül mindnyájan poharat emeltek, s harsogón utánrivalgák az éljenzést.

— Na s Bandi barátom, na s? — folytatá a legelőbb felszólalt, s a kártya-asztalhoz ment, izmos tenyerét egyik játszónak vállaira verve, — nem hallod-e a varjukrákogást, e hasadt bőrü dobhoz hasonló torkot, e repedt haranghangot, melly legkedvesebb nődét élteti? S ha hallod, a ki . . . ! mért nem iszol velünk egy pohár bort háznépéd boldogságára?

E szavak a jórabuzdító vállveregetéssel együtt egy roppant terjedelmű testbe szorított fiatal lélekhez voltak intézve; a fiatal lélek magához tért rájuk kártyába merültségéből, mit abból tudhatunk meg, hogy vérben uszó düledt szemeit kábán a megszólí-

tóra fordította, azután pedig, — mi tanusítá, hogy fiatal lelkének minden ittasság mellett van még némi hatalma idegrendszerén, — óriási alakját egész terjedelmében fölemelé a megreccsenő székről. Haragosan fordult a borozók felé:

— Megmondtam, —ugymond —hogy illy kellemetlen emlegetéssel engem ne boszantsatok. . . . De ha csakugyan élni s inni akartok, tehát ide azt a kancsót, éljetek vagy veszszetek mindnyájan! S ezzel egy nem épen csekély üblü borkancsó egészen fosztva lön tartalmától; melly remeket végezvén, mi neki nem nagy erőtetésébe került, Lorányi végig düle egy hosszú bőrpamlagon.

A jelenlevők egy része összesugott, hogy ma Lorányi Bandi a kártyán sokat veszte, s ilyenkor nem jó vele komázni.

Egy szolga lépett be, s az orvos meghagyásából jelenté Lorányinak, hogy felesége halálán van, melly hír, vagyis inkább, melly alkalmatlankodás, olly boszuságra ingerlé a különben is háborodott vérű házi gazdát, hogy ha a szolga az ajtón, mellyen jött, ügyes gyorsasággal ki nem szökell, a kancsó, melly így az ajtófélen porlott szét, bizonyosan fejét zuzandá be.

— Gaz kölykök, — riadt fel nagy boszúsán — mit nem találunk ki, hogy haragra ingereljenek. . . . Halákán van! . . . hányszor hallám már ezt, hányszor biztattak már e jó reménnyel! . . . S mégis mindnyájan élünk. — Élünk tehát, mig meg nem halunk, mig a halál életbankunkat egészen el nem nyeli! fejezte be haragos magánbeszédét, s utána ismét egy teli kancsó következett, azután pedig némelly horkantással megszakgatott szendergés.

A többiek, ámbár kevesebb zajjal, még mintegy fél óráig folytaták a kártyázást és borivást, midőn egy másik szolga dugta be az ajtón fejét remegve, s jelenté, hogy Lorányiné, az imént hangoosan éltetett házi asszony — meghalt, melly hírt azonban hasztalan iparkodtak az illetőnek tudtul adni, hasztalan ébresztgeték rázogatva s lármázva a borgőz és hosszas ébrenlét által mély álomba merültet. Csak tartós küzdelem után lett végre annyi sükere fárad-

ságoknak, hogy az alvó óriás eszméletlenül felnyitá szemeit, mámoros kábultsággal pislogott a körüle állókra, s a fal felé fordultan mormogá: — Oltsátok el a gyertyákat!

A kifáradt dőzsölők készek voltak az utasítást követni; s miután bucsúitalul még néhány poharat üritének, s mindnyájan helyén találák a halálhírrrel a fölébredendőt csak másnap reggel szomorítani vagy vigasztalni meg, ők is nyugalomról kezdtek gondoskodni. — A nagyobb rész távozott, néhányan pedig a tágas szobában levő nyugágyakra lapiták testüket.

A R Ó Z S A. ROMANZA.

A leányka kertbe indul,
Keble vonja őt
Fris virági illatához
A felserkenőt.

Ott virágok ezre nyílik,
Ringa, játszi mind;
Köztök a leány, s feléje
Mind mosolygva int.

S volna kedve válogatni
A sereg között,
Mellyet a reg harmatával
Összegyöngyözött.

Szive mind továbbra csalja:
Ringa, játszi mind,
S kebleikről a koránynak
Rezge gyöngye int.

Elhagyá a rózsabokrot,
S ujra visszatér,
Rózsa nélkül kis füzére,
Tudja, mit sem ér.

Tudja, — érzi szivdobogva:
Legkiesb virág,
Félig fejlett bimbajával
A zöld rózsaaág.

Rózsaszálat megy szakasztni,
Ujja rajta már . . .
Oh, de vére felpiroslik,
— Sért a rózsaszár!

S megy keresni, tán találna
Egy tövistelent? . . .
Megy . . s sohajt: ah, hogy tövistől
Rózsa egy se' ment!

Császár.

A VÉSZTŐI LÁNY.

Minap, a mint Debreczenben jártam,
S a szekéren ráknevőre vártam,
Egy legatus álla meg mellettem —
Szemem, szivem rajta felejtettem.

Egy kezében volt tentatartója,
Másikában kis arany porzója,
Hóna alja tele levelekkel,
Piros ajka mézes beszédekkel.

Ni bajom lett, nem tudom, láttára,
 Szivem nyilalt mindegyik szavára,
 S kék szemébe hogy felnézegettem,
 Még az ég is kékebb lett felettem.

Beh szeretnék nála levél ¹⁾ lenni:
 Rajtam fogna lány keze pihenni,
 S ha szivem', mint tentatartót, birná,
 A szerelmet melegebben írná.

Beh szeretnék aranyporzó lenni,
 Szeme fényét mind magamba venni;
 Ha szerelmes levelét olvasná:
 Az aranyport le-lecsókolgatná.

Édes anyám, ha beviszen rákot,
 Hozza ki kend azt a szép deákot.
 Megtalálom addig kopotsómat —
 Hadd írja meg a bucsúztatómat.

Sárogy.

D A L A S Z I V A R R Ó L.

Szeretlek én, te jó növény,
 Mellyből szivarom késziték:
 Hogy is ne? füstöd sellege,
 Miként galambom szeme, kék.

Szeretem én galambomat,
 Miként szeretem a dohányt —
 Hogy is ne? szivar és leány
 Érettem égneek egyaránt.

¹⁾ A paraszt a papirt levélnek hívja.

S miként a lyányszem, s mint a füst,
 Nem kék-e a menny födele,
 S miként ezek, a mennyfödél
 Csillagtüzben nem lángol-e ?

Hasonmásául alkotá
 Az ég e kettőt én nekem,
 Hogy látva őket, lássam azt,
 Kitől boldogságom nyerem.

Petőfy.

MEGYEI HIVATAL.

Volt hajdanta merő becsület, szolgálni megyének,
 S a fellépett tiszt szállt becsülettel alá.
 Hány a becstelen ut mai nap, felszállani s esni?
 Hol bor ujít széket, s bor töri össze megint.

BECSÜLETBELI HIVATAL.

A becsületbeli tiszt sűrűen előnti megyéinket;
 Vajh becsületből úgy oszlik-e a dolog is?

Csuczor.

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
BAJZA.	
Eudoxia Császárnő. (Életrajz)	298
BARNA.	
Népdalok I. II.	369
BENŐFY.	
Népdalok I. II.	85
Egy leányhoz.	221
A kis játszó.	288
CSÁSZÁR.	
Ajánlat.	V
Jacopo Ortis utolsó levelei. (Olaszból)	19
Egykor és Most	320
Az alkuszok (Életkép)	371
A rózsza. (Romanza)	402
CZUCZOR.	
Mátyás király. (Népmonda)	16
Kortés-tudomány	320
Népnevelés I. II.	337
Megyei hivatal. }	405
Becsületbeli hivatal. }	
DÖBRENTEY.	
Legszebb hölgy.	18
Psyche.	187
B. EÖTVÖS JÓZSEF.	
Éljen az egyenlőség! (Vigjáték 4. felv.)	105
GARAY.	
A vész szelleme.	42
Éjjeli temetés. (Romanza)	216
HAISZLER.	
A—hoz.	297
A dalnok.	367

	<i>Lap.</i>
ILOSVAY.	
Kibékülés.	388
B. JÓSIKA MIKLÓS.	
Vizözöni kép.	3
KELMENFY.	
Férj és feleség. (Beszélytöredék)	392
KISFALUDY SÁNDOR.	
Keleti igazság.	70
Magyar szivhang.	86
Középszerűség.	191
KISS KÁROLY.	
A ballagi tó. (Beszély)	338
KUNOSS.	
Emléklap.	73
Utóérzet.	287
KUTHY.	
Egy törpe. (Beszélytöredék)	268
LAUKA.	
Album.	48
Árny.	266
LISZNYAY.	
O Etelkához.	290
Kárpátokon.	391
MÁRK.	
Benita. (Történeti beszély.)	49
NAGY IGNÁCZ.	
Az ujoncz. (Életkép)	74
NEY FERENCZ.	
Erény és bűn. (Beszély)	222
PÁLFFY ALBERT.	
Étoile-Sombre. (Beszély)	87
PÉCZELY JÓZSEF.	
Kölcsy halálakor.	104
PETŐFY.	
Vándor élet.	46
Népdalok I. II.	294
Hiu terv.	390
Dal a szivarról.	404
RISKÓ.	
Találkozás.	218

SÁROSY.

Aradi vésznapok	VI
A költő sírja.	83
Népdal.	295
Napoleon.	320
Kölcsey.	391
A vészitői lány.	403

SUJÁNSZKY.

Szeretetem.	84
Lengyelhatáron.	265
Egy anyához.	368

SZELESTEY.

Dal.	390
--------------	-----

SZENVEY.

Részvét.	1
Angyal.	48
Anyafájdalom.	71

SZILÁGY.

Haladunk.	18
Toplaky.	181
Borz	221

SZONTAGH GUSZTÁV.

Egy nyugpénzes aggregény naplójából	321
---	-----

TÁRKÁNYI BÉLA.

Kalászkok Klopstock Messiásából I. II. III	98
--	----

TOMPA.

Szívemhez.	189
Csörsz árka.	330

TÓTH LŐRINCZ.

Hollandi ut. (Emlékezések a csatornák országából)	192
---	-----

URHÁZY.

Ritornellek.	220
----------------------	-----

VACHOT SÁNDOR.

A halvány szép.	72
Egy hajdani csapodárhoz.	319

VAJDA.

Öröm és bú.	289
---------------------	-----

VÖRÖSMARTY.

Czilley és Hunyadyak című drámából.	255
---	-----

A RÓZSA

Romanza , .

ESÁSZÁRTÓL

zenéje

THERN KÁROLYTÓL.

1844.

Az aradi Vészlapokhoz.

A RÓZSA.

Romanza. Császártól, zenéjét írta Thern Károly.

*Andantino.**Voce.**Pianoforte.*

First system of the musical score. The vocal line (Voce) begins with a piano (*p*) dynamic and the lyrics "A le=ány=ka kert=be in dul, keb=le von = ja". The piano accompaniment (Pianoforte) also starts with a piano (*p*) dynamic. The music is in 3/4 time and features a key signature of one flat (B-flat).

Second system of the musical score. The vocal line continues with the lyrics "öt _____, Fris vi=rá = gi il = lastá = hoz". The piano accompaniment continues with a piano (*p*) dynamic. The music maintains the 3/4 time signature and one flat key signature.

Third system of the musical score. The vocal line includes a trill (*tr*) and the lyrics "A fel=ser = ke = nőt _____ . Ott vi=rá = gok". The piano accompaniment continues with a piano (*p*) dynamic. The music maintains the 3/4 time signature and one flat key signature.

ez = re nyi = lik, Rin = ga, ját = szi mind —;

This system features a vocal melody in the upper staff and a piano accompaniment in the lower staff. The vocal line consists of eighth and quarter notes. The piano accompaniment includes sixteenth-note runs in the left hand and chords in the right hand.

Köz = tök a' le = ány, s'fe = lé = je Mind mo = solyg = va

mf

This system continues the vocal and piano parts. The piano accompaniment features a prominent left-hand line with repeated eighth notes and chords in the right hand.

int. Mind mo = solyg = = = va - int ——— .

ritard.

f *cola parte* *p*

This system includes a vocal entry marked 'int.' and a piano section marked 'cola parte'. The piano part begins with a forte (*f*) dynamic and transitions to piano (*p*) after the vocal entry. The tempo is marked 'ritard.' (ritardando).

p

This system shows the continuation of the piano accompaniment, starting with a piano (*p*) dynamic. It features complex chordal textures and melodic lines in both hands, ending with a final cadence.

ÉRZÉS HANGJAI

Svastits Nep: Jánostól

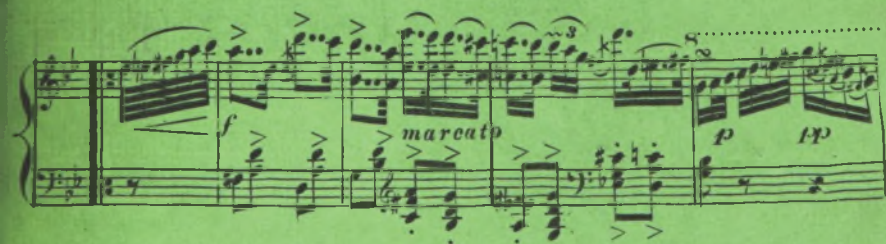
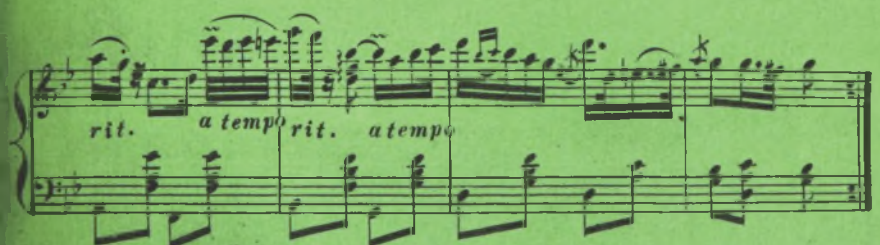
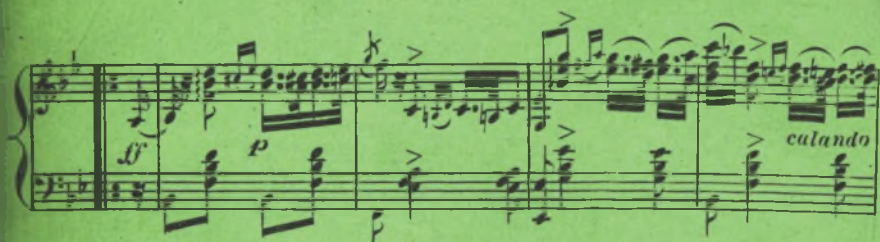
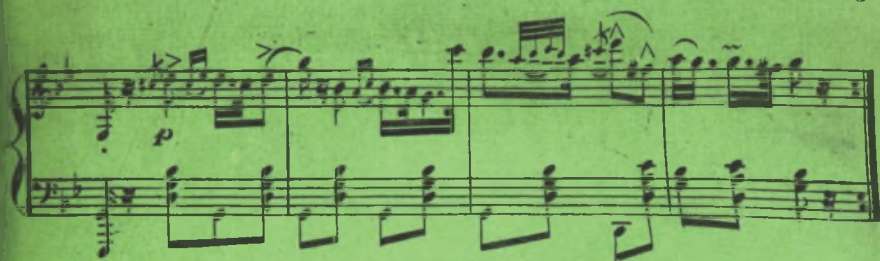

Az Aradi Vészlapokhoz.

ÉRZÉS HANGJAI.

Svástits Nepi Jánostol

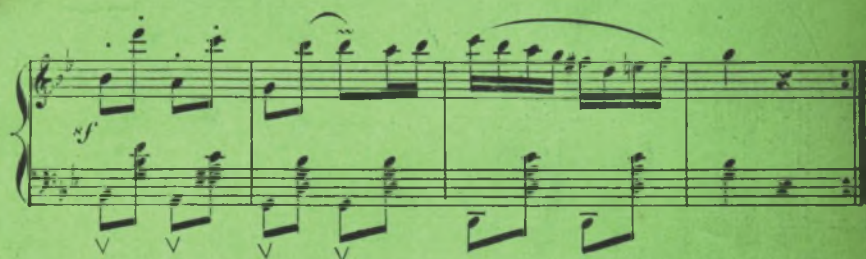
*Adagio.**p**pp**f**p**pp**Andante.**p**f**f*

Allegro non molto.

Friss.

p

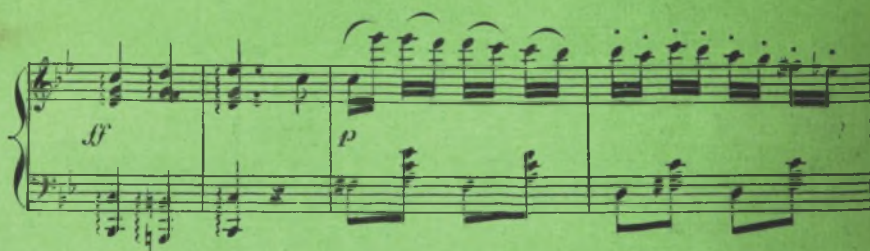

a tempo

ff rit.

p

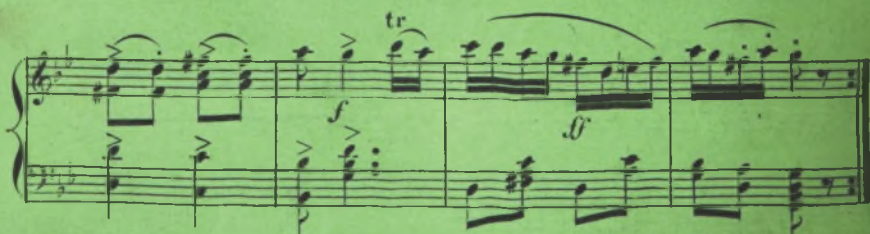
5

tr

f

f

Trio.

First system of the Trio section. The right hand features a melodic line with trills and slurs, while the left hand provides harmonic support with chords and moving lines. The tempo marking *rit.* (ritardando) is present in the left hand, and *accellerando* (accelerando) is written in the right hand.

Second system of the Trio section. The right hand continues with a melodic line, and the left hand features a strong *f* (forte) dynamic marking. The tempo remains *accellerando*.

Coda.

First system of the Coda section. The right hand has a melodic line with trills, and the left hand has a bass line. The tempo markings *rall.* (rallentando), *poco a poco* (poco a poco), and *accel =* (accelerando) are indicated.

Second system of the Coda section. The right hand has a melodic line with trills, and the left hand has a bass line. The lyrics *le = ran = do* are written below the right hand. The tempo markings *rall.* (rallentando) and *cresc.* (crescendo) are indicated.

Third system of the Coda section. The right hand has a melodic line with trills, and the left hand has a bass line. The tempo marking *string.* (stringendo) is indicated. The system ends with a double bar line.

